تارىم

7

1988

«قارامايلىقلار» فوتوسۈرەت كۆرگەزمىسىدىن تاللانمىلار

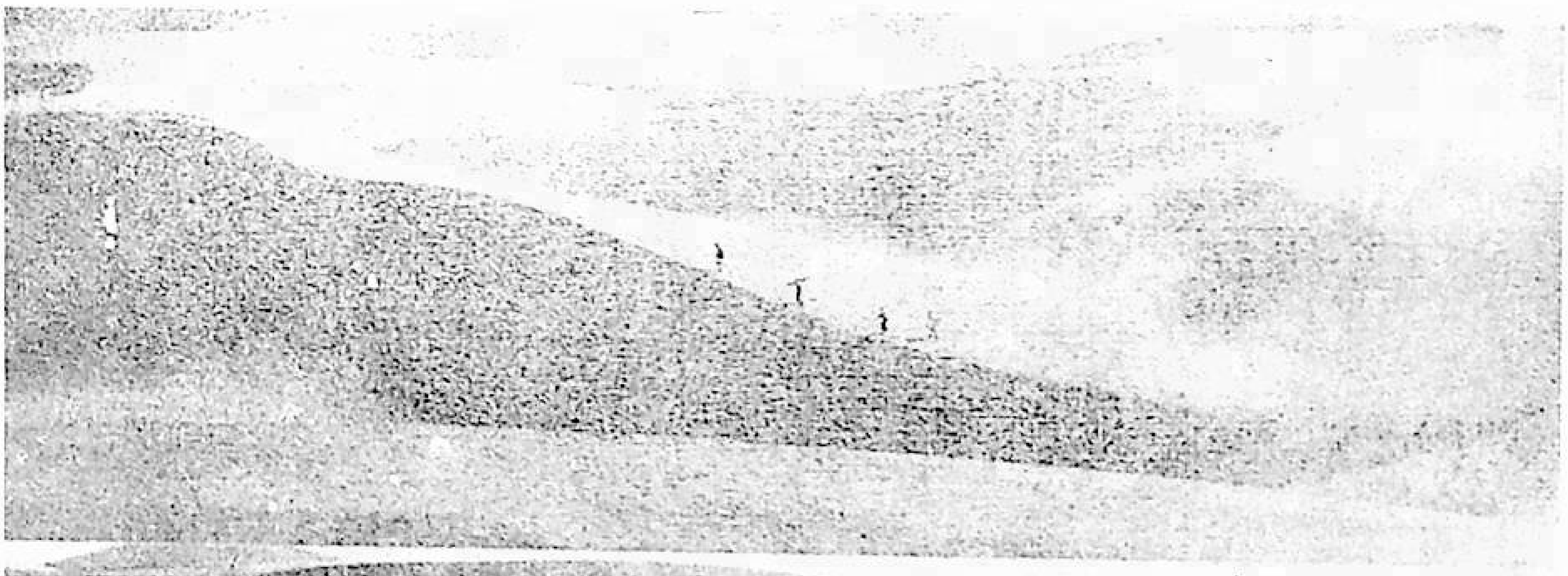

تارىم

(ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

TARIM

1

1988

38-يىل نەشرى

«قانداق يېزىشنىڭ قائىدىسى» دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى قۇرۇق گەپ. ئىجادىيەت ئۇنداق ئاسان ئىش ئەمەس. بىر ئادەم باشقا بىر كىشىنىڭ خىزمەت ئۇسۇلىنى ئارىيەت ئېلىپ ئىشلىتەلمەيدۇ. ھەرقانداق ئەدىب مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى بىلەن ئۆزىنىڭ يولىنى ئۆزى تېپىپ مېڭىشى لازىم.

ئېپىتون سىنگر

كىتابخانلار يازغۇچىلاردىن ئادەملەرنىڭ ھېسسىي دۇنياسىنى ئۆزلىرىدىنمۇ چوڭقۇرراق تەتقىق قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ ھەمدە يازغۇچىلاردا رېنتگېن نۇرىغا ئوخشاپراق كېتىدىغان بىر جۈپ كۆزنىڭ بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ.

ئىليا ئېرىنبورگ

باش مۇھەررىر: ئابلىمىت سادىق.
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: ئەخەت تۇردى، قاھار جېلىل.

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە):
ئابدۇشۈكۈر تۇردى، ئابلىمىت سادىق، ئابلىز نازىرى، ئابلەت ئۆمەر، ئەخەت تۇردى، ئەلقەم ئەختەم، تېيىپجان ئېلىيوپ، غوپۇرجان بۇرھانوف، قاھار جېلىل قەييۇم تۇردى، مۇھەممەت شاۋۇدۇن، ئىمىن تۇرسۇن، ياسىن خۇدابەردى.

مەتتىمىن ھوشۇر

ھېكايە

1

كېچىدە يېزىنىڭ يۇقىرىسىدىكى دۆڭدە تۇيۇقسىز پەيدا بولغان ئوتنى ھەممە ئادەم كۆردى. دەسلەپتە شامال تۇتەپ كۆيگەن بىر نەرسىنىڭ ھىدىنى ئېلىپ كەلگەندەك قىلىشقاندى، ئارقىدىنلا ھەيۋەتلىك يالقۇن كۆتۈرۈلۈپ ئەتراپنى يورۇتىۋەتتى. قورقۇنچاق چۆچكەن ئادەملەر چۇۋۇلدىشىپ كوچىغا چىقىشتى. دەھشەتكە چۈشكەن ئاياللار چىرقىرىشىپ كېتىشتى.

— ھوي خوتۇنلار، نېمىگە ۋارقىرىشىسەن؟ ئاناڭ ئۆلۈۋاتقىنى يوق، ھېلىقى توختەكىنىڭ ئۆيى كۆيۈۋاتىدۇ، توختەكىنىڭ!..

— ... ئاي، يوقىرىدىن ئاتلىق چېپىپ كەلگەن رىزىسى ئەنە شۇنداق ۋارقىراپ، يولنىڭ ئوتتۇرىسىنى كېسىپ ئۆتۈپ كەتتى.

— ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ توختىنىڭ ئۆيى كۆيۈۋېتىپتۇ!

— توختىنىڭ ئۆيى!؟

— ئەجەبمۇ ئۆيىتى – دە...

— ۋاي بىچارە، قانچە جاپالار بىلەن سېلىۋىدى – ھە!

— قانداق بولۇپ ئوت كەتكەندۇ؟..

2

شۇ كۈنى كەچكە يېقىن، توختىنىڭ
يېڭى سالغان ئۆيىگە گۈلشەننىڭ ئۈچ
ئاكىسى باستۇرۇپ كەلگەنىدى، ئۇلار
ھويلىدا تۇرۇپ ۋارقىراشتى:

— توختەك! ھاي توختەك! ...

توختى پېشايۋانغا چىقىشىغىلا ئۇنى
يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ئورۇپ كېتىشتى.
توختىنىڭ ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە تېتىغۇ-
چىلىكى بار ئىدى، لېكىن ئۇ قول يان-
دۇرمىدى. ئۇلارنىڭ تۆپە - تۆپىلەپ ئات-
قان مۇشتىغا ئۆرۈلۈپمۇ چۈشمىدى. ئۇلار
ئادەمگە ئەمەس، ئازاب ۋە ئاغرىق ھېس
قىلمايدىغان تۈۋرۈككە مۇشت ئېتىۋاتقان-
دەك بولۇپ قالدى - دە، نېمىشقىدۇ ئۆز-
لىرىمۇ توختاپ قېلىشتى. توختىنىڭ يې-
رىلغان قاپىقىدىن ئاققان قان مەڭزىنى
بويلاپ كۆينىكىگە ئېقىۋاتاتتى.

— تۇفى ... ئىت، يوقال بۇ يەردىن!

— ئۆزۈڭچە بىزنى ساڭا قىز بېرىدۇ
دەپ ئويلامسەن؟!

— نەدىن كەلگەن بولساڭ خوتۇنىڭ-
مۇ شۇ يەردىن ئال!

— مۇشۇ سالغان سارايلىرىڭغا شۇن-
چە كۆرەڭلەپ كەتتىڭما؟ بۇ نېمەڭ ...

توختى ئۈنچىقمىدى. ئۇنىڭ كۆزى
يىراقلارغا تىكىلگەنىدى. غۇۋا ئۇپۇققا
توپلانغان بۇلۇتلار ئۈستىدە پېتىۋاتقان
قۇياشنىڭ ئاخىرقى قىزغۇچ نۇرلىرى جىل-
ۋە قىلاتتى، ئاسماندا ئايمۇ پەيدا بولغا-
نىدى. لېكىن توختىنىڭ كۆز ئالدىدىن
باشقا بىر مەنزىرىلەر ئۆتەتتى.

ئەنە، جەنۇبنىڭ تاشلىق يوللىرى...
ئۇ ئوغرىلىقچە چۈشۈۋالغان ھېلىقى ماشى-
نا ... ئاقسۇ بازىرىدا ئاچ يۈرگەن كۈنلەر...
ئۇرۇمچىدە ئۇنىڭغا بىرنەچچە كۈن ئاتى-
دارچىلىق قىلغان مېھرىبان ئاشپەز ... ئۇ
قانداق قىلىپ شۇنچە كەڭ جاھاننىڭ ئا-
شۇ بىر چېتىدىن مۇشۇ كىچىككىنە يېزىغا
كېلىپ توختاپ قېلىۋېدىكىنە!؟... ئۇ ھا-
ياتلىق، ياخشى تۇرمۇش، خۇشاللىق ئىزدى-
گەنىدى ...

توختى ئېسىنى يىققاندا گۈلشەننىڭ
ئاكىلىرى ھويلىدىن چىقىپ كېتىشكەنىدى.
توختى ئىچ - ئىچىدىن بېسىپ كېلىۋاتقان
يىغىسىنى تەستە توختىتىۋالدى. خورلۇق
ئۇنى ئازابلايتتى، يۈرىكىدە بىر ئوت يې-
نىۋاتقاندەك قىلاتتى، بۇ غەزەپمۇ، پۇ-
شايمانمۇ، ھەسرەتمۇ ياكى ۋىجداننىڭ قى-
ساس ئېلىشقا ئۈندىشىمۇ؟ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

تېخى ئالدىنقى كۈنى كەچتىلا توخ-
تى گۈلشەن بىلەن يوشۇرۇن كۆرۈشكەنىدى.

— كېتىڭ، كېتىڭ! — دېگەنىدى
قىز ئۇنىڭغا تىترەپ تۇرۇپ، — يىراقلار-
غا كېتىڭ ... ئاكىلىرىمنىڭ پەيلى يامان
تۇرىدۇ، ئۇلار سىزنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ
قويۇشىمۇ مۇمكىن. ھېچبولمىغاندا، بىر-
ئىككى ئاي كۆزدىن يىراقراق تۇرۇپ تۇ-
رۇڭ...

— گۈلشەن، مەن سىزنى تاشلاپ
ھېچيەرگە كەتمەيمەن. يۈرۈڭ، كەتسەك
ھازىرلا بىللە كېتەيلى. نېمىدەپ ۋەدى-
لەشكەنتۇق؟... سىزنى ئۇلار باشقا بىرسى-
گە زورلاپ بېرىۋېتىدۇ...

— قورقىمەن. مەھەللىگە ئۆمۈرۋايەت
قايتىپ كەلمەمدىم؟ ئاكىلىرىمنىڭ، ئۇرۇق-
تۇغقانلىرىمنىڭ يۈزىگە قانداق قاراي-
مەن؟...

تۈنۈگۈندىن باشلاپ ئاكىلىرى گۈل-

شەدنى ئامبار ئۆيگە سولاپ قويۇشتى. ئىشىكتە داتلىشىپ كەتكەن، يېرىم سائەت ھەپىلەشمىگۈچە ئاچقىلى بولمايدىغان يوغان قارا قۇلۇپ پولاڭلاپ تۇراتتى.

توختى شۇلارنى ئويلاپ تىت - تىت بولدى. ئۆيگە قايتىپ كىرىپ ئالدى - كەينىگە مېڭىشقا باشلىدى ... تۇنجى قېتىم ئۇنى سۆيۈپ شەلپەردەك قىزىرىپ قېچىپ كەتكەن، يوشۇرۇن كۆز بېقىشلارنى ئاتا قىلغان، ئايدىڭ كېچىلەردىكى پەچىرلاشلاردا بىللە بولغان ۋاپادار قىز بۈگۈنكى مەيۈس، قورقۇنچاق گۈلشەنگە زادىلا ئوخشىمايتتى ... توختى ئاسماننىڭ كۆمتۈرۈلۈپ كېتىشىدىن، ئىنسان قەلبىنى چۈشەنمەيدىغان جىمى ئادەملەرنىڭ ئۇنىڭغا قارشى چىقىشىدىن قورقمايتتى. پەقەت «گۈلشەن ئاجىزلىق قىلارمۇ؟ ۋەدىسىدىن يېنىۋالارمۇ؟ ...» دېگەن ئەندىشەلەرلا ئۇنى ئۈمىدسىزلىككە سالاتتى.

3

دۆڭلۈكتە كۆيۈۋاتقان بۇ ئوت تىللىرىنى ئۇزۇن سوزۇپ قاراڭغۇلۇقنى ئاچكۆزلۈك بىلەن يالمايتتى. بارغانسېرى ئۇلغىيىۋاتقان يالقۇن ئۆز ئەتراپىنى ئاپئاق يورۇتۇۋەتكەن بولۇپ، يىراق ئېگىزلىكلەرمۇ ساغۇچ شولىغا كۆمۈلگەنىدى؛ ئاسماندىكى تولۇن ئاي ۋە يۇلتۇزلارمۇ خىرەلىشىپ ئۆچۈپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئەرلەر دۆڭگە قاراپ يۈگۈرۈشتى. كېيىنىگىدۇ بوشاپ كەتكەن كالىسى بىلەن بىلىنەچچە ئىت يورۇقلۇقنى كېسىپ ئۆتۈپ كەتتى. بالىلارنىڭ ۋاڭ - چۇڭى، ئاياللارنىڭ چۇۋۇلداشلىرى تېخىمۇ ئەۋج ئالغانىدى.

— بۇ ھەقچان ھېلىقى ئۈچ لۈكچەكنىڭ قىلغان ئىشى.

ئوتتۇرا ياش بىر ئايال كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ بۇ گەپنى قىلدى. ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ياشانغان ئايال ھەيران بولۇپ سورىدى:

— قايسى ئۈچىنى دەيسەن، سىڭلىم؟

— قايسى بولاتتى، ھېلىقى ئاۋۇت، ساۋۇت ... يەنە بىرسىنىڭ ئېتى نېمىدى، خۇدايىم! ... ھە، داۋۇت، شۇ خەقنىڭ ئىشى بولمامدۇ.

— تۇۋا، بىر ئادەمنى شۇنچىمۇ بوزەك قىلغان بارمۇ؟!

— مۇساپىر بولسىمۇ ئادەم - دە، ئۇ!

— سىڭلىڭنى بەرمىسەڭ بەرمە، ئۆيىگە ئوت قويۇۋەتكىنىڭ نېمىسى؟!

— ئاڭلىمىدىڭلارمۇ، ئەرخەقلەر، ئۆيىنىڭ كۆيۈپ ھېچنېمىسى قالماپتۇ، دېيىشىۋاتىدۇ.

— ھېلىقى ئۈچىنىمۇ ساقچىلار ئىزدەپ يۈرگۈدەك...

شۇ چاغدا يولدا مەھەللە ئىمامىنىڭ ئېگىز، سۆلەتلىك گەۋدىسى پەيدا بولدى. ئاياللار ئۆزىنى چەتكە ئېلىشتى.

— ھەي مەزلۇملار، — دېدى ئىمام ھاسىسىنى ئىككى قوللاپ ئالدىغا تىرەپ، ئالدىغا سەل ئېگىشىپ تۇرۇپ، — ئۇقمىغاندىن كېيىن، ئاغزىڭلارغا كەلگەننى جۆيلۈۋەرمەڭلار. ئۆينى توختىنىڭ ئۆزى كۆيدۈرۈۋەتتى.

خوتۇنلار ئىمامنى ئورۇۋېلىشتى،

— نېمە دەيدىغاندىلا، ئۆزىنىڭ ئۆيىگىمۇ ئۆزى ئوت قويۇۋېتەمدۇ؟

— قازاپنى تەلەغدىن... — دېدى ئىمام بىر توپ مىكىيانلارنىڭ ئارىسىدا چوخچىيىپ تۇرغان خورازدەك گەۋدىسىنى رۇسلاپ، — توختى بايامىلا مېنىڭ قېشىمغا كىرىپتىكەن... ئۇزۇمىمۇ ئەمدىلا خۇپتەندىن يېنىپ تۇراتتىم، دەرۋازىنى بىرسى شاراقشىتقاندەك قىلىپ قالدى. «كىمكىن، چىقىپ بېقىڭلارچۇ» دەپ باللارنى چىقىرىۋېدىم، توختىنى باشلاپ كىرىشتى. قارىسام، چىرايى ئۆمىسەلا. «ھە، نېمە گەپ؟» — دېۋېدىم، بوسۇغىدا تۇرۇپلا سۆزلەپ كەتتى. گۈلشەننىڭ ھېلىقى جىغەرەز ئاكىلىرى ئۇنى قاتتىق رەنجىتكەن ئوخشايدۇ. ئۇرۇپ باش - كۆزىنى ئىششىتىۋېتىپتۇ. توختى مەندىن: «ئىمام دادا، بىرسىگە كۆڭلى چۈشۈپ قېلىشمۇ گۇناھمۇ؟» — دەپ سورىدى. مەن: «يوقسۇ ئوغلۇم، ئاشىقلىق ئۇتىنىمۇ خۇدا سالىدۇ» — دېدىم. ئۇ: «مېنىڭ مۇشۇ يۇرتلارغا مۇساپىر بولۇپ كېلىپ قېلىشىممۇ گۇناھمۇ؟» — دەپ سورىدى. مەن: «ياراتقان ئىگەم كىمنىڭ رىسقىنى نەگە چاچقان بولسا، شۇ يەردىن رىسقىنى تېپىپ يەيدۇ» — دەپ جاۋاب قىلدىم. توختى يىغلىۋەتتى. «خۇدا گۈلشەننىڭ ئوتىنى يۈرىكىمگە سېپىتكەن. مۇشۇ مەھەللىنى ئەگىپ كېتەلمىدىم. تىرىشتىم - تىرماشتىم، پۇل تاپتىم، شۇنچە چىرايلىق ئۆيلەرنى ياساتتىم. يولىنى قىلىپ قىزغا ئەلچىلەرنى كىرگۈزدۈم... نېمە گۇناھىمىز بارلىقىنى ئۇقمايمەن، مانا خەۋەرلىرى باردۇ؟ گۈلشەننى قاماپ قويۇشتى. مېنى ئۇرۇپ قىلمىغان ھاقارىتى قالمىدى... ئىمام دادا، ئاڭلاپ قويسىلا، تاقىتىم چېكىگە يەتتى، جامائەت، توختىنىڭ نېمە قىلغىنىدۇ، دەپ قالمىسۇن. مۇشۇ مەھەللىدىن زادى كەتسەملا بولامدۇ؟ كېتىمەن، ئۆيۈمگە ئوت قويۇۋېتىپ كېتىمەن. قالغان ئىشنى خۇداغا قويدۇم...» دېدى. يەنە نۇرغۇن گەپلەرنى دېگەندەك قىلىۋېدى، ئېسىمدە يوق. ئۇ چىقىپ كەتتى. كۆزلىرى بىلىر قىسمىلا. ھەي مۇشۇ بالا ئەقلىدىن ئېزىپ قالمىغىيدى، دېگەن بىر شەك كۆڭلۈمدىن كەچتى. كۆڭۈل دېگەن ئۇلۇغ. دېگەندەك ئاز ئۆتمەيلا «ۋاي ئوت كەتتى!» دېگەن چۇقاننى ئاڭلىدىم.

— تووۋا! — دەپ ياقىسىنى تۇتۇشتى ئايالالار، — توختى ئۆيىگە ئۆزى ئوت قويۇۋېتىپتۇ.

— توختى ئۆيىگە ئوت قويۇۋېتىپ مەھەللىدىن كېتىپتۇ...

— توختى ساراڭ بوپتۇ!..

بۇ گەپ قۇلاقتىن - قۇلاققا تېزلا تارىدى. كۆپچىلىك توختىغا كەلگەن پاجىئەگە ئېچىنىشتى. لېكىن، بەش بارماق تەڭ بولمايدۇ، بىر توپ دەرەختىن بىر - بىرىگە ئوپمۇ - ئوخشاش ئىككى تال يوپۇرماقنىمۇ تاپقىلى بولمايدۇ. توختىنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈنگە مەھەللىدىكى ئايرىم كىشىلەر خۇشالمۇ ئىدى.

— خوي ئوبدان بولدى، — دېيىشتى ئۇلار، — يېتىمغا يۆتەلنىڭ نېمە ئىشى، دەپ سەن توختەككە ئۇنچىۋالا ھەشەمەتلىك ئۆيلەرنى سېلىشنى كىم قويدى.

— ئۇنىڭ بۇ تۆت تام ئىچىدە

ئولتۇرغۇدەك ئورۇق-ئەۋلاد، خوتۇن، بالا-چاقىسى بولسىمۇ كاشكى...

راست ئۇنىڭ، ھېچنېمىسى يوق. توختى بۇ مەھەللىدە پەيدا بولغاندا تېخى 15 - 16 ياشلاردىكى بالا ئىدى، ئۇنى كوچىدىن چاقىرىپ ئەكىرىپ، تۇنجى قېتىم ئىسسىق چاي بەرگەن كىشى — ئەترەتنىڭ ماخۇسىغا قارايدىغان مەرۇپ بوۋاي بولدى. بوۋاي قولىقى يۇمشاق، ئاپئاق ئىنتىنىك، چىرايى ئىللىق بۇ بالىغا ئامراق بولۇپ قالدى. بالا بوۋايغا ياردەملىشىپ بېدە توغرايتتى، ئاتلارغا يەم بېرەتتى، ھارۋا قاتاتتى؛ كېچىلىرى ماخۇنىڭ ئىچىدىكى كىچىككىنە ئۆيدە ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ ئۇخلايتتى.

— مەرۇپكا، ئەجەب ئوبدان ئوغۇلدىن بىرنى تېپىۋاپسەنا؟ — دېيىشەتتى ھارۋىكەشلەر.

— ھە، خۇدايىم بەردى، — دەيتتى بوۋاي توختىنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ.

مەرۇپكا ياشلىقىدا ھارۋىكەشلىك قىلىپ يۇرت كەزگەن، كۆپنى كۆرگەن ئادەم بولغاچقا بۇ مۇساپىر بالىنىڭ قەلبىنى چۈشىنەتتى، ماخۇ ھارۋىكەشلەرنىڭ ۋاڭ-چۇڭدىن خالى بولۇپ قالغان بەزى كۈنلىرى ئۇ قوزۇقتىكى ھېچقانداق نەقىشسىز، سىدام ياسالغان دۇتتىرىنى ئېلىپ، كونا پەدىلەرگە چېلىپ ناخشا ئېيتاتتى.

— مانا مانۇ ئېيتقىنىم «لەيلۇن»، ئەمدى ئاڭلايدىغىنىڭ «خانلەيلۇن»، — دەپ چۈشەندۈرەتتى بوۋاي بالىغا.

توختى بۇ ناخشىلارنى ئاڭلىسا مۇڭلىناتتى، ئېڭىكىنى ئىككى ئالقىنى بىلەن تىرەپ ئولتۇرۇپ خىيالغا كېتەتتى. لېكىن ئۇ قايسى «لەيلۇن»، قايسى «خانلەيلۇن» زادىلا ئايرىيالمايتتى. ئۇنىڭغا بۇ ناخشىلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش بىر ئاھاڭدا ئېيتىلىۋاتقاندەك ياكى بىرى يەنە بىرسىنىڭ داۋامىدەك ئاڭلىناتتى.

— ھە-ي-ي... ئوغلۇم! — دەپ دۇتتارىنى توختىتاتتى مەرۇپكام بەزىدە، — مانا بىر چاغلاردا مېنىڭمۇ بالا-چاقام، ئۆي-ماكانىم بولىدىغان. تەقدىر ھەممىدىن ئايرىپ، ئاخىرىدا مەن قېرىنى تەكەندەك يالغۇزلا قويدى... بۇنىڭغىمۇ شۈكرى! قارا، خۇدايىمنىڭ يەنە سېنى ماڭا يەتكۈزۈپ، ھەمراھ قىلىپ قويغىنىنى... — دەيتتى.

بالا بوۋاينىڭ سۆزىدىن رازى بولۇپ كۈلۈپ قوياتتى. بوۋاي:

— ئۇنداق ئېگەك تۇتۇپ ئولتۇرما، يامان بولىدۇ. يەنە بىر كۈلۈۋەتكىنە... ھە مانا، تېخى بەختىڭ ئالدىڭدا بالام... — دەيتتى.

ئىككى يىلدىن كېيىن بۇ مېھرىبان ئادەم ئالەمدىن ئۆتتى. بوۋاينىڭ بىر پارچە كىگىز، كونا يوتقان-كۆرپە ۋە ھېلىقى كىچىككىنە ھۇجرىسى بىلەن دۇتتارى توختىغا قالدى. توختىمۇ بۇ چاغدا قاۋۇل، كېلىشكەن يىگىت بولۇپ قالغانىدى، ئەترەتتە كىملا ئىشقا بۇيرۇسا ئۇ «ياق» دېمەي يۈگۈرەيتتى.

— توختى، ئاتلارنى بېقىپ كەل.

— توختى ھارۋا قات.

— توختى بالام، تۈگمەنگە ئۆگۈت ئاپىرىشىپ بەرسەڭ.

— توختى، ئازراق كېسەكچىلەر بار ئىدى، تۆكۈشۈپ بەرسەڭ.

— توختى، پالانچىنىڭ توي ئىشى بارىكەن، يۈگۈر-يېتىمىگە ھە-ھۇ دې-

يىشۋەت!...

ۋاي-ۋۋي! بۇ مەھەللىدە توختى قىلمىغان ئىش قالغانمۇ دەيسىلەر؟ ئۇ ھېچكىمدىن ئۇشۇقچە ھەق تەلەپ قىلمايتتى. قولىغا بىر نەرسە بەرمەي، قورسىقىنى تويغۇزۇپ قويسا شۇنىڭغىمۇ رەھمەت دەيتتى. ئېھتىمال پەلەك شۇندىقىسىغا چۆرگىلەۋېرىپ، توختىنىڭ كۈنىمۇ ئاشۇ مەدىكارچىلىقتىن نېرى بارمىغان بولسا بۇگۈنكى پاجىئەلەر بولماسمىدىكىن. ئەمما، شۇ ئارىدا كىشىلەر ئويلىمىغان ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىپ قالدى. ئەترەتنىڭ يەرلىرى ئەزالارغا كۆتۈرە بېرىلدى.

ماخودىكى ئات-ھارۋىلار تەقسىم قىلىنىۋاتقاندا، توختى نېمە ئىشلار بولۇۋاتقانلىقىنى تازا ئاڭقىرىپ كېتەلمىگەنىدەك بىر چەتتە تامغا يۆلىنىپ قاراپ تۇراتتى. تۇيۇقسىز ئەترەت باشلىقى سايىمنىڭ كۆزى ئۇنىڭغا چۈشۈپ قالدى:

— ھوي ئاغىنىلەر! — دېدى ئۇ، — مۇنۇ توختاخۇنغىمۇ بىر نېمە بېرەرمىز؟

— توختىغا نېمىدىن بېرىمىز، ئۇ ئەترەتنىڭ ئەزاسى بولمىسا؟!

توغرا، توختى بۇ ئەترەتنىڭ ئەزاسىمۇ ئەمەس، ئۇنىڭ ئىسمى بۇ يەرنىڭ نوپۇس دەپتىرىدىمۇ يوق.

— شۇنداق بولسىمۇ، — دېدى سايىم، — مەرۇپكام رەھمەتلىنىك مۇشۇ ماخوغا يىگىرمە نەچچە يىل قارىغانتى، توختىنى ئۆزىنىڭ بالىسىدەك ياخشى كۆرەتتى. شۇ بوۋاينىڭ خاتىرىسى ئۈچۈن بولسىمۇ ئۇنىڭغا ئاۋۇ كونا ئۆكۈز ھارۋىنى بەرمەيلىمىز؟

— بوپتۇلا، — دېيىشتى يەنە بىر نەچچەيلەن، — توختىمۇ مەھەللىمىزنىڭ ئۆز بالىسىدەك بولۇپ قالدى،

— ئۇنىڭغىمۇ بىر تىرىكچىلىك لازىم-دە!

— ھاي توختاخۇن، قېنى سەن؟... ماڭ، بوينۇڭنى قىسىپ تۇرماي ئاۋۇ ھارۋىنىڭ قېشىغا بار.

توختى ماخونىڭ چۆلدەرەپ قالغان يوغان ھويلىسىدا غېرىپسىنىپ تۇرغان ھېلىقى ئۆكۈز ھارۋىسىغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ ئىككى كۈن خىيال سۈردى: ئىشنى نەدىن باشلاش كېرەك؟... بۇ كېلەڭسىز ھارۋىغا قاتىدىغان ئۆكۈز قېنى، ئۇ ئۆكۈزنى سېتىۋالىدىغان پۇل نەدە تۇرۇپتۇ؟...

بىرەيلەننىڭ:

— توختى ئۇكام، ئولتۇرۇشىڭ ئىسسىقتىنمۇ، سوغۇقتىنمۇ؟ — دېگەن ئاۋازى توختىنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئەترەتنىڭ ھارۋىكىشى قادىرنى كۆردى. ئەلگىرى بۇ ئادەم كۆپرەك مۇشۇ ئۆكۈز ھارۋىنى ھەيدەيتتى. قادىر ھارۋىكەش بېشىدىن دوپپىسىنى ئېلىپ ئالقىنىغا ئۇرۇپ-ئۇرۇپ قويۇپ يەنە كېيدى-دە، يانچۇقىدىن گېزىت قەغىزىنى چىقىرىپ موخۇركا يۆگىگەچ توختىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇردى، — ئاپتاپ ئېزىپ قويۇۋاتامدۇ ئۇكا، يا يۇرتۇڭ ئېسىڭگە چۈشۈپ قىلىۋاتامدۇ؟

— خىيال ئاكا، خىيال...

— ياش تۇرۇپ ساڭا نېمە خىيال. قارا، بىنەمنىڭ قارلىرى كېتەي دەپ قاپتۇ. بۇدا يەنە بىر بوران چىقسا قارغۇجىمۇ يېتىپ كېلىدۇ. قىش كەتتى دېگەن شۇ... خۇدايىم بۇيرۇسا ياخشى كۈنلەر ئالدىمىزدا...

— سىلەرگۇ كۆتۈرە ئالغان يېرىڭلارنى تېرارسىلەر، مەن بۇ قۇرۇق ھارۋا بىلەن نېمە ئىش قىلارمەن؟

— راست ئېيتتىڭ، بۇنىڭ ئۆكۈزىنى ماڭا تەقسىم قىلىپ، ھارۋىسىنى ساڭا بەرگىنىنى دېمەمسەن... مۇنداق قىلىلى ئۇكا، يە سەن ماڭا ھارۋاڭنى بەر، يە مەن ساڭا ئۆكۈزنى ئۆتۈنەي.

— ئۇنداق قىلمايلى.

— قېنى، سەنمۇ ئالتىبە شەھەرلىك ئوغۇل بالىغۇ، تۆت ئوشۇق تېپىپ كېلەي «دەتتىكام!» لا دېيىشىۋېتىمىزمۇ-يە؟!

— ئۇنداقمۇ قىلمايلى.

— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟ قورسىقىڭدىكى گېپىڭنى بىر دەپباققىنە.

— ئۆكۈز ھارۋىنى ھويلىڭىزدا بىكار ياتقان ئېشەك ھارۋىغا تېگىشەيلى.

— ئېشەك ھارۋىغا؟! — قادىر دوپپىسىنى پېشانىسىگە سۈرۈپ قويۇپ گەدىنىنى تاتىلىدى، — ئۇنىڭدا كىم زىيان تارتار، سەنمۇ، مەنمۇ؟...

— پايدا-زىياننى ھېسابلىشىپ نەگە بارىمىز؟ سىزنىڭمۇ ئۆكۈزىڭىز بىكار ياتمىسۇن، مەنمۇ ئېشەك ھارۋا بىلەن چامىم يەتكۈچە مىدىراپ بىر نېمە قىلىپ باقاي. ئۇزۇن-قىسقا يېرى بولسا كېيىن تەڭشىۋالمايمىزمۇ.

— بوپتۇ، چىدىغانغا چىقارغان، ئەكەل قولۇڭنى...

قادىر ئېشەك ھارۋىسىنى ئېشەكى بىلەنلا بېرىۋەتتى. توختى يەنە ئۆتنە-يېرىم قىلىپ يوغان تۈگىدىن ئىككىنى سېتىۋالدى. زامان-زامانلاردىن تارتىپ بۇ يىراق يېزىدىن ھېچكىم شەھەرگە سۈت ئەكىرىپ سېتىپ باقمىغانىدى. توختى مۇشۇ ئىشقا بەل باغلىدى. دەسلەپتە، ئۇ ھەر كۈنى كەچتە ئۆيمۇ-ئۆي كىرىپ سۈت يىغدى. كېيىن، دېھقانلارنىڭ ئۆزى يېڭى سېغىۋېلىنغان سۈتلەرنى ماخوغا ئەكىلىپ توختىغا ئۆتكۈزىدىغان بولدى.

توختى باشقا يېزىلارنىڭ سۈتچىلىرىدىن بىر-ئىككى سائەت ئىلگىرىرەك ئۇيقۇسىنى ئاچاتتى-دە، سۈتنى بېسىپ «خۇدا!» دەپ يولغا چۈشەتتى. شەھەرگە قاراپ سوزۇلغان يول مەھەللىدىن چىقىپ يېرىم سائەتچە ماڭغاندىن كېيىن، دەريا ياقىلاپ تۆۋەنلەپ كېتەتتى. يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدا سەھەرچى تورغايلار چۇرۇقلىشاتتى. دەريا ئوتتۇرىسىدىكى تاللىقلاردا بېلىقچىلارنىڭ كەپىلىرى كۆرۈنەتتى. دەريا دولقۇنلىرىدا ئەتىگەنلىك شەپەقنىڭ قىزغۇچ نۇرلىرى جۇلالىناتتى... توختى ناخشا ئېيتاتتى. ئۇنىڭ ناخشىسىنىڭ ئاھاڭى مەرۇپ بوۋاي ئېيتقان لەيلۇنىمۇ، خانلەيلۇنىمۇ ئوخشىمايتتى. ناخشىنىڭ سۆزلىرىگىمۇ ئودۇل كەلگەن بېيتلارنى سېلىپ ئېيتىۋېرەتتى. لېكىن، كۆز ئالدىغا بولسا ماخونىڭ ئارقا تېمى يېنىدا ئۆسكەن يوغان بىر توپ ئۈجمە كېلەتتى... توختى تۈنجى قېتىم — ئۈجمە تازا پىشىپ تۆكمە بولغان چاغدا گۈلشەننى ئەنە شۇ ئۈجمە تۈۋىدە ئۇچراتقانىدى. ئۇ چاغدا توختى ئۈجمە ئۈستىدە بولۇپ، تۆۋەنگە بىر توپ قىزلار ئولاشقانىدى. ئۇلار: «توختىكا، ئېغىتىپ بېرىڭا، ئېغىتىپ بېرىڭا!» دەپ ۋارقىرىشاتتى. يوپۇرماقلارنىڭ كۆلەڭگۈسى ئۇلارنىڭ يۈزىدە چېمىرلايتتى. گۈلشەن بولسا بىر چەتتە تۇرۇپ، ئاپتاپ چاققان كۆزلىرىنى سەل قىسىپ، توختىغا قىزىقسىنىپ قارايتتى...

كېيىن بۇ قىزنى توختى كۆل بويىدا پات ـ
پات ئۇچرىتىدىغان بولدى. بۇ كۆلنى دېھ ـ
قانلار «ال سۇغىرىش ئۈچۈن ياسىغانىدى.
يۇقىرىدىكى كىچىك بۇلاقلاردىن ئېقىپ
چىققان سۇلار شۇ كۆلگە قۇيۇلۇپ تو پ ـ
لىناتتى. توختى ئاخشىمى ـ ئەتىسى بۇ
يەرگە ئاتلارنى سۇغارغىلى ئېلىپ چىقات ـ
تى. بۇلاقتىن سۇ ئېلىپ يانغان قىزلار
كۆل بويىدىن ئۆتۈشەتتى. ئۇلارنىڭ
كۆلكىلىرىدىن ھۆركىگەن ئاتلار سۇ ئى ـ
چىشتىن توختاپ، قۇلاقلىرىنى دىك قىلىپ،
باشلىرىنى كۆتۈرۈپ كىشنىشەتتى. گۈل ـ
شەننىڭ شولىسى كۆل سۈيىگە چۈشكەن ـ
دە نازۇك تەۋرىنىپ، توختىنىڭ قەلبى ـ
نى لەرزىگە سالاتتى. ئېھتىمال ئۇلار
بىر ـ بىرىنى كۆرگەندە تەڭلا قىزىرى ـ
شاتتى. قىزنىڭ كۆزىدە خەتەرگە يولۇق ـ
قان توشقاننىڭ كۆزىدىكى ھوشيارلىق،
ھۆركىگەن كېيىكنىڭ كۆزىدىكى ھىتقاش،
قوزىسىنى يالاۋاتقان قوينىڭ كۆزلىرى ـ
دىكى مۇلايىملىق ئەكس ئېتەتتى... ھا ـ
زىر گۈلشەن بويىغا يېتىپ، يېزا بويىچە
ئەڭ گۈزەل ساھىبجامالغا ئايلانغانىدى.
بىراق، ئەمدى ئۇنى ئاكىلىرى تالا ـ تۈز ـ
لەرگە چىقارمايتتى. شۇنداق بولسىمۇ
توختى بىلەن قىزنىڭ ۋەدىلەشكەن چاغ ـ
لىرى، خۇپىيانە ئۇچرىشىدىغان ئورۇنلى ـ
رى بار ئىدى... شۇلارنى ئويلىغاندا توخ ـ
تى ئۆز ـ ئۆزىگە كۈلۈمسىرەيتتى ـ دە، ناخ ـ
شىسىنى تېخىمۇ ئىشتىياق بىلەن ئېيتىپ،
ئېشەكنى جىدەللەپ ھەيدەيتتى. قىش كۈن ـ
لىرى دەريا ساھىلى تۇمانلىنىپ كېتەت ـ
تى. مۇنداق چاغلاردا، يىراقتىن قارىغان
ئادەمگە توختى ئېشەك ھارۋىسى بىلەن
بۇلۇتلار ئىچىدە ئۇچۇپ كېتىۋاتقاندەك

كۆرۈنەتتى. گويا ئۇ ئېگىزدىن ئالدىراي ـ
دىغاندەك قىلاتتى... شۇنداق، ئۇنىڭ يې ـ
تىشكە ئالدىرايدىغان مەنزىللىرى ئازمۇ
دەيسىلەر؟! ئۇ يولنى كۆپرەك تېپىپ كەم ـ
بەغەلچىلىكتىن قۇتۇلۇشقا ئالدىرايتتى،
گۈلشەن ئۈچۈن گۈزەل تۇرمۇش يارىتىش ـ
قا، چىرايلىق سارايلارنى سالدۇرۇپ، قىز ـ
نى بالدۇرراق ئېلىپ كېلىشكە ئالدىرايتتى...

توختى ئىككى يىل سۈت سېتىپلا
پۇللۇق بولۇپ قالدى.

بۇ يېزىدا ئەتىدىن ـ كەچكىچە چوڭ
يول ئۈستىدىكى ماگىزىننىڭ ئىشىكى يۆ ـ
لەپ ئولتۇرۇپ، قۇرۇق پاراڭ بىلەن كۈن
ئۆتكۈزىدىغان بىر نەچچەيلەن بار ئىدى.
ئۇلار ئۈچۈن ئەتىيازدا يەرگە ئورۇق چې ـ
چىپ، كۈزدە ئورىۋېلىشتىن باشقىسى ئىش
ھېسابلانمايتتى. ئۇلار مۇشۇ مەھەللىدىن
بۇسۇغا ئاتلاپ چىقىپ يىراقلارغا بارمى ـ
غانلىقى بىلەن پەخىرلىنىشەتتى. ئۇلار
ئۈچۈن يەر يۈزىدە ئەڭ چىرايلىق يەرمۇ
مۇشۇ يېزا، ئەڭ گۈزەل ئاسمانمۇ مۇشۇ
مەھەللىنىڭ ئاسمىنى ئىدى. ئېلىم ـ سې ـ
تىم ئىشىنى «ئالدامچىلىق» دەپ قارايتتى،
سىرتلارغا ئىش ـ ئوقەت ئىزدەپ چىقىش ـ
نى «قەلەندەرچىلىك» دەپ بىلىشەتتى...
تاماغا سۈركىشىپ ئولتۇرۇۋەرگەچكە ئەڭ
ئاۋۋال ئۇلارنىڭ چاپىنىنىڭ دۈمبىسى يىر ـ
تىلاتتى. خوشى تۇتقان بىرسىنىڭ كېيىت
قەغىزىگە قوپال قىلىپ يۆگىگەن تاماكى ـ
سىنى «ئەكەلگىنە بىر ـ ئىككى شورىۋا ـ
لاي!» دېيىشىپ قولدىن ـ قولغا ئېلىپ چې ـ
كىشەتتى. بەزىدە ئۇلار داق يەردىلا ئول ـ
تۇرۇشۇپ، ئالدىدىكى شىمىشكە شاكاللىرىنى
پۇلەۋېتىپ، ئۈچ بۇرجەك سىزىق سى ـ
زىپ بۆرە قاتار ئوينىشاتتى. ئىشتى ـ

...نىڭ كەينى يىرتىلىپ كەتسە ئۆيىگە يۈگۈرۈپ كىرىپ «يامۇتسا كىرا» دەپ خوتۇنىنىڭ ئالدىدا دوملا يېتىپ بېرەتتى... توختىنىڭ ھال-ئەھۋالىدا بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشنى دەسلەپتە ئەنە شۇلار بايقىغاندەك بولدى:

— قاراڭلارچۇ، ماۋۇ كارامەتنى! — دېيىشتى ئۇلار بىر كۈنى بىر-بىرىنى نوقۇشۇپ، — توختى كاستۇم كىيىپتۇ!

توختى يېپيېڭى كاستۇمىنى قاتۇرۇپ كىيىپ، ھارۋىسىنى ھەيدەپ، شەھەر تەرەپتىن پەرۋايى پەلەك چىقىپ كېلىۋاتاتتى. ئېشەكنىڭ قاترىشىغا تەڭكەش بولۇپ، ھارۋىدىكى قۇرۇق تۇڭلار رىتىملىق داراڭلايتتى.

— كاستۇم كىيىپ ئېشەك ھارۋىسى ھەيدىدى، دېگەن گەپ ئېغىلغا زەدىۋال تارتقاندەك بىر ئىشتە. —

— توختەك كاستۇم كىيگەن بولسا، كاستۇم دېگىنىڭمۇ تايىنلىق نېمىكەن.

ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى كاستۇم تىكتۈرۈشكە تەرەددۇت قىلىۋاتقان بىرەيلەننىڭ ئەمدى ئۇنداق نىيىتى كېتىشتىمۇ رايى قايتتى.

لېكىن، ئىش بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالمىدى. ئاز ئۆتمەي توختى مەھەللە بويىچە بىرىنچى بولۇپ تېلېۋىزور سېتىۋالدى. ياز كۈنلىرى ئۇ تېلېۋىزورنى ھويلىغا قارىتىپ، كىچىك ھوجرىسىنىڭ دېرىزىسىگىلا قويۇپ قوياتتى. كەچكە يېقىن ئۇششاق-چوڭ، قېرى-ياش بىر توپ ئادەم كىچىك بەندىكلەرنى كۆتۈرۈشۈپ ماخوغلا يۇگۇرۇشەتتى. يەنە ئاز ۋاقىتتىن كېيىن توختىنىڭ ئاستىدا قىپقىزىل بىر ماتسىكلىتمۇ پەيدا بولدى.

— ئاۋۇ قوڭغۇرسىن ئىش چىقىرىپ كېتىۋاتقان، قايسى؟!

— ئۆمرىدە ئېشەك قولىقى تۇتۇپ باقمىغان بىر نېمىنىڭ...

— ئۇ نېمىسىگە شۇنچىۋالا تاراقشىپ كېتىۋاتىدۇ؟

— نېمىگە بولاتتى، ئۇنىمۇ يوغارتىۋاتقان مەھەللىمىزنىڭ سۈتى. —

— توغرا ئېيتتىڭ، نېمىشقا ئۆزىمىزنىڭ مەھەللىسىنىڭ سۈتىنى ئۆزىمىز ساتمايمىز؟...

ئادەم دېگەن شۇنداق نېمە. قوشنىمىز بېيىپ كەتكىلى تۇرسا ھېچبولمىغاندا بىر يېرىمىز ئېچىشقاندەك بولىدۇ، ئەگەر بىز كۆزىمىزگىمۇ ئىلىپ قويمايدىغان بىرسى بىزدىن ئېشىپ كەتكىلى تۇرسا تېخىمۇ ئازاب ھېس قىلىمىز... توختىنىڭ «تاراقلاپ» كېتىۋاتقىنىغا چىدىمىغان بىرنەچچەيلەن ئاخىر كەنت باشلىقى — ئىلگىرىكى ئەترەت باشلىقى — سايىمنىڭ ئالدىغا كىرىپ كېلىشتى.

— ھوي سايىم، بىز نېمىدەپ ئۆزىمىزنىڭ سۈتىنى ئۆزىمىز ساتمايمىز؟

— قايسى سۈتنى؟

— مەھەللىمىزنىڭ سۈتىنىچۇ؟

— ھەجەپ خەقكەنسىلەر، — دەپ ئېرىكتى سايىم، — ئۆزۈڭلەر بىر ئىشنى جۆندەپ قىلالمايدىكەنسىلەر، خەق قىلسا كۆرەلمەيدىكەنسىلەر...

— كۆرەلمىگىنىمىز ئەمەس، نەچچە ۋاقىتقىچە توختىكىنىڭ سەل ئۆزىنى جۆندىۋالسۇن، دەپ قويۇپ بەردۇق.

— بىردىن ئېشەك ھارۋا قىلىپ سىلەرمۇ ساتمامسىلەر، كىم سىلەرنى تۇتۇۋاپتۇ؟!

— ۋاھ، قىزىق گەپ قىلىسەنغۇ سايىم. بىزنىڭ بۇ كىچىككىنە يېزىدا نەچچە ھارۋىدا ئەكىرىپ ساتقۇدەك نەنىڭ سۈتى بار؟

— ئۇنداق بولسا، مېنى نېمە قىل دەيسىلەر؟

— سۈتنى ئۆزىمىز ساتىمىز.

— توختەك باشقا ئىش قىلسۇن.

— ئۇنىڭ ھارۋىسىنى بىزگە ئېلىپ بېرىسەن!

— خەقنىڭ ھارۋىسىدا نېمە ھەققىڭ بار؟

— نېمىدەپ خەقنىڭ بولىدىكەن؟ ئۆزىمىزنىڭ ھارۋىسى ئۇ. ئات - ھارۋىلارنى تەقسىم قىلغاندا يېپيېڭى بىر ئۆكۈز ھارۋىنى قاراپ تۇرۇپ توختىغا بېرىۋەتكىنىنىڭ ئېسىڭدىدۇ؟... توختى ئۇنى غاچچىدە قادىرنىڭ ئېشەك ھارۋىسىغا تېگىشىۋالدى. تېگى بىزنىڭ مۈلكىمىز، دېگەن شۇ.

— ھۆي خەق، ئىنساپ قىلىڭلار. توختى ئىچىپ بولالماي قېتىق قىلىپ، قۇرۇت سېلىۋېتىدىغان سۈتلىرىڭنى شەھەرگە ئەكىرىپ پۇل قىلىپ بېرىپ يامان قىلامغاندۇ؟

— سايىمەوي، ئۇ قىلالىغان ئىشنى بىزمۇ گۇل چىقىرىۋېتەلەيمىز... ھارۋىنى چىرايلىقچە ئېلىپ بەرسەڭ ئېلىپ بەر، بولمىسا يولنى توساپ ئۆزىمىز تارتىۋالىمىز... ئەترەتنىڭ ھارۋىسىدا ئانىسىنىڭ ھەققى بارمىكەن!؟...

سايىم ئۇزاق ئويلاندى - دە، كەچقۇرۇن كونا ماخوغا بېرىپ، توختىنى بىر چەتكە تارتىپ ئەھۋالنى ئېيتتى.

— ئۇكام، — دېدى ئۇ كېيىنى يىغىنچاقلاپ، پىنەكچە يۆگىگەن قەغەزگە مۇخۇركا سېلىپ تۇرۇپ، — بەش قول ئوخشاش بولمايدۇ دېگىنە، ھال - كۈلگىنىڭ ياخشىلىنىپ قالغىنىغا ئارىمىزدىكى بەزىلەرنىڭ كۆزى قىزىرىۋاتقاندەك قىلىدۇ، ھارۋىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىۋەتسەڭ بېرىۋەت، سۈتنى شۇلار ئۆزلىرى ساتسۇن، قولۇڭدىن ئىش كېلىدىغان يىگىتكەنسەن، يەنە ئاچ قالماسسەن.

توختى يەرنى سىجاپ، بىر ھازا ئۈنچىقماي ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭغا ئېغىر كېلىۋاتقىنى ھارۋىدىن ئايرىلىپ قېلىش ئەمەس، مەھەللىدىكى بەزى ئادەملەرنىڭ ئۇنى تېخىچە ئارىغا ئالمايۋاتقانلىقى ئىدى، ئۇنىڭ كاللىسىدا تېخى توك تۈگمەن، ماي تارتىش ماشىنىسى، كۆكۈل ئېچىش ئۆيى، ئاشخانا دېگەندەك ئاجايىپ پىلانلار بار ئىدى.

— بوپتۇ، — دېدى توختى، — ھارۋىنى راست ئۆزىڭىز بېرىۋېتىڭىز، ئوتتۇرىدا سىز خىجالەت بولۇپ قالماڭ... مەنزادى مۇشۇ خەقنىڭ كۆزى چۈشمەيدىغان يىراق بىر يەرگە بېرىپ ئوقەت قىلاي!

توختىنىڭ قورسىقىدا يەنە باشقىچە بىر چوت سوقۇۋاتقىنىنى ياكى قىيدىغىنىنى ھېچكىم بىلەلمەي قالدى. ئۇ ھارۋىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، موتوسىكلىت بىلەن تېلېۋىزورنى شەھەرگە ئەكىرىپ سېتىپ، پۇلنى بەلگە مەھكەم تۈگۈپ يېزىدىن كېتىپ قالدى.

توختى سوت سېتىپ يۈرۈپ بىر - ئىككى سودىگەر ئاغىنىلەر بىلەن تونۇشۇپ قېلىۋىدى، بۇ قېتىم ئۇ شۇلار بىلەن شېرىكلىشىپ شەھەر ئاتلاپ ئوقەت قىلمىشقا تەۋەككۈل قىلدى. يولى كەلسە بۇ پۇلغا ھەسسىلەپ پۇل قوندىغان سەپەر ئىدى،

توختى سەپەر سومكىسىنى كۆتۈرۈپ پويىز
ئىستانسىلىرىدا قىستىلىپ يۈرۈپ، پو-
يىزنىڭ قاتتىق ئورۇندۇقىدا مۈگدەپ ئول-
تۇرۇپ نۇرغۇن چوڭ شەھەرلەرنى ئارىلى-
دى. ئۇ يەرلەردە ئاسمانپەلەك ئېگىز بىنالار،
ۋاڭ - چۇڭغا تولغان بازار، ھەشەمەتلىك
مېھمانخانىلار بار ئىدى، لېكىن توختى ئې-
مىشقىدۇر يىراقتا قالغان ھېلىقى خىلۋەت
يېزىنى ئۇنتالمىدى. ئۇ چۈشىدىمۇ دەريا
ياقىلاپ كەتكەن يوللارنى، داكىدەك نېپىز
تۇمان ئىچىدە ياتقان تاللىقلارنى، مەھەل-
لىنىڭ يۇقىرىسىدىكى سۈيى تاتلىق بۇلاق-
لارنى، ياپيېشىل سۇ ئوتلىرى قاپلىغان
ھېلىقى كۆل ۋە لويىلا كوكاتلار بېسىپ
كەتكەن ھويلىلارنى كۆرەتتى. ئۇ يەردە
ئىسسىق قوللىرى بىلەن ئۇنىڭ بويىنىغا
گىرە سالغان بىر قىز قالغانىدى. ئاشۇ
ئاددىي يېزا قىزىدىكى سەممىيلىك،
پاكلىقنى بۇ شەھەرلەردىكى پۈلنى كۆزلەپ
قىلتاق قويۇپ يۈرگەن نايناقلارنىڭ جىلى-
ۋىسىگە زادىلا ئوخشاتمايتتى...

ئېھتىمال، گۆلشەننى ھېسابقا ئالمى-
غاندا، مەھەللىدىكى خېلى كۆپ كىشىلەر
توختىنى ئۇنتۇپ كەتكەنمۇ بولاتتى. بى-
راق، ئىككىنچى يىلى باھاردا ئۇ يېزىدا
يەنە پەيدا بولۇپ قالدى. توختى ئۇستىگە
ئەترەڭ كاستۇم - بۇرۇلكا، پۇتىغا غاچىل-
داپ تۇرىدىغان سۆپەتلىك شىبلىت كىي-
گەن بولۇپ، كالتە قىلىپ قويۇۋالغان بۇ-
رۇتلىرى بىلەن ئۇ باشقىچە بىر سۆلەتكە
كىرگەنىدى. ماگىزىنغا غوجا تام بولۇپ
قاتارلىشىپ ئولتۇرغان بىرنەچچەيلەن ئۇ-
نىڭ سالامىغا سالام قايتۇرۇشنىمۇ ئۇنتۇپ
ئاغزىنى ئېچىپلا قېلىشتى. قىزلار بىر-بى-
رىنى نوقۇپ پىچىرلىشاتتى. توختى ئۇدۇل
كەلت باشلىقى سايىمنىڭ ئۆيىگە باردى.

— خوش، شۇنداق قىلىپ دېگىنىزغى-
چە يېتىپ باردىم، دە؟! — دېدى سايىم
توختىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ،—
قېنى چاي ئىچ، مانا، جىگىرىڭ بار
يىگىتكەنسەن. ئەل كۆرۈپسەن، يۇرت ئا-
رىلاپسەن، «ھەم زىيارەت، ھەم تىجارەت»
دېگەن شۇ. مېنى دېسەڭ، شۇ يېشىمغا كې-
لىپ تېخى سايرامنىڭ نېرىسىغا ئۆتۈپ
باقماپتىمەن.

— شۇنچە يەرلەرنى ئايلاندىم سايىم-
كا، — دېدى توختى ئالدىدىكى چايدىن بىر
ئوتلاپ، — نېمىسىنى ئېيتىيسىز، يەنە مە-
شەگە ئۆگىنىپ قاپتىمەن ... سىز ئۆز قې-
رىندىشىمىنىڭ ئورنىدىكى ئادەم، كۆڭلۈم-
دىكى گەپنى سىزگە ئېيتماي كىمگە ئېيت-
تىمەن؟ پۇلنىغۇ تاپتىم، لېكىنىزە، بۇ سەر-
گەردانلىق تۇرمۇش جېنىمغا پاتتى ...
ئەمدى ...

توختى گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالماي
توختاپ قالدى.

— ھە، نېمە دېمەكچىدىڭ؟ قورساقتا
بار گەپنى دەۋەر. مېنىڭ ياردىمىم بىلەن
پۈتىدىغان ئىش بولسا مانا مەن تۇرۇپتى-
مەن.

— ئەمدى ... مېنىڭ دېمەكچى بول-
غىنىم، ماگىنمۇ مەھەللە ئەتراپىدىن بىرەر
جايلىق يەر كېسىپ بەرسەڭلا، پۇلنى تۆ-
لىسەم، تۆت تامنى سوقۇپ، ماۋۇ ئۆزەمنىڭ
ئۆيى-كەن، دەپ پۇت - قولۇمنى سۇنۇپ
ئولتۇرسام.

— ياخشى گەپكەن، ئەمما يېزىنىڭ
يەرلىرىنى سېتىپ بېرىشكە بولمايدۇ، دې-
گىنە، — دەپ ئويلىنىپ قالدى سايىم، —
مەھەللىنىڭ يۇقىرىسىدىكى دۆڭنى بىلى-

سەنغۇ؟ ... ھە، يارىتسالڭ شۇيەردىن 5-6 پۇڭ يەر بېرەيلى. ئۇ يەرگە سۇ چىقمايدۇ، تەرگىلىمۇ بولمايدۇ. باشقىلار مۇدىمۇ قوپۇپ كەتمەس ...

بۇ يېزىنىڭ ئۆيلىرى تولىسى دېگۈدەك ئاددىي توپا تام ئۆيلەر ئىدى. قەدىمىي دېھقانلار بۇ ئۆيلەرنىڭ ئىشىك-دېرىزىلىرىنى ئۇدۇل كەلگەن تەرەپكە ئېچىۋەرگەندەك قىلاتتى. بەزى ئۆيلەردە ھەتتا دېرىزىمۇ يوق بولۇپ، ياغاچ بىلەن شادىلانغان پەنجىرە ياكى ئۆگزىدىن ئېچىلغان تۈڭلۈكلا بولاتتى. ئىشلەمچان يېزا ئاياللىرىنىڭ سېغىز لايىنى كالا پوقى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، تىنىم تاپماي سۇۋاپ تۇرۇشىدىن ئۆزگىرىپ بولغىنىنى دېمىسە، بۇ ئۆيلەرنىڭ بەزىلىرى ئالتىبۇرۇن تۈگەشكەنىمۇ بولاتتى. توختى شەھەر كۆرۈپ، يۇرت ئارىلىغاچقىمۇ، ئۇنىڭ ئۆي سېلىش پىلانى باشقىچەرەك بولدى. ئۇ ھەر تەرەپكە چېپىپ يۈرۈپ ياغاچ - تاش، پىششىق خىشلارنى تەييارلىدى. ئۆينىڭ ياغاچچىلىقى، تامچىلىق ئىشلىرىنى شەھەرنىڭ ئۇستىلىرىغا كۆتۈرە بەردى. شۇنداق قىلىپ، 3-4 ئايغا قالماي، مەھەللىنىڭ يۇقىرىسىدىكى دۆڭ ئۈستىدە كېلىشكەن بىر ئىمارەت قەد كۆتۈردى: ئىشىك - دېرىزە، پېشايۋان تۈۋرۈكلىرى توق زەڭگەر سىرلانغان، ئاستى - ئۈستى ئاختايلىق، كۆڭگەيگە قارىغان بۇ جاينىڭ سۈلىتىنى سېلىشتۇرۇشقا توغرا كەلسە، بۇ مەھەللىدىكى شەدىر پومېشچىكنىڭ كونا ئۆيلىرىگىلا سېلىشتۇرۇشقا بولاتتى. ئەمما، باينىڭ ئۇ ئۆيلىرى يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھازىر ئىسكەتىدىن كەتكەنىدى. پەقەت ئۇنىڭ قاپقاقلىرى سۇنۇپ چۈشكەن چوڭ - چوڭ دېرىزىلىرى،

كۆك خىش بىلەن كۆتۈرۈلگەن ھويلى، قىممەتلىك چوڭ دەرۋازىسىلا ئۆز ۋاقتىدا ئاجايىپ قورۇلۇش ئىكەنلىكىگە گۇۋاھ بولۇپ تۇراتتى.

— توختىنىڭ ئۆيى قانچە تەڭگىگە پۈتكەندۇ؟

— 10 مىڭ سوم.

— 20 مىڭ سوم.

— 30 مىڭ سوم.

بۇنچىلىك سوملارنىڭ زادى قانچىلىك پۇل ئىكەنلىكىنى بەزى دېھقانلار تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايتتى.

— توختەك شۇنچىۋالا پۇلنى نەدىن تاپقاندۇ؟

— سۈت سېتىپمۇ شۇنچىلىك بېيىپ كەتكىلى بولارمۇ؟

— ئوغرىلىق قىلامدۇ، يە؟!

— يالغان گەپ قىلىپ گۇناھكار بولماڭلارەي خەقلەر، مال - ۋارىنىمىز ئېغىلدا، تاپقان - تۈككىنىمىز ساندۇقىمىزدا تىنچ تۇرۇپتىغۇ!...

— ئەمىسە، كېيىنكى سۆتچىلەر نېمىشقا ئۇنداق باي بولۇپ كېتەلمەيدۇ؟

— ئاڭلىمىدىڭمۇ، ئۇرۇمچىنى دېمىدۇ، شاڭخەينى ھەمدۇ، يەنە نېمىنە دەيدۇ، خۇدايىم ... بارمىغان يېرى قالماپتۇدەك، دۆڭ سودىدىلا نۇرغۇن پايدا كۆرۈپتۇدەك...

توختىنىڭ مۇنداق ھەشەمەتلىك ئۆي سېلىشى گويا بەزىلەرگە ھاقارەتتەك بىلىنەتتى. قىرىشقاندەك بۇ ئۆي دۆڭ ئۈستىگە چۈشكەچكە، كىشىلەر ئۆيىدىن چىقىپ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىسا، خۇددى پېشانىسىغا ئەكىلىپ ئېسىپ قويغاندەك ئېنىق كۆرۈنەتتى. شەدىر بايغۇ ئالالىدۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەن. ھازىر مەھەل-

لىسىدە ئۈلىنىڭ نەۋرىلىرىدىن بىرنەچچەيلەن بار ئىدى. مۇنداق كاتتا ئۆينى ئەنە شۇلار سالغان بولسا ھېچكىم ئەجەبلەنمىگەن بولاتتى: قانداقلا بولمىسۇن ئەسلى باينىڭ ئەۋلادى، ماي ئالغان قاچىنىڭ يۇقى بولىدۇ-دە! ... لېكىن، توختى كىم؟ ئۇ بىر جېنىنى جان ئېتەلمەي كېلىپ، مۇشۇ يېزىدا توختاپ قالغان يېتىمەك! ...

ئاياللار دېگەن ئاجايىپ خەقتە! ئۇلارنىڭ پىكىر قىلىشى يەنە باشقىچىرەك ئىدى. بۈگۈنكى بۇ يېزا ئاياللىرى ئۆتمۈشنىڭ ئاياللىرىغا ئوخشىمايتتى. ئۇلار رادىئو، ئۈنئالغۇ، تېلېۋىزور دېگەنلەردىن بۇ ئالەمنىڭ تولىمۇ كەڭ، رەڭگارەڭلىكىنى، ئاجايىپ توق، خۇشال-خۇرام ياشايدىغان ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى بىلىشكەنىدى، ئۆز ئەرلىرىنىڭمۇ ھەرىكەت قىلىشىنى، يېڭى، گۈزەل، باياشات دۇنيا يارىتىشىنى ئۈمىد قىلاتتى.

— توختىنى قاراڭلار، — دېيىشەتتى خوتۇنلار بىر-بىرىگە، — تۈنۈگۈنلا مەھەللىگە يالىڭاياق كېلىۋىدى، تىرىشىپ، بىرنېمىلەر قىلىپ بېيىپلا كەتتى.

— سالغان ئۆيلىرىچۇ؟... ئۇ كۈنى مەن ئوغرىلىقچە بېرىپ قاراپ باقتىم. ساراي دېگىنە، ساراي.

— ئۇ ئۆينى قايسى تەلەيلىك خېنىم ئۇتاركىن؟

— كىم بولاتتى، گۈلشەنچۇ؟!...

4

ئوت يالقۇنى رەھىمسىزلىك بىلەن ھەممە نەرسىنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىپ، ئاستا-ئاستا پەسىيىشكە باشلىدى. توختى ئېسىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەي، نېمىلەرگىدۇر پۇتلىشىپ كېتىپ باراتتى... ئارقىسىدا يىراقلاپ قېلىۋاتقان ئاشۇ يېزىغا بىر چاغلاردا ئۇ مۇشۇنداق قۇرۇق قوللا كىرىپ كەلگەنىدى، ھازىرمۇ قولىنى سېلىپلا يېنىپ چىقتى. ئۇ چاغدا توختى يوقسۇل ئىدى، ئەمما قەلبىدە ئۈمىد، كۆڭۈللۈك تۇرمۇش تېپىشقا ئىنتىلىش بار ئىدى. ھازىر بولسا ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئېغىر ھەسرەت چۇلغىغانىدى، ئۈمىد ئۇچقۇنى ئۆچكەندەك قىلاتتى. ئۇ تىرىشتى-تىرماشتى، پۇل تاپتى، ئاخىردا نېمە بولدى!؟... بايلىقىنىڭ ئۇنىڭغا خۇشاللىق ئېلىپ كېلەلمىگىنىگە ئۆزىمۇ ھەيراندى.

ئۇ پات-پات توختاپ ئارقىسىغا قاراپ قوياتتى، كۆيۈپ كۈل بولۇۋاتقان ئۆيىگە ئەمەس، قاراڭغۇلىشىپ تۇرغان مەھەللىنىڭ باشقا بىر تەرىپىدىكى نىشانغا قارايتتى. ئۇ يەردە توختىنىڭ مەشۇقى گۈلشەن قاماقلىق قالغانىدى. توختى قىزغا ئىچىناتتى؛ قىزدا سەللا جۈرئەت بولسا ئىدى، توختى ئۇنى ھەر نېمە قىلىپ بولسىمۇ ئۇ گۆڭدىخانىدىن قۇتقۇزۇپ چىققان بولاتتى. خەير! ... ئاي نۇرىدا ئاقىرىپ كۆرۈنۈپ تۇرغان بۇ يوللار ئۇنى نەگە ئېلىپ بارار؟ جەنۇبتىكى ئېتىزلىرى تەكلىماكانغا تۇتىشىپ كېتىدىغان يىراق يېزىغىمۇ ياكى ئىمارەتلىرى بۇلۇتلارغا تاقاشقان چوڭ شەھەرلەرگىمۇ؟... ئۇ يەنە قايتىپ كېلەرمۇ؟!

توختى ئۆزىنىڭ نەگە بېرىپ نەدە توختىشىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. تەقدىر

ئوقيانىڭ كېرىچىنى تارتىپ تۇرغان ئۇۋۇچىغا ئويشايدۇ، بۇ ئوق ئۇچۇپ چىقتى،

گۈلشەننىڭ ئۈچ ئاكىسى بار ئىدى، بالىلارنىڭ دادىسى گۈلشەن 2 - 3 ياش ۋاقتىدىلا ئۆلۈپ كەتكەن بولۇپ، تۇل ئانا ئۇلارنى ناھايىتىمۇ جاپادا چوڭ قىلغانىدى. ئۇ ئەتىدىن - كەچكىچە تۆت بالىسىنىڭ كىرىنى يۇيۇپ، يامىقىنى ياماپ، ئاش - تامىقىنى ئېتەتتى. ئەترەت باشلىقىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ «ئوغۇللارنى نومۇر جىقراق تېگىدىغان ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويساڭ» دەپ يالۋۇراتتى. چاي - تۇز، نورما ئاشلىق ئۈچۈن كاسىر، ئىسكىلاتچىلارنىڭ ئىشىكىدە سارغىياتتى... ئانا ئەنە شۇنداق پالاقلاپ يۈرۈپ بىر كۈنى تويۇقسىزلا يىقىلدى - دە، بىر - ئىككى كۈنلا ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ ئالەمدىن ئۆتتى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۆينىڭ ھەممە ئېغىر - يېنىك ئىشلىرى گۈلشەننىڭ بېشىغا قالدى.

گۈلشەننىڭ ئاكىلىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئەترەت باشلىقى دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ۋارقىراپ مەجبۇرىي ئىشقا ئەپچىقىدىغان كۈنلەر ياخشىراق ئىدى، قانداقلا بولمىسۇن ئۈچ ئاكا - ئۇكىنىڭ ئەمگەك نومۇرى يىغىلىپ يىل ئاخىرىغىچە خېلى بىر نېمە بولۇپ قالاتتى. يەرلەر ئائىلىلەرگە كۆتۈرە بېرىلگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئەھۋالى خاراپلاشتى. بۇ ئاكا - ئۇكىلار بىر ئىككى ياشتىنلا پەرقلەنگەچكىمكىن، بىر - بىرىنىڭ گېپىگە ئانچە كىرىپ كېتىشمەيتتى، مىجەز - خۇيىمۇ ھەر تۈرلۈك ئىدى. ئۇلار كۆزدە خەقنىڭ تاپا نەگە چۈشۈپ، قايسى ئىشانىغا تېگىشى پەقەت ئىگىسىنىڭ كۆڭلىگىلا ئايان.

تەنىسى بىلەن ئۇرۇقنى يەرگە ئارانلا چۆكتۈرۈۋېلىشاتتى - دە، كېلەر يىلى تېرىمىغىم ۋاقتىغىچە ھەرقايسى ئۆزىنىڭ خىيالىنى سۈرۈپ، ئۆزى بىلگەن يولدا يۈرۈشەتتى.

چوڭى ئاۋۇت نەشىگە قاتتىق بېرىلىپ كەتكەنىدى. ئانچە - مۇنچە بامدات جۈمە نامازلىرىغا چىقىپ قوياتتى، قالغان ۋاقىتلىرى ماگىزىنىنىڭ تېمىنى يۆلەيدىغان «غوجاتام»لار بىلەن قۇرۇق پاراڭدا ئۆتەتتى. ئۇنى پۇل تاپتى دېگەندىمۇ، تاپقان پۇلى چېكىدىغان نەشىسىگە يەتمەيتتى.

كىچىكى داۋۇت كۆپىنچە ئۆيدە تۇرمايتتى، ئۇنىڭ نەدە ئوتلاپ، نەلەردە تۈنەپ يۈرگىنىنى بىلىپ بولمايتتى، ئۆزىنىڭ تاپقانلىرىنى شۇ يەرلەردە ھاراق ئىچىپ تۈگىتىۋېتىپ، يەنە ئۆيگە قۇرۇق قوللا يېنىپ كېلەتتى. بەزى مەس كەلگەن كۈنلىرى گۈلشەنگە ھال ئېيتىپ:

— مەندىن رەنجىمە، سىڭلىم، دەردىم بار، شۇڭا ئىچىمەن... بىز كىمنىڭ ئەۋلادى بىلەمسەن؟... مانا، سەن تېخى ھېچنېمىنى بىلمەيسەن. سەدىر باينىڭ ئۇرۇق - جەمەتى بولىمىز، سەدىر باينىڭ! چوڭلاردىن سوراپباقىنا، بۇۋىمىزنىڭ تاغدا مىڭلاپ قويى، شەھەردە بىرقانچە يەردە قورۇ - جايى بولغانىكەن... مېنى بىكار لەلەڭلىپ يۈرىدۇ، دەمسەن؟ ئاۋۇ مەكتەپ قىلىۋالغان جاينىڭ دەۋاسىنى قىلىپ يۈرىمەن. چاي قولىمىزغىلا قايتسا،

بېيىپ كەتكىنىمىزنى ئاندىن كۆرۈسەن...
گۈلشەن مۇنداق گەپلەرنى ئۇنچىلىك-
ماي تىڭشايتتى. داۋۇت شۇ گەپلىرى
بىلەن سىڭلىسىنى خاتىرجەم قىلىپ قوي-
غاندەك بولۇپ خارقىراپ ئۇخلاپ قالاتتى
ۋە تاتلىق چۈشلەرنى كۆرەتتى... ئۇ
چۈشلاردىن «سەدىر باينىڭ كۆمۈپ قوي-
غان ئالتۇنى بار» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ
قالغانىدى. ئەگەر ھېلىقى مەكتەپ قىلغان
جاي قولغا كېلىپلا قالسا، داۋۇت بۇ ئۆي-
لەرنى چۇگۇپ ھېلىقى ئالتۇنلارنى تاپماي
قويمايتتى...

ئوتتۇرانچىسى ساۋۇت كەپتەر باقات-
تى. ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى چېنىنى
ئېچىپ چىقىپ، پېشايۋاندا موخۇركىسىنى
چەككەچ دانلاپ يۈرگەن كەپتەرلەرگە
قاراپ بىر ھازا ئولتۇرۇپ كېتەتتى.
ئاندىن ئۇزۇن ياغاچنىڭ ئۇچىغا باغلانغان
قىزىل لاتىنى پۇلاڭلىتىپ-لەپچىن قىلىپ،
كەپتەرلەرنى ھاۋاغا ئۇرلىتىپ پەيزى ئالاتتى.
ساۋۇت ئات-ھارۋا تۇتۇشقا ھېرىس ئىدى.
قولى بوش بولۇپ قالسىلا ئېتىنىڭ دۇم-
بىسىنى تاتلاپ، ھارۋا-جابدۇقلىرىنى ماي-
لايتتى. قانداقلا بولمىسۇن، ساۋۇت قالغان
ئىككى ئەر قېرىندىشىغا قارىغاندا پەرقلىنگ-
رەك ئىدى. ئانچە-مۇنچە كۆمۈر-پۆمۈر
توشۇپ، كىراكەشلىك قىلىپ، ئۆينىڭ
چاي-تۇزىدىن خەۋەر ئالاتتى.

مۇنداق بىر ئۆيدە قازاننى ئۆك-
سۈتمەي قاينىتىشنىڭ قانچىلىك
مۇشكۈللىكىنى گۈلشەنلا بىلەتتى.
ئاكا-ئۇكىلار باشقا ئىشتا كېلىشەلمىسىمۇ،
سىڭلىسىنى باشقۇرۇشقا كەلگەندە بىر
پىكىردە ئىدى. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە، بويىغا
يېتىپ قالغان قىزنى چىڭ تۇتۇش — ئەر-
لەرنىڭ تالىشىپ ئولتۇرۇش ھاجەتسىز
مۇقەددەس بۇرچى ھېسابلىناتتى. گۈلشەن
بولسا يۇۋاش، تىرىشچان قىز ئىدى،
ھەممىگە شۈكرى قىلاتتى، كۆڭلىنىڭ بىر
يېرىدە ئۈچ ئاكىسىدىن «تاغدەك ئۈچ
يۆلەنچۈكۈم بار» دەپ پەخىرلىنەتتى.

بۇ نامرات ئۆي ئەشۇ قىز بىلەن
ئاۋات ئىدى. گۈلشەن ئۆيىنىچى، ھويلا-
ئاراملارنى سىرىپ-سۈپۈرۈپ، ئىشىك-
دېرىزىلەرنى ئېچىۋېتەتتى. پەس ئاۋازدا
قانداقتۇر بىر ئاھاڭنى تەكرارلىغىنىچە،
سۈپىنىڭ كىگىز ياپالمىغان يېرىدىن
تارتىپ قازان بېشى، يازلىق ئوچاقلارغىچە
سىبغىز لايدا سۇۋاپ ئاقارتىپ چىقاتتى.
ياز كۈنلىرى قىز ھويلىغا گۈللەرنى تېرى-
ۋېتەتتى. ئۆينىڭ يېنىدىكى كىچىكىنە
باغچىغا كىرىپ ئوتلارنى يۇلاتتى، دەلگە
يەتمەيدىغان ئارقا تامدىن قۇياش نۇرىدا
تاۋلىنىپ ياتقان دالىلارغا، كۆپكۆك ئې-
تىزلارغا، دولقۇندەك بولۇپ تەۋەنلەپ
كەتكەن ئېدىرلارغا قارايتتى. بۇ بىپايان
كەڭلىك، رەڭگارەڭ تەبىئەت يېزا قىزى-
نىڭ قەلبىنى شادلىق بىلەن تولدۇراتتى...

گۈلشەننىڭ گۈزەللىكى كىنو، تېلې-
ۋېزوردىكى چولپانلارنىڭ ياكى يېزىلىقلار
شەھەرگە كىرگەندە ھەيران بولۇپ قاراپ
قالىدىغان «پەرى»لەرنىڭ گۈزەللىكىگە
ئوخشىمايتتى. ئۇ ھېچقانداق زىبۇ-زىننەت،
ئۇپا-ئەڭلىكسىزمۇ چاقناپ تۇراتتى. ئۇ
كىشىلەرنىڭ نەزەرى چۈشمەيدىغان بىر
ماكاندا ئۆسۈۋاتقان دالا گۈلىگە، يىراق
ئورمانزارلىقنىڭ ئارقىسىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان
تولۇن ئايغا ئوخشايتتى. بۇ ئاينىڭ نۇرى
ئۆزىنى توسۇپ تۇرغان يوپۇرماقلارنىڭ
ئارىسىدىن ئۆتۈپ توختىنىڭ يۈرىكىگە

ئوت ياقـقانـدى... قىزمۇ تىنىمسىز بۇ يىگىتنى ياخشى كۆرەتتى. بەزىدە ئۇ «بۇ يىگىت يېزىمىزغا قاچاندىن بېرى پەيدا بولۇپ قالغاندۇ؟ ... بەلكىم، ياراتقان ئىگەمنىڭ ئۆزى ئۇنى مەن ئۈچۈن ئاسماندىن چۈشۈرگەندۇ!» دەپ ئويلايتتى. قىزنىڭ نەزەرىدە توختى يەردە ماڭمايتتى، ئۇنىڭ خىيال دۇنياسىدا ئۇزۇپ يۈرەتتى. قىز ئۇنى كۆرمىسىمۇ قەدەم ئاۋازىدىن تونۇيتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئاشىقنىڭ ئۆزىنى قاچان، قەيەردە كۈتۈپ تۇرغانلىقىنى غايىبانە ھېس قىلاتتى-دە، توختىنى توپتوغرا تېپىپ بارالايتتى... ئەمما، قىز بۇ سىرنى ھېچكىمگە ئېيتىشقا پېتىنالمايتتى، ئاكىلىرىنىڭ توختىنى ياقتۇرمايدىغانلىقىنى چۈشىنىپمۇ يېتەلمەيتتى.

بىر كۈنى قىز ئاكىلىرىنىڭ بۇ ھەقتە پىچىرلاشقىنىنى قورقۇنچ ئىچىدە ئاڭلاپ قالدى.

— ئەمدى گۈلشەننى ئادەم تېپىلمىغاندەك ئاشۇ توختەككە بېرىمىزما؟!

— ئادەمنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرۈپ، تەپتارتماي گۈلشەنگە ئېغىز ئاچقىنىنى...

— نېمىسىگە يوغان سۆزلەيدۇ ھوي ئۇ؟ ...

— شۇنى دەيمەنا، بىر كىم، ئۇ كىم؟... بىر دېگەن سەدىر بايىنىڭ ئەۋلادلىرى!

— مۇشۇنىڭ بىلەن توختىنىڭ ئۈچىنچى قېتىم ئەلچى قويۇشى. شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىمايدۇ، دېگەن گەپ بار. توختىغا سىڭلىمىزنىڭمۇ ئازراق مەيلى بارمۇ، قانداق؟

— مۇشۇنداقراق گەپنى سىرتتا مەنمۇ ئاڭلىغاندەك قىلىۋېدىم...

— شۇنداقمۇ!؟ ... ئۇنداقتا، بۇ بۇزۇقنى ئۆيگە مەھكەم سولايلى، ئاۋۇ توختەكنى مەھەللىدىن سۈرۈپ چىقىرايلى.

— شۇنداق قىلايلى، بولمىسا، بىزنىڭ يۈزىمىزنى تۆكۈدىغان بىر ئىش بولۇپ يۈرمىسۇن!

6

دۆڭدە كۆتۈرۈلگەن يالقۇن گۈلشەن سولاقلىق ئۆيگىمۇ قىپقىزىل شولا چاچقانىدى. سىرتتىن ئادەملەرنىڭ ئەنسىز ۋاڭ-چۇڭى، دۈكۈلدەپ ئۆتكەن ئاياغ تاۋۇشلىرى ئاڭلىناتتى. قىز ئۆينىڭ يۇقىرىسىدىكى پەنجىرىگە ياماشتى. ئارقىدىكى ھويلىدا قوشنا ئايال راھىلەخاننىڭ قارىسى كۆرۈنگەندەك قىلدى.

— راھىلە ھەدە، ھوي راھىلە ھەدە! — دەپ ئۈنلۈك چاقىردى گۈلشەن.

راھىلەخان چۆچۈپ توختاپ، ئاستا مېڭىپ پەنجىرە يېنىغا يېقىنلاشتى.

— راھىلە ھەدە، نېمە ئىش بولۇۋاتىدۇ؟ دۆڭدە بىرنەرسە كۆيۈۋاتامدۇ نېمە؟ ...

— ساڭا ئېيتىشقا ئاغزىم كۆيىدۇ، گۈلشەن... ئەمدى ئۆزۈڭمۇ كۆرۈپسەن، توختىنىڭ يېڭى سالغان ئۆيى كۆيۈۋاتىدۇ...

— نېمە!؟

— ئاكىلىرىڭ ئۇنى قاتتىق ئۇرۇۋەتكەن ئوخشايدۇ. ئەر خەق دېگەن بەزىدە ساراڭ بولىدۇ. ئۆيگە ئاچچىقىدا توختى ئۆزى ئوت قويۇۋەتتىمۇ، ئاكىلىرىڭنىڭ قىلغان ئىشىمۇ... بەزىلەر تېخى توختى ساراڭ بولۇپ مەھەللىدىن چىقىپ

كېتەرپتۇ، دېيىشىدۇ. قايسىسىنىڭ گېپى راست، خۇدايىم ئۆزى بىلمىسە ...

گۈلشەننىڭ پەنجىرىسىنىڭ گىرۋەك-لىرىنى تۇتۇپ تۇرغان قوللىرىدا جان قال-مىدى، ئۇ سىيرىلىپ پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

7

ھەممە نېمە كۆيۈپ تۈگىدى. خىلۋەت يېزىنىڭ توخۇلىرى يەنە بىر يېڭى تاڭدىن خەۋەر بېرىپ بەس-بەستە چىللاشقا باشلىدى. ئەمدىلىكتە دۆڭدىن پەقەت تۈتەپ كۆيگەن ئاچچىق ئىسلا كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. قويلار ئېغىللىرىدا تېپىرلاپ ئارامسىزلانغىلى تۇردى، موزايلار ئۆز ئانىلىرىنى ئىزدەپ مۆرىشەتتى. كې-شىلەر ئۇيقۇدىن كۆز ئېچىپ ھەر كۈن-دىكىدەك تىرىكچىلىكنى باشلىۋەتتى.

ئاۋۇت ئويغىنىپ ئۇياق-بۇيىقىغا قارىدى-دە، يېنىدا يوتقاننى بېشىغا پۈركەپ ياتقان داۋۇتنى ئويغاتتى.

— داۋۇت، داۋۇت! قوپۇي، ئاۋۇ ئۆينى ئېچىۋەت.

— قايسى ئۆينى؟

— ئامبار ئۆينى.

— نېمىشقا؟

— گۈلشەن چىقىپ چاي قايناتسۇن.

داۋۇت ئۇيقۇلۇق بېرىپ، ئامبار ئۆينىڭ قولۇپىنى بىر ھازا ھەپىلىشىپ ئاران ئاچتى-دە، ئۆيگە كىرىپ، بوسۇ-غىدىلا تۇرۇپ قالدى. ئۆيدە گۈلشەننىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

— ھوي، ھوي، قوپۇڭلارچۇ. گۈلشەن يوق!

— نېمە دەيدىغانسەن؟!

ئاكا-ئۇكىلار ئامبار ئۆيگە يۈگ-رۈشۈپ كىرىشتى. يىللاردىن بېرى ئامبار-نىڭ بۇلۇڭىدا تۇرىدىغان يوغان ئۇن ساندۇقى پەنجىرىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ قالغانىدى (بۇ ساندۇقنى قىزنىڭ قانداق يۆتكىيەلىگىنىگە كىشىنىڭ ئەقلى يەت-مەيتتى). ياغاچلىرى سۇنغان پەنجىرىدىن تاڭنىڭ غۇۋا يورۇغى چۈشۈپ تۇراتتى.

— قېچىپتۇ!

— نەدىن قاچىدۇ؟

— كۆرمىدىڭمۇ؟... پەنجىرىدىن قېچىپ چىقىپتۇ.

شۇ چاغدا ئاۋۇت ساندۇقنىڭ ئۈس-تىدىكى قەغەزنى كۆردى.

— ماۋۇ نېمە خەت؟

— ئوقۇغىنا.

— ھە، سەن ئوقى.

داۋۇت قەغەزنى قولىغا ئېلىپ، يو-رۇققا تۇتۇپ دۇدۇقلاپ ئوقۇدى:

«مەن كەتتىم ... سىلەر مېنى كە-چۈرمەيسىلەر ... مەنمۇ سىلەرنىڭ توختىنى ئۇرۇپ ... مەھەللىدىن قوغلىغىنىڭلارنى كەچۈرمەيمەن ... يېقىنىدىن بېرى ... ئاپام رەھمەتلىك تولا چۈشۈمگە كىرىدىغان بوپقالغانىدى ... ماڭا شۇ يەر تىنچراق ئوخشايدۇ ... ئاپامنىڭ قېشىغا كەتتىم...»

— نېمە دەيدۇ ماۋۇ! — دېدى ئاۋۇت ھېچنېمە چۈشەنمەي.

— ئەكەلگىنە! — دەپ داۋۇتنىڭ قو-لىدىن خەتنى شارتتىدە تارتىۋالدى ساۋۇت.

— ھە، سەن بىر ئوبدانراق ئوقۇغىنا!

ساۋۇت قايتۇرۇپ ئۇقۇدى.
— قەيەردىكى ئاپىسىنىڭ قېشىغا
كېتىدۇ، ئاپىمىز ئۆلۈپ كەتكەن تۇرسا؟ —
دەپ ھەيران بولۇپ سورىدى ئاۋۇت.
— ھە شۇ، مەنمۇ ئۆلۈۋالىمەن،
دېگەن سۆز!
ھەممىسى بىر - بىرىگە قارىشىپ
داڭقېتىپلا قالدى.
— يۈگۈر! — دەپ ۋارقىرىدى ئاۋۇت
داۋۇتقا.
— نەگە يۈگۈرەيمەن؟!
راست ئۇ نەگە يۈگۈرەيدۇ؟ گۈلشەن
نەگە باردۇ، ئۆزىنى ئېسىۋالامدۇ، دەرياغا
تاشلامدۇ، بوغۇزلامدۇ؟ بۇنى كىم بىلىدۇ.
شۇ تاپتا، ئۆلۈۋېلىشنىڭ خىلمۇ -
خىل تۈرلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈۋاتـ
قان ئاكا - ئۇكىلارنى قاتتىق دەھشەت
باستى...
لايقىپ ئېقىۋاتقان دەريا سۈيى
بۇ پاك گەۋدىنى ئۆزىنىڭ لاتقىلىرى
بىلەن يىراقلارغا ئېلىپ كېتىشنى راۋا
كۆرمىگەندەك، يېقىنلا بىر يەردىكى جىدـ
غانلىق ئارالغا چىقىرىپ قويدى. قىز
ئۇ يەردە بولۇپ قالغانىدى، دەريا دولقۇنلىرى

ئۇنىڭ چۇگۇلغان چاچلىرىنى تاراپ،
يېنىك داۋالغۇتاتتى. سۇ قۇشلىرى ئۇنىڭ
جامالىنى تاماشا قىلماقچى بولغاندەك شۇ
ئەتراپنى ئەگىپ ئۇچۇشاتتى. سەھەردە
ئويغانغان بىر بېلىقچى يىراق قىرغاقتا
ئۆزىنىڭ تورلىرىنى يىغماقتا ئىدى...
جەسەتنى بىرىنچى بولۇپ بېلىقچى
سەلىم بوۋاي كۆردى. بوۋاي قىزنى
سۇدىن سۈزۈپ ئېلىپ، پۇت - قولىنى
تۈزلەپ قىرغاقتا ياتقۇزدى - دە، يۈزىنى
چاپىنى بىلەن يېپىپ قويۇپ، مەھەللىگە
قاراپ يۈگۈردى.
يولدا ئۇنىڭغا ساۋۇت ئۇچراپ،
يىراقتىنلا ۋارقىرىدى.
— ھوي سەلىمكا!... مۇشۇ تەرەپلەردە
بىزنىڭ گۈلشەننى كۆرگەندەك بولدۇڭمۇ؟
بوۋاي دەرھال جاۋاب بېرەلمىدى.
ئۇ ھاسىراپ كەتكەنىدى. ئاخىرچە ساۋۇتـ
مۇ ئۇنىڭ قېشىغا يېتىپ كەلدى.
— كۆردۈم.
— قەيەردە؟... تىرىكمۇ؟!
— خۇدا ئامانىتىنى ئاپتۇ. ياتقان
يېرى جەننەتتە بولسۇن...

8

جامائەت قىزنىڭ جىنازىسىنى نامازـ
دىگەردىن كېيىن ئېلىپ چىقىشتى. مەھەلـ
لىنىڭ قەبرىستانلىقى توختى ئۆي سالغان
دۆڭنىڭمۇ ئۈستىدىرەك بىر ئوچۇقچىلىقتا
ئىدى. شىۋاق بېسىپ كەتكەن سانسىز
قەبرىلەر ئارىسىدا يەنە يېڭى بىر قەبرە
پەيدا بولدى. بېلىگە يوغان ئاق باغلاشـ
قان ئۈچ ئاكا - ئۇكا ئۇنچۇقماي يەرگە
قاراپ تۇرۇشاتتى. ئاۋۇتنىڭ كاللىسىنى

«ھەي - ي، ماۋۇ ھاماقەت قىزنىڭ قىلـ
غان ئىشىنى قاراڭلا!... ئەمدى كىرىمىزنى
كىم يۇيۇپ، ئاش - تامىقىمىزنى كىم
ئېتەر؟» دېگەن ئەندىشە كېزەتتى. داۋۇت
ئۆز - ئۆزىگە: «ئەخمەق! بىزنىڭ جاپاردـ
مىزدىن بۇرۇنراق قۇتۇلماق بولۇپ مۇشۇ
ئىشنى قىلدىڭ - ھە؟... بوۋام كۆمگەن
ئالتۇنلارنى تاپقاندا ئىش باشقىچە بولاتتى
ئەمەسمۇ!...» دەپ پىچىرلايتتى. ساۋۇتـ

نىڭ يۈرىكىنى لېمدۇر تاتلاپ ئازابلى-
غانىدەك قىلاتتى. كاشكى ئۇ سىڭلىسىغا
ئاشۇ كەپتەرلەرگە قارىغانچىلىك كۆڭۈل
بىلەن كۆيۈنگەن بولسا؟ ئۇنىڭ بېشىنى
ھارۋىغا قاتىدىغان ئېتىنىڭ دۈمبىسىنى
سىلىغانچىلىك مېھرى بىلەن سىلىغان
بولسا؟... ساۋۇت شۇلارنى ئويلىغاندا كۆز-
لىرىدىن ئىختىيارسىز ياش تۆكۈلۈپ،
مەڭزىنى بويلاپ ئاقتى.

ئەتىسى سەھەردە قەبرىستانلىقتا
بىر كىشىنىڭ قارىسى كۆرۈندى. ئۇ
ئاستا - ئاستا مېڭىپ، يېڭى قەبرىنىڭ
ئالدىغا كېلىپ يۈكۈندى. مەھەللىدىكىلەر
يىراقتىن بۇ كىشىنىڭ چىرايىنى ئېنىق
كۆرمىگەن بولسىمۇ، كۆڭلىدە ئۇنىڭ
كىملىكىنى بىلدى.

توختى ئايەت ئوقۇپ قولىنى دۇئاغا
كۆتۈردى. ئۇنىڭ ئالدىدا گۈلشەننىڭ
بىر جۈپ كۆزى پەيدا بولغاندەك بولدى:
بۇ كۆز بىلەن قىز ئۇنىڭ يۈرىكىگە
مۇھەببەت تۇتاشتۇرغانىدى، بۇ كۆز
ئۇنىڭغا نۇرغۇن سىرلارنى بايان قىلى-
غانىدى، بۇ كۆزلەر ئۇنىڭغا توختىدىن
باشقا ھېچكىم چۈشىنەلمەيدىغان نۇرغۇن
ناخشىلارنى ئېيتقانىدى ... توختى دۇئاغا
كۆتۈرگەن قوللىرىنىڭ ئارىلىرىدىن
يىراقتا كۆكۈش بولۇپ كۆزگە تاشلىنىپ
تۇرغان دەريا ساھىلىنى كۆردى. ئۇ يەر-
دە سۇ يېيىلىپ ئاقىدىغان بىر كېچىك
بار ئىدى، توختى بىر يىللىرى گۈلشەننى
ھاپاش قىلىپ ئاشۇ كېچىكتىن بىرقانچە
قېتىم ئۆتكۈزگەن، ئۇلار ئۇ قاتتىكى
ئارالدا زىرىقلارنى تېرىشكەنىدى. كېيىن،
گۈلشەن ئۆيدىن نېرى بارالمايدىغان
بوپقالغاندا، توختى ئۆزى يالغۇزمۇ ئۇ يەر-
گە بىرنەچچە رەت بارغان، زىرىقلىق
ئارالنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئوچۇقچىلىقتا
گۈلشەننى سېغىنىپ، ئاسمانغا قاراپ
يېتىپ خىياللار سۈرگەن، نېمىشقىدۇر،
ھېلىقى كېچىكتىن قايتا - قايتا كېچىپ
ئۆتكەنىدى ... بۇ كېچىكنىڭ تۆۋەن تەرى-
پىگە بارغاندا سۇ يىغىلىپ ئېقىپ خە-
تەرلىك قايناملارنى ھاسىل قىلاتتى، قىز
تونۇگۈن كېچە ئۇ يەرگە توختىنى ئىزدەپ
بارغانمىدۇ ياكى ھايات بىلەن ئاشۇ خا-
تىرىلىك جايدا ۋىدالىششىنى خالىغان-
مىدۇ؟!...

توختى يۈزىنى سىيپاپ، قوللىرىنى
چۈشۈردى - دە، بىردىنلا ھۆكۈرەپ يىغ-
لىۋەتتى. «نېمىشقا مەن تونۇگۈن كېچە
شۇ يەرگە بارمىدىم؟... نېمىشقا ئىشىكلەر-
نى چېقىپ تاشلاپ بۇ قىزنى ئېلىپ كەت-
مىدىم؟ ... مېنىڭ ئېتىممۇ ئەرمۇ؟...
گۈلشەن، گۈلشەن! مۇنايىم، ئاجىز گۈل-
شەن!...» ئۇ نەمخۇش تۇپراقنى قۇچاق-
لايتتى، كۆزلىرىدىن ئاققان ياش توپىغا
سىڭىپ، يۈز كۆزىگە سۇۋۇشۇپ لايىغا
ئايلانماقتا ئىدى ...

بىر چاغدا ئۇ ئۆرۈلۈپ مەھەللە
تەرەپكە قارىدى. ئالدى تەرەپتە ئۇ
ئۆي سالغان دۆڭ چوقچىيىپ تۇراتتى.
توختى تۆۋەنلەپ چۈشۈپ ھويلىسىغا كىردى،
كۆز ئالدىدا كۆيۈپ كۆلگە ئايلانغان
ئىمارەتنىڭ قارايغان تاملىرىلا تۇراتتى. توختى
دەرۋازىنىڭ قېشىدىكى كۆمۈر قويۇش ئۈچۈن
سېلىنغان پاكار ئۆيگە بۇرۇلدى. بۇ يەردە
تامچىلار ئىشلەتكەن لاي چېلەكلىرى،
ئارغامچا، ئەپكەش، ياغاچ پۇزەكلىرى
دېگەندەك نەرسىلەر چېچىلىپ ياتاتتى. ئۇ
ئۆينىڭ ئارقا بۇلۇڭىغا باردى - دە، تورۇسقا

(ئاخىرى 52 - بەتتە)

ئابدۇشوكۇر قاۋۇل

خىلۋەتتىكى كۆز ياشلار

گۈزەللەر

نازۇك - نەپىس ئۈنىڭلەردىن، گۈزەللەر،
ئويغانغانمۇ تاڭنىڭ گۈلى — سۈبھى قىز؟
ۋىلىق - ۋىلىق كۈلۈشىڭلار، گۈزەللەر،
كۈلدۈرگەنمۇ گۈل - چېچەككە بوپ ئەندىز؟

ياراتقانمۇ سىلەر ئەسلى باھارنى،
خۇلقىڭلاردىن رەڭ بېرىپ بىر پەسلگە؟
كېچىلەردە يۇلتۇز قىلىپ ئاسقانمۇ
كۆزۈڭلارنى يەرگە تىكىپ ئەسلىدە؟

شەپەق رەڭگى تۆرەلگەنمۇ جاھانغا
مەڭزىڭلارغا تەقلىد قىلىپ، رەڭ ئېلىپ؟
ئىپار ھىدى سېپىلگەنمۇ زېمىنگە،
تۈندەك قۇندۇز چېچىڭلارنى كان بىلىپ؟

تىنىقىڭلار، دىماغلارنى مەست قىلغان،
گۈلنى سۆيگەن شامالنىڭ ئۆزىمۇ؟
سىلەر ئۈچۈن ئىجاد بولغان ناخشىلار
ئەقىدىنىڭ مەڭگۈ ئۆچمەس ئىزىمۇ؟

تىنچ ئىدىم خىلۋەتتىكى بۇلاقتەك،
ھەم يۈرەتتىم ئاھۇلاردەك ئازادە؛
ۋاللەي توۋلاپ داللاردا قىيغىتىپ
يۈرەر ئىدىم شادلىقلىرىم زىيادە؛

چوققىلاردىن ھالقىغاندەك خىياللار،
ۋۇجۇدۇمنى ياشلىق ھېسسى قاپلىدى.
لاۋا ئوخشاش ئەجەب شېرىن تۇيغۇلار
يۈرىكىمدە يېلىنجاشقا باشلىدى.

ھەۋەسلەرگە باش ئەگدۈردى ئاخىرى
مېنى ئاشۇ ئاساۋ ئاتتەك ھېسلىرىم.
خىياللارنىڭ ئوغرىسى، ئەي گۈزەللەر،
قەددىڭلەرگە چۈشكەچ تۇنجى نەزىرىم؛

تاش ئاتتىڭلار ئارامىمنىڭ كۆلىگە،
جىمجىتلىققا بۆسۈپ كىرىپ، شەپىسىز؛
سۆيگۈڭلاردا يىغلاتتىڭلار خىلۋەتتە،
يۈرىكىمگە ئوتلار سېلىپ، تۇتۇنسىز.

سەزگۈلىرىم سىلەر ياققا ئاغىدۇ
ئۇقۇمىدىمۇ، چۈشۈمىدىمۇ ئەركىسىز.
مەن سىلەرگە ياندىشالماي، گۈزەللەر،
ئۆتەرمەنمۇ بۇ دۇنيادىن بەختسىز!

خوشلىشىش

يۈزۈڭ گويا شەبنەم قونغان گۈلسىمان،
كۆزلىرىڭدە جۇدالىقنىڭ نەملىرى.
ئېسىڭدىمۇ يۈرەكلەرنىڭ تېپىشقان
ئاشۇ ئوتلۇق، ئاشۇ شېرىن دەملىرى؟

يۈكسەكلىكنى نىشان قىلغان ئۈمىدلەر
ئىلھام بەرگەن بىزگە زەپەر قۇچماققا.
ئارمانلاردا زاھىر بولغان تىلەكلەر
ئېلىپ كەلگەن بىزنى مۇشۇ گۈلباغقا.

تۇنجى قېتىم رەقىبلەردەك ئۈزئارا
ھاي تارتىشىپ تونۇشقانتۇق بەك قىيىن.
سەن دېگەنتىڭ مېنى شۇ چاغ «ھالى بار»
مەن دېگەنتىم سېنى، جېنىم، «نازىنىن»

ئايمۇ ئۈتمەي تۈگۈچلەرمۇ يېشىلگەن
پاك كۆزلەرنىڭ بېقىشىدا — سېھرىدە.
نېمە سىر بار، دەپ قالغانتىم، تىكىلگەن
كۆزلىرىڭدىن شولا چاچقان مېھرىدە.

قول تۇتۇشۇپ، تەڭ چامدىشىپ ھەممىدە،
گۈللەر ئارا بىزمۇ گۈل بوپ ئايىندۇق.
ئارزۇلارنىڭ، ئارمانلارنىڭ ۋەجىدە،
جاپالارنى تەڭ تارتىشىپ قايىندۇق.

تالاي تۈنلەر جىمجىتلىققا جان بېرىپ،
كۈسۈرلىشىپ - پىچىرلىشىپ ھارمىدۇق.
ئۇلۇغ غايە، ئىستەكلەرگە ھۆل قۇرۇپ،
يېڭى ئىشتا بەسلىشىپمۇ تالمىدۇق.

تۇس بېرەتتى تۈت پەسىلگە باھاردەك،
مېھىر بىلەن تىكىلىپ لەۋ يېقىشلار.
زۇمرەت دولقۇن ئېلىپ كەتكەن بېلىقتەك،
ساپ سۆيگۈنىڭ ئېقىنىدا ئېقىشلار.

بىزنى شادلىق بۆشۈكىگە بۆلىگەن
تۇنجى سۆيگۈ، تونۇشۇش ھەم مۇھەببەت.
خۇدايىمدىن بەختىمىزنى تىلىگەن،
داۋاملاشسۇن شادلىقىمىز، دەپ، ئەبەت.

لېكىن، جېنىم، ئەمدى تىزگىن سىيىرددى
ئايرىلىشتىن دېرەك بېرىپ مىنۇتلار.
ياش دىلالاردىن ئۈچتى شاتلىق ئۇچقۇنى،
مىسلى مۆلدۈر تۆككەن كەبى بۇلۇتلار.

بىراق، گۈلۈم، ياش تۆكمەيلى بىھۇدە،
جۇدالىقنىڭ كۈنلىرى چاك سالسىمۇ.
مەزمۇت تاغدەك بوشاشمىسۇن ئىرادە،
ۋۇجۇدلارنى ئازاب قورشاپ ئالسىمۇ.

مەيلى نەدە بولساقمۇ بىز، جانجان —
ئارمانلارنى كۆلدۈرۈشكە ئۈچايلى.
سۆيگۈمىزدۇر بىزگە مادار، بىزگە جان،
يېڭى ئىشتا يېڭى زەپەر قۇچايلى.

خەير، جانانىم، كۆز قارىچۇقۇم ئامانەي،
نەدە بولساڭ ئامان بولغىن، ئۈت خۇشال.
كەلگۈسىگە تەلپۈن، زىنھار، ئۈكسىمەي،
بىزنى ئاخىر قۇچاقلايدۇ قۇت - ۋىسال.

ئىزھار قىلار سۆيگۈنى قاچان؟

ئۇتلۇق كۆزلەر تويماي بېقىشىپ
كۆڭۈللەرنى قىلىشتى ئىزھار.
بىراق نېمە بولغان توسالغۇ؟
ئېيتالمىدى ئىشقىنى، زىنھار.

ئۈتمەكتە كۈن، كۆزلەر ئىگىسى
ئىزھار قىلار سۆيگۈنى قاچان؟
كېتەمدىكىن قەبرىگە بىللە،
بولامدىكىن شۇ چاغدا ئاسان؟

ئۇت ئىچىدە قالدى ۋۇجۇدۇم

ئېلىۋالدىڭ قەلبىمنى ئۇۋلاپ،
ئەي سۆيۈملۈك، ئاي سۈپەت دىلبەر.
سەن يۈرسەڭ غەممىز، خىرامان،
تاپمىغاندەك ئىشقىمدىن خەۋەر.

يۈرىكىم ئوت، ۋۇجۇدۇممۇ ئوت،
ئوت ئىچىدە قالدىم مەن بىلسەڭ.
ئاھ، مۇرادىم بولاتتى ھاسىل
مەن سۆيگەندەك سەن مېنى سۆيسەڭ.

نېمە بولدى، ئۆزۈمگىمۇ سىر،
ئۆيۈم ساڭا بولدى سەيلىگاھ.
«كىتاب» دەيتتىڭ، كېتەتتىڭ ئېلىپ،
كۆزلىرىمگە گاھ تاشلاپ نىگاھ.

ئىچ - ئىچىمدىن بولسامۇ خۇرسەن،
دەردلىرىمنى ئۇرتاقلاشمىغان.
شۇنداق بىر كۈن كېلىپ قالار، دەپ،
گۈل تىزۋىدە سىر دىشىدىغان.

«تاسادىپىي تونۇشتۇق يەنە،
ئۇۋچى بولدۇڭ قەلبىمگە، لېكىن»
«ئاھ!» دېگەنسەن ئىچىڭدە بەلكىم،
كۆرۈنۈشتە بولساڭمۇ تەمكىن.

بىز تونۇشقان سۆيگۈ يولىدا

بىز تونۇشقان سۆيگۈ يولىدا،
مەن سۆيەتتىم ئەزەلدىن سېنى.
ۋىسالىڭغا ئىدىم ئىنتىزار،
يوللىرىڭغا تىكىپ كۆزۈمنى.

سەن ئۆتەتتىڭ ماڭار يولۇمدىن،
يۈرىكىمگە ئوت سېلىپ ھەردەم.
ئۆرتىنەتتىم، كۆككە باقاتتىم،
سېنى ئەسلەپ تۈنلىرى، ئېركەم.

بىراق نېسىپ بولمايتتى زىنھار،
بىر بېقىشى كۆزلەرنىڭ، ھەتتەڭ.
ئۇچرىتىپلا تۇرسام سېنى گۈل،
شۇ بېقىشقا قىلار ئىدىم تەڭ.

بىز تونۇشقان سۆيگۈ يولىدا،
مەن سۆيەتتىم ئەزەلدىن سېنى.
ۋىسالىڭغا ئىدىم ئىنتىزار،
يوللىرىڭغا تىكىپ كۆزۈمنى.

تۇرسۇن ھاشىمى

گۈزەللىك نۇر بەرگەچ — گۈزەل تىلەكلەر

شېئىر سورايمەن

قۇياش كۈلگەن دالا ئارىلاپ
ھېسلىرىمنى نۇرغا ئورايمەن.
كۆكنى سۆيگەن جەسۇر تاغلاردىن
تاغدەك جەسۇر شېئىر سورايمەن.

نىگارىمدۇر دەريالار مېنىڭ،
چاچلىرىنى تال - تال تارايمەن.
چۆلنى كەزگەن ئۆركەشلىرىدىن
دەريا - دەريا شېئىر سورايمەن.

ئالتۇن رەڭلىك ئېتىز ئارىلاپ
دېھقىنىمغا ئۇزاق قارايمەن.
تەر تەپچىگەن پېشانىلەردىن
مول - ھوسۇللۇق شېئىر سورايمەن.

شەبنەم سۆيگەن گۈللەر لېۋىدىن
ھوزۇرلىنىپ ئەتىر پۇرايمەن.
ئاشۇ گۈلدىن، گۈلچى باغۋەندىن
پاك ئەجىرلىك شېئىر سورايمەن.

ھۇجرىسىغا ماڭغان قۇياشنىڭ
تەئەججۈپتە يولىن تورايمەن.

ئۇيۇق سۆيگەن ماڭلايلىرىدىن
قۇياش سۆيەت شېئىر سورايمەن.

گۈزەللىك ناخشىسى

قىلىچنىڭ بىسىدەك يالتىراق سەھەر،
ئاق نۇرغا بۆلۈنۈپ ياتىدۇ كەڭلىك.
ئۇيۇقتىن تارالغان شەلپەر چاچقۇلار
گۈل - گىياھ مەڭزىگە سۈرىدۇ ئەڭلىك.

گۈللەرنى تەۋرىتىپ قاچىدۇ شامال،
جانانىڭ يېشىدەك سىرغىيدۇ شەبنەم.
ئاھۇدەك سەكرىشىپ زەمزەم بۇلاقلار
چىمەنلەر كۆيىگە بولىدۇ ھەمدەم.

جىمىرلاپ ئاقىدۇ يۈگەنسىز دەريا
تاغلاردىن باغلارغا ئىشقىنى تۆكۈپ.
يېشىللىق يۇيۇنار سۇبھى نۇرىدا
بىغۇبار گۈزەللىك پەيزىگە چۆكۈپ.

ئۇيقۇدىن ئويغانغان پەرىزات كەبى
چوققىلار ئۈستىدە كۈلىدۇ قۇياش.

زېمىننى قۇچاقلاپ ئالتۇن شايىلار،
كائىنات يۈزىگە تارايدۇ ئوتقاش.

ئورمانلار قوينىدا قۇشلار بەزمىسى
مال - ۋاران سەھنىسى — يېشىل دالىلار.
ئېتىزدا ياڭرايدۇ دېھقان ناخشىسى،
قىيادا گۈل تېرىپ ئوينار باللار.

كۆلكىلەر، چوقانلار، يارقىن سادالار،
تەبەسسۇم جىلۋىلەر، تاتلىق تىنىقلار.
بۇندا بار ھاياتنىڭ يۈكسەك شادلىقى،
بۇندا بار گۈزەللىك سىڭگەن قىلىقلار.

گۈزەللىك — تەبىئەت قەدىر - قىممىتى،
ئۇ مېنىڭ قەلبىمگە سۆيگۈ يېتەكلەر.
گۈزەللىك — ھاياتنىڭ كۆركى، زىننىتى،
گۈزەللىك نۇر بەرگەچ گۈزەل تىلەكلەر.

ئەزىم ناسىر

يېشىللىق

ئانا تۇپراق يېشىللىقنىڭ ئانىسى،
سۆيۈندۈرەر دىلنى يېشىل مەنزىرە.
يېشىل دۇنيا چىمەنلەرنىڭ ئارىسى،
يېشىللىقتىن - ئالار جەننەت ئەندىزە.

يېشىل ياپراق سۈرەر ھەرخىل گىياھلار،
يېشىل تۈسكە كىرەر زېمىن جانلىنىپ.
يېشىل چۈپكە تولۇپ كېتەر قىيالار،
يېشىل مارجان چاچار سۇلار چايقىلىپ.

يېشىل تۈزدەك زېمىن گۈزەل ياسانغان،
تاغلاردىمۇ، باغلاردىمۇ يېشىللىق.
قىر، ئېدىرلار يېشىل تونغا ئورالغان،
يېشىللىققا قۇشلاردىمۇ ئىجىللىق.

دۆڭلەرنىمۇ بېزەر يېشىل رەڭ بېرىپ،
چاتقاللارغا چىڭگىلدەكلەر چىرمىشىپ.
يېشىللىققا باقار يۇلتۇز كۆز قىسىپ،
سەلكىن شامال ياپراق بىلەن ئىسىردىشىپ.

تاغ بەللىرى يېشىللىقتىن جىلۋىدار،
قوچاق يېيىپ تۇرار يېشىل ئارچىلار.
قاپتاللارنى يېشىللىققا تولدۇرار
ھۆسن بېرىپ ھەر خىل يېشىل شاخچىلار.

گۈلنىڭ بەرگى جۇلالىنىپ پارقىرار،
تۆكۈلگەندەك مارجان بولۇپ كۆز يېشى.
ياپراقلاردا سۈزۈك شەبنەم يالتىرار،
چاقنىغاندەك گويا سۈزۈك قاشتېشى.

كېپىنەكلەر قونۇپ ئالار چىچەككە،
قانىتىدا چاقنار يېشىل تەڭگىسى.
قىياقلارمۇ تولار يېشىل يۆپەككە،
ھەممە جايدا يېشىللىقنىڭ بەلگىسى.

ئانا تۇپراق — يېشىللىقنىڭ ئانىسى،
يېشىل دۇنيا ئانا يەردىن تۇغۇلار.
بار يېشىللىق ئۇنىڭ ئامراق بالىسى،
زېمىن شۇڭا يېشىل تونغا ئورۇلار.

غوپۇر رەخىم

دالا سۈرەتلىرى

سۆيىمەن چەكسىز كەتكەن كەڭلىكنى مەن،
بىر تەكشى يېيىلغان نۇر، تەڭلىكنى مەن.
تاڭ سەھەر گۈل - گىياھنىڭ غول - بەرگىگە
بېرىلگەن ھەر خىل بوياق - ئەڭلىكنى مەن.
تەبىئىي، نەپىس، كۆركەم، گۈزەل سۈرەت،
ھۆسنىدىن تارام - تارام ياغار نۇسرەت.

ھاياتلىق مەنبەسى بۇ — سېخىي جەننەت،
گىياھلار دۇنياسىدا مىڭبىر ھېكمەت.
قوينىغا قەدەم تەشرىپ قىلساڭ ئەگەر،
كۆرۈسەن بىر قاراشتا مىڭ خىل خىسلەت.
تۆت تەرەپ كىيگەن كىمخاپ ئوتىاش
سۈپەت،
بولغاچقا .تاڭ پەرىسى ئاڭا ئۇلپەت.

كەڭ دالا كۆكسىدىكى بۇلاق سۈيى —
شىلدىرلاپ ياڭرىتىدۇ سۆيگۈ كۈيى.
سۈپسۈزۈك زۇمرەت تامچە بىر - بىرىگە
قېتىلار بولغىنىدەك خۇددى تويى.
قوشۇلۇپ نۇرغۇن ئېقىن بولدى دەريا،
چېچىلدى ياقۇت تامچە، كۈلدى گىياھ.

چىمەنلىك ئۈستى سۈزۈك زەڭگەر ئاسمان،
قوينىدا ياشار مىڭ خىل قۇشلار ھامان.
گاھىدا ئاسمان بويلاپ پەرۋاز قىلسا،
گاھىدا توقايلىقتا چۇرۇقلاشقان.
قۇشلارغا كېرەك ئەمەس ئالتۇن قەپەز،
ئۇلارغا ئەڭ كېرىكى ئەركىن نەپەس.

بۆركۈتلەر يېتىلىدۇ تىك قىيادا،
تۈلپارلار يېتىلىدۇ ساي - سالادا.
تەبىئەت گۈزەللىكى بايقىلىدۇ،
پەقەتلا تاغ - ئېدىرلىق كەڭ دالادا.
دالادا زەپمۇ ياخشى يايرايدۇ دىل،
دالىنىڭ تەرىپىگە يەتمەيدۇ تىل.

قارىسام كەڭ دالانىڭ سۈپەتلىرى،
تەبىئىي، گۈزەل، كۆركەم سۈرەتلىرى.
بىر ئۆمۈر يۇرىكىمنى قىلدى مەپتۇن،
مېھرىدىن تۆكۈلگەن نۇر - نۇسرەتلىرى.
ئۆتىمەن كەڭ دالانى سۆيۈپ مەڭگۈ،
تەبىئىي گۈزەللىككە كۆيۈپ مەڭگۈ!

داۋۇتجان سەئىدىن

شېئىرلار

ۋىسال

قۇياشنى
سېغىنۋالدىم قوينۇمغا،
ئېرىپ كەتتىم.
قەترىلىرىم ئايلىنىپ نۇرغا،
قۇياشقا سىڭىپ كەتتىم ...

ئۈمىدىم

ئۈمىدىم
سىڭىپ بارار نۇرۇققا.
كۆزۈمنى يۇمسام،
غايىب بولار تۈن قوينىدا.
كۆزۈمنى ئاچسام،
جىلۋىلىنەر شەپەق نۇردا.

ھايات تراگېدىيەسى

ئالدىمدا كەڭ سەھنە،
بۆرە يۈرەر
قويلارنى قوغلاپ.
قويچى كۈلەر
توشقاننى ئوۋلاپ.
تۈلكە ياتار چاتقاللىقتا مارىلاپ،
مۈشۈك ئوينار
ئاچ چاشقاننى قامالاپ.
يىغا - كۈلكە ئارىلىشىپ
داۋام قىلار ئەبەدىلىك سىمفونىيە!

كۆردۈم

مەن كۆردۈم قۇم بارخانلىرىنى
قويۇنلارنىڭ
كەتكىنىنى ئۇچۇرۇپ.
يەنە كۆردۈم
قۇملارنىڭ
بويۇن ئەگمەي بورانلارغا
تۇرغىنىنى ئۇيۇشۇپ،
بىنالارنى كۆتۈرۈپ.

ئۈزۈلگەن غۇنچە

ئۈزۈۋېلىپ بىر غۇنچىنى
گۈلزاردىن،
ئالتۇن لوڭقىغا سېلىپ،
زەم - زەم سۈيىدە
تۇردۇم سۇغۇرۇپ.
لېكىن ئۇ
بىخ يارماستىن
كەتتى قۇرۇپ،
تۇزغاقتەك تۇزۇپ.

ئابلىمىز ئوسمان

شۇ كېچە

1

گۈللۈك ھويلا، يېشىل باراڭلىق،
قىزىپ كەتكەن ئولتۇرۇش ئۇندا.
گاھى تانسا، گاھىدا ئۇسسۇل
داۋام قىلار خۇشال يوسۇندا.
تويى بولدى بۈگۈن شۇ قىزنىڭ،
شاد تەبەسسۇم گۈلدەك ھەگزىدە.
گاھ قىزىللىق، گاھى تارتىنىش
ئەكس ئېتەر ئوماق ھۆسنىدە.
قاراپ - قاراپ قويار زوق بىلەن
يېنىدىكى جۈپتى — يولدىشى.
پىچىرلايدۇ نېمىلەرنىدۇ
پىسىڭگىدە كۈلۈپ قولدىشى.
تويى بولدى بۈگۈن شۇ قىزنىڭ،
بەخت تىلەر ھەممە ئۇلارغا.
ئېچىلمىسۇن قېنى قايسى گۈل
ئېرىشكەندە كۆكلەم باھارغا؟

2

ئاشۇ كېچە، ئاھ، ئاشۇ كېچە،
مەلۇم ئەمەس ھېچكىمگە بىر سىر.
يامغۇر ياغدى تۈن نىسپى بىلەن
ياپراقلارغا ئۇرۇلۇپ شىر - شىر،
ئورمانلىقتا — قاراڭغۇلۇقتا
بىر مەست يىگىت كېلەر مۇدۇرۇپ.
كىيىملىرى چىلىق - چىلىق سۇ،
كېلەر يىغلاپ ۋە گاھى كۈلۈپ.
نە سەۋەبتىن چىقتى بۇ يەرگە؟
مەلۇم ئەمەس ھېچكىمگە بۇ سىر.
پەقەت سىم - سىم يامغۇر تامچىسى
ياپراقلارغا ئۇرۇلار شىر - شىر.
يىگىت كەلدى شۇ كونا جايغا،
مەجنۇنتاللىق بۇلاق تۈۋىگە.
مەجنۇنتالنى قۇچاقلاپ بىر پەس،
بىر نېمىلەر دېدى ئۆزىگە.
تارام - تارام ئاچچىق كۆز يېشى
سىرغىپ چۈشتى تىنىق بۇلاققا.
بۇلاق سۈيى غەمكىن كۈي بىلەن
ئېلىپ كەتتى ئۇنى يىراققا...

تويى بولدى بۈگۈن شۇ قىزنىڭ،
ۋىسال تاپتى بەخت ئىچىدە.
بىراق، شۇ قىز بىلمەيدۇ شۇنى،
بىر مەست يىگىت يۈرەر كېچىدە.

ئەنۋەر ھاشىم

شېئىرلار

كارۋان ۋە ئارمان

ئۇخلىماس سېكۇنتلار ھەيدەر مىنۇتنى،
توختىماس مىنۇتلار يۈتكۈزەر سائەت.
دەم ئالماس سائەتتىن يىگىرمە تۆتى،
بىر كۈننى ئۆتكۈزمەي قىلماس قانائەت.

ئۆتسە شۇ ئالدىراش كۈندىن ئوتتۇزى،
تەمكىنى يوق بىر ئاي يۈتۈپ كېتىدۇ.
بولسا گەر يىغىلىپ ئايلار ئون ئىككى،
ئۆمۈردىن يورغا يىل ئۆتۈپ كېتىدۇ.

بىر بىنىڭ كەينىدىن بىرى كېلىدۇ،
كۈن، ئاي، يىل ئاشۇنداق توختىماس كارۋان.
شۇ كارۋان تىنماستىن توشۇپ تۇرسىمۇ،
تۈگىمەس ئىنسانىنىڭ دىلىدا ئارمان.

نارازىلىق

جار سېلىپ چىللاپ، خوراز ئۇخلاشقا ئىمكان بەرمىدىڭ،
ئۇيقۇدىن لەززەتلىنىپ، ياشناشقا ئىمكان بەرمىدىڭ.

بۇزۇۋەتتىڭ چۈشلىرىمنى، يار بىلەن بىللە ئىدىم،
سۆيگۈ پەيزىنى سۈرۈپ ئويناشقا ئىمكان بەرمىدىڭ.

چۈش داۋامىنى كۆرۈشنى شۇنچە ئارزۇ ئەيلىسەم،
قايتىدىن شۇ ئۇيقۇنى باشلاشقا ئىمكان بەرمىدىڭ.

ھەر تەرەپتىن قوشسا ئاۋاز ساڭا نۇرغۇنلاپ خوراز،
چىللىدىڭ سەن بەسلىشىپ، توختاشقا ئىمكان بەرمىدىڭ.

مەقسىتىڭ بۇزماق ئىكەن ھەر كۈندە شېرىن ئۇيقۇنى،
ماڭا ئوخشاش نەچچە ئون يولداشقا ئىمكان بەرمىدىڭ.

چىللىساڭ چىللاۋېرىش! ئۇيقۇ ماڭا نەۋزەل، بىراق
باش - كۆزۈمنى چۆمكىمەكتىن باشقا ئىمكان بەرمىدىڭ.

توخۇنىڭ مەنتىقىسى

توخۇغا بىر ئىش ئۇدۇم - ئادەت ئىكەن،
ئۆزىگە ھەر جايدا دان ئىزدەيدىكەن.
داننى كۆپ تاپماق بولۇپ نەپسى ئۇچۇن،
كۆچ بىلەن يەر تاتىلاپ تىلغايدىكەن.

چىقسىمۇ بىر دۆۋە بۇغداي ئۈستىگە،
تىلغىماسلىققا پەقەت كۆنمەيدىكەن.
ئەسلى ئۇ چەشنى چېچىپ، تاتىلاپ قويۇپ،
«تەر تۆكۈپ ئاندىن يېدىمغۇ» دەيدىكەن.

نۇراپ ساۋۇت

گۈل

باغچىدا خىيالچان يۈرسەم ئايلىنىپ،
يولۇمدا ئۇچرىدى بىر تال قىزىلگۈل.
ئاۋايلاپ قولۇمغا ئالدىم، ئېچىندىم،
غۇبارسىز بەرگەلەر سولۇپتۇ پۈتكۈل.

ئاھ، دېدىم باغرىمغا باستىم، بىلمىدىم،
تاراملاپ تۆكۈلدى ئىسسىق ياشلىرىم.
قەلبىمنى ھېسداشلىق يالقۇنى قۇچتى،
باركەنغۇ ھەر جايدا تەقدىرداشلىرىم.

ئىلتىجا

لېۋىڭدىن سۇ بەرگىن قانغۇدەك ئىچەي،
چاك - چاك يېرىقلار قانسۇن سۆيگۈگە.
بەلگىنكى، تۈنجى رەت باستىم مەن قەدەم،
سۆيگۈدىن ئىبارەت مۈشكۈل بەيگىگە.

بەيگىدە چاڭقىتىپ قويمىغىن مېنى،
ئاتا قىل كۈچ - قۇۋۋەت، كۆرسەت ساداقەت.
قەلبىڭدىن ياغدۇرغىن مېھرى - مۇھەببەت،
سۆيگەنمەن تۈنجى رەت، سۆيۈمەن ئەبەت.

مولا ھەسەن مولا غازى (قىرغىز)

تۇرمۇشتىن توغۇلغان شېئىرلار

مەن قەلەندەر

يازالمىدىم ئەل سۆيگۈدەك شېئىرلار،
باسالمىدىم چىن ھاياتنىڭ يولىنى.
ئېزگۈ ئىزلار چاقنار سەبىي قەلبىمدە،
تۇتمىدىممەن تېخى يارنىڭ قولىنى.

كەلگۈسىدە شائىر بولۇش ئىرادەم،
مەن بىر بالا، شېئىر يېزىپ تۆكتۈم تەر.
بولغۇم كەلمەس نان سورىغان تىلەمچى،
مەن تۇرمۇشتىن شېئىر سورىغان قەلەندەر.

دېرىزەڭدە قالغاندۇ

شۇ بىر چاغلار ئېسىمدە،
دېرىزەڭنى قاققىنىم.
سېنىڭ بىلەن سۆيگۈنىڭ
دەرياسىدا ئاققىنىم.

بۈگۈن باشقا بىر يىگىت
دېرىزەڭدىن مارايدۇ.
ئىككى كۆزى تۆت بولۇپ
يوللىرىڭغا قارايدۇ.

ئەتىگىلا بۇ يەرگە
ئىزى چۈشەر باشقىنىڭ.
دېرىزەڭدە قالغاندۇ
كۆلەڭگىسى قانچىنىڭ؟

بالىلىق

كېتىۋاتسام ئۈچ بالا
مېنى دوراپ مېڭىشتى.
ئۆز ئىشىدىن كۈلۈشۈپ،
تام كەينىگە قېچىشتى.

ئاچچىقىمغا پايلىماي
تۇتىۋالدىم بالىنى.
ئۇراي دېسەم، يالۋۇرۇپ
كۆزۈمگە تىك قارىدى.

شۇ ئان تىترەپ قوللىرىم،
ئوت تۇتاشتى يۈزۈمگە.
بالىلىقىم مېنىڭمۇ
كۆرۈنگەچكە كۆزۈمگە.

ساتىراشنىڭ قىزى

ئەخمەت مۇساق

(ھېكايە)

تاشلەڭگەر — بىر زامانلاردا ئىككى ئۈچ ئۆيلۈك ئادىمى بار بىر ئۆتەڭ بولۇپ، ئۆتكەن-كەچكەن سودىگەرلەر، تاۋاپچىلار، مۇساپىرلار بىرەر كېچە قونۇپ ئۆتىدىغان جاي ئىكەنمىش. زامانلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ يەرگە ئادەملەر كۆچۈپ كېلىپ كىچىككىنە مەھەللە بولۇپ شەكىللىنىپتۇ ۋە كىشىلەر بۇ يېڭى جايغا «تاشلەڭگەر» دېگەن ئىسىم قويۇپتۇ. مەھەللىدە ئاشخانا، ناۋايخانا، دەڭ-سارايلار بەرپا بولۇپتۇ؛ ھەر پەيشەنبە قىزىق بازار بولىدىغان بولۇپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا ھېلىم ساتىراشنىڭ ئاتىسى خېلى داڭلىق ساتىراش ئىكەنمىش. ئۇ ئۆز ھۈنىرىنى ئوغلىدىن باشقا ھېچكىمگە ئۆگەتمىگەنىكەن. خۇداغا شۈكرى، ھېلىم ساتىراش ئاتىسىدىن مىراس قالغان شۇ ئۇستىرا بىلەن «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش»... «داجەيدىن ئۆگىنىش» تىن ئىبارەت ئېغىر يىللارنى تولا كۆپ ھەرەج تارتماي ئۆتكۈزۈۋەتتى. مەھەللىنىڭ سەل ئاياغ تەرىپىدىكى توپا تاغنىڭ كۈنگەي يېرىگە سېلىنغان ئىككى ئېغىزلىق ھويلىسى ھەرقاچان ئادەمدىن خالى بولمايتتى. ئەترەت كادىرلىرى «ئۇنى بۈگۈن نېمىلا بولمىسۇن، ئېتىزلىققا ياكى ئۆستەڭ قۇرۇلۇشىغا ھەيدەپ كېلىش» نى قەستەم قىلىپ، ئۇنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىشەتتى-يۇ، چىرايلىق چۈشۈرۈلگەن باشلىرىنى سىيلاپ، يارىشىملىق ياسالغان بۇرۇتلىرىنى تولغىغىنىچە جىمجىت چىقىپ كېتىشەتتى. دېمىسىمۇ ھېلىم ساتىراشنىڭ ئاپئاق قوللىرى چاچنى ئۇۋۇلاش بىلەن ئۇستىرا تۇتۇشتىن باشقىغا يارىمايتتى. تاپقانلار بىرەر ئىككى موچەن، ياكى بىرەر يېرىم نان بەرسە، ئۇ «ھەشقاللا» ئېيتىپ ئالاتتى. تاپالمىغانلارنى پەقەت خىجىل قىلمايتتى. شۇڭا بۇ ياۋاش، ھېچكىمگە زىيىنى تەگمەيدىغان تەقۋادار ئادەم جامائەت توپىغا بەك ئارىلاشمىسىمۇ، چوڭ-كىچىك ھەممىسى ئۇنى يەنىلا ھۆرمەتلەيتتى.

* *

ئۆتكەن يىلىدىن بۇيان تاشلەڭگەردە ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت تۈزۈملىرى ئومۇم-

يۈزلۈك يولغا قويۇلۇپ، يەرلەر ئائىلىلەر-
گە بۆلۈپ بېرىلگەندىن كېيىن، بىر تۈر-
كۈم كىشىلەر تاغقا كىرىپ كۆمۈركان
ئاچتى، خۇمدان ياساپ هاك پىشۇردى.
شۇنىڭ بىلەن تاشلەڭگەر يەنە يول ئۈستىدىكى
ئۆتەڭگە ئايلاندى. تاشلەڭگەرلىكلەرنىڭ ئانا
مىراس هۈنەرلىرى ئېسىگە چۈشۈپ، دەسلەپ
چايخانىلار، ئارقىدىن ئاشخانا، ناۋايخانىلار،
هەتتا ئەرزان باهالىق قونالغۇ - دەڭلەر بىر-
نىڭ كەينىدىن بىرى پەيدا بولدى - دە،
تاشلەڭگەر ئۆزىنىڭ قەدىمىي چۈشىنى
تەكرارلاشقا باشلىدى.

بۇ چاغدا هىلىم ئۇستام ئاتمىشتىن
ئاشقانىدى. ئۇمۇ ئۇستۇرىلىرىنى قايتىدىن
چاقلىتىپ دەرۋازا ئالدىغا ئىككى ئورۇندۇق-
نى قويۇپ، ئۆز هۈنىرىنى باشلىدى. لې-
كىن، ئۇ مۇشۇ كۈنلەردە ئۆز هۈنىرىنىڭ
ئانچە ئاقمايۋاتقانلىقىنى هېس قىلدى.
چۈنكى ياشلارنىڭ تولىسى چاچلىرىنى ئۇ-
زۇن ئۆستۈرۈۋالىدىغان بولۇۋالدى. ئوتتۇرا
ياشلىقلار بولسا ئۆزلىرىنىڭ شەهەردە ياسى-
تىپ چىققان بۇرۇتلىرىنى كۆز - كۆز قىل-
غاندەك، ئۇنىڭ ئالدىدىن كېدىيىپ ئۆ-
تۈپ كېتىشەتتى. ئەمدى ئۇنىڭ كونا ئۇس-
تىرىسىغا پەقەت بىرنەچچە قېرى - چۈرىلەر-
لا هاجەتمەندى. «هەي، ئاشۇ هەمراخان
قىز بولماي، ئوغۇل بولۇپ قالغان بولسى-
دى، مەن ئۆز هۈنىرىمنى ئوبدان ئۆگى-
تىپ، ئۇنىڭغا يېڭىچە سايمانلارنى تەقلەپ
بېرەتتىم، ئۇ چاغدا ئاتا مىراس هۈنەر
بۇنچىلا خارلىنىپ قالمايتتى. نېمە ئامال؟
ساتىراشلىق دېگەن قىزلار قىلىدىغان ئىش
بولمىسا!؟»

— دادا، مەنمۇ ساتىراشچىلىقنى ئۆ-
گەنسەم بولمامدۇ؟ — دېدى دادىسىنىڭ
ئويىنى چۈشىنىۋاتقان هەمراخان بىر كۈ-
نى، — شەهەردىمۇ ساپلا قىزلار ساتىراشلىق
قىلىدىكەن.

— نېمە؟... — هىلىم بوۋاينىڭ سا-
قاللىرى تىترەپ كەتتى، — ئۇقۇپ قوي،
بۇ يەر شەهەر ئەمەس، تاشلەڭگەر، مەن
تىلەمچىلىك قىلسامۇ، ساڭا هەرگىز ئۇ
ئىشنى قىلغۇزمايمەن!

— دادا، مەن چوقۇم ئۆگىنىمەن، —
دېدى قىز قەتئىيلىك بىلەن. هىلىم بوۋاي
قىزىنىڭ بۇنداق قەتئىي پوزىتسىيىسىگە قا-
راپ ئۇنىڭغا هەيرانلىق بىلەن تىكىلىپ تۇ-
رۇپ قالدى.

* *

هەمرا قىز تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى
پۈتتۈرۈپ ئالىي مەكتەپنىڭ تاللاش ئىم-
تىهانىدىنمۇ خېلى ياخشى نەتىجە بىلەن
ئۆتكەنىدى. ئەمدى دۆلەتلىك ئىمتىهان-
دىن ئۆتۈپ كەتسە، چوڭ شەهەرلەرگە بې-
رىپ ئوقۇشى، تاشلەڭگەرلىكلەر ئۈچۈن
شان - شەرەپ قازىنىشى مۇمكىنىدى. ئەم-
ما، ئوقۇش ئۈچۈن پۇل كېرەك، ئاتمىش
ياشتىن ئاشقان دادىسى ئۇنى يەنە ئوقۇت-
مەن دەپ، يېمەي - ئىچمەي ئولتۇرامدۇ؟
شۇلارنى ئويلىغان قىز يۇقىرىلاپ ئوقۇشتىن
ۋاز كېچىپ، شەهەردىكى بىر ساتىراشتا شا-
گىرت بولدى. ئۇستىسى نېمىنى بۇيرۇسا
شۇنى قىلدى. زەڭ قويۇپ ئۆگەندى. بىر-
نەچچە ئايغا قالمايلا شەهەرلىكلەرنىڭ هەر
خىل پاسوندىكى چاچلىرىنىمۇ خېرىدارنى
رازى قىلغۇدەك ئالالايدىغان بولدى. بۇ
قىزنىڭ ساتىراشلىقنى شۇنچە تېز ئۆگىنى-
ۋېلىشىدىن هەيران قالغان ئۇستىسى ئۇنىڭ-
غا تېخىمۇ قىزغىن مۇئامىلە قىلىپ، ئۆز
هۈنىرىنى قويماي ئۆگەتتى. ساۋاقداشلىرى-

ىنىڭ بەزىسى خۇشال، بەزىسى يىغلاپ-
قاقشاپ مەكتەپتىن ئايرىلغىنىدا، ئۇمۇ
ئۇستىسى سوۋغا قىلغان ۋە ئۆزى سېتىۋال-
غان بىر قىسىم ساتىراشلىق سايمانلىرىنى كۆ-
تۈرۈپ تاشلەڭگەرگە قايتتى.

ھېلىم ئۇستام قىزىنىڭ ئىشىدىن
دەسلەپ بىرمۇنچە رەنجىدى، كايىدى. بى-
راق، ھەمراخان دادىسىنى ئاخىر قايىل
قىلدى. ئۇ دەسلەپ دادىسىنىڭ ئۇزاقتىن
بېرى ئۇستىرا تەگمىگەن بېشىنى چىرايلىق
چۈشۈرۈپ، ساقال-بۇرۇتلىرىنى ياساپ قوي-
دى. ھېلىم ئۇستام قىزىنىڭ ھۈنەرنى ئوب-
دان ئۆگەنگەنلىكىدىن كۆڭلىدە رازى بول-
دى. يەنە كېلىپ، ئۇ شۇنچە يىللاردىن
بېرى قىزىنىڭ رايىغا بىرىپ، كۆنۈپ قالغا-
ندى. بۇ قېتىممۇ كۆڭلىدە رازى بولمى-
سىمۇ، قىزىغا يول قويۇشقا مەجبۇر بول-
دى: «قېنى قىلىپ باقسۇن، ئىككى كۈندە
زېرىكمىگىنىنى كۆرەي!»

بىراق ئۇ كۆڭلىدە ئۇنداق دېگەن
بىلەن، قىزىنىڭ ئىشىغا يەنىلا ھە-ھۇ دې-
يىشىپ بەردى. ئىككىسى ھويلىنىڭ ئىچى-
تېشىنى ئاپئاق ئاقارتتى، بىر ئېغىز ئۆينى
بىكارلاپ، ئۇنىڭ ئىشىكىنى سىرتقا قارى-
تىپ ئاچتى. بىرقانچە ئورۇندۇق ياساتتى.
شۇنىڭ بىلەن تاشلەڭگەردە يېڭىچە بىر
ساتىراشخانا بارلىققا كەلدى.

* *

«ھەمرا ھېلىم ساتىراشخانىسى، يېڭى
پاسۇندا چاچ ئالىمىز، ساقال-بۇرۇت
ياسايمىز»

قىپقىزىل تاختايغا ئاق ھەلدە يې-
زىلىپ دۇكاننىڭ بېشىغا ئېسىلغان ئېلان
تاختىسى تاشلەڭگەرلىكلەرنى ھەيران قال-
دۇردى. قېرىلار يىراقتىنلا «خۇدايا تۇۋا!»
دەپ ياقىلىرىنى تۇتۇشتى، ياشلار بولسا،
ھەدەپ ئىشىك ئالدىغا دۆۋىلىشىۋېلىپ، تا-
ماشا كۆرۈشكە باشلىدى. شۇ كۈنى دۇكان
ئالدىغا بىرمۇنچە ئادەم يىغىلغان بولسىمۇ،
ھېچكىم چاچ ئالدۇرغىلى كىرمىدى. ھې-
لىم بوۋاي پات-پات چىقىپ قاراپ قويۇپ
يەنە كىرىپ كېتەتتى، ھەمراخان بولسا
ھېچ ئىش يوقتەك، ھېلى ئۇستىرىلىرىنى
كاپلىسا، ھېلى تۇرۇپ يېڭى سېتىۋالغان
چاچ ئېلىش ماشىنىسىنى ئۆزىنىڭ چېچى-
نىڭ ئۇچىدا سىناپ كۆرەتتى.

كۈن چۈشتىن ئېگىلگەندە، تاغ ئىچى-
دىن لىق كۆمۈر قاچىلانغان بىر تراكتور
كېلىپ ئادەم دۆۋىلىشىپ تۇرغان يولدىن
ئۆتەلمەي توختاپ قالدى.

— ھاي، بۇ يەردە قانداق ئويۇن بو-
لۇۋاتىدۇ؟ — تراكتورچى كابىنكىدىن
بېشىنى چىقىرىپ توۋلىدى.

— كۆرمىدىڭمۇ؟ — دېدى توپ ئى-
چىدىن بىرسى دۇكاننى كۆرسىتىپ، — بۇ
يەردە زامانىۋى ساتىراشخانا ئېچىلدى، كۆ-
دۈرگە مىنىپ كەتكەن چېچىڭنى بۇ يەردە
قىلىۋالامسەن؟

— ئوھوي، — تراكتورچى بۇ گەپنى
ئاڭلاپ كابىنكىدىن سەكرەپ چۈشتى، —
بەلەن گەپكەنغۇ بۇ، ئۇنداقتا، بالىلارنىڭ
ئانىسىمۇ خۇشال بولىدۇ، دېگىنە، — ئۇ ئۇدۇل
دۇكانغا كىرىپلا ئورۇندۇققا ئولتۇردى، دەر-
ۋازا ئالدىدا دۆۋىلىشىپ تۇرغان بىكار تەلەپ-
لەر «دۈررىدە» دۇكانغا ئولاشتى.

ھەمراخان ئۆزىنىڭ تۇنجى خېرى-
دارىنى ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن كۈتۈۋې-
لىپ، بويۇنلىرىغا ئاپئاق خالاتنى ئورىدى-
دە، چىگىشلىشىپ كەتكەن چاچلىرىنى
تەكشى تارىۋېتىپ، ماشىنىسىنى شىتىرلى-

تىپ، تۆۋەندىن ئۈستۈنگە قارىتىپ تېز-تېز يۆگۈرتۈشكە باشلىدى. ئولىشىۋالغان كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىمۇ ماشىنا بىلەن تەڭ ئېگىز-پەس يۆتكىلىپ، ھەرىكەت قىلاتتى. تراكتورچى يىگىت كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋېلىپ، خۇددى ئۇخلاپ قالغاندەك ئولتۇراتتى. ئاخىرىدا ئۇنىڭ ئاپئاق سوپۇن سۈركەلگەن بويۇنلىرى ۋە ئېڭەكلىرىمۇ پاكىزە قىرىلىپ بولدى، بىراق، تراكتورچى تېخىچىلا كۆزلىرىنى يۇمغىنىچە ئولتۇراتتى.

— تۈگىدى، — دېدى قىز خېرىدارنى يەڭگىل نوقۇپ.

— ھە؟ — خېرىدار ئۇيقۇسىرىغان كۆزىنى ئېچىپ، ئالدىدىكى تامدا ئېسىقلىق تۇرغان ئەينەككە قاراپ مەمنۇنىيەتلىك بىلەن كۈلدى — بېشىمنى يۇيۇپ قويغان بولسىڭىز.

— بۇ ... — قىزچاق سەل قىزاردى، — سۈيىمىز سەل تەسرەك، شۇڭا، ھازىرچە... كەچۈرىسىز.

— كېرەك يوق، كېرەك يوق ... تراكتورچى ئېڭەكلىرىنى سىلىغىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ، بەش موچەنلىك پۇلدىن بىرنى ئۇزاتتى.

— مەڭ، — ھەمراقىز ئۈچ موچەننى قايتۇردى.

— ھەي، ھازىر ئىككى موچەنگە ساقالمۇ ئالمايدۇ، — دېدى ھېلىقى يىگىت سەممىيلىك بىلەن، — بۇنداق قىلسىڭىز، زىيان تارتىسىز، — ئۇ پۇلنى ھەمراخانغا تەڭلىدى.

— ھازىر شارائىتىمىز ناچار، كېيىنچە ئەھۋالغا قاراپ ئۆستۈرسەكمۇ بولىدۇ، — قىز پۇلنى ئالماستىن يەردىكى چاچلارنى سۈپۈرگىلى تۇردى.

— ماقۇل ئەمىسە، ئۇستام، كۆمۈر بىر نېمە لازىم بولسا، ھايت دېۋەتەرسىز.

— يەنە كېلەرسىز ...

— چوقۇم ... چوقۇم ...

ئەتراپتا تۇرغان ياشلار خۇددى شۇنىلا كۈتۈپ تۇرغاندەك بىرنەچچىسى بىراقلا دۇكانغا كىرىپ ئورۇندۇققا يۈگۈرۈشتى. بىردەمدە خېلى ئۇزۇن ئۆچىرەت پەيدا بولدى.

ھەمراخان پۈتۈن ھۈنىرىنى ئىشقا سېلىپ، بۇ تۇنجى خېرىدارلارنى رازى قىلىشقا تىرىشتى. ئۇ ھېرىپ-چارچىغىنىنىمۇ تۇيمىدى، كىشىلەرنى بىر-بىرلەپ يولغا سېلىپ بولغىنىدا، كۈن خېلىلا كەچ بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئەمدى سۇ ئەكەلمەكچى بولۇپ چېلەكنى ئېلىپ تاشقىرىغا مېڭىۋېدى، باياتىن قىزنىڭ ئىشلىرىغا زوق بىلەن قاراپ تۇرغان ھېلىم ئۇستام چېلەككە ئېسىلدى:

— قىزىم، سەن بىردەم دېمىڭنى ئېلىۋال، سۇنى مەن ئەپكېلەي، — دېدى كۆيۈنگەن ھالدا.

— ياق، دادا، ئۆزەم ئەپكېلەي، — دېدى ھەمراخان ئۇنىماي.

— ئەپكېلىڭا، مەنلا ئەكېلىۋېتەي، — يېڭىلا چېچىنى ياسىتىپ بولۇپ قايتىشقا تەمشىلىپ تۇرغان مىرامەت ھەمراخاننىڭ قولىدىن چاققانلىق بىلەن چېلەكنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ھايال ئۆتمەي ئىككى چېلەكتە لىققىدە سۇنى كۆتۈرۈپ كەلدى. ھەمراخان ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتى.

— ھەمراخان، ماقۇل دېسىڭىز، مەن بۇنىڭدىن كېيىن سۇ ئەكېلىپ، سۇ ئىسسىتىپ بېرەي، — دېدى مىرامەت ھەمراخانغا، — بىكارچىلىقتىن بوغۇلۇپ كەتتىم.

— ھە، مىرامەت بالام، — ھېلىم بوۋاي ساقاللىرىنى تىترىتىپ كۈلدى، — سىڭلىڭغا شاگىرت بولاي دەمسەن؟ داداڭ رازى بولارمۇ؟

مىرامەت ھېلىم ئۇستامنىڭ قوشنىسى ھاشىم تېۋىپنىڭ يالغۇز ئوغلى بولۇپ، ئۇ ئالدىنقى يىلى تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمەي، يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندى. ئۇ دادىسىنىڭ زورى بىلەن دورا سوقۇپ يۈرسىمۇ، لېكىن، تېۋىپچىلىققا پەقەت قىزىقمايتتى. ھاشىم تېۋىپمۇ ئۆز ئوغلىنىڭ ئاتا كەسپىگە مىراسلىق قىلالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى، لېكىن، ئوغلىنى تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈنلا، ئۆز يېنىدا ئۇششاق-چۈششەك ئىشلارغا سالاتتى. ھاشىم تېۋىپ تاشلەڭگەردە خېلى يۈزلۈك، ھاللىق ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ئايالى ئۆلۈپ كەتكىلى خېلى ئۇزۇن بولغان، پەقەت ئوغلى بىلەنلا ياشاپ كېلىۋاتاتتى. ئۆزىنىڭ ئاز-تولا يىغىپ قويغانلىرى بولسىمۇ، لېكىن، ئوغلىنىڭ بىرەر ھۈنەرنىڭ پېشىنى تۇتالماي، كېيىنچە جان باقالماي قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى، شۇڭا، ئۇ ئوغلىنىڭ ھېلىم ساتىراشقا شاگىرت بولۇش خىيالىنى بىلگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا خۇشاللىق بىلەن قوشۇلدى.

ھەمراخاننىڭ ھۈنىرى ئەمدى رەسمىي يۈرۈشۈپ كەتتى. پۈتكۈل تاشلەڭگەرلىكلەرلا ئەمەس، يولدىن ئۆتكەن-كەچكەن كىشىلەرمۇ ھەمراخاننىڭ دۇكىنى ئالدىدا توختاپ، چاچ-ساقاللىرىنى ياسىتىپ، چاي-پاي ئىچىپ كېتىدىغان بولدى. يېرىم يىلدىن كېيىن ئۇلار ھويلىنىڭ ئالدىغا پىششىق خىشتىن يېڭى دۇكان سالدى. ھېلىم ساتىراش ئەمدى ئۇستىرا تۇتۇپ ھۈنەر قىلمىسىمۇ، ئۆز ھۈنىرىنىڭ ھەمراخاننىڭ قولىدا تېخىمۇ يېتىلىپ، روناق تېپىۋاتقانلىقىدىن خۇشال ئىدى.

— ئوغلۇم يوق دەپ قاخشاپ يۈرۈپتىكەنمەن ھى ... ھى ... — ھېلىم ئۇستام تەڭتۇشلىرى ئالدىدا چىرايلىق ياسالغان ساقال-بۇرۇتلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ مەمنۇنلۇق بىلەن كۈلەتتى.

— ئۇستام، مەن ئوغۇلدىن ئىككىنى بەرسەم، ھەمراخانغا تېگىشەمدۇق-يا؟ — باشقىلار ئۇنىڭغا چاقچاق قىلاتتى.

— ھى ... ھى ... قىزىم ئاران بىر تۇرسا، — ھېلىم بوۋاينىڭ چىشسىز ئاغزى يۇمۇلماي قالاتتى.

راستىنى ئېيتقاندا، قىز بالىنىڭ ساتىراشلىق قىلماقچى بولغىنىنى ئاڭلىغان تاشلەڭگەرلىكلەر دەسلەپىدە مىڭ قېتىم «تۇۋا» قىلىشىپ، ياقىلىرىنى تۇتۇشقانىدى. لېكىن، ھەمراخاننىڭ بارغانچە كامالەتكە يېتىۋاتقان ھۈنىرىنى كۆرۈپ ئۇلارمۇ قايىل بولۇشتى. شۇنىڭ بىلەن ياشانغانلارمۇ بۇ يەرگە پات-پات كېلىپ، ساقال-بۇرۇتلىرىنى ياساتقاچ، ئۆتكەن-كەچكەن پاراڭلىرىنى قىلىشىدىغان بولۇشتى.

— شۇنداق قىلىپ، مەزلۇم خەقتىنمۇ ساتىراش چىقتى، دېسىلە، — دېدى خۇدابەردى موللام تەئەددى قىلىپ.

— ساۋاپ، ساۋاپ، — كامال ئىمام ئىتتىك گەپكە قوشۇلدى، — ئەلمىساقتىن بۇيان، شاھلاردىن تارتىپ دىۋانىلەرگىچە، ھەقىرلەردىن تارتىپ پىقىرلەرگىچە ھېچكىم ساتىراشقا ھاجەتسىز ئۆتكەن ئەمەس. باشنى ۋاقتىدا چۈشۈرتۈپ، ساقال-بۇرۇتنى ياسىتىپ تۇرماق پەرزدۇر. يۇرتىمىزدا

ھىلىم ئاخۇندىن باشقا ساتىراش يوق ئىدى. مانا ئەمدى ھەمراخېنىم بۇ ئىشنى مۇبارەك قوللىرىغا ئېلىپ، بىزنى بىر غەمدىن خالاس قىلدى دېيىلە.

— ئەگەر، ھاشىماخۇننىڭ ئوغلى بۇ ئىشنى تولۇق قولىغا ئالسا، ھەمراخان...— خۇدا بەردى موللام ھېلىلا ياساتقان ساقىلىنى سىلىغىنىچە، ھەييارلىق بىلەن كۈلدى.

— بۇ باللارنىڭ ئۆز ئىشى، تەقسىر.

— كارامەت، كارامەت، — كامال ئىمام بېشىنى لىڭشىتىپ تەستىقلىدى، — ھىلىماخۇن بوۋىلىرىدىن تارتىپ ھۈنەرنى سىرتقا چىقارمايدىغان، ئەمدى ھۈنەرنىمۇ، ئوغۇلنىمۇ سىرتقا چىقارمايلىغۇ دەيمەن!

— خۇدا خالىسا، — ھىلىم ئاخۇن كۈلدى، ئولتۇرغانلار ھەممىسى تەڭ كۈلدى.

*

— ئۇستام، — دېدى مىرامەت بىر كۈنى خېرىدار شالاقلاپ قالغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھەمراخانغا، — مەن ئەمدى ھۈنەرنى ئاساسەن ئۆگىنىپ بولغاندىمەن؟

— نېمە؟ — ھەمراخان كۈلۈمسىرىدى، — دۇكان ئايرىشقا ئالدىراۋاتامسىز؟

— ياق ... ياق ... — مىرامەت قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى، ئۇ ھازىر يىگىرمىدىن ئاشقان بولۇپ، دەسلەپتە بۇ دۇكانغا شاگىرت بولۇشقا نېمە مەجبۇرلىغانلىقىنى ئۆزىمۇ ئېيتىپ بېرەلمەيتتى. ئۇ ھەمراخان بىلەن بىر مەھەللىدە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان بولسىمۇ، ئانچە بەك ئارىلىشىپ كەتمەيتتى. ئۇنىڭ ئىككى ئاچىسى خېلى يىراق جايلارغا ياتلىق قىلىنىپ كەتكەن، ئانىسى بولسا خېلى بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەنلىكتىن، ئۇ نەچچە قېتىم بۇ كىچىككىنە تاغلىق مەھەللىدىن كېتىپ، باشقا جايدا ئىش تاپماقچىمۇ بولدى. بىراق، يەتمىشتىن ئاشقان دادىسى ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ تۇراتتى. شۇڭا، ئۇ تېرىكىدەك ئىش ياقماس بولۇپ قالغانىدى.

ھەمراخاننىڭ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، تاشلىغۇگەرگە قايتىپ كېلىشى، بولۇپمۇ دەرسلەردە ئەلا ئوقۇپ، تاللاش ئىمتىھانىدىن ئوبدان ئۆتكەن بۇ قىزنىڭ ئالىي مەكتەپكە بېرىش پۇرسىتىدىن ۋاز كېچىپ، ئاتا مىراس كەسىپ ساتىراشلىقنى قولغا ئالغانلىقىنى كۆرۈپ دەسلەپتە مىرامەتمۇ بارلىق يۇرتداشلارغا ئوخشاش ھەم ھەيران بولدى، ھەم ئېچىندى. لېكىن، ئاخىرى ئۇمۇ قىزنىڭ جاسارىتىگە قايىل بولۇپ، ئۇنىڭغا شاگىرت بولدى. ئۇ سۇ توشۇپ، باش يۇيۇپ، يۇندا تۆكۈپ يۈرسىمۇ، كۆڭلىدە چەكسىز خۇشال ئىدى. چۈنكى بۇ كىچىككىنە ساتىراشخانىدا ئۇنىڭ كەلگۈسى ئارزۇ-ئارمانلىرى كۆكلىمەكتە. يۈرىكىدە ياشلىقنىڭ ئۇچقۇنلىرى لاۋۇلداپ، مۇھەببەت بىخلىرى تۇرپراق يېرىپ چىقماقتا ئىدى. ئاغىنىلىرى ئۇنىڭغا: «سەن ساتىراشلىقنى ئەمەس، ساتىراشنى دەپ شاگىرت بولدۇڭ!» دېسە، ئۇمۇ: «ھە، قانداق؟ شۇنداق ئۇستامغا شاگىرت بولۇشقا ئەرزىمەمدىكەن؟» دەپ تارتىنماستىن جاۋاب بېرەتتى. مانا ئەمدى ئۇ ھۈنەرنى ئاساسەن ئۆگىنىپ بولدى. بۇ يەردە ھۈنەرنىلا ئەمەس، قىزنىڭ ۋۇجۇدىدىكى تىرىشچانلىق، ئىنتىلىش روھىنى، ئوچۇق-يورۇقلۇقنى، ئەدەب-ئەخلاقىنى ۋە تېخىمۇ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالدى، ئەمدى ئۇ ئۆزىنىڭ مۇشۇ كىچىككىنە دۇكانغا يىپسىز باغلىنىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى.

مۇشۇنداق ئەھۋالدا دۇكان ئايرىش، ئۇنىڭـ
غا نىسبەتەنمۇ قىيىنىدى. بىراق ئۇ ئۆتكەن
قېتىم بىر ئىش مۇناسىۋىتى بىلەن قىزنىڭ
ياتاق ئۆيىگە كىرىپ باشقىچە نەرسىنى
سېزىپ قالدى، بۇ ئۆي پۈتۈنلەي شەـ
ھەرلىكلەرچە جابدۇلغان بولۇپ، جاھازىدا
ئالىي مەكتەپلەرنىڭ دەرسلىكلىرى ۋە
باشقا ماتېرىياللار تىزىلىپ كەتكەنىدى.

— ئۇستام، يەنىلا ئالىي مەكتەپتىن
ئۈمىدىڭىزنى ئۈزەلمەيۋاتامسىز - نېمە؟ —
دەپ سورىدى ئۇ قىزدىن.

— شۇنداق، ئوقۇش خىيالى كاللامـ
دىن زادىلا كەتكىلى ئۇنىمايدىغۇ - تاڭ؟

— ئۇنداقتا، ئىمتىھانغا قاتنىشىپ
باقسىڭىز بولمامدۇ؟

قىز كۈلۈپلا قويدى. يىگىت بۇ
كۈلكىدىن بىر ھەسرەتنى سەزدى.
«شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭ دۇكان ئېچىپ،
ساتىراشلىق قىلىشى پەقەت دادىسىنى
بېقىش، ئۇنى رازى قىلىش ئۈچۈنلا ئەـ
مەسمۇ؟ بۇ ئىككىسىدىن بىرنى تاللىۋېلىشقا
كەلگەندە، قىز ئۆز ۋاپادارلىقىنى كۆرسىـ
تىپ، ئاتىسىنى بېقىش ئۈچۈن، ئاتا ھۈـ
نىرىنى تاللىۋالدى. بۇ ئىش قىزچاقنىڭ
ياشلىقىنى، ئارزۇ-ئارمانلىرىنى قۇربان
قىلدىغان بولسىمۇ، نۇرغۇن سۆز-چۆچەك،
تاپا-تەنىلەرگە قالغان بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا
تاللىۋالغان يولىدىن يانمىدى. ئۇ ماڭا
ھۈنەردىلا ئەمەس، ئەقىل ئىدراك، غەيـ
رەت-جاسارەت جەھەتلەردىمۇ ئۇستاز
بولدى. شۇنداق ئىكەن مەن نېمىشقا
ئۇنىڭغا ياردەم قىلمايمەن، بىراق، ئۇ
مېنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشىنەرمۇ؟...» ئۇنىڭ
پىكىرلىرى چىگىشلىشىپ كەتتى.

— ھوي، قېتىپلا قاپسىزغۇ؟ — قىزـ
نىڭ قوڭغۇراقتەك ئاۋازى ئۇنى خىيالـ
دىن ئويغاتتى، — دۇكان ئايرىيمەن دېسىـ
ڭىز مەلىمۇ قوشۇلىمەن. سىز ... راستىنىلا
دۇكان ئايرىماقچىمۇ؟ — قىز پەرۋاسىزلىق
بىلەن سورىغاندەك قىلسىمۇ، ئاۋازى ئىخـ
تىيارسىز تىترەپ چىقتى.

— ياق ... ياق ... — يىگىت قولاقلىـ
رىغىچە قىزىرىپ كەتتى، — مەن ئۆز ئالـ
دىمغا ھۈنەر قىلغۇدەك بولغاندىكىن،
سىزنى ئوقۇۋالسا دەپ ...

— نېمە؟ سىز ... يەنىلا شۇ گەپتىـ
مۇ؟ — قىزنىڭ چىرايى جىددىي تۈس
ئالدى، — ماڭا نەدىكى ئوقۇش، قېرىغان
دادامنى تاشلاپ قانداقمۇ ئوقۇشقا بارالايـ
مەن، سىززە ...

— ئاۋۋال گېپىمنى ئاڭلاپ بېقىڭ، —
يىگىت سەل دېدىللەشتى، — ھازىر دۇكىـ
نىمىز خېلى گۈللىنىپ قالدى. ئىقتىسادىي
جەھەتتىنمۇ ئانچە قىسىلمايمىز، ئۇنىڭ
ئۈستىگە، بۇ يەردە ئىككى ئۇستامنىڭ
بولۇشىمۇ ھاجەتسىز، مەن بىر شاگىرت
ئالسام، ئاۋۋالقىدەكلا ھۈنەرنى يۈرگۈزۈشتۈـ
رۈپ كېتەلەيمەن. ھىلىم ئاكامغىمۇ ئۆز
ئاتامدەك قاراپ كېتەلەيمەن. شۇڭا، ئىكـ
كىلىمىز سوپۇنغا چىلىشىپ ئۆتكۈچە، بىرىـ
مىز بولسىمۇ ئوقۇساق، نېمىسى يامان!؟

— ئۇنداقتا ... — قىز مۇلايىملاشـ
تى، — سىز ئوغۇل بولغاندىكىن، بېرىپ
ئوقۇڭ، مەن ھاشىم بوۋامغا سىزگە ئوخشاشـ
لا ياخشى قارايمەن.

— مەن ئۆز ۋاقتىدا تاللاش ئىمتىھاـ
نىدىنمۇ ئۆتەلمىگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە
ھازىر ئوقۇغانلىرىنىمۇ يەپ بولدۇم.
ئىشەنچ چوڭ ئەمەس، سىز مەكتەپتە ئەلا
ئوقۇغان، دەرسلەرنىمۇ تەكرارلاپ تۇردـ

قىز، شۇڭا ئىككىلەنمەي ئىمتىھانغا قاتنىشتى.

— سىز ... — قىز يىگىتكە ھەيرانلىق ھەم زوق بىلەن تىكىلدى.

* * *

تاشلەڭگەردە يەنە بىر يېڭى خەۋەر تارقالدى: ھىلىم ساتىراشنىڭ قىزى ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرگۈدەك!

— ھەي، قىز بالا دېگەننى... تاپقان پۇلى ئۇنى تىنىم تاپقۇزماپتۇ-دە!

— تاشلەڭگەر تار كەلگەن گەپ!

— سا دېگەن چوجە ئېلىشقىلا يارالغان، توشقان ئالغىنىنى كىم كۆرۈپتىكەن!

مەھەللىدە ھەر خىل گەپ-سۆزلەر كۆپىيىشكە باشلىدى. ئاخىرىدا ھاشىم تېۋىپ ئۇششاق گەپچىلەرگە تەنبىھ بەردى:

— قىز بالا ئوقۇسا نېمە بولىدىكەن؟ ھازىر كىمنىڭ قانداق كالامىتى بولسا، كۆرسىتىدىغان زامان، بىزنىڭ مىرامەت ھۈنەرنى قولغا ئالدى. ئەمدى، بىر مەزلۇمنىڭ سوپۇنغا چىلىنىشىپ يۈرۈشىنىڭ ھاجىتى قالمىدى... ئوقۇسۇن...

— ھاشىماخۇنكا، باچكىنغا قانات چىقىسا، كۆۋۈكتا تۇرارمۇ؟ — دېدى خۇدابەردى موللام ساقىلىنى يالماپ.

— موللام، ھەممە ئىش تەقدىر-پېشانىدىن، قالغىنى خۇدانىڭ ئىرادىسىگە باغلىق.

— بەر ھەق، بەر ھەق، — كامال ئىمام تەستىقلىدى، — ئاللانىڭ بۇيرۇقىسىز قىل تەۋرىمەيدۇ، دەيدىكەن، لېكىن-زە، ھازىر ئوقۇپ بىلىم ئىگىلىگەنلەر تۆمۈرنى ئاسماندا ئۇچۇرۇۋاتىدىغۇ! ئاڭلىسام، ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك دىيارىغىمۇ چىقىپتىمىش. خۇدا خالىسا، ھەمراخېنىم ھوشى جايىدا بالا بولدى. ئوقۇسۇن-دە، ئوقۇپ، مۇسۇلمان ئەھلى ئۈچۈن ئاز-تولا ئىش قىلسۇن.

شۇنىڭ بىلەن گەپ-سۆزلەر بېسىقتى، ھىلىم ئۇستامۇ ھاشىم تېۋىپنىڭ دالالىتى ۋە كامال ئىمامنىڭ ھەق گېپى ئالدىدا ھېچنېمە دېيەلمىدى. مىرامەت شەھەرگە كىرىپ، ھەمراخاننىڭ ئىمتىھان رەسمىيىتىنى ئۆتىگەچ، بىرمۇنچە ماتېرىيال ئېلىپ چىقتى. ئىيۇل ئايلىرىنىڭ باشلىرىدا، ساتىراشخانا تۇنجى قېتىم ئىشىكىنى تاقىدى. ھەمراخان مىرامەتنىڭ ھەمراھلىقىدا شەھەرگە ئىمتىھان بېرىشكە كەتكەنىدى.

ئىككى ئايدىن كېيىن ھەمراخانغا شىنجاڭ داشۆنىڭ تىل-ئەدەبىيات پوكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنغانلىقى ھەققىدە ئۇقتۇرۇش كەلدى. بۇ خەۋەر تارقىلىش بىلەن پۈتۈن تاشلەڭگەر تەۋرەپ كەتتى. ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا بېرىش — بۇلارنىڭ نەزىرىدە مەككە، مەدىنىگە بارغاندەك چوڭ ئىش ئىدى. ئىلگىرى بۇ يەردىن ئاران ئۈچ ئوقۇغۇچى يەكەن دارىلمۇئەللىمىنگە بېرىپ ئوقۇپ كېلىپ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى توكۇل، يىراق تۇغقانلىرىمۇ ماختىنىشاتتى. ئەمدى ھىلىم ساتىراشنىڭ قىزى (تېخى ئۆزىمۇ ساتىراش) ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا بارىدىكەن ئەمەسمۇ!؟

كىشى ئۆزىنىڭ ئەل نەزىرىدىكى قىممىتىنى پەقەت بېشىغا چوڭ خۇشاللىق ياكى خاپىلىق كەلگەندىلا ئېنىق ھېس قىلالايدۇ. ھىلىم ساتىراش ئەتىسىگەندىن بىرى ئۆزىنىشقا كەلگەن ئەل-جامائەتكە داستىخان سېلىپ، چاي قۇيۇپ ھېرىپ

كەتكەن بولسىمۇ، چىشىمىز ئېغىزلىرى يەنىلا يۇمۇلمايتتى. مىرامەتنىڭ ئايىغى يەردىمۇ يەرگە تەگمەيتتى. كەلت كادىرلىرىدىن ئارتىپ، يېزا باشلىقلىرىدىغىچە كېلىشتى. كامال ئىمام باشلىق يۇرت مۆتىۋەرلىرىمۇ ئالاھىدە كېلىپ، ھىلىم ئۇستامنىڭ قىزىغا ئاق يول تىلەشتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، ھەمراخان ئولتۇرغان «خۇاگىخې» ئۈرۈمچىگە قاراپ قوزغالغاندا، ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ تۇرغان مىرامەتنىڭ قەلبىدىكى ھىجران ئازابى ئاخىرى نومۇس، چىدام دامبىسىنى بۇزۇپ، كەلكۈن كەبى دەۋرەپ چىقتى. ھەمراخانمۇ كۆز چاناقلىرىدىن تۆكۈلۈۋاتقان ياشلىرىنى ھەرقانچە قىلىپ توختىتالمىدى.

* *

«مىرامەت: ياخشىمۇسىز؟

سىزنى نېمە دەپ ئاتىشىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن، مەيلى، يەنىلا مىرامەت دەپ ئاتاۋېرەي، مىرامەت — مېنىڭ مۇراد-مەقسىتىم، بۇ ئىسىم مېنىڭ يۈرىكىمدە خۇددى تاشلەنگەر دېگەن ئىسىمغا ئوخشاشلا مۇقەددەس، قەلبىمدە گۈلخان بولۇپ يېنىۋاتقان مۇراد-مەقسەتلىرىمگە ئوخشاشلا يۈكسەك. بىز سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولغان ئەزىم دەريادەك ئۇلۇغ، ھازىر بەزى ياشلار بىر-بىرىنى، قەدىرلىكىم، سۆيۈملۈكۈم دېگەندەك گۈزەل ئىبارىلەر بىلەن ئاتاشنى مودا قىلىۋېلىشتى، بىراق، بىزنىڭ ساپ مۇھەببىتىمىزگە بۇنداق دەبدەبىلىك سۆزلەر بىلەن پەداز بېرىشنىڭ نېمە ھاجىتى!؟

مىرامەت: مەن سىزدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، بۇلبۇللار... دېگەن ناخشىنى يول بويى ئېيتىپ كەلدىم. مەندىن بەزىلەر، سەنئەت مەكتىپىگە بارامسىز؟ دەپمۇ سوراشتى. بىراق، مەن يەنىلا ھازىرغىچە شۇ ناخشىنى ئېيتقىنىم ئېيتقان.

ئاپتوبۇس قەشقەرگە يېتىپ بارغاندا بىزگە يەنە بەش-ئالتە بالا قوشۇلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۈچى مېنىڭ مەكتەپداشلىرىم بولىدىكەن، بىز تېزلا تونۇشۇۋالدۇق. چاچلىرى گەدىنىگىچە چۈشۈپ تۇرىدىغان، تار ئىشتان كىيىۋالغان كۆرەش ئىسىملىك بىرسى قايسى بىر ئورۇننىڭ باشلىقىنىڭ بالىسىكەن، يەنە ئىككى قىزمۇ بار ئىكەن، بىز يول بويى بىر-بىرىمىزگە ئوبدان ھەمرا بولۇشۇپ كەلدۇق. بولۇپمۇ ھېلىقى كۆرەش ئۆز ئىسمىغا ئوخشاشلا تېتىك، شوخ بالىكەن، ھەر كۈنى ئاپتوبۇستىن بالدۇر چۈشۈپلا بىزنى تاماقخانىغا باشلاپ بارىدۇ. ئاپتوبۇس بەش مىنۇت توختىسىمۇ، ئاشۇ كۆرەش چۈشۈپ ئۇنى-بۇنى سېتىۋېلىپ چىقىدۇ-دە، ئۇنىمىغىنىمىزغا قويماستىن، ھەممەيلەنگە ئۈلەشتۈرىدۇ. يولدا ئۇلار بىلەن ھەمراھ بولۇپ قالغىنىم ھەقىقەتەن ماڭا كەلگەن ئامەت بولسا كېرەك، خۇداغا شۈكرى، ئۈرۈمچىگە ساق-سالامەت كېلىۋالدىم.

بىزدەك تاغ ئارىسىدا چوڭ بولغان، كۆپ بولسا ناھىيە بازىرىغىلا بېرىپ باققان سەھرالىقلار ئۈچۈن، ئۈرۈمچى دېگەن ئاجايىپ يەر ئىكەن. رەت-رەت كوچىلار، ئاسمان پەلەك بىنالار، ماشىنا بىلەن ئادەمنىڭ كۆپلۈكى... بىز ئوقۇيدىغان مەكتەپنىڭ ئورنى بىزنىڭ تاشلەنگەردەك نەچچە ھەسسە كېلىدىكەن. بىراق، تاشلەنگەرنىڭ ھەممە ئادىمىنى يىغسا، ئۇنىڭ بىر زالىمۇ توشمايدىغاندەك تۇرىدۇ. سىز بىلەن بىز تېخى ئۆزىمىزنى ئانىمىزنىڭ قورسىقىدا دېسەك بولىدىكەن، ئەگەر پۇرسەت بولسا،

سىزمۇ بىر كېلىپ كۆرسىڭىز. (ياق، ياق! ھەرگىز كەلمەڭ، مەن ساۋاقداشلىرىمغا سىزنى نېمە دەپ تونۇشتۇرىمەن!).

شۇنداق قىلىپ، ھېلىقى كۈرەش بىلەن يەنە بىر قەشقەرلىك قىزچاق قوشۇلۇپ، ئۈچىمىز بىر سىنىپقا تەقسىم قىلىندۇق. سىنىپىمىزدا ئوتتۇز بەش ئوقۇغۇچى بار. ئالىي مەكتەپ دېگەن ئاجايىپ بولىدىكەن. بىز ئوقۇغان چاغلار ئېسىڭىزدىمۇ؟ مۇئەللىملەر دائىم كۆزىمىزگە كىرىۋالىدىغان. بۇ يەردە بولسا ئوقۇتقۇچىلار دەرس سۆزلەپ بولۇپ بىر چىقىپ كەتسە، قارىسىنى كۆرگىلىمۇ بولمايدىكەن، كوچىلاردا دوقۇرۇشۇپ قالساقمۇ، ئۇلار بىزنى تونۇمايدىكەن. چوڭ شەھەر دېگەندە شۇنداق بولامدىكىن - تاڭ!؟

بۇ يەردە مېنى ھەمراقىز، دەپ ئاتىشىدىغان بولدى. ھېلىقى كۈرەش بولسا، مېنى دائىم ھەمراگۈل، دەپ چاقىرىدۇ. ئۆتكەن يەكشەنبىدە ساۋاقداشلار بىلەن بازارغا بارغانىدۇق. قىزلار زورلاپ يۈرۈپ ماڭا ئىككى قۇر كىيىم ئالغۇزدى. كىيىپ باقسام، ئەسلىدىكى ھەمراخانغا ئوخشىمايلا قاپتىمەن. دەرھال سېلىۋەتمەكچى بولۇۋىدىم، ئۇلار قويمىدى. شەھەرگە كەلگەندىكىن، شەھەرگە لايىق بولمىسا چېنىپ قالىدىكەن! ھېلىقى كۈرەش تېخى: ھە، ئەمدى ھەمراگۈل تاغ گۈلىنىڭ ئۆزىلا بولدى، دەيدۇ. تاغ گۈلىنى كۆرۈپتىمىكىن - تاڭ! شۇ تۇرقۇم بىلەن چۈشكەن سۈرىتىمنى ئەۋەتتىم. خىجالەتچىلىكتىن قىزىرىپ كېتىپتىكەنمەن، سۈرەتمۇ ئوبدان چىقماپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ سىزگە خاتىرە بولسۇن.

راست، ھاشىم دادام سالامەتمۇ؟ دادامغىمۇ خەت يازدىم. ھەقاچان سىز ئوقۇپ بېرىنىزغۇ دەيمەن؟ قالغان ئەھۋاللارنى شۇنىڭدىن بىلىۋالارسىز.

خەير،

سىزنى سېغىنىپ:

ھەمراخان»

* *

ھەمراخان ئوقۇشقا كەتكەندىن كېيىن، مىرامەت دۇكىنىنى قايتىدىن تەرتىپكە سېلىپ، ياش باللاردىن ئىككىنى شاگىرتلىققا ئالدى. سىياسەتنىڭ بارغانسېرى كەڭ قويۇۋېتىلىشىگە ئەگىشىپ، تاغ ئىچىگە كىرىپ كۆمۈر كولايدىغانلار، هاك كۆيدۈرىدىغانلار كۆپەيدى. تاغلىقلار تاشلەڭگەرگە كېلىپ، تاغ مەھسۇلاتلىرىنى ساتىدىغان، قىشلاقلاردىن كەلگەنلەرمۇ بۇ يەردە دېھقانچىلىق، سانائەت مەھسۇلاتلىرىنى ئالماشتۇرىدىغان بولدى. تاشلەڭگەر ئەمدى ئىسمى - جىسمىغا لايىق لەڭگەرگە ئايلىنىپ، بازىرى كېڭىيىپ، ساراي - ئاشپۇزۇللار كۆپەيدى. ناھىيىلىك تەمىنلەش - سودا كوپېراتىپى، چاي - چارۋا مەھسۇلاتلىرى شىركىتى، يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتى بۇ يەردە ئۆزلىرىنىڭ ۋەكالەت ئورگانلىرىنى تەسىس قىلىۋىدى، باج ئىدارىسى بىلەن سودا - سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش تارماقلىرىمۇ ئۆز شۆبىلىرىنى قۇردى. ھەتتا جامائەت خەۋپسىزلىك پەيچۇسولىرىغىچە بار بولدى. تاشلەڭگەر ئەمدى دەۋر ئېقىمىغا ئەگىشىپ ئىلگىرىلەپ، ئىقتىسادى، مەدەنىي - مائارىپ، ساقلىقنى ساقلاش جەھەتلىرىنىڭ ھەممىسىدە يېزا - قىشلاقلاردىن قېلىشمايدىغان بولدى. تاشلەڭگەرلىكلەرمۇ ئاتا - بوۋىسىدىن قالغان ھۈنەرلىرىنى ئىشقا سېلىپ، قەددىنى رۇسلاپ، بېيىپ كېتىشتى. ماشىنا، تراكتور سېتىۋالغانلار كۆ-

پەيدى. ھاشىم تېۋىپنىڭ كونا ئۆيى چىقىۋېتىلىپ، پىششىق خىشتىن ئازادە ئۆيلەر سېلىندى. تېۋىپچىلىق دۇكىنى بىلەن ساتىراشخانا بىر يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، ئەسلىدىكى دۇكان بىر ئاشپەزگە ئىجارىگە بېرىلدى.

ھەممە ئىشلار جاي-جايىدا كېتىۋاتقان بولسىمۇ لېكىن ھىلىم بوۋاي قىزىدىن غەم يەپلا يۈرەتتى. ئۇ ئۆز قىزىغا ئىشەنسىمۇ لېكىن قانداقتۇ بىر خاتىرجەمسىزلىك ئۇنى قىينايتتى. ئۆتكەندە، چاچ ئالدۇرغىلى كىرگەن بىر شوپۇر ئۇرۇمچىنىڭ گېپىنى قىلىپ، ھىلىم بوۋاينى تېخىمۇ خاتىرجەمسىزلىككە سېلىپ قويدى: قىز-يىگىتلەر كۆپكۈندۈزدە قولتۇقلىشىپ يۈرەرمىش، ھاراقنى سۇدەك ئىچەرمىش! «يا خۇدا! ئۆزۈڭ پاناھىڭدا ساقلىغايسەن!» ھىلىم بوۋاينىڭ ئۇيقۇسى قېچىپ، گېلىدىن غىزا ئۆتمىدى. ئەمما، ئۇ ئاتا بولغاچقا، بەزى گەپلەرنى قىزىغا بىۋاسىتە ئېيتىش ئەپسىز ئىدى. يەنە كېلىپ، خەتلەر مىرامەتنىڭ قولى ئارقىلىق يېزىلىدىغان بولغاچقا، ھىلىم بوۋاي ئۆز كۆڭلىدىكى گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىشقا ئامالسىز ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭمۇ ياش ۋاقتىدا ئاز-تولا خەت ساۋاتىنى چىقىرىۋالمىغىنىغا كۆپ پۇشايمان قىلاتتى. بۇنى ئاز دېگەندەك، ئىككىنچى يىلىغا ئۆتۈپلا قىزنىڭ خەتلىرىمۇ ئازىيىپ كېتىۋاتاتتى. خەت كەلسىمۇ، بىرقانچە ئېغىز تىنچلىق سورىغاندىن باشقا ئۆز ئەھۋالىدىن بەكمۇ ئاز يازاتتى. مىرامەت بۇنى ئوقۇشنىڭ ئالدىراشلىقىغا چىقىرىپ، بوۋاينىڭ كۆڭلىنى تىنچىتماقچى بولاتتى-يۇ، ئۇنىڭمۇ كۆڭلى بىر غەشلىك ئىچىدە قېلىۋاتقاندەك بولاتتى. بوۋاي ئىككى يىلدىن بىرى بارغانسېرى قېرىپ، ئاجىزلىشىپ، دۈمچىيىپ كەتتى. ھاشىم تېۋىپ بولسا، بىر كۈن ساق، بىر كۈن كېسەل ئىدى. شۇنىڭ بىلەن، ھىلىم بوۋاينىڭ تەشەببۇسى بويىچە ھەمرا قىزغا يازلىق تەتىلدە چوقۇم كېلىشى توغرىسىدا خەت يېزىلىپ، پۇل ئەۋەتىلدى.

* *

ئېھ، تاغ گۈلى...

ماشىنىدىن چۈشۈۋاتقان قىزنىڭ ھەقىقەتەن تاشلەڭگەرلىك ھىلىم ساتىراشنىڭ قىزى — ھەمراخان ئىكەنلىكىگە بازار ئاھالىسى ئىشەنمەي قېلىشتى. شەھەرنىڭ نەم ھاۋاسىدا چىرايى ئاقىرىپ، بويى ئۆسۈپ قالغان قىزنىڭ يېڭى پاسونىدىكى قىپ-قىزىل كاستيۇمى بىلەن تۈگمىلىك يوپكىسى، قۇلىقىدىكى ئالتۇن ھالقىسى بىلەن ئاپئاق بويىندا پارقىراپ، كۆزنى قاماشتۇرىدىغان ئۈنچە-مارجانلار، قولىدىكى كىچىككىنە ئاق سومكىسى، يۇلداق پەرى سۈپەت قىزنى تاشلەڭگەرلىكلەرنىڭ بەزىلىرى كىنولاردىلا كۆرگەن، بەزىلىرى بولسا كۆرۈپمۇ باقمىغان. ھەمراقىز ئۇچرىغان يۇرتداشلار بىلەن ئانچە-مۇنچە سالاملىشىپ قويۇپلا ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

شۇ كۈنى كەچكىچە ھىلىم بوۋايلارنىڭ ھويلىسىدىن ئەل-جامائەتنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى. ھەر قېتىم ئۆي مېھماندىن سەل خالى قالغاندا، بوۋاي قىزىغا بىر نېمە دېمەكچىدەك ئاغزىنى ئۆمەللەيتتىيۇ، قىزنىڭ پەرۋاسىز قىياپىتىگە قاراپلا، گېپىنى بوغۇزىغا يۇتاتتى. مېھمانلارغا داستىخان سېلىپ، چاي قۇيۇپ يۈرگەن مىرامەتمۇ قىز بىلەن بىرەر ئېغىز ئايرىم سۆزلىشىۋېلىشقا پۇرسەت تاپالمىغانلىقتىن،

يۈرىكى پۇچۇلۇپ تۇراتتى.

كەچ كىرىپ مېھمانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلگەندە مىرامەتمۇ قايتىشقا تەمشەلدى.

— خوش بوۋا، مەنمۇ چىقىپ كېتەي.

— ھىم، ھىم... — ھېلىم بوۋاي چامادان ئاختۇرۇپ، ئەتە يۆتكەيدىغان كىيىملىرىنى تاللاش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان قىزىغا قاراپ قويدى. سەل تۇرۇپ بېقىپمۇ قىزدىن ھېچقانداق سادا كەلمىگەنلىكىنى كۆرگەن مىرامەت سولاشقىنىچە چىقىپ كەتتى.

— بالام، — ھېلىم بوۋاي ئەمدى زادىلا چىداپ تۇرالمىدى، — بىر ھارغانغا گەپ قىلما، بىر ئاچچانغا، دېگەن گەپ بار، لېكىن‌زە... تېخى كەلگىنىڭدىن بېرى ئۆزۈڭ ھەققىدە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدىڭ؟

— دادا، — قىز دادىسىغا قاپاقلىرىنى سۈزۈپ قارىدى، — سۆزلەپ بەردىمغۇ؟ ئۈرۈمچى، مەكتەپ... ھەققىدە سۆزلەۋېرىپ، ئېغىزىم قاپىرىپ كەتتى. يەنە نېمە...

— بىراق، ئۆزۈڭ ھەققىدە...— بوۋاي قىزىغا تىكىلدى.

— ھەممىنى خەتتە ئېيتىپ تۇردۇم، شۇ... مانا قالدىسى ئالدىڭىزدا تۇرۇپتىمەن. ھەممە گەپنى سۆزلەپ بەرسەممۇ يەنە ئاڭقىرالمىسىڭىز...

— لېكىن‌زە، بىرەر يىلنىڭياقى خېتىڭمۇ تۇتىيا بولۇپ كەتتى.

— سىز-زە، ئوقۇشنىڭ ئالدىراشلىقىدىن باش قاشلىغىلى چولا تەگمىسە، ھەر كۈنى خەت يېزىپ ئولتۇرغىلى ۋاقىت نەدە؟

— ماقۇل قىزىم، ئۇنداق بولسا، ئوقۇشۇڭ تۈگىگۈچە خەت يازمىساڭمۇ كۆڭلۈمگە ئالمايمەن، سالامەت بولساڭلا بولدى، ئاناڭدىن كىچىك قالدىڭ، سەن بىلەن كۆنۈپ قاپتىكەنمەن، بىر ھەپتە خېتىڭ كەلمىسە، كېلىمدىن تاماقمۇ ئۆتمەيدىكەن،— ھېلىم بوۋاي قىزىنىڭ ۋاقتى-ۋاقتىدا خەت يازالماسلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلىپ، كۆڭلىدە ئىشەنچ ھاسىل قىلغاندىن كېيىن، ئىچىدە ساقلاپ كەلگەن بىرمۇنچە پەند-نەسىھەت، ۋە ئەندىشىلىرىنى بىراقلا ئۇنتۇپ، قىزنى ئەپۇ قىلدى،— دەم ئال قىزىم، مەن قازا بولغان نامازلىرىمنى ئوقۇۋالاي، سەن بېشى باغلاقلىق ئادەمسەن، ئەۋلادىمىز ئىچىدىن تۇنجى بولۇپ بەختىڭ ئېچىلىپ، چوڭ شەھەرلەرنى كۆردۈڭ، ئەقلى-ھوشۇڭ جايىدا، مەن ساڭا ئىشىنىمەن، — بوۋاي قىزىنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشلەرگە دىققەت قىلماستىن، چۆگۈننى كۆتۈرگىنىچە ھويلىغا چىقىپ كەتتى.

* *

«خۇدايا، قىزىمنىڭ بەختىنى بەرگەيسەن! يولىنى ئوچۇق، كۆڭلىنى يورۇق قىلغايسەن! شۇ قاتاردا بارلىق ئىنسانلارغا ئىنساپ بەرگەيسەن!...»

تاشقىرى ئۆيدە ھېلىم بوۋاي ئۆز قىزىغا بەخت تىلەپ، خۇداغا يىغلاپ، سۇ بولۇپ ئاقماقتا. يىراقتىن ئەزىم دەريانىڭ رېتىملىق شار-شۇر ئاۋازى ئۆز پەرزەنتلىرىنى ئۇيقۇغا چىللىماقتا، تام ۋە ئۆگزىلەردە ئۈسۈپ خېلى ئېگىزلەپ قالغان قومۇشلار مەيىن شامالدا يەڭگىل شىلدىرلاپ، قەدىمىي ئەللەي ناخشىسىنى ئېيتماقتا. تاغلىق كەنتتە ھەممە جانلىقلار شېرىن، بەختلىك كېچە قوينىغا غەرق بولغان.

بىراق، ھەمرا قىزنىڭ كۆڭلىدىن خاتىر-
جەملىك، كۆزىدىن ئۇيقۇ قاچقان، ئۇ
تولغۇنىدۇ، قالداقتۇ بىرنەرسە ئۇنىڭ ئى-
چىنى تاتىلايدۇ: بۇگۈنغۇ بىر نېمە دەي،
كۈلنى كەچ قىلدى، ئەتىچۇ؟ ئۆگۈنچۇ؟
ھەي، ئۆتكەن كۈنلەر، ئۇ ئۆكۈنىسۇنىمۇ؟
پۇشايمان قىلىپ، ئۆزىنى چوڭ قىلغان
دادىسى ئالدىغا يىقىلىپ گۇنايىنى تىلى-
سۇنمۇ؟ ياكى... ياكى مىرامەتنىڭ ئاشۇ
چوققىلارغا ئوخشاش گەۋدىسىگە يېپىشىپ
تۇرۇپ، ئەپۇ سورىسۇنمۇ؟ ياكى... ھەم-
مىسىدىن... كېچىپ، ئاشۇ سۈزۈكلۈكىدىن
قوينىدا ھېچنېمە يوشۇرمايدىغان ئەزىم
دەريانىڭ ئانا سۈتىدەك پاك سۈيىگە ئۆزى-
نى ئېتىپ، بارلىق سەۋەنلىكلىرىنى يۇسۇن-
مۇ؟ ئاھ، نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق - ھە؟
ئۇ راستىنلا يۇرتداشلارغا، قېرى ئاتىسىغا
يۈز كېلەلمەيدىغان ئىش قىلدىمۇ؟

ئۇ ئۇرۇمچىگە دەسلەپ بارغاندا،
راستىنلا كۆنەلمىدى. كۈندۈزلىرى چاندۇر-
ماي يۇرگىنى بىلەن كېچىلىرى سۆيۈملۈك
يۇرتىنى، مېھرىبان ئاتىسىنى سېغىنىپ
ياش تۆكەتتى. ئۆزىنىڭ مىرامەت بىلەن
ئۆتكەن ئاشۇ كۈنلىرىنى ئېسىدىن چىقىرال-
مايتتى. ساۋاقداشلىرى ئۇنى تاغلىق، دەپ
كەمسىتمىدى، چوڭ شەھەرنىڭ ھەممىلا
نەرسىنى ئۆزىگە سىڭدۈرۈپ كېتەلەيدىغان
بىپايان قوينى ئۇنى يەكلىمىدى. شۇنىڭ
بىلەن، ئۇ ئاستا - ئاستا يېڭى مۇھىت،
يېڭى تۇرمۇشقا كۆندى، ئۆگىنىشنىڭ ئال-
دىراشلىقى تۈپەيلىدىن ئۇ خىياللار ئېل-
كىدىن پەيدىنپەي قۇتۇلدى. بىرىنچى
يىلى ئۇ دەرسلەرنىڭ ھەممىسىدىن
ئېگۈدەك ئەلا ئۆتتى. ھەتتا بىرقانچە
پارچە مەشق ھېكايىسى گېزىت - ژۇرناللاردا
ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭ كەلگۈسىدىن ئۈمىد
بارلىقىنى سەزگەن ئوقۇتقۇچىلار ئۇنى
تەربىيىلەشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى. ئۇ
ئاقكۆڭۈل، خالىس، تۈزلۈكى بىلەن ساۋاق-
داشلىرىنىڭمۇ ھۆرمىتىگە ئېرىشىپ، ياتاق-
لاردا بولىدىغان نۆۋەتلىك ئولتۇرۇشلارنىڭ
تۆردىكى مېھمىنى بولۇپ قالدى. ساۋاق-
داشلارنىڭ ئادىتى بويىچە، كىمنىڭ ئۆيى-
دىن پۇل ياكى خالتا كەلسە، شۇ ئۆز
يېقىنلىرىغا بىر ئاخشام ئولتۇرۇش قىلىپ
بېرەتتى. بەزى شەنبە ئاخشاملىرى بىر
ياتاقتىكى ساۋاقداشلار پۇل چىقىرىپ، باش-
قىلارنى مېھمان قىلاتتى. بۇنداق سورۇن-
لارنىڭ تولىسى «بويتاق پەدىسى» بويىچە
بولۇپ، ئاز - تولا گازىر - كەمپىت، بىرەر
چايدان چاي بولسىلا بولاتتى.

ئۇنىڭ ياتىقىدا، ئۇنىڭغا كېلىدىغان
پۇل كۆپرەك بولغاچقا، ئولتۇرۇشلارنى
كۆپىنچە ئۆزى كۆتۈرە ئالاتتى. بىراق،
بۇنداق سورۇنلاردا، مەيلى ئۇ چاقىرسۇن،
ياكى چاقىرمىسۇن، كۈرەش ھەرقاچان
ھازىر ئىدى. ئۇ خۇددى بۇگۈنكى ئولتۇ-
رۇشنىڭ ساھىبخانىدەك، كىمنى قەيەرگە
ئولتۇرغۇزۇش ... قاتارلىق ئىشلارغىچە
«خالىس» مەسلىھەتلەرنى بېرەتتى. بىر قې-
تىم مېھمانلار ئولتۇرۇپ يەل - يېمىشلەرگە
ئېغىز تېگىشكە باشلىغاندا، كۈرەش تۇلۇم-
دىن توقماق چىققاندەكلا:

— ھەي ساۋاقداشلار، شۇنچە ئېسىل
داستىخاننى تەييارلىغان ساھىبخان بىزگە
«ھاياتلىق سۈيى» نېمۇ ئۇنتۇپ قالماپ-
تۇ، — دەپلا، شىمىنىڭ يانچۇقىدىن بىر
بوتۇلكا «گۇچىڭ ئاق ھارىقى» نى چىقى-
رىپ قويۇۋىدى، ھەمراقىز ھاڭ - تاڭ بول-
غىنىچە تۇرۇپلا قالدى، شۇنىڭ بىلەن

ئىچىشۋازلىق باشلىنىپ كەتتى. بولۇپمۇ
چوڭ سىنىپتىن كىرگەن قىز - ئوغۇل
ساۋاقداشلارنىڭ رومكىلىرىنى (ئوچۇقراقى،
كورۇشكا، ئىستاكانلارنى) جاراڭ - جۇرۇڭ
سوقۇشتۇرۇپ، تاماقلىرىنى چاكىلدىتىپ
ئىچىشلىرى سورۇننى تېخىمۇ قىزىتىۋەتتى،
ھەمراقىز دەسلەپ كۆرەشتىن سورۇندا بۇن-
داق قىلماسلىقنى ئۆتۈندى، بىراق كۆرەش-
نىڭ پەرۋا قىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق
ئاچچىقى كەلدى ۋە سورۇننى تاشلاپلا
قىرائەتخانىغا چىقىپ كەتتى.

قىرائەتخانا تاقىلىپ، ئۇ ئەمدىلا
ياتاق تەرەپكە مېڭىشىغا نەدىندۇر پەيدا
بولغان كۆرەش دەلدەڭشىگىنىچە ئۇنىڭ
ئالدىغا كەلدى:

— ھى...ھى... تاغ گۈلى، يارنى چىل-
لاپ قويۇپ، مەززىلىك...

— داستىخان قانداقراق بوپتۇ؟ —
ھەمرا قىز گەپنى ئۈزۈپ، كۆرەشتىن قوتۇ-
لۇشنى ئويلايتتى.

— ياخشى، ياخشى بوپتۇ، كېمىسىنى
سىز تولدۇرۇپ، يەنە ئۇچىنى سوقۇۋەتتۇق،
دەڭا... ئۇنداق ئاياخشى نازۇ - نېمەتلەر
تۇرسا...

— ئەمىسە سىزمۇ دەم ئېلىڭ، —
ھەمرا قىز ئىتتىك ياتاققا ماڭدى.

— ھى...ھى... تاغ گۈلى...

— نېرى تۇرۇڭ، — ھەمراقىز كۆرەش-
نىڭ شامالدا قالغان قارانچۇقتەك يولىنى
توسۇپ تۇرغان قوللىرى ئاستىدىنلا ئۆ-
تۈپ كەتتى.

— ھى ... ھى ... تاشقا دەسسەپ
ئۆسكەن ئادەم شۇنداق تاش يۈرەك بولى-
دىكەن - دە...

ھەمرا قىز ياتىقىغا كىرگىنىدە، ھەمى-
رالىرى ئالىلقاچان داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ،
دېرىزىلەرنى ئۇلۇغ ئېچىۋەتكەن بولسىمۇ،
يەنىلا بەدبۇي ھاۋا لەپەشىنى قىسىپ،
دىماغىنى ئېچىشتۇراتتى. ئۇ ياتاققا كىرىپ-
لا گەپ - سۆز قىلماي كارىۋاتقا ئۆزىنى تاش-
لىدى. راستىنى ئېيتقاندا ئۇ ئەمدى بۇن-
داق سورۇنلاردىن بىزار بولغانىدى.

* *

— بالام، ئۇخلىمىدىڭمۇ؟ — قىزنىڭ
ئويان - بۇيان ئۆرۈلۈپ ياتالمايۋاتقانلىقىنى
كۆرگەن ھېلىم بوۋاي كارىۋاتنىڭ قېشىغا
كەلدى، — ئاستىڭ قاتتىق بولۇپ قاپتىمۇ،
يا يولدا بەك قىينىلىپ كېتىپ، بىر يېرىڭ
ئاغرىۋاتامدۇ؟

قىزدىن جاۋاب چىقمىغاندىن كېيىن ئۇ
پەسكە سۆرۈلۈپ قالغان يوتقانىنى تۈزەش-
تۈرۈپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

شۇنداق، ئۇنىڭ ئۇيقۇسى قاچتى،
لېكىن، بۇ ئۇنىڭ ئاستىنىڭ قاتتىقلىقىدىن،
ياكى بىر يېرى ئاغرىغانلىقىدىن ئەمەس،
ئەمىسە نېمە ئۈچۈن؟

«ياشلار كەلگۈسىنى كۆپ خىيال
قىلىدۇ، ياشانغانلار بولسا، ئۆتكەننى ئەس-
لەش بىلەن كۆڭلىنى خۇش قىلىدۇ» دې-
گەن گەپ بار.

قان - قېنىغا سىڭىپ كەتكەن تونۇش
ھاۋا، تونۇش تۇپراقنىڭ يۈرەكنى غىدىق-
لىغۇچى ھىدى، قۇلىقىغا سىڭىپ كەتكەن
تونۇش دەريانىڭ يېقىملىق ئەللەيلىشى،
تام، ئۆگزىلەردىكى قومۇشلارنىڭ يەڭگىل
شىلدىرلاشلىرى... ئۇنىڭ مېڭىسىدە ئۆتكەن
كۈنلەرنىڭ غۇبارسىز ئەسلىمىلىرىنى ئويى-
غاتقان بولسىمۇ، لېكىن، ئۇ خۇددى ناچار
ئىشلەنگەن سىنئالغۇ فىلىمىدەك غىل -
پال قىلىپلا ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ خىيال

قۇشلىرى يەنىلا ئۇنىڭ ھاياتىدا يۈز بەرگەن
پەيدا قىلغان شاۋقۇنلۇق كۈنلەرنى ئەگىپ
كېتەلمەيتتى.

شۇنداق قىلىپ، ھەمراقىز بىرەر ئاي-
غىچە باشقىلارنىڭ ئولتۇرۇشىغىمۇ بارمىدى،
ياتىقىدا ئولتۇرۇشىمۇ قىلمىدى. شۇ ئارى-
لىقتا ئۇ بىر ھېكايىنى يېزىپ پۈتكۈز-
گەندى. بىر كۈنى كۆرەش باشقىلار ئار-
قىلىق تونۇشقان، ئۇرۇمچىدە خېلى داڭقى
چىققان بىر يازغۇچىنى ئۆز ياتىقىغا تەك-
لىپ قىلغانىدى. ئۇ كۆرەشنىڭ تولا زورلى-
شى؛ بولۇپمۇ ھېلىقى يازغۇچى بىلەن تو-
نۇشۇش ئىستىكىدە، كۆرەشلەرنىڭ ياتىقىغا
كەلدى.

سورۇندىكىلەر دەسلەپ بىر - بىرى-
دىن ئەيمىنىپ جىم-جىت ئولتۇرۇشقان
بولسىمۇ، بىرقانچە شېئىر ئوقۇلۇپ، بىرەر
رومكىدىن ئايلانغاندىن كېيىن، سورۇن
بارا - بارا قىزغىن تۈس ئالدى. بولۇپمۇ
ھېلىقى يازغۇچى ھەمرا قىزنىڭ ھېكايى-
سىنى نەق مەيداندىلا كۆرۈپ، بەزى
جەھەتلەردىن رىغبەتلەندۈرگەندىن كېيىن،
كۆرەش ئالاھىدە جانلىنىپ كەتتى. ئۇ
ھەمراقىزنىڭ ئالدىدىكى پىۋە ئىستاكانىنى
لىقلاپ، ئۇنى ھەدەپ ئىچىشكە زورلايتتى.
ئاخىرىدا كۆپچىلىكنىڭمۇ سالا - سۈلىسى
بىلەن ئۇ ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم پىۋىگە
ئېغىز تېگىپ سالدى. سورۇندا ئۇ خېلى
خۇشال ئولتۇردى. ئاخىرىدا ھېلىقى ياز-
غۇچى ئۇنىڭ ئەسىرىنى يانچۇقىغا سېلىپ
ئېلىپ كەتتى.

ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇنىڭ بۇ ئەسىرى
خېلى چوڭ بىر ژۇرنالدا ئېلان قىلىندى. كۆرەش
ئۇنىڭ بۇ مۇۋەپپەقىيىتى ئۈچۈن، ئالاھىدە ئول-
تۇرۇش ئۇيۇشتۇرۇش تەكلىپىنى بەردى. دېمى-

سىمۇ، ئۆيىدىن پۇل كەلسىلا ئولتۇرۇش قىلىپ
بېرىش ئادىتىگە ئايلىنىۋاتقان مەكتەپتە،
قەلەم ھەققى ئۈچۈن تېخىمۇ شۇنداق قىل-
ماي بولمايتتى. شۇنىڭ بىلەن، بۇ ئولتۇ-
رۇش ئۇنى ئۆزۈم ھارىقى ئىچىشكە ئېلىپ
باردى. ئۇ بىرىپ - بىرىپ، ھاراق، شاراب-
تىن ئانچە ئۆزىنى تارتمايدىغان، سورۇن-
لاردىن قالمايدىغان بولدى. ئۇ بۇنى كۆ-
رەشنىڭ سۆزى بويىچە: «ئەلگە كىرسەڭ
ئېلىڭچە، سۇغا كىرسەڭ بېلىڭچە» دەپ،
ئۆزىگە تەسەللىي بېرەتتى. ئۇ بەزى قىز-
لاردەك ئەقلىنى يوقىتىش دەرىجىسىگە
بېرىپ يەتمىگەن بولسىمۇ، بىراق، بارغان-
سېرى ئىلگىرىكى ھەمراقىزغا ئوخشىماي
قالغانلىقىنى ئۆزىمۇ خىرە ھېس قىلاتتى.
كۆرەش بولسا ئۇنىڭغا سايىدەكلا ئەگىشى-
ۋالغانىدى. ئۇ ئەمدى كۆرەشكە ھەممە
گەپنى ئوچۇق ئېيتىمىسا بولمايدىغانلىقىنى
ھېس قىلىپ بىر كۈنى ئۇنى ياتىقىغا تەك-
لىپ قىلدى. خۇشاللىقىدا يۈرەكلىرى ئويي-
ناپ كەتكەن كۆرەش ئازراق ئىچىۋېلىپ
كىرگەن ۋە ئۈلپەتلىرىگە بۈگۈن ئۆزىنىڭ
ئەڭ چوڭ ئارزۇسى — تاغ گۈلىنى قولغا
كەلتۈرۈش پىلانىنىڭ ئەمەلگە ئاشىدىغان
كۈن ئىكەنلىكىدىن بىشارەت بېرىپمۇ ئۈل-
گۈرگەندى.

— مېنىڭ يۇرتۇمدا لايىقىم بار،
شۇڭا، سىز ئۆزىڭىزنى سەل تارتىپ يۈر-
سىڭىز بولارمىكىن، — دېدى ئۇ ئوچۇق
كۆڭۈللۈك بىلەن.

— ھە... سىزگە دائىم خەت كېلى-
دىغان ھېلىقى ساتىراشتۇ بەلكىم ...ھى...
ھى... تاغلىق ساتىراش...

— سىز.... ئۇنىڭغا تىل تەگكۈز-
مەڭ... — قىزنىڭ قەلبى خورلۇق ئىچىدە

ياندى، ــ بىلىپ قويۇڭكى، مەنمۇ تاغلىق، ئاددى بىر ساتراشنىڭ قىزى.

ــ ھى ... ھى ... سىز دېگەن تاغ گۈلى ... ھى ... ھى ... تاغ گۈلىنى گەندە ھارۋىسىغا سانجىپ قويسا...

ــ ئاغزىڭىزلى يۇمۇڭ، ــ قىز غەزەبلەندى، ــ گەندە ھارۋىسى دەپ، سىزدەك تېشى پال - پال، ئىچى غال - غال، قۇرۇق سۆلەت بايۋەتچىلەرنى دەيمىز...

ــ ھى ... ھى ... يارنىڭ تىللىغىنى — چىللىغىنى ... نېمە دېسىڭىزدەۋېرىڭ، مەن...ــ كۆرەش ئەمدى بېزەڭلىك قىلىشقا باشلىدى، ئۇ ئىككى پىيالىگە چاي قويۇپ، بىرنى ھەمراقىزغا تەڭلەپ تۇتۇپ تۇراتتى، «كۆرەش! ھاي كۆرەش!» دېگىنىچە، ئۇسۇپلا كىرگەن ئابلىمىت ئارقىسىغا قاراپ توۋلىدى:

ــ ھەي، كىرىۋېرىڭلار، كۆرەشاخۇن بۈگۈن نېمىشقا سورۇندىن قاچىدىكەن، دېسەم، تاھىر - زوھرا ئۇچرىشىپتىكەن، ئەمەسمۇ؟

ھەمرا قىزبىر نېمە دېيىشكە ئۈلگۈرمەيلا، بەش - ئالتەيلەن «گۈررىدە» ياتاققا كىرىپ كېلىشتى، كۆرەش يەنىلا ساھىبخانىنىڭ ئورنىدا ئۇلارنى كارىۋاتقا تەكلىپ قىلدى.

ــ نېمە، ھەمرا قىز شېرىن سۆھبەتنى بۇزۇۋەتكەنلىكىمىزدىن خاپىدەك كۆرۈنەمدۇ - قانداق؟ ھە، قېنى، ئاغىنىلەر، گۇناھىمىزنى يۇمايلىمۇ؟ ۋاقىت خېلى ئۇزۇن، سۆھبەتكە پۇرسەت تېپىلىدۇ تېخى... ــ ئابلىمىتنىڭ گېپى تۈگىمەيلا، قالغانلىرى سومكىلىرىدىن توخۇ گۆشى، كاۋاپلارنى، يانچۇقلىرىدىن ھاراق - پىۋىلەرنى چىقىرىپ، ئۈستەلنى تولدۇرۇۋېتىشتى.

ــ سىلەر...ــ ئەلەمدىن يېرىلاي دەپ قالغان قىز سىرتقا ماڭدى.

ــ ۋاي - ۋۇي ھەمراقىز، ئۇيغۇرلاردا ئۆيگە مېھمان كەلسە، ئۆيىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىدىغان ئىش يوققۇ دەيمەن - ھە؟ ــ ئابلىمىت ئۇنى توسۇۋالدى.

ــ سىلىنىڭ تاغدا شۇنداق ئىش بارمۇ - يا؟

ــ ھا...ھا... تاغ گۈلىنىڭ ئىسكىنى بولىدۇ - دە.

ــ ھا ... ھا...

ــ ھى ... ھى ... ــ ئاخىرىدا ھەممىسى قۇشخانىغا كەلتۈرۈلگەن ئۆچكىلەردەك چىقىراشقا باشلىدى. ئەمدى ھەمراقىزغا چىقىپ كېتىش ئامالى قالمىغانىدى. ئۇ ئەلىمىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ دەسلەپ ئاچچىقىدا ئۆزىگە كەلگەن رومكىلارنى قالدۇرماي كۆتۈردى، ئاخىرىدا، باشقىلارنىڭ «تەبرىك» شارابلىرىنىمۇ كۆتۈرۈۋەتتى. ئۇ شۇ كۈنى زادى قانچىلىك ئىچكىنىنى قايتا ئېسىگە ئالالمايتتى...

ئەتىسىدىن باشلاپ بۇ ئىش «ئاشكارا مەخپىيەتلىك» كە ئايلىنىپ، ساۋاقداشلار ئارىسىغا تارقىلىپ كەتتى. ئەمدى ئۇ بۇ رەھىمسىز رېئاللىقنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇر بولدى. ئاخىرى ئۇ «تاشلەڭگەرلىك ساتراش» بىلەن «قەشقەرلىك باشلىقنىڭ ئوغلى» نى سېلىشتۇرۇپ، كېيىنكىسىنى قوبۇل قىلدى. ئۇ كۆڭلىدە ئۆزىنى ئاقلايدىغان بىرمۇنچە سەۋەبلەرنىمۇ تېپىپ قويدى: «ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، يۇرتىغا ئەمەس، ئۆز ناھىيىسىگە قايتىپ بارالىشىمۇ قىيىن. تەشكىلنىڭ تەقسىماتىغا بويسۇنماي ئىلاجى يوق. ئۇ

چاغدا، مىرامەتنى نەلەردە ئارقىسىغا سېـ
لىپ يۈرىدۇ؟ جىمجىت بېرىپ، دادىسىنى
ئەكېلىۋالسا، دادىسى قېرىغاندا سەھرانىڭ
توپا ـ چېڭىدىن قۇتۇلۇپ، بىرقانچە كۈن
ئارامخۇدا ياشىسا نېمە يامىنى باركەن!؟»
شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن قەشقەرغىچە بىللە
كەلگەن كۆرەش، تاشلەڭگەرگە بېرىپ،
تاغ سەيلىسى قىلىش ئارزۇسى بارلىقىنى
ئېيتقاندا، يا ياق، يا ماقۇل دېيەلمىدى.
ھەي...ئەتە...دادىسىغا... يۇرتداشلارغا... بۇ
ئىشنى نېمە دەپ چۈشەندۈرسە بولاركىن!؟

* *

ئۇ ئەتىسىمۇ ئۆيدىن چىقمىدى.
مىرامەت بىرەر باھانە تېپىپ، بىرقانچە
قېتىم كىرگەن بولسىمۇ، قىزدىن ھېچ
قانداق ئىنكاس بولمىغانلىقتىن، مەيۈس
ھالدا دۇكىنىغا چىقىپ كەتتى. تاشلەڭگەر-
لىكلەرنىڭ نەزىرىدە، بۇنىڭ ھېچبىر يا-
مان يېرى يوق ئىدى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ
ئىككىلىسىلا بويىغا يەتكەن، بېشى باغلاق-
لىق بولسىمۇ، نىكاھى ئوقۇلمىغان بول-
غاچقا، يۇرتداشلارنىڭ، بولۇپمۇ چوڭلارنىڭ
كۆزىچە كۆلۈشۈپ، ھىدلىشىپ يۈرسە، بۇ
ئەلۋەتتە قائىدىگە سىغمايتتى. ھاشىمكاممۇ
«قاچقان قىزنى قوغلا ـــ قوغلىغان قىزدىن
قاچ» دەيدىغان كونا گەپلەرگە ئەقىدە
قىلىدىغان كىشى بولغاچقا، بولغۇسى كېلىنى-
نىڭ شەرمى ـ ھاياسىدىن خۇشال ئىدى.
پەقەت ھىلىم بوۋاينىڭلا يۈرىكىنىڭ بىر
يېرى ئاغرىپ تۇراتتى.

بىر ھەپتىدىن كېيىن، ھەمراقىز
ناھىيە بازىرىغا بېرىپ، ساۋاقداشلىرىنى
يوقلاپ كەلمەكچى بولغانىدى. ئۇ ماگار
ۋاقتىدا، ھىلىم بوۋاي:

ـــ مىرامەت، بالام، بىللە كىرىپ
چىقامسەنكىن؟ ـــ دېدى.

ـــ بۇ، بۇ...ـــ قىزنىڭ چىرايى سەل
تاتاردى.

ـــ دادا، مەن...مەن ئىككىلىرىگە
قارىغاچ، دۇكاننى ئېچىپ تۇراي، ـــ مىرا-
مەت قىزنى خىجىللىقتىن قۇتقۇزدى.

ھەمراقىز ناھىيىدىن قايتىپ كېلىپ،
ئۇدۇللا مىرامەتنىڭ قېشىغا كىردى:

ـــ مىرامەت، بىر ساۋاقدىشىم تۇرمۇش
ئۆگىنىش ئۈچۈن، بۇ يەرگە كەلمەكچى
ئىكەن...

ـــ ياخشى... ياخشى... ـــ ئون يىل
ئوقۇغان مىرامەت «تۇرمۇش ئۆگىنىش»
نىڭ نېمىلىكىنى چۈشىنەتتى. ئۇ گېزىت ـ
ژۇرناللاردىن ھەمراقىزنىڭ ھېكايىلىرىنى
يىرتىۋېلىپ ساقلاپ كېلىۋاتاتتى. بۇ
ساۋاقداشمۇ بەلكىم ھەمرا قىزغا ئوخشاش

بىر يازغۇچى، ياكى شائىردۇ...

شۇنىڭ بىلەن مىرامەت ئۆزىنىڭ مېھمانخانىسىنى ئالاھىدە جابدۇپ قويدى. دېگەندەك، ئىككى كۈندىن كېيىن قارا كۆزەينەك تاقىۋالغان، يالاڭباش بىر يىگىت يېتىپ كەلدى. بۇ دەل كۈرەش ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئېڭىكىنى پاك - پاكىزە قىرغاندىن كېيىن، مىرامەت بىلەن بىرەر ئېغىزمۇ سۆزلەشمەستىن ئۇدۇل ھەمراقىزنىڭ ئۆيىگە كېتەتتى. بۇ «تۇرمۇش ئۆگەنگۈچى»نى ياقتۇرمىغان ھېلىم بوۋاي كۈرەش ھويلىغا كىرسىلا، ئۇلاغلارغا قارىغان بولۇپ، ئېغىل تەرەپكە كېتەتتى، بىراق، كۈرەش ھەمراقىزنىڭ ياتاق ئۆيىگە كىرىپ كېتىشىگىلا، ئۇمۇ تاشقىرى ئۆيدە بىر نېمىلەرنى قىلغان بولۇپ تۇراتتى. قىزى ھېلىقى ساۋاقدىشىنى دەريا بويلىرىغا ۋە تاغ باغرىلىرىغا سەيلىگە ئېلىپ بارسا، بوۋايمۇ ئۇلاغ باققاچ ئۇلارنىڭ كەينىدىن يۈرەتتى. بۇنداق «پايلاش»تىن جېدەل بولغان كۈرەش بىر ھەپتىدىن كېيىنلا قايتىپ كەتتى.

تەتىل توشۇشقا 20 كۈنچە قالغاندا، پوچتاليون ھېلىم بوۋايغا بىر پارچە تېلېگرامما ئەكىلىپ بەردى. تېلېگراممىدا «ھەمرا قىز، تېز قايتىڭ» دېگەن خەتلا بار ئىدى. ئادرېسسىز بۇ تېلېگرامما مىرامەتنىڭ پۇچۇلانغان قەلبىگە يېڭى ئازاب قوشتى.

— ھەمرا، كېتىدىغان بولدىڭىز، خېتىڭىزنى بولسىمۇ پات - پات كۆرۈپ تۇرايلى، — دېدى مىرامەت ئۆي خالى قالغاندا.

— بىلىسىزغۇ مىرامەت، ۋاقىت ئاز قالغانىدى، ئۆگىنىش جىددىيلىشىدۇ. ئىش كۆپىيىپ كېتىدۇ، ئەمما... ھىم... ۋاقىت تاپساملا خەت يازىمەن.

— ئۇنداقتا، خەت يازمىسىڭىزمۇ مەيلى، لېكىن... ھە... تاشلەڭگەرلى ئۇنتۇمىسىڭىزلا بولدى، — يىگىت بىر باغلام پۇلنى قىزغا تەڭلىدى.

— ياق... ياق... بۇ ... — قىز تىترىگەن قوللىرى بىلەن پۇلنى تەسلىكتە ئالدى. كۈرەشنىڭ ئېيتىشىچە، دادىسى يېقىندا پېنسىيىگە چىقىپتۇ، ئەمدى ئىلگىرىكىدەك پۇل ئەۋەتەلمىگۈدەك، نېمىلا دېگەن بىلەن ئۈرۈمچىدە پۇل بولمىسا بولمايدۇ - دە! ھازىرچە ئېلىپ تۇرۇپ ۋاقتى كەلگەندە قايتۇرمىسۇنمۇ؟

— بالام سېنى مىرامەت ئۇزىتىپ قويۇپ كەلسۇن، — دېدى ھېلىم بوۋاي قىزى ماڭىدىغان چاغدا كۆزىگە ياش ئېلىپ.

— بولدى، ئۇنى ئاۋارە قىلماي، ئۆزۈملا كېتىۋېرىمەن، خوش! — ئۇ دادىسى ۋە مىرامەت بىلەن سۇسلا خوشلىشىپ ماشىنىغا چىقتى. قاچانلاردىدۇر ئۇدۇلىدىكى دۆڭنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋالغان مىرامەت تاكى ماشىنا كەڭ ساي قوينىغا سىڭىپ كەتكۈچە قاراپ تۇردى.

* *

ھەمرا قىز تەتىلنىڭ ئاخىرىنى كۈرەشنىڭكىدە ئۆتكۈزدى. كۈرەشنىڭ ئۆيىدىكىلەر بۇ سەھرالىقنى ئۆزلىرىگە كېلىن قىلىشنى ئانچە خالاپ كەتمىسىمۇ، لېكىن، ھازىرقى ۋاقىتتا ئوغلى بىلەن تەڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان، يەنە كېلىپ، ماقالە يېزىپ، ئوغلىنىڭ مائاشىدىنمۇ چىقراق پۇل تاپىدىغان كېلىن ھەممىلا يەردە ئۇچراۋەرمەيتتى. شۇڭا ئۇلار بۇ ئىشقا ئانچە قارشىلىقمۇ قىلىپ كەت-

مەدى، ئەتىسى توشقان چاغدا ھەمرا قىز ئۆزىنىڭمۇ بولاردىن كەم ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئىككى كىشىلىك ئايروپىلان بېلىتى سېتىۋېلىپ، كۆرەشنى ئېلىپ كەتتى.

ئۇنىڭ قەشقەردە ھېلىقى قارا كۆزەينەك تاقاپ، چېچىنى پاخپايتىۋالغان، ئاق چاپانلىق «ساۋاقدىشى» بىلەن قولتۇقلىشىپ يۈرگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر كۆمۈر توشۇيدىغان شوپۇرلار ئارقىلىق تاشلەڭگەرگە يېتىپ كەلگەندە، بىچارە ھاشىم بوۋاي ياقىسىنى تۇتۇپ، خۇداغا مىڭ توۋا قىلدى. مىرامەت دەسلەپ بۇ خەۋەرگە ئانچە ئىشەنمىگەن بولسىمۇ، كېيىن، شۇنداق بولۇشى مۇمكىنلىكىنى ئويلاپ، قېتىپلا قالدى. ئاخىرى ھاشىم بوۋاي ئوغلىغا بىرمۇنچە تەسەللىي بەردى ۋە بۇ خەۋەرنى ھېلىم بوۋايغا ئېيتماي تۇرۇشنى، ئاۋۋالقىدەكلا ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشنى تاپىلىدى. ھاشىم بوۋاينىڭ خىيالىچىمۇ، ئۆزىنىڭ ئوغلى ھازىرقى ۋاقىتتا راستىلا ھەمراخانغا لايىق بولالمايتتى.

— بالام، ئەر كىشىنىڭ قورسىقى كەڭ بولماق كېرەك. مەزلۇم خەق دېگەننىڭ يۇرتى يوق. لېكىن، سەن مېنىڭ بار-يوق بىرلا بالام، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھېلىم ئۇستامنىڭمۇ جىنازىسىنى كۆتۈرۈپ، ھازىسىنى قىزىتقۇدەك ئادىمى يوق. مەندىن قالغاندىمۇ، ھېلىم ئۇستامنى ھەرگىز تاشلىۋەتمىگىن، بالام. خۇدا ئالدىدا، ئەل-يۇرت ئالدىدا ساۋاب تاپىسەن، — مىرامەت بېشىنى لىڭشىتتى-دە، تۆكۈلۈش ئالدىدا تۇرغان ياشلىرىنى كۆرسەتمەسلىك ئۈچۈن، دەرھال چىقىپ كەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىنمۇ ھەمرا قىزغا ئايمۇ-ئاي، پۇل-پۇچەك، خەت-خالتا ئەۋەتىلىپ تۇردى. بىراق، خەتلەردە يۇرتىنىڭ ۋە ئۆيدىكىلەرنىڭ تىنچ-ئامانلىقىلا يېزىلىپ، قىز-يىگىتلەر ئارىسىدا بولىدىغان گەپلەر پەقەت تىلغا ئېلىنمايتتى. ھەمرا قىزمۇ بۇ ئىشنىڭ شۇنىڭ بىلەن ئاستا-ئاستا ئۆزلۈكىدىن ئۇنتۇلۇپ كېتىشىنى تىلەپ، ئايدا-يىلدا بىرەر قېتىم خەت يېزىپ قوياتتى.

مىرامەت ئۇيغۇرچە گېزىت-ژۇرناللارنىڭ ھەممىسىگە يېزىلغان بولۇپ، قۇر ئارىلىقلىرىدىن «ھەمرا گۈل ھېلىم قىزى» دېگەن ئىسىمنى ئاختۇراتتى ۋە شۇنداق ئىسىمدىكى ماقالىلار بېسىلغان گېزىت-ژۇرنالنى ئاۋايلاپ ساقلايتتى. ئەمما ھازىر بۇ ئىسىم گېزىت-ژۇرنال بەتلىرىدىن ئاستا-ئاستا يوقىلىپ بېرىۋاتقانلىقىنى سەزگىنىدە، قەلبى چەكسىز ئازابلىناتتى. ئۇ ھەمرا قىزنىڭ ئۆزىنى تاشلىۋەتكەنلىكىدىن ئاغرىنمايتتى. بىراق، ھېلىقى «تۇرمۇش ئۆگەنگۈچى»نىڭ قىزنىڭ بەختىگە ئولتۇرۇشىدىن، ئاخىرىدا ئۇنى تاشلىشىدىن ئەنسىرەيتتى. ئۇ ئەمدى دادىسىنىڭ زورى بىلەن مەسچىتلەرگە بارىدىغان بولدى. ئۇ ھەرۋاق نامىزىدا ھەمرا قىزنىڭ ئىسمىنى قەلبىدە زىكرى قىلىپ، خۇدادىن ئۇنىڭغا بەخت تىلەيتتى.

ھەمراقىز ئوقۇشقا كېتىپ تۆتىنچى يىلىنىڭ سەپەر ئېيىدا تاشلەڭگەردىكى داڭلىق تېۋىپ ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇ سەكراتقا چۈشكەن چاغدا، ئوغلىنى ئالدىغا چاقىرىپ، ھېلىم ئۇستامنى ئاتا ئورنىدا كۆرۈشنى، ۋەدىسىنى ئۇنتۇماسلىقنى ۋەسى-

يەت قىلدى. ھېلىم ئۇستام خۇددى ئاتىسىدىن ئايرىلغاندەك، ئېقىپ يىغلىدى. سۆرۈلۈپ يۈرۈپ، ئاخىرەتلىك ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلدى. كېيىن، مىرامەتكە ھەمرا قىزغا خەت يېزىپ، بۇ ئىشنى خەۋەر قىلىشنى ئېيتىۋىدى. مىرامەت خەت يازغان بولسىمۇ، لېكىن ئاتىسىنىڭ ئۆلۈمىنى تىلغا ئالمىدى. ئۇ تېخىمۇ مۈكچىيىپ قالغان ھېلىم ئۇستامنى ئۆز ئۆيىگە كۆچۈرۈپ ئەكىلىۋالدى.

* *

ئوقۇش ئاخىرلىشىپ، ھەممەيلەن كەلگۈسى خىزمەت توغرىسىدا غۇلغۇلا قىلىشماقتا ئىدى. ئاز-تولا تونۇشى بارلار ھەدەپ يول مېڭىپ، ئۈرۈمچىدە قېلىشنىڭ كويىدا ئىدى. ھەمرا قىز ھېچبولمىغاندا، قەشقەرگە بولسىمۇ كېتىپ دادىسىغا يېقىنراق تۇرۇشنىڭ غېمىدە ئىدى. بىراق كۆرەش دادىسىنىڭ تونۇشلىرىنىڭ يۆلىشى بىلەن، ئۈرۈمچىدە قالىدىغانىنىڭ يولىنى تاپتى ھەم ھەمرا قىزنىڭمۇ ئۈرۈمچىدە قېلىشىنى تەلەپ قىلدى. كۆرەشنىڭ پىلانىچە، بۇ يىل ئۆيگە قايتماي، ئاۋۋال خىزمەتكە ئورۇنلىشىپلا توي قىلىش، ئاندىن «قانۇنلۇق ھالدا» ئىككىسى بىللە يۇرتقا بېرىپ، تۇغقانلارنى يوقلىماقچى ئىدى. ئەمدى ھەمرا قىز كەلگۈسى ئېرىنىڭ ھەر بىر ئېغىز گېپىنى «مۇقەددەس بۇيرۇق» دەپ بىلىپ، شەرتسىز بويسۇناتتى.

ئايرىلىش كۈنلىرى يېتىپ كېلىش ئالدىدا ساۋاقداشلار نەنسەنگە بېرىپ تاماشا قىلىشتى. بۇ كۈنى ئۇلار خاتىرە ئۈچۈن شارقىراتما ئالدىدا رەسىمگە چۈشتى. چۈشتە ھەممىسى ياپيېشىل قارىغايلار ئاستىدىكى ئوتلاقتا يىغىلىپ غىزالاندى، ھاراق-شاراب ئېچىشتى. ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئوينىشاتتى. بۇنىڭدىن زېرىككەن كۆرەش ھەمرا قىزنىڭ قولىدىن يېتىلىگىنىچە پەسرەك بىر چوققىغا چىقتى.

بۇ يەردە رەڭگارەڭ گۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلىپ كەتكەن بولۇپ، توغرىسىغا ئۆسكەن قارىغايلارنىڭ تېگىدىن سۈپسۈزۈك سۇ شىلدىرلاپ ئېقىپ تۇراتتى. ئۇلار بىر قارىغاينىڭ غولىدا بىر-بىرىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇشتى. كۆرەش قىزنىڭ بېلىنى يەڭگىل قۇچاقلىدى. تاغ گۈللىرىنىڭ مەسخۇش پۇرىقى كەيپچىلىكىنى ئاشۇرۇۋەتكەن ھەمرا قىز ئۆزىنى كۆرەشنىڭ قۇچىقىغا تاشلىدى. ئۆزىنىڭ قەيەردىلىكىنى ئۇنتۇغان كۆرەش قىزنى چىڭ قۇچاقلاپ لېۋىنى لېۋىگە ئاپىرىشىغا سىلىق قارىغاي غولىدىن ئىككىسى تەڭلا ئاجراپ كەتتى. كۆرەش قورققىنىدىن قىزنى قويۇۋېتىپلا بىر تال شاخنى چىڭ تۇتىۋالدى. ھەمرا قىز بولسا بەش-ئالتە مېتىر پەستىكى شېغىل-تاشلىق سۇ ئىچىگە يىقىلىپ چۈشتى.

* *

ھەمرا قىز ھوشىغا كەلگىنىدە يۈزلىرى تېڭىۋېتىلگەن بولۇپ، بىر پۇتى پەقەت مىدىرلىمايتتى. ئۇ يۈزىنى تۇتۇپ كۆرمەكچى بولۇۋىدى، قولىمۇ ئىختىيارىغا بويسۇنمىدى.

— قىزچاق، ھېلىمۇ رىسقىڭىز بار ئىكەن، قارىغاينىڭ پۇتىقى قۇلاق تۈۋىدىنلا چىجاپ كېتىپتۇ، — دېدى دوختۇر ئۇنىڭ ھوشىغا كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ.

— كۆرەش، كۆرەشچۇ؟ — قىزنىڭ لەۋلىرى بوشقىنا مىدىرلىدى.

— ھە، ھېلىقى يىگىتما؟ ئۇ ئەمدى كەلمەيدۇ، — دوختۇرنىڭ چىرايىدا ھېچقانداق ئىپادە يوق ئىدى.

— نېمىشقا؟ نېمە... ئۇ... ئۇنىڭغا نېمە بولدى؟

— ھېچنېمە بولمىدى، — دوختۇر كۆزەينىكىنى سەل كۆتۈرۈپ قويدى، — تۇنۇگۈن كەلگەنىكەن. ئۆزىنىڭ قەشقەرگە ماڭىدىغانلىقىنى ئېيتىپ كېتىپ قالدى.

— باشقا گەپ قىلمىدىما؟

— قىلدى، يۈزلىرىڭىزنىڭ تېرىسى سۈرۈلۈپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، سىزگە بەخت تىلىدى.

— نېمە؟... مېنىڭ چىرايىم....— ئۇ يۈزىنى سىيلاپ باقماقچى بولۇپ قولىنى مىدىرلاتتى-يۇ، يەنە ھوشىدىن كەتتى.

* *

ئىككى ئايدىن كېيىن ئۇنىڭ قولى سەللىمازا ساقايدى. قۇلاق تۈۋىدە بىر تارتۇق قالغاندىن باشقا، چىرايىمۇ ئاساسەن ئۆز ئەسلىگە كەلدى. پەقەت پۇتىلا تېخى تولۇق ساقىيىپ كېتەلمىگەچكە، قولتۇق تايىقىدا ماڭاتتى. ئۇ دوختۇرخانا ھويلىسىدىكى گۈللۈكنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ ئۆتكەن كۈنلەرنى ئەسلەيتتى، مەكتەپ ئۇنى بىلىمگە ئىگە قىلدى. مۇھەببەت ئۇنىڭ قەلبىگە بەزى سايىلەرنى تاشلىغان بولسىمۇ، ھازىر ھەممىسى ئۆتۈپ كەتكەنىدى. يېقىندا بىنىر ساۋاقدىشى ئۇنى يوقلاپ كېلىپ، كۆرەشنىڭ توي قىلغانلىقىنى ئېيتقىنىدا، ئۇ چۆچۈش ئورنىغا سوغۇق كۈلۈپلا قويدى.

بەلكىم... بەلكىم، مىرامەتمۇ توي قىلغاندۇ. ھېچقىسى يوق، ئەمدى ئۇ مىرامەتنىڭ يۈزىگە قارىيالمايدۇ. ئۆزى خورلىغان مۇھەببەتكە قايتىدىن نائىل بولۇشنى ئىسىگە كەلتۈرۈشكىمۇ ئۇيىلىدۇ. بىراق، تۇرمۇش... ئۇ تۇرمۇشقا تىكىلىپ قارىيالايدۇ. يەنىلا ئۆزىنىڭ جەمئىيەت ئالدىدىكى بۇرچىنى ئادا قىلالايدۇ. ئۇ ئۆمۈرۋايەت دادىسىنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ، ئىلگىرىكى سەۋەنلىكلىرىنى يۇيىدۇ. دادا — ئۇنى مىڭلارچە قېتىم كەچۈرگەن دادا. ئۆز قىزىنىڭ گۇناھىنى يەنە بىر قېتىم ئەپۇ قىلارمۇ؟ ئۇ ھاشىم بوۋىسىغىمۇ ئۆز قىزى ئورنىدا خىزمەت قىلىدۇ. تاشلەڭگەر يەنىلا ئۇنى ئۆز قېتىغا ئالىدۇ. ئۇ يۇرتىنى ئويلىغانسېرى ئىچى پۇشاتتى. ئالدىرايتتى. لېكىن، يەنە خىجىل بولاتتى. دائىم دوختۇرخانا ئالدىدا يولدىن ئۆتكەن-كەچكەنلەرگە قاراپ، خىيالغا چۆمەتتى.

بۈگۈن چۈشتىن كېيىن ئۇ دوختۇرخانا ئالدىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى. يوغان ئىككى سومكىنى كۆتۈرۈۋالغان، ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن، كىيىملىرىنى توپا-چاڭ باسقان ئېگىز بويلۇق بىرسى چوڭ يولدا بىرەيلەندىن بىر نېمىلەرنى سورىغاندىن كېيىن، ئۇدۇل دوختۇرخانا تەرەپكە قاراپ كەلدى. قىز تۇرۇپلا قالدى: «ئەجەب تونۇش چىراي، تونۇش قامەتقۇ-بۇ! مىرامەت...» قىز ئالدىغا بىر قەدەم ماڭدى-يۇ، لېكىن ھاياجاندىن پۇتلىرى تىترەپ، ئۆزىنى تۇتالماي قالدى. مىرامەتمۇ ئۇنى كۆردى. قولىدىكى سومكىنى ئالدىراپ يەرگە قويۇپ قىزغا

ئىنتىلدى. ئاھ، نېمىدېگەن كۈچلۈك قوللار - ھە! بىر چاغلاردا مۇشۇ قوللار قىزچاقىقا مەنسۇپ ئىدى. ئۇنىڭ ئېغىر يۈك - تاقىلىرىنى دەس كۆتۈرۈپ ماشىنىغا ئالغانىدى، بىراق... ئەمدى... بۇ قوللارغا قاراشمۇ، ئۇنىڭغا نومۇس...

— مىرامەت، سىز... — قىز بېشىنى كۆتۈرەلمىدى.

ھىلىم ئۇستامنىڭ ھېسابىچە، قىزى بۇ يىل ئەڭ كېچىككەندىمۇ 7 - ئايلاردا كېلىشى كېرەك ئىدى. بىراق، 8 - ئايمۇ ئۆتۈپ كەتتى. پەقەت «ھازىرچە قايتالمايدۇ» دېگەن ئاددىي تېلېگراممىدىن باشقا خەت - خەۋەر كەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ھىلىم بوۋاي ئولتۇرالماي قالدى، مىرامەت قىزنىڭ يۇرتقا قايتمايدىغانلىقىنى بىلەمدۇ، بىراق، خەت - خەۋىرىنىڭ يوقاپلا كېتىشىدىن ئۇنىڭمۇ كۆڭلىگە ھەر خىل گۇمانلار چۈشۈپ، خاتىرجەمسىزلىنىشكە باشلىدى. ئاخىرى ئۇ ناھىيىگە بېرىپ ھەمراقىزنىڭ مەكتىپىگە تېلېفون بەردى ۋە ئۇنىڭ كېسەل بولۇپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. شۇنىڭ بىلەن مىرامەت ئۆيىگە بېرىپ، ھىلىم بوۋايغا ئەھۋالنى ئېيتىپ قويۇپلا، يولغا چىققانىدى.

* *

ئۇ يەنە بىر قېتىم ماشىنىدىن چۈشتى. ساتىراشخانا ئالدىغا توپلىشىۋالغان يۇرتداشلار ھەمراقىزنىڭ ئاددى، ئەمما يارىشىملىق كىيىملىرىگە، مىرامەتنىڭ كاستۇم - بۇرۇلكىسى بىلەن گالىستۇكىغا قارىشاتتى. بۇ قېتىم مىرامەت كەتكەندىن كېيىن، يۇرتتا ھەر خىل گەپلەر بولۇشقان، بەزىلەر «مىرامەت ئۆزى يالغۇز كېلىدۇ» دەپ قەسەم ئىچىشكەنىدى. بىراق، ئۇلار كەلدى. ئىككىسى بىللە كەلدى. ھىلىم ئۇستام قۇچىقىنى ئاچقىنىچە كېلىپ، قىزىغا ئېتىلدى. ئاتا - بالا ئۇزاق قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى.

(بېشى 21 - بەتتە)

قولىنى سۇنۇپ، يوغان داستىخانغا پۇختا يۆگەپ ئېسىپ قويۇلغان دۇتتارنى ئاۋايلاپ يېشىۋالدى. توختى بۇ ئۆيلەردىن ۋازكەچكەن چاغدا ھېچنېمە كۆزىگە كۆرۈنمىگەن، ئەمما مەرۇپ بوۋاينىڭ مۇشۇ كونا دۇتتارىنىڭ كۆيۈپ كېتىشىگە يۈرىكى چىدىماي، دۇتتارنى بۇ ئۆيگە ئەچىقىپ قويۇپ كەتكەنىدى. رەھمەتلىك بوۋاي جان ئۈزۈشتىن بىرنەچچە سائەت ئىلگىرىمۇ قولىغا بۇ دۇتتارنى ئېلىپ، توختىغا ئاجىز ئاۋازدا ناخشا ئېيتىپ بەرگەنىدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئېيتقىنى خانلەيلۇنمۇ، لەيلۇن بولغىدىمۇ؟!...

شۇ تاپتا توختى بولغان بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ چۈشكە ئايلىنىپ قېلىشىنى، ھېلىقى ماخۇدا مەرۇپ بوۋاينىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاپ يېتىپ ئۇخلاپ قالىدىغان كۈنلەرگە قايتىپ، ھەممە ئىشنى باشقىدىن باشلاشنى خالايتتى. لېكىن، بۇ چۈش ئەمەس ئىدى. ئۇ دۇتتارنى قولتۇقىغا مەھكەم قىسىپ، مەھەللىدىن يىراقلاپ كېتىپ باراتتى. ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بۇرۇلۇپ قارىغاندا، تۆۋەندە يىپىلىپ ياتقان مەھەللە ئۇنىڭ كۆزىگە مۇشۇ بىر كېچىدىلا ئۆزىدىكى ھەممە گۈزەللىكلەرنى يوقىتىپ، قېرىپ، مۆكچىيىپ كەتكەندەكلا كۆرۈندى...

تۇرسۇنئاي يۇنۇس

ئىككى دانه تىللا

(ھېكايە)

گۈلھەپىزەم ئەينەكتە ئۆز رۇخسارىنى كۆرۈپ بۆلەكچە شادلاندى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇنچىلىك چىرايلىق ئوماق قىز ئىكەنلىكىنى تېخىچە ھېس قىلمىغانىدى. ئۇنىڭ بويى ئانچە ئېگىز ئەمەس، لېكىن بەدەنلىرى تولۇق. قارلىغاچ قانىتىدەك ئىنچىكە قاشلىرى، چاقناپ تۇرىدىغان چېقىر كۆزلىرى ئۇنىڭ ئالمىدەك دوگىلەك يۈزىگە ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى.

ئۇ ئەينەك ئالدىدا تۇرۇپ ئوتقاشتەك قىزىل شىپون كۆڭلىكىنى، ئىككى تال ئۆرۈلگەن توم، ئۇزۇن چاچلىرىنى، قۇلىقىدا يال-يۇل قىلىپ كۆزنى چاقنىتىپ تۇرغان ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ھالقىسىنى ئۇزۇنغىچە تاماشا قىلغاندىن كېيىن پىسسىڭىدە كۈلۈپ قويدى. ئۇ ھازىرغىچە تېخى بۇنداق ئېسىل كىيىملەرنى كىيىش تۈگۈل ئويلاپمۇ باقمىغانىدى، بۈگۈن ئانىسى ئۇنى نېمانچە چىرايلىق ياساندۇرۇپ قويدىكىن؟...

گۈلھەپىزەم بۇ يىل 16 ياشقا كىر-

دى. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ناھايىتى ياخشى ئوقۇدى. ئۇ تىرىشىپ ئوقۇپ كەلگۈسىدە ئالىي مەكتەپكە چىقىشنى ئارزۇ قىلاتتى. بىراق تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوقۇشى بارغانسېرى قىيىنلىشىشقا باشلىدى. چۈنكى ئائىلىسىدىكىلەر ئۇنىڭ ئوقۇشىغا كۆڭۈل بۆلمەكتە يوق، كۆپرەك ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرىغا سالىدىغان بولدى. مەكتەپكە بەزى كۈنلىرى بارالىسا، بەزى كۈنلىرى بارالماي قالاتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى تۆۋەنلەپ كەتتى. بىر كۈنى ئۇ ئۆيىگە ناھايىتى مەيۈس قايتتى.

— نېمە بولدۇڭ؟ — دېدى ھويلىدا بىر كۆتەكنى يېرىش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان ئانىسى ئۇنىڭ ھالىتىگە قاراپ.

— ......

— بىرسى بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدىڭمۇ يە؟

— نېمىدەپ خەق بىلەن ئۇرۇشاتتىم؟ — قىز ئاچچىقىدا ئانىسىغا دوق قىلدى.

— ئەمىسە نېمە بولدى؟ گەپ قىلمامسەن.

— تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە كۆچەلمەيتمەن.

قىز شۇ گەپنى ئاران دېيەلىدى-دە، پاڭگىدە يىغلىۋەتتى.

— ۋاي ئانامەي، تېخى نېمە بولىدىكىن دەپتىمەن، شۇ گەپمىدى؟ قىز بالا دېگەن ئوقۇپ نەگە باراتتى، مەكتەپكە ئالمىسىچۇ، مانا مەن ئالمىۋېرىمەن، ماڭ، چاپسان ئۆيگە كىر.

گۈلھەپىزەمنىڭ ئانىسى خۇددى مۇشۇ كۈننى كۈتۈپ تۇرغاندەك يايراپلا كەتتى. گۈلھەپىزەم مەكتەپتىن قالغاندىن كېيىن بىرنەچچە كۈن ئۆيدىن تالاغا چىقماي يىغلىدى. كۆزلىرى يىغىدىن قىزىرىپ ئىششىپ كەتتى. لېكىن ئامال قانچە؟ ئۇ ئەتىگەنلىكى سۇغا چىققاندا، ياكى سېۋىتىنى كۆتۈرۈپ ئېتىزغا ماڭغاندا قىزلارنىڭ خۇشال-خۇرام مەكتەپكە ماڭغانلىقىنى كۆرۈپ ئىچى ئېچىشاتتى، ئۇلارنىڭ قارىسى يۈتكۈچە كەينىدىن قاراپ تۇراتتى. بەزىدە ئوغرىلىقچە مەكتەپنىڭ قېشىغا بېرىپ رىشاتكىدىن مەكتەپنىڭ ئىچىگە، ئۆزى ئوقۇغان سىنىپلارغا ئۇزاقتىن-ئۇزاق قاراپ قالاتتى. لېكىن ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشى بىلەن ئۇ ئاستا-ئاستا تەقدىرگە تەن بېرىپ مەكتەپ، ئوقۇش توغرىسىدا ئويلىمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇنداق قىلىپ ئۇمۇ يېزىدىكى بىپەرۋا قىزلار توپىغا قېتىلىپ كەتتى.

ئەمدى ئۇ كۈندۈزى ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرى بىلەن بەنت بولسا، ئاخشىمى باشقا قىزلار بىلەن بىللە مەھەللىدىكى ئەينىدىن ھاجىنىڭ سەيناسىدا دىنىدىن ساۋاق ئېلىشقا باشلىدى.

چىڭقى چۈش ۋاقتى، كۆپكۆك ئاسماندا بىر پارچىمۇ بۇلۇت يوق، ئەتراپ تىپتىنچ ئىدى. گۈلھەپىزەم ئېتىزلىقتا قىپقىزىل قىزىرىپ پىشقان پەمىدۇرلارنى ئۈزۈپ سېۋەتكە سېلىۋاتاتتى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ يېنىدىلا بىر كىشىنىڭ يېنىك يۆتەلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. بىغەم تۇرغان قىز چۆچۈپ ئەتراپقا قارىدى.

ئېتىز قىرىدىكى چوڭ ئۈجمىنىڭ تۈۋىدە يېپيېڭى ھەربىي كىيىم كىيگەن ئەركىن تۇراتتى.

قىز ئەركىننىڭ بويىغا سەل چوڭ كېلىپ قالغان ھەربىي كىيىملىرىگە، قارامتۇل چىرايىغا، سەل غەمكىن كۆزلىرىگە ھەيرانلىق بىلەن تىكىلىپ تۇرۇپ قالدى.

— سىنى تونۇيالماي قاپتىمەن، — دېدى ئەركىن قىزغا قاراپ.

— شۇنداقتۇ، چوڭ شەھەرگە كېتىدىغانلار بىردەك سەھرالىقلارنى تونۇيالماي قالسىمۇ ئەجەب ئەمەس.

يىگىت قىزنىڭ گەپدانلىقىغا ھەيران قالدى.

— ئۇنداق ئەمەس، بۈگۈن بەك چىرايلىق بولۇپ كېتىپسەن، شۇڭا... — دېدى يىگىت ئۆزىنى ئاقلاپ.

— بۇرۇن چىرايلىق ئەمەسمىدىم؟ — قىز سىنچى كۆزلىرى بىلەن يىگىتكە تىكىلدى.

— سەنغۇ بۇرۇندىنلا چىرايلىق، بىراق بۈگۈن تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپسەن، سىنى كۆرمىگىلى خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى. تالا - تۈزگىمۇ چىقماس بولۇپ كەتتىڭغۇ؟

قىز ئۇلۇق كىچىك تىندى.

— قاچان ماڭىسەن؟

— ئەتە - ئۆگۈن مېڭىپ قالارمىز.

— ئالدىنقى سەپكە بېرىپ ئۇرۇشقىمۇ قاتنىشارسەنمۇ؟

كىم بىلىدۇ، — دېدى ئەركىن ئەتراپقا قاراپ، — ئەسكەر دېگەن شۇ، تاققا دېسە تاققا، باققا دېسە باققا بارىدىغان گەپ، گۈلھەپىزەم، مەن ساڭا خەت يازسام سەنمۇ خەت يازامسەن؟

— مەن؟ — دېدى قىز ھەيران بولۇپ، — سەن ئاتايىتەن شۇ گەپنى دېگىلى كەلگەنمىدىڭ؟

ئەركىن نېمە دېيىشنى بىلمەي قىزىرىپ تۇرۇپ قالدى. راستىنى ئېيتقاندا ئۇ بۇرۇن گۈلھەپىزەمنى كۈندە كۆرۈپ تۇرسىمۇ ئۇنىڭغا ئۇنچىلىك سەپسالمىغان ھەم ئۇنى ئويلاپمۇ قويمىغانىدى. نېمىشقىدۇ ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلىش ئالدىدا گۈلھەپىزەمنى كۆرگۈسى، ئىككى ئېغىز پاراڭلاشقۇسى كېلىپ قالدى. گۈلھەپىزەم بىلەن ئەركىن بىر پارتىدا ئولتۇرۇپ ئۈچ يىل بىللە ئوقۇدى. ئۇلار ئىناق ئۆتەتتى. ئەركىن بىر مەھەللىدە ئويناپ چوڭ بولغان دوستلىرى، قىز ساۋاقداشلىرى ئىچىدە گۈلھەپىزەمنى ئەڭ يېقىن كۆرەتتى. راستىنى ئېيتقاندا ئىككىيلەن تۇرمۇش، مۇھەببەت توغرىسىدا بىرەر سۆز قىلىشنىمۇ يادىغا كەلتۈرمىگەن، بىر - بىرىنى ياخشى كۆرەمدۇ، بۇنىڭغا ھېچ قايسى ئېنىقراق بىر نەرسىمۇ دېيەلمەيدۇ. لېكىن تۈنۈگۈن كەچتىن بۇيان يىگىت ئۆز مەيلىنىڭ قىزغا مايىل ئىكەنلىكىنى ئېھتىراپ قىلىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ كېچىچە قىزنى ئويلاپ ئۇخلىيالمىدى. لېكىن قىزنىڭ يېشى كىچىك، بۇ گەپلەرنى ئېيتىدىغان ۋاقىت ئەمەس، ئۇنىڭغا ئۆز كۆڭلىنى قانداق ئىزھار قىلسا مۇۋاپىق بولار؟

— بىزنى ئۇنتۇپ قالماسسەن - ھە؟ — دېدى يىگىت قىزنىڭ ساددىلىق، ئاقكۆڭۈللۈك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىگە ئۈمىد بىلەن تىكىلىپ قاراپ.

— چوڭ شەھەرگە كەتكەنلەر ئۇنتۇ-
مىسلا ...

قىز گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالماي قالدى. بەلكى ئۇيناپ ئۆسكەن بۇ بالىغا ئامراقلىقىنىمۇ ياكى سەمىمىي دوستلۇقىنىنىمۇ ئېيتاۋۇر شۇ تاپتا ئۇنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى.

يىگىت جۈرئەتلىنىپ ئىتتىكلا قىزنىڭ يېنىغا كەلدى - دە، بىرنەچچە تال پەمىدۇرنى ئۈزۈۋېلىپ قىزنىڭ سېۋىتىگە سېلىشىپ بەرگەچ كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى تۆكۈشكە باشلىدى.

— سەنمۇ چوڭ شەھەرلەرگە بېرىپ ئوقۇغان بولساڭ، مەنمۇ شۇ يەردە بولغان بولسام نېمىدېگەن بەلەن ئىش بولاتتى ھە، نېمىشقا ئوقۇشتىن چېكىندىڭ؟

بۇ سوئال قىزنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىۋەتتى. ئۇ ئويلاشتىن قاچىدىغان بۇ سوئالنى ئاڭلاپ قەلبىنىڭ يوشۇرۇن جايلىرىغا كۆمۈلگەن دەردىنى بىراقلا سۆزلەپ كەتتى:

— بىزنىڭ ئوقۇغىنىمىزنىڭ نېمە پايدىسى. قارىغىنا يېزىمىزدىكى زىيالىي ياشلارنى، ئۇلار ئوقۇشنى، خىزمەتنى تاما قىلىپ يۈرۈدۇ، لېكىن ئۇلارنى ئىشچىلىققىمۇ ئالمىدىغۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە دېھقاننىڭ بالىلىرى ئالدىنقى تاللاشتىلا شاللىنىپ قېلىۋاتسا، ناھىيە بويىچە ئەڭ يۇقىرى نومۇر ئالغانلارمۇ ئالىي مەكتەپنىڭ بوسۇغىغا بارالمايۋاتسا ...

قىزنىڭ گەپلىرى ھەقىقەت ئىدى، ئەركىننى ھەربىلىككە كىرگۈزۈش ئۈچۈن ئاتا - ئانىسىنىڭ قانچىلىك يول ماڭغانلىقى ئۇنىڭغىمۇ ئايان ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى قىزغا ئېيتتى:

— ئۇغۇ شۇنداق، لېكىن دېھقاننىڭ بالىلىرى پەقەت دېھقانلا بولىدۇ، دېگىلىمۇ بولمايدۇ. بولۇپمۇ سىلەر قىزلار كۆپرەك ئوقۇساڭلا ياخشى. مەن ئاياللار ئىچىدىن چىققان ئاتاقلىق، بىلىملىك ئاياللارنى كۆرسەم ئاجايىپ خۇشال بولۇپ كېتىمەن. سەن تېخى كىچىك بولغاندىكىن ئوقۇساڭ ياخشى بولاتتى، قانداق دېدىم؟

ئۇ ئۆزىگە تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرغان قىزنىڭ كۆچلۈك، تۇم بىلەكلىرىنى تۇتتى، شۇ ۋاقىتتا خۇددى ئاسماندا لەيلەپ يۈرگەن بۇلۇتنى تۇتقاندەك، قىزنىڭ ئۇتتەك تەپتى ئۇنى قىزىتىۋەتكەندەك بولۇپ ئۇنىڭ چىكىلىرىدىن تەر چىقىپ كەتتى. ئۇ قىزغا ياردەم قولىنى سۇنۇپ ئۇنىڭغا يۆلەنچۈك، يانتاياق بولۇش كېرەكلىكىنى چۈشىنىپ يەتكەنىدى. پەقەت ئۇلا قىزغا كۈچ - قۇۋۋەت بەخش ئېتەلەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئۇنىڭ ھېسسىياتى ئۇنى ئالدىمايدىغانلىقىغا ئىشەنچىسى كامىل ئىدى. بولمىسا بۇ بىچارە قىز بىرنەچچە يىلغىچە ...

ئىككىيلەن جىمجىت تۇرۇپ قالدى.

— گۈلھەپىزەم، راستىنى ئېيتسام، ھەربىيلىككە بېرىشقا ئۇتتەك قىزغىنلىقىم بار، لېكىن ساڭا تارتىنىپ تۇرۇۋاتىمەن. سەن ماڭا قانداق قارايسەنكىن ؟ ...

قىز يىگىتكە لەپپىدە قاراۋېلىپ، كۆزلىرىنى يەرگە ئاغدۇردى. يۈزلىرى لالىدەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇ يەر ئاستىدىن ئەركىنگە سەپسېلىپ قاردى. يىگىتنىڭ كۆزلىرىدىن مۇھەببەت، ساداقەت، مانا مەن دەپلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

قىزنىڭ يۈرىكى سىلىپ نېمە دېيىشنى، نېمە قىلىشنى بىلمەستىن تەمتىرەپ

كەتتى. ئۇ جىددىيلەشكىنىدىن:

— بىلمەيمەن، — دەپلا ئۆيگە قاراپ ماڭدى.

— گۈلھەپىزەم، توختىغىنا، توختىغىن، بىر ئېغىزلا گېپىمنى ئاڭلاپ باققىن.

يىگىتنىڭ سۆزى بىلەن قىز خۇددى جايىدا مىخلاپ قويغاندەك توختىدى-دە، ئارقىغا بۇرۇلۇپ قارىدى.

قىزنىڭ كۆڭلىدىكى ئويلىرى چىگىش، كىشىنى بىھۇش قىلىدىغان ناخشىغا ئوخشاش ئاجايىپ-غارايىپ ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ سۆيگۈگە، مەدەتكە مۇھتاج ئىكەنلىكىنى بىلسىمۇ، ئۆز سىرىنى پىنھان تۇتاتتى، جۈرئەتسىزلىنەتتى. يىگىت قىزنىڭ يېنىغا يېقىن كەلگەن بولسىمۇ نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى...

قىز يىگىتكە قارىيالماستىن يەرگە قاراپ تۇرۇپ سورىدى:

— نېمە دېمەكچىدىڭ؟

— ھېلى دېگەن گېپىمگە جاۋاب بەرگىنە، خەت يازسام جاۋاب يازامسەن؟

— ئەگەر سەنلا ۋەدەڭدە تۇرۇپ خەت يازساڭ، مەنمۇ يازىمەن، قانچە يىلدا قايتىپ كېلەرسەن؟ — قىزنىڭ ئاۋازى تىترەپ كەتتى.

— ئۈچ يىلدا كېلىمەن، ئۈچ يىل ئانچە ئۇزۇن ۋاقىت ئەمەس. تېزلا ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئاندىن قايتىپ كېلىپ سەن بىلەن...

— بولدى ... — قىز قىزىرىپ يەرگە قارىۋالدى.

— ماقۇل، بۇ گەپنى قىلماي. سەن ھازىرمۇ ھاجىمدىن ساۋاق ئېلىۋاتامسەن؟

قىز تۇيۇقسىز سورالغان بۇ سوئالدىن ئەجەبلەندى.

— بۇنى نېمىشقا سوراپ قالدىڭ؟

— ئەيىندىن ھاجىم سىلەرنىڭ ئائىلىگە ياخشىلىق قىلىۋاتىدۇ، ئاڭلىسام كېلەر يىلى ئاناڭنى ھەرەمگە يولغا سالارمىش، شۇنداقمۇ؟

— ھەئە، ھاجىم دادام ئانامنىڭ ئۇزۇندىن بۇيانقى ھەج قىلىش ئارزۇسى ئۈچۈن خالىس ياردەم قىلاي دەپتىكەن. ئانام ئۆمرۈم بويى ئاللادىن تىلىگەن جەننەتنىڭ ئىشىكىنى ھاجىم ئېچىپ بېرىدىغان بولدى دەپ خۇشال بولۇپ يۈرۈدۇ. ھاجىم دادام تېخى خۇدا خالىسا سىلەرگە قىلىدىغان يەنە نۇرغۇن ياخشىلىقلىرىم بار دەۋاتىدۇ. ئۇ ھەقىقەتەن خېيرىدەك ئادەم جۇمۇ. شۇڭا ئانام مېنى ئۇ كىشىنىڭ ئاش-تامىقىنى ئېتىپ، كىر-قاتلىرىنى يۇيۇپ، ئۆي ئىشلىرىنى قىلىپ ساۋابىنى ئالغىن دەۋاتىدۇ. مەنمۇ ھاجىم دادامنىڭ دۇئاسىنى ئېلىۋاتىمەن.

بۇ سادىدا، ئاقكۆڭۈل قىزنىڭ غەمسىز ئېيتىۋاتقان سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان ئەركىننىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. ئۇ ئاچچىقىدا:

— بەلكى بەختىڭ ئېچىلىپ قالار؟ — دېدى تەنە بىلەن.

— شۇنى دېگىنە، شۇنداق بولۇپ قالسىمۇ ئەجەب ئەمەس، — قىز يىگىتنىڭ تەنە قىلىۋاتقانلىقىنى قىلچە سەزمىدى.

— ھەي، سەن تېخى كىچىك. ھېچ نەرسىنى بىلمەيسەن. پۇل، كىيىم-كېچەك دېگەن بەخت ئەمەس جۇمۇ...

— گېپىڭنى چۈشىنەلمىدىم. نېمىلەرنى دەيدىغانسەن؟

— ھەي، — دېدى يىگىت رەللى بو-

لۇپ، — مەن ساڭا دەپ قوياي، سەن پەخەس بول. ئەيىندىن ھاجىم ئوبدان ئادەم ئەمەستەك تۇرۇدۇ جۇمۇ!

ئۇ ئۆز كۆڭلىدىكى سۆزىنى ئوچۇقلا ئېيتىپ تاشلىدى.

— ياق، — دېدى قىز رەنجىپ، — ھاجىم دادامغا تىل تەككۈزمە، يامان بولىدۇ.

— ھەي... — دېدى يىگىت ۋە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ كېتىپ قالدى.

— ئەركىن!

قىز يىگىتتىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغاندەك بولۇپ ئۇنى چاقىردى. بىراق يىگىت قىزنىڭ چاقىرغىنىنى ئاڭلىمىدىمۇ ياكى ئاڭلىسىمۇ ئاڭلىماسلىققا سالدىمۇ، بىر دەمدىلا كۆزدىن يىراقلاپ كەتتى.

قىزنىڭ كۆڭلى غەشلىككە تولدى. ئۇ ئەركىننىڭ بايىقى گەپلىرىنى ئويلاپ تۇرۇپ قالدى: ئۇ نېمە دېمەكچىدۇ؟

* *

ئەيىندىن ھاجىم توپتوغرا 40 يىلدىن كېيىن ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ دادىسى بىلەن ھەجگە ماڭغىنىدا بۇرۇتى ئەمدىلا خەت تارتقان يىگىت ئىدى. ھازىر ئاپئاق ساقاللىق بوۋاي بولدى.

ئۇ ئېگىز بويلۇق، ئورۇق، سوزۇق يۈز، ياپما قاپاق، چاچ ساقاللىرى سۈتتەك ئاقارغان كىشى بولۇپ، بېشىغا مىسقالى داكىدىن چاقاقلانغىنا سەللە ئوراپ، ئاق چۈنچەندىن شىم، پەشمەت، پۇتىغا شىۋەكتەك ئاياق كىيىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ تۈكلۈك، گۆشلىرى بوشاپ كەتكەن بىلىكىدە چىسلالىق سائەت پارقىراپ تۇراتتى.

ئەيىندىن ھاجىمنىڭ ئۆز مەھەللىسىگە قايتىپ كېلىشى بۇ يېزا خەلقى ئۈچۈن گۆھەر تېپىۋالغاندەكلا خۇشاللىق ئىش بولدى. ھاجىم ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە چۈشكەن سائەتتىن باشلاپ يېزىدىكى قېرى - ياش، چوڭ - كىچىك، ئەر - ئايال پەتە قىلغۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى، ھەتتا يىراق يېقىندىن ئاڭلىغانلارمۇ كېلىشكە باشلىدى. ئۇلار قىزىقىش، ھەيرانلىق، ئىتائەت بىلەن ئەيىندىن ھاجىمنىڭ 40 يىللىق ھايات سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلىدى.

ئەيىندىن ھاجىم ھەرەمگە ھەج قىلىشقا بېرىپ، شۇ يىلى ھەج قىلىشقا ئۈلگۈرەلمەي قېلىپ، كېيىنكى يىلغىچە دادىسى قازا تېپىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يات ئەلدە غېرىبلىق، مۇساپىرچىلىقنىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتتى. ناۋايغا شاگىرتلىققا كىرىپ كېچە - كۈندۈز كۈلگە مىلىنىپ نان ياقتى. گېلىدىن، ئۇستىۋېشىدىن قىسىپ يىققان پۇللىرى بىلەن ئۈچ قېتىم ھەج تاۋاپ قىلىشقا قادىر بولدى. ئۇ پۇل يىغىپ، ئۆزىنى رۇسلاپ ۋەتىنىگە قايتقۇچە ھەش - پەش دېگۈچە توپتوغرا 40 يىل ئۆتۈپ كەتتى.

ئۇ مانا شۇلارنى ھېكايە قىلىپ بەرگىنىدە، كىشىلەر تىللىرىنى چاكىلدىتىشىپ، ھەيران قىلىشىپ ئاڭلاشتى، ھاجىمنىڭ قوللىرىنى سۆيۈپ، كۆزلىرىگە سۈرتتى. ھاجىم سۆزلەپ بەرگەن پاراڭلار ئېغىزدىن - ئېغىزغا، قۇلاقتىن - قۇلاققا ئاڭلىنىپ يېزىدىكى پۈتۈن ئادەمگە يادا بولۇپ كەتتى.

بىر كۈنى سۆز ئارىلىقىدا يېزا ئاقساقاللىرىدىن بىرسى:

— ھاجىم، ئۆزلىرىدەك بىر ئۇلۇغ زاتنىڭ يېزىمىزغا قايتىپ كېلىشى ئاللانىڭ

بىرگە قىلغان شەپقىتى. ئاللا سىلىنىڭ دانا ئەقىللىرى ۋە تەلىملىرى بىلەن قاراڭغۇ قەلبىمىزنى يورۇتقۇسى. بالا ـ چاقلار كېيىنرەك كېلەمدۇ قالىداق؟ — دەپ ئېھتىيات بىلەن سورىدى.

— پېقىر تېخى ئۆيلەنمىگەن. بىرىنچىدىن ئۇنچىلىك مال ـ دۇنياغا ئىگە بولالمىدىم. چۈنكى ئۇ يەردىكى ئاياللار ناھايىتى ھۆر، باياشاد، ئەركىن ياشايدۇ. ئۇ ئاياللار مەيلى ئىشلىسۇن، مەيلى ئىشلىمىسۇن ئوخشاشلا ئەتىۋارلىق. بىر يۈرۈش ئۆي، ماشىنا، ئالتۇن زىبۇ ـ زىننەتسىز توي گېپىنى قىلغىلى بولمايدۇ.

— ئەممىسە بۇ يەردىكىدەك تۆت كىيىملىك رەخت بىلەن خوتۇن ئالغىلى بولمايدىكەندە، — دېدى بىر دېھقان لىنوقما سېلىپ.

— شۇنداق، — دېدى ھاجىم باش لىڭشىتىپ، — ئايالنى ئېلىشمۇ تەس، ئۇنى كۈتۈش، ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشمۇ تەس. قانۇن ناھايىتى چىڭ. ئاياللارنى ئازراقمۇ خارلاشقا، كەمسىتىشكە، بوزەك قىلىشقا يول قويمايدۇ، شۇڭا بۇ مۇمكىنچىلىك بولمىدى. ئىككىنچىدىن ئۇ يەردە ئۆيلىنىپ قالسام ۋەتەنگە قايتىپ كېلەلمەسلىكىمدىن ئەنسىرەپ ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولۇشنى مەقبۇل كۆرمىدىم، — دېدى ھاجىم سىپايىگەرلىك بىلەن.

— بەرھەق، بەرھەق ھاجىم، — دېيىشتى چوڭلار، — ئۆزلىرىنىڭ رىسقىلىرى ياقا يۇرتتا بولغان بىلەن ئائىلە، بالا ـ چاقىلىرى ئۆز ئانا يۇرتلىرىدا بولغۇسى. قايسىمىز بولساق ئۆزلىرىدىن قىز ئايىمايمىز. خۇداغا شۈكرى، ئاللا ئۆمۈرلىرىنى بەرسە، ئانا ۋەتەندە ئائىلىمۇ، مەزلۇملىرىمۇ بولغۇسى.

مانا شۇ سۆھبەتتىن كېيىن ھاجىمنىڭ تېخى ئۆيلەنمىگەنلىكى توغرىسىدىكى ئۇچۇر شۇ كۈنىلا يېزىدىكى ئاياللارنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ بولدى. ساددا، ئاق كۆڭۈل تول ئاياللار ھاجىمنى يوقلاش، تاماق كىرگۈزۈش، ھال سوراش، دۇئاسىنى ئېلىش يولى بىلەن ھاجىم بىلەن يۈز كۆرۈشتى ھەم مەخپى ئەلچىلەردىن ئۆزىنى نىكاھقا ئېلىشنى بىشارەت بەردى. بۇ ئاياللارنىڭ كىچىكى 20 ياشتىن ھالقىغان ياش چوكانلار بولسا، چوڭلىرى 60 ياشلارغا كىرىپ قالغان مومايلار ئىدى. لېكىن ئەينىدىن ھاجىم ھەممە كىشىگە ئوخشاشلا:

— پېقىر تېخى ئۆيلەنمىگەن، — دەپ جاۋاب بەردى.

ھاجىمنىڭ بۇ سۆزىنى كىشىلەر چۈشىنەلمەي قالدى. ھاجىم راستىنلا ھازىرغىچە ئۆيلەنمىگەنمۇ؟ گايى ئۇزۇن قۇلاق كىشىلەرنىڭ ئەينىدىن ھاجىمنىڭ تۇغقانلىرىدىن خەۋەر تېپىشىچە، ھاجىم 19 قېتىم ۋاقىتلىق خوتۇن ئالغانمىش. ئەينىدىن ھاجىم ئۆز يېزىسىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يېزىدىكى قېرىنداشلىرىغا بىردىن ئات ھارۋىسى ئېلىپ بەردى. بۇ يېزىدىكى كونىراپ ھۇلى ئىچىگە، تېمى تېشىغا چىقىپ قالغان كونا مەسچىت چېقىلىپ ئورنىغا ھاجىمنىڭ پۇل چىقىرىشى ۋە باشچىلىقى بىلەن ھەش ـ پەش دېگۈچە خىشتىن مەسچىت سېلىنىپ «ئەينىدىن ھاجىم مەسچىتى» دەپ ئاتالدى. ئەينىدىن ھاجىم ئۆزى ئىماملىققا سايلاندى. كىشىلەرنىڭ تەلىپى بىلەن ھاجىمنىڭ يېڭىدىن سېلىنغان كەگرى قورۇسىدا ھەر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى ئون ئوغۇل، تۆت قىز دىنىدىن

ساۋاق ئېلىش ئۈچۈن قوبۇل قىلىندى، ھەر كۈنى كەچتە ھاجىمنىڭ قورۇسىدىن ئايەت يادلاۋاتقان باللارنىڭ جاراڭلىق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان بولدى. ئەيىندىن ھاجىمنىڭ كۆنلىرى توي ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراق ۋە باشقا ئىشلار بىلەن ھەقىقەتەن باياشاد، ئالدىراش ئۆتمەكتە، قىزلار بولسا نۆۋەت بىلەن ھاجىمنىڭ خىزمىتىنى بىجا كەلتۈرمەكتە ئىدى.

*   *

نامازدىگەرگە ئەزان ئېيتىلدى. كۈن قىزىرىپ قورۇدىكى بىر تۈپ ئۆرۈك دەرىخىدە پىشىپ يېتىلگەن ئۆرۈكلەرنى يالتىرىتىۋەتتى. گۈلھەپىزەم سەينانى پاكىزە تازىلاپ سۇ چاچتى، ئاندىن تاماق تەييارلىقىنى تەقمۇ ـ تەق قىلىپ قويۇپ جەينىمازنى ئۆزمە سايىسىدىكى كاتقا سېلىپ سۈرە يادلاپ ئولتۇراتتى، تۇيۇقسىز ئۇنىڭ ئالدىغا «توك» قىلىپ بىر ئالما چۈشتى. قىز بۇ ئەتراپتا ئۆزىدىن باشقا بىرەر ئادەمنىڭ بارلىقىغا دىققەت قىلمىغاچقا چۆچۈپ كېتىپ بېشىنى كۆتەردى.

ئەيىندىن ھاجىنىڭ ئىنىسىنىڭ قىزى ئايشەمگۈل ئۆگزىدە كۈلۈپ تۇراتتى.

— ئايەت ئوقۇۋاتقاندا ئۇنى ئۈزۈپ قويسا گۇناھ بولىدۇ. بۈگۈن ماڭا چاقچاق قىلىپ ئايەتنى بۇزدۇڭ، ئىلاھىم گۇناھىيىم ساڭا بولسۇن، — دېدى ئۇ رەنجىگەن قىياپەتتە.

— ماقۇل چوڭ ئانا، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلماي، — ئايشەم مەسخىرىلىك كۈلدى.

— خەپ يېنىمغا كېلەرسەن، — دېدى گۈلھەپىزەم ئۇنىڭ بىلەن چېقىشىپ، — شۇ ۋاقىتدا كۆرسەن تېخى!

— ھازىردىن باشلاپ مېنى مۇشۇنداق باشقۇرغىلى تۇرساڭ، ئەتە ـ ئۆگۈن تېخى كۆرىدىغىنىم بار ئوخشايدۇ ھە، قۇشناچ.

— نېمە؟ نېمە دېدىڭ؟ — قىزنىڭ رەڭگى ئۆڭۈپ كەتتى. ئايشەم گۈلھەپىزەمنىڭ چىرايىدىكى خاپىلىقىنى كۆرۈپ، ئۆزىمۇ باشقىچە بولۇپ كەتتى، ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا ئۆز سەيناسىغا چۈشۈپ كەتتى.

گۈلھەپىزەمنى نېمە ئۈچۈندۇر قورقۇنچ باسقاندەك بولۇپ بەدەنلىرى تىترەپ كەتتى. «قۇشناچ» — بۇ نېمە گەپ؟ گەپنىڭ تېگىدە گەپ بارمۇ قانداق؟ ئۇ سەينادا ئۇياقتىن ـ بۇياققا ماڭاتتى. خۇددى قەپەزدىكى قۇش سۇغا، ساپ ھاۋاغا تەشنا بولغاندەك ئۇمۇ ھازىر بىرسىنىڭ ياردىمىگە، بىرسىنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىگە تەشنادەك ئىدى. «قۇشناچ» دېگەن سۆز ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە تەكرارلىناتتى. ئايشەم ئۇنىڭغا نېمىشقا بۇنداق گەپنى قىلىدىغاندۇ؟...

ئىشىك قېقىلدى. ئۇ تىترىگەن قوللىرى بىلەن دەرۋازىنىڭ تاقىقىنى ئېچىۋەتتى. ئەيىندىن ھاجىم ئىككى تەرەپكە ئىغاڭلاپ مېڭىپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئەيىندىن ھاجىمنىڭ ھوجرىسى شام يورۇقىدا گۇڭگا يورۇپ تۇراتتى. خۇپتەندىن كېيىن گۈلھەپىزەم داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ ئورنىدىن تۇردى، ئۇ ئەدەب بىلەن:

— ھاجىم دادا. مەن چىقىپ كېتەي، — دەپ رۇخسەت سورىدى.

ئەيىندىن ھاجىم ئىنتايىن سىپايىلىق بىلەن:

— سەل تەخىر قىل، قىزىم، — دېدى بوغۇق ئاۋازدا، — ساڭا هازىر بىر نەرسە كۆرسىتىمەن.

ئەيىندىن هاجىم ئورنىدا ئولتۇرغاچ بېلىدىن كېچە-كۈندۈز ئايرىمايدىغان تۆتلۈك بىرىنىت كەمەرنى يېشىپ يەرگە قويدى-دە، ئۇنىڭ ئىچ تەرىپىگە تىكىلگەن يەردىن ئىككى دانە تىللانى چىقىرىپ قىزغا ئۇزاتتى.

— بۇ نېمە هاجىم دادا؟ — دەپ سورىدى قىز هەيران بولۇپ.

— تىللا دېگەن شۇ.

— بۇنى نېمە قىلىدۇ؟

— تىللا دېگەن ناهايىتى قىممەت باهالىق نەرسە، ئۇنى خەجلىسەڭ پۇل، كىيىم، سالساڭ زىبۇ-زىننەت...

قىز بىر قولىدا شامنى تۇتۇپ تۇرۇپ، بىر قولىدا ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان تىللالارنى كۆزىگە يېقىن ئەكىلىپ ئۆرۈپ-چۆرۈپ قارىدى.

— بۇ قانچە پۇلغا يارايدۇ؟ — سورىدى قىز قىزىقىش بىلەن.

— ئۇنى سوراپ نېمە قىلىسەن نادان قىز، سېپىنى سورىماي ئۈزۈمنى يە، دەپتىكەن، — هاجىم خىرىلداپ كۈلدى، — بۇنى ئاناڭغا بەرگىن، چىشىنى سالدۇرۇۋالسۇن، — دېدى قىزنىڭ كۆزلىرىنىڭ ئىچىگە قاراپ.

قىز گويا يامان بىر ئىشنىڭ پۇرىقىنى سەزگەندەك ئىتتىكلا بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ:

— ياق، ياق، ئۆزلىرى بىرەلا، — دەپلا تىللانى هاجىمغا ئۇزاتتى. هاجىم تىللا بىلەن قوشۇپ قىزنىڭ كۈچلۈك، توم بىلەكلىرىنى تۇتۇۋالدى. قىزنىڭ قوللىرىدا زەهەرلىك چار يىلان ماڭغاندەك بولۇپ سەسكىنىپ كەتتى. كۆز ئالدىدا خېزىردەك هۆرمەتكە ئىگە ئەيىندىن هاجىمنىڭ بۇنداق قىلىشىدىن هودۇقۇپ كەتكەن قىزنىڭ قولىدىن تىللامۇ، شاممۇ چۈشۈپ كەتتى. شام قىزنىڭ كۆينەكلىرىنىڭ ئېتەكلىرىنى كۆيدۈرۈشكە باشلىدى، قىز قاراڭغۇ زۇلمەت باسقان ئۆيدە مەر-مەر تاشتىن ياسالغان مەبۇتتەك قېتىپلا قالغانىدى.

ساداقەتجان هاجى

شېئىرلار

كۆردۈم

مەن شەپەقنى يۈزۈڭدە كۆردۈم،
غۇنچىلارنى نېپىز لېۋىڭدە.
كۆك ئاسماننى كۆزۈڭدە كۆردۈم،
مەجنۇن تالنى نازۇك بېلىڭدە.

كىرپىكلىرىڭ ئورمىنىم مېنىڭ،
قىلىچىمنى قېشىڭدا كۆردۈم.
ياۋ ئوقىدىن قورقماسمەن ئەمدى،
قالقىنىمنى بېشىڭدا كۆردۈم.

كۆردۈم سېنى، كۆردۈم سەن كەبى
پەرىزاتنى پەلەكتە كۆردۈم.
مەيلى ئىشەن مەيلى ئىشەنمە،
يۈرىكىڭنى يۈرەكتە كۆردۈم.

كۈلكە

تۇغۇلۇشتا يىغلاپ تۇغۇلدۇق،
ئۆلگەندىمۇ يىغلاپ ئۆلەرمىز.
دېمەك، بارى پەقەتلا يىغا،
ئېيتىڭ دوستۇم، قاچان كۈلەرمىز؟!

«تۇغۇلۇشتا يىغلاپ تۇغۇلدۇق،
ئۆلگەندىمۇ يىغلاپ ئۆلەرمىز.»
تەكرارلىماڭ بۇ سۆزنى يەنە،
بىز هاياتتا كۈلۈپ ئۆتەرمىز.

تۇغۇلۇپ تا ئۆلۈپ كەتكىچە
بولغان ۋاقىت كۈلۈشكە قالدى.
ئاشۇ ۋاقىت — كۈرەش دەۋرىدۇر،
دېمەك، كۈلۈش — كۈرەشتە قالدى.

كەڭ جاهان رازى ئانام هۈنىرىدىن

ئانامنىڭ تەر تامچىغان پېشانىسى
قۇياشتۇر ئالەمگە نۇر تۆكۈپ بەرگەن.
نۇر سىڭىپ پىشقان نانىنىڭ هەر دانىسى
شەپەقتۇر زەر قۇياشنى تۇغۇپ بەرگەن.

ئىنسانلار بەختى ئۈچۈن ئەزىز ئانام
شەپەقنى ئېلىپ چىقتى تونۇرىدىن.
شۇ كۈندىن تاپتى ئالەم قۇياشىنى،
كەڭ جاهان رازى ئانام هۈنىرىدىن.

بىر تامچە ياش

بىر تامچە ياش تامچىلىدى كۆزۈڭدىن،
سۆيۈنمىدىم، ئازابمۇ بۇ، شادلىقمۇ؟!
يىغلاتقىنى مەنمۇ
ياكى يۈرەككە
ۋىسال بەرگەن، هىجران بەرگەن ياشلىقمۇ؟!

بىر تامچە ياش تامچىلىدى كۆزۈڭدىن،
كەچۈرگەيسەن يىغلاتقىنى مەن بولسام.
ئازاب يېشى بولسا ئەگەر،
ئارمىنىم:
گۈل مەڭزىڭدىن ئاشۇ ياشنى سۆيۈرسەم.

تۇمەن بويىدا

تۇمەن بويىنى بويلاپ
يارىم كېلىدۇ ئويناپ.
قامچا چاچلىرى بىلەن
كۆڭلۈم قۇشىنى ئوۋلاپ.

يارىنىڭ قولىدا ئۈزۈك،
كۆڭلى ھەممىدىن تۈزۈك.
بىزنىڭ ئىشقىمىز، دوستلار،
بۇلاق سۈيىدىن سۈزۈك.

تۇمەن بويىدا بۇلاق،
گۈللەر چاچىدۇ پۇراق.
گۈلگە پۈركىنىپ يارىم
ئېيتىپ كېلىدۇ قوشاق.

يارىم كېلىدۇ ئويناپ،
كۆڭلۈم قۇشىنى ئوۋلاپ.
مەنمۇ بارىمەن، دوستلار،
يارنى ئالغىلى تويلاپ!

ئەرشىدىن راشىدىن

ئىككى غەزەل

1

ئىچۈن تۈنلەردە بىدارمەن، چۈشەنگەي ئۆزگىلەر ئاخىر،
شىجائەت، ئىجتىھادىمغا ئىشەنگەي ئۆزگىلەر ئاخىر.
كۈلەر ئەھبابىلەر شەكسىز كۆرۈپ شانىمنى - بەختىمنى،
ھەسەتتىن قان بولۇپ باغرى ئۆلەر ئەغيارىلەر ئاخىر.
كۆمۈلمەيدۇ ئىجات - مېھنەت، زاۋال يوقتۇر ئىجادكارغا،
ۋەلېكىن ئۇنتۇلار داغلىق ئېسىل شاھزادىلەر ئاخىر.
بوۋام مەھمۇد بۈگۈن كۆرمىنىڭ كۆڭۈللەر تەختىدە سۇلتان،
مازارىنى ئۇنىڭكى قاپلىدى گۈل - لالىلەر ئاخىر.
بەسى مۈشكۈل ئىرۇر بىلسەڭ، كى ھىجران دەشتىنى كەزمەك،
ۋىسالغا يەتكۈسىدۇر يەڭگۈچى مەردانىلەر ئاخىر.
كىشىكىم ئۆز ھاياتىدا ۋاقتىنى ئەيلىسە زايا،
جېنى ھەلقۇمغا يەتكەندە ئۇنىڭ قەدرىن بىلەر ئاخىر.
ھاياتىم دەپتىرىنىڭ بەتلىرى گەر قالسا ئاق - ئاپئاق،
بىلەرمەن، چەكمىكىم جەزمەن پىغانۇ - نالىلەر ئاخىر.
بارارمەن ئېتىلىپ ئالغا ئېشىپ تاغۇ داۋانلاردىن،
ھاياتىمغا بولۇپ شاھىت قالار ئەشئارىلەر ئاخىر.

2

ماڭا تۆھمەت ئېشى ئاتتىڭ، تۇرۇپ ھېچبىر گۇناھىم يوق،
بىلىپ قوي، بىنەزەرمەن، سوغ كۆزۈڭدە باق، دەۋايىم يوق.
تونۇتتۇڭ كىملىكىڭنى «خوش» دېگەنگە ئىلتىپات ئەيلەپ،
ئاشۇ «خوش-خوش»قا ناقىسمەن، كەچۈر «لەببەي»گە رايىم يوق.
قەسەمبىللا، بولالماسمەن ساڭا ھەمدەستىخان-ئۇلپەت،
يېمەسمەن ئەجرىسىز لوقما، سېنىڭدەك ئىشتىھايىم يوق.
كۆتۈپ ئېھسان بوسۇغامغا كېلەر دەپ ئويلىما زىنھار،
يېتەرلىكتۇر نەسىۋەم، خەيرى-ئېھساندىن تامايىم يوق.
مېنىڭدەك «مۆرىمەس، پىخسىق» ساڭا ئىسسىق كۆرۈنگەيمۇ،
ئۆيۈمدە نېمەتى مول داستىخان، نەغمە-ناۋايىم يوق.
غادايغانغا غادايغاقمەن، ئېگىلگەنگە ئېگىلگەيمەن،
غادايدىڭ، مەن يېلىنماسمەن، ساڭا ھېچ ئىلتىجايىم يوق.
رەزىل ئىللەتنى تىللايمەن، سېنى ھەق يولغا چىللايمەن—
دېبان بۇ نەزمىنى يازدىم، بۆلەكچە مۇددىئايىم يوق.

ئىبراھىم ئىزاقى

سەن بىلەن

تاڭدا كەلدىم باغقا سەيىر ئەتكىلى، يار، سەن بىلەن،
نە سەيىر، يەڭنى تۇرۇپ تەر تۆككىلى، يار سەن بىلەن.
تەرلىرىمدىن كەڭ دالاغا مەن بېرىپ ھال رەڭ بوياق،
خۇددى ئاق قەغەزگە ئۇز گۈل چەككىلى، يار سەن بىلەن.
سۇغىرىپ يۈرەك سۈيىدە ئىشقى-مېھرىمنى قېنىق،
ئۆستۈرۈپ گۈللەرنى پەرۋىش ئەتكىلى، يار سەن بىلەن.
ياڭرىتىپ مېھنەت كۈيىنى سۈبھىدىن تا شامغىچە،
باغۇ گۈلشەننى يەنە كېڭەيتكىلى، يار سەن بىلەن.
كۆكرىكىگە گۈل تاقاپ شانۇ-شەرەپ قۇچقانلىنىڭ
تۆھپىكارلىق روھىنى ئۆرلەتكىلى، يار سەن بىلەن.
ئەجرىمىزنىڭ قەنتىنى ئەل—يۇرت بىلەن بىللە چېقىپ،
يېڭى گۈلشەندە مۇرادقا يەتكىلى، يار سەن بىلەن.

يالقۇن ئۆمەر

سازچى

كۆڭۈلنىڭ مەيلىنى تارتىنىڭ ئەجەب مۇڭلۇق چېلىپ، سازچى،
ئاشۇ ئوتلۇق كۈيۈڭ بىرلە يۈرەككە ئوت سېلىپ، سازچى.
جاراڭلىق نەغمە ياڭراتساڭ جېنىم تەندە كېتەر يايراپ،
كېلەر دىلغا سېنىڭ مەرغۇللىرىڭ شادلىق ئېلىپ، سازچى.
كۆتۈرۈپ ئەۋجىگە سازنى، ئاتا قىپ كىشىگە يازنى،
چالارسەن خۇش ئاھاڭ بۇلبۇلنىمۇ ھەيران قىلىپ، سازچى.
بولۇپ ۋارىس مۇقام چولپانلىرى تۇردى، ئامانناغا،
ئۇلارنىڭ ئىزىدىن ماڭدىڭ گويا مەشئەل بىلىپ، سازچى.
بېغىشلاپ نەسلى سەنئەتكار خەلققە مەنىۋى ئىلھام،
بولۇپ دوستلارغا چىن ھەمدەم، رەقىب باغرىنى تىلىپ، سازچى.
بۈگۈن زوق - شوختا تولدۇڭسەن كۆرۈپ نۇرلۇق كېلەچەكنى،
جاسارەت ئاشتى جىسمىڭدە يېڭى دەۋرىڭ كېلىپ، سازچى.
جاراڭلاتقىن مۇقامىڭنى، پەخىرلەنسۇن ئۈنىڭدىن ئەل،
بېغىشلاپ دىلغا مىڭ شادلىق، ھۇزۇر - ئىلھام بېرىپ، سازچى.

كېلەچەك دىلبەرى

كېلەچەك دىلبىرى ئىلھام ھەۋەسلەر قوزغىدى مەندە،
ياساپ ھېس - تۇيغۇدىن فونتان، جاسارەت ئۇرغىدى تەندە.
شۇ بۇ جانان سۆزى قەلبىم تۆرىگە بولدى نۇر، ئاپتاپ،
كى ۋىجدان لەۋزىدىن قىلدىم ئاڭا ئىشقىمنى پەيۋەندە.
بېغىشلاپ قايتىدىن نۇرسىز ھايات تەختىمگە زور ئىستەك
سۇغاردى چاڭقىغان دىلنى ئېسىل زەمزەم ئىلىم - پەندە.
ئاتا قىلغاچ مادار تەنگە ئۈمىد چولپانلىرىم كۈلدى،
ئۆمۈر باغىم ئارا قىلدى ۋىسالى بۇلبۇلۇم خەندە.

ئىلھام روزى

ھەر كۈنى

كۆپ سېغىنغاچ، يار، سېنى بولدۇم پەرىشان ھەر كۈنى،
ئايرىلىش دەردى تېنىمنى قىلدى نىمجان ھەر كۈنى.
سەن قاچان كەتتىڭ قېشىمدىن شۇ ھامان دەردۇ ئەلەم

شادىمان كۆڭلۈم ئۆيىمنى قىلدى گۈمران ھەر كۈنى.
تۈن - كېچە ئۇيقۇ يامانلاپ ھېچ ماڭا كەلمەس يېقىن،
قەلبى تەختىمگە ئازاب بولغاچ ھۆكۈمران ھەر كۈنى.
مۇڭدىشارمەن سۈرىتىڭگە ھەر بېقىپ بى ئىختىيار،
ياشلىرىم يامغۇرنى ھەتتا قىلدى ھەيران ھەر كۈنى.
دىل ئۆيۈمنى قاپلىغاچ چاچتەك قارا ھىجران تۈنى،
ئۆتمىدى قورقۇپ گېلىمدىن چاي بىلەن نان ھەر كۈنى.
يارنى كۆرۈپ شادىمان بولسام ئەيىبكە بۇيرۇماڭ،
گۈلنى بۇلبۇل كۆرسە شاد ئۇرماسمۇ خەندان ھەر كۈنى.
بىغۇبار قەلبىمنى تىلغاچ شۇم ئازابنىڭ خەنجىرى،
كۆپ تىلەپ ۋەسلىڭنى ئىلھام بولدى ۋەيران ھەر كۈنى.

مۇھەممەتتۇرسۇن ئەبەيدۇللا

مەن — تاغ...

تۇرىدۇ ياندىشىپ قاتار - قاتار تاغ
تىك تۇتۇپ قەددىنى پەلەكتە مەغرۇر.
ئەگىسە بېشىدا لالىرەڭ بۇلۇت،
چېھرىدە تەبەسسۇم پارقىرايدۇ نۇر.

قارىسام قادىتلىك ئاشۇ تاغلارغا،
ئاشىدۇ بارغانچە مۇھەببەت، زوقۇم.
قەلبىمدە قوزغىلىپ يۈكسەك ئىپتىخار،
ئۆزۈمنى تاغلارغا كېلەر ئوخشاتقۇم.

ئوخشايمەن تاققا مەن، تاغ ئۆزۈم گويا،
تاغلارنى قۇچاقلاپ، تاغلاردەك ئۆسكەن.
تاغلاردىن زوق ئېلىپ، تاغلارنى سۆيۈپ،
قەلبىمگە تاغلاردەك ئارزۇنى پۈككەن.

سۆيۈمەن شۇڭلاشقا ئاشۇ تاغلارنى،
تاغلارغا تۇتاشتۇر ھەتتا يۈرىكىم.
ئەل ئۈچۈن تەر تۆكۈپ، تاغلاردەك گويا
ياشاشتۇر، بىلسەڭلار، ئارزۇ - تىلىكىم!

مۇھەممەتسىدىق تۆمۈرى

ئوخشىتاي مەن سېنى نېمىگە؟

چاچلىرىڭنى دېسەم مەجنۇن تال،
مەجنۇن تالدا يوقكەن خۇش پۇراق.
ھىدلاپ سېنى تاپىمەن جەزمەن،
كەتسەڭمۇ سەن قانچىكى يىراق.

جامالىڭنى ئوخشاتسام ئايغا،
ئاي سېنىڭدەك ئەمەسكەن ئوماق.
تەبەسسۇمىڭ، ھۆسنۈڭ ئالدىدا
ئاي دېگەن بىر نۇرسىز جىن چىراق.

تىنىقىڭنى دېسەم شوخ شامال،
شامال مېنى قىلالماس شەيدا.
تىنىقىمىز قوشۇلسا، جانان،
قۇتلۇق بايرام بولىدۇ پەيدا.

سىڭىپ كەتكەن سۆيگۈ - مۇھەببەت
ئىككىمىزنىڭ قەلب، تېنىگە.
بىلەلمىدىم ئىپتىقىنا، يارىم،
ئوخشىتاي مەن سېنى نېمىگە؟

تەشنالىق

ئەسلەيمەنكى چېلىپ كۈلدە ساز،
سىنى تۇنجى كۆرگەندىن بىرى.
چىمەنلەرنى قىلىپ پايانداز
سەيلى قىلىپ يۈرگەندىن بىرى.

ئاق شايىغا پۈركىنىپ قاپتۇ
يازدا بىزلەر يايرىغان گۈلزار.
كۈمۈش قاردىن مۇنچاق تاقاپتۇ،
ئىككىمىز شاد ئوينىغان تالزار.

ئىز قوغلىشىپ ئۆتتىمۇ يىللار،
لېكىن سوۋۇپ قالماس ئىشقىمىز.
مەڭگۈلۈككە باغلانغان مەھكەم
ياشلىقتىكى كۆڭۈل رىشتىمىز.

چۈنكى دىلدا ساقلىنار ئەبەت،
مۇھەببەتنىڭ شېرىن چاغلىرى.
ۋاقىت ئۆتەر،
مېھرىمىز چىڭار،
ياشناپ بارار ھايات باغلىرى...

جامالىڭغا تەشنامەن، دىلبەر،
سەن ئۆمرىمنىڭ گۈزەل باھارى.
ساداقەتلىك، پاكلىقتىن كېلەر
مۇھەببەتنىڭ ئالتۇن باھارى...

خوجا ئابدۇللا ناسىرى

ئايلا تۇرسا ئاسماندا

تاڭغا خۇشتار جىمى جانلىق - مەۋجۇدات،
بۇلبۇللارمۇ تاڭنى كۈيلەپ سايرايدۇ.
تاڭنى چىللاپ ھارماس تۈندە خورازلار،
تاڭنى ئىزدەپ قۇياش ئارام ئالمايدۇ.
مەن ئېيتىمەن بىراق شۇنى ئارماندا:
تاڭ ئاتمىسا، ئايلا تۇرسا ئاسماندا.

ماڭا راھەت بېرەر باھار كېچىسى،
سەيلىتىمەن يېشىل مەخمەل - دالادا.
كۆكسۈم تولۇپ-تولۇپ نەپەس ئالىمەن،
جېنىمغا جان قوشقان خۇش خۇي ھاۋادا.
مەن ئېيتىمەن بىراق شۇنى ئارماندا:
تاڭ ئاتمىسا، ئايلا تۇرسا ئاسماندا.

مېنىڭ سۆيگەن نىگارىمدۇر تولۇن ئاي،
يۇلتۇز گويا كۆكسىدىكى بولاپكا.
چېچەكتىكى خۇشھىد ئۇنىڭ تىنىقى،
قارا چېچى ئوخشار يۇمشاق بۇلۇتقا.
يېنىپ تۇرغان شەھلا كۆزى بىر جۈپ كۈن
شۇڭا بولماس قەلبىمدە، ھېچ كېچە تۈن.

قاپلار دىلنى قىيالماسلىق مۇڭ - پىغان،
تاڭ ئالسا گەر ئىككى ئاينى پىنھانغا.
دىل كۆكسىمنى زۇلمەت باسار شۇ ھامان،
تەلمۈرىمەن ئاي مۆكۈنگەن تامانغا.
مەن ئېيتىمەن شۇڭا ھەرئان ئارماندا:
تاڭ ئاتمىسا، ئايلا تۇرسا ئاسماندا.

ئوبۇل ئەزىزى

تويۇۋال نەپسىم

مانا دۇنيا
قولۇڭدا سېنىڭ
تويۇۋال نەپسىم
يەپ كەتمىسۇن بىر كۆزۈڭنى،
ھەسەت قىلىپ
يەنە بىر كۆزۈڭ.

سۆيگۈ بىلەن گۈزەل بۇ دۇنيا

چىن سۆيگۈڭنى بەردىڭ سەن ماڭا،
ئۇۋۇلاپ ئالدىڭ سۆيگۈمنى يانا.
سەن يېنىمدا، شادلىقىم دەريا،
بەخت بىزگە بولدى چىن ھەمراھ
شۇڭا دەيمەن: چىن سۆيگۈ بىلەن
گۈزەل ئىكەن بۇ سىرلىق دۇنيا.

رىزۋانگۈل ھۈسەيىن

سىگىپ كەتتىم باھار قوينىغا

بۈگۈن سەھەر ئالەم باشقىچە،
قۇشلار خۇشال كېتىپتۇ سايراپ.
قېلىن توندىن قۇتۇلغان تۇپراق
يېنىك نەپەس ئېلىپتۇ يايراپ.

بويى زىلۋا مەجنۇن تالمۇ ھەم
ياسىنىپتۇ چېچىنى تاراپ.
ئالما، ئۆرۈك چېچەكلىرىگە
گۈل قىسىپتۇ ئەينەككە قاراپ.

زىلال سۇلار قىرغاقنى سۆيسە،
كاككۇك چىللار ۋاپادارىنى.
بۇلبۇللارمۇ نەزمىسى بىلەن
چېكەر دىلنىڭ نازۇك تارىنى.

باغ - ھويلىلار تۈزۈشۈپ ھۆسن،
كىيىپ ئاپتۇ چىرايلىق ئەتلەس.
قىز - يىگىتنىڭ يۈرەكلىرىنى
تۇيغۇلارغا تولدۇرۇپ پەۋەس.

نەزەر سالسام گۈل تەبىئەتكە،
تارتتى كۆڭلۈم مەيلىنى پۈتۈن.
سىگىپ كەتتىم باھار قوينىغا،
قوشۇلسۇن دەپ ھۆسنىگە ھۆسن.

مۇھەممەت ئۆمەر

قىز ۋە تۇپراق

چۈشۈپ بارار قىيماي مۇڭ ئارا
كىرپىكىدىن سىرغىغان تامچە.
توختاتسىچۇ زىناقلىرىدا
ئۈمىدىدىن بېرىپ سۆيۈنچە.
چۈشتى بىر جۈپ تامچە ئەركىلەپ
قىز كۆزىدىن، ئۈمىدى ئۆچتى.
يۇتۇۋالدى تۇپراق قەدىرلەپ،
قىز ئۈمىدى تۇپراققا كۆچتى.
ئۆستى ئۇندىن تۇپراقتا غۇنچە —
قىز سىيماسى بولۇپ ئۆزگىچە.

مۇھەممەتسەيدى مەتقاسىم

ياشلىقىم ئىنتىلەر يېڭىلىقلارغا

دەريانىڭ بويىنى كېزىمەن خۇشال،
قەلبىممۇ دەريادەك ئويغاقتۇر ھامان.
ئىلىرىك ھېس - تۇيغۇنىڭ قاناتلىرىدا
ئۇچىمەن يېپيېڭى ساھىللار تامان.

ھىدلارغا كۆمىدۇ مېنى چىمەنزار،
كېلىمەن ئۇپۇقرەڭ گۈللەر ئارىلاپ.
خىيالىم يېپلىرى چىرمىشار ئاڭا،
يېپيېڭى گۈللەرنى سۆيۈپ، ماردىلاپ.

ياشلىقىم گۈزەلدۇر يېڭىلىق بىلەن،
يېڭىلىق مەن ئۈچۈن ئۇلۇغ ۋە بۈيۈك.
يېڭىلىق ئىچىدە بولۇپ پاراۋۇز،
شۇ گۈزەل ئەتەمگە بېرىمەن گۈدۈك.

مۇقارىپ يەھيا

شائىرىڭمەن يىغلاي دەردىڭگە

كۆللەر ئازاب سالدىمۇ، ئەي قىز،
كىرپىكىڭدىن قۇرىماس ياشلار.
سېزىلمەيدۇ ياشلىق چېقىنى —
كۆزلىرىڭدىن ئۇتلۇق چاقناشلار.

ئېيتقىنا تېز، ئاھلىرىڭ نېمە؟
يا بىرسىگە قالدىڭمۇ كۆيۈپ؟
نىگارىڭ يا يۈز ئۆرىدىمۇ؟
يا بىر شالاق قاچتىمۇ سۆيۈپ؟

قاي جاراھەت قىيناركىن سېنى،
بۈگۈن يەنە ھۆل بوپتۇ مەڭزىڭ.
ئوخشاپ گويا سۇبھى پەيتىدە
شەبنەم سىڭگەن لالىگە چېھرىڭ.

ئېيتقىنا تېز، ئېيتقىن يوشۇرماي،
شائىرىڭمەن، يىغلاي دەردىڭدە.
ئەجەب ئەمەس مىسرالىرىمدىن
شىپا تېپەر قالساڭ ئەگەردە.

قىزىلگۈلنى ئۈزمە، ئەي قىزچاق

قىزىلگۈلنى ئۈزمە، ئەي قىزچاق،
تۆكۈۋالسۇن پۇراقلىرىنى.
ھىدلىرىدا مەست قىلسۇن راسا
كەڭ زېمىننىڭ قۇچاقلىرىنى.

قىزىلگۈلنى ئۈزمە، ئەي قىزچاق،
قاراپ يىگىت كەتسۇن خىيالغا.
كۆرۈپ يارىنىڭ ھۆسنىنى ئۇندىن،
لەۋ تەگكۈزسۇن — يەتسۇن ۋىسالغا.

قىزىلگۈلنى ئۈزمە، ئەي قىزچاق،
سۆيۈۋالسۇن يۈزىگە شەبنەم.
مەڭزىنى ياش ھۆللىگەن قىزلار
تۇرۇۋالسۇن سىردىشىپ بىردەم.

قىزىلگۈلنى ئۈزمە، ئەي قىزچاق،
قېنىۋالسۇن تەبىئەت ئۇزاق.
قېنىۋالسۇن ئالەم ھۆسنىگە،
ھىجران ئېلىپ كەلگۈچە پىراق.

گۈلجامال ئۆمەر

ئانا ئارزۇسى

بالام ساڭا كۈلۈپ باقار كېلەچەك،
كەشپىياتنىڭ باغلىرىدا ئاچ چېچەك.
ۋۇجۇدۇڭغا يولۇقتۇرما نۇقسانىنى،
ئەمەس ئەمدى يەنىلا سەن بىر گۆدەك.

سەگەك بولۇپ گۈل تىكەننى ئايرىشقا،
چىن گۈزەللىك، ياخشىلىققا زوقلان بەك.
باشقىلارنىڭ جۇۋسىدا تەرلەشنى
ھېسابلىغىن خۇددى زەھەر يۇتقادەك.

نادانلىقنىڭ تاغلىرىنى غۇلىتىپ،
مەرىپەتنىڭ ئىشقىدا يان گۈلخانىدەك.
ئىجادىڭدىن چۈشسۇن ئەلگە يورۇقلۇق،
چاقنا مەڭگۈ نۇر پارلىغان چولپاندەك.

ئۆچمىسۇن ھېچ ئەجدادىڭنىڭ چىرىغى
يېتىلگىنسەن بوۋاڭ مەھمۇد كۈتكەندەك.
ۋەتەن ئەلنىڭ ياخشى ئوغلى بولساڭ سەن،
بولار ئىدىم گۈل بەختىمنى كۆرگەندەك.

ئابدۇاللا ئېلى

(پوۋېست)

مۇقەددىمە

ئەنسىز سىگنال بېرىپ ئۆتكەن ساقچى ماشىنىلىرى ئەمدىلا چۇشۇشكە باشلىغان غازاڭلارنى بېسىپ ئۆتۈپ، تار كوچىنىڭ دوقمۇشىدىكى بىر كونا قورۇ ئالدىدا توختىدى. ساقچىلاردىن بۇرۇن كېلىپ غۇلغۇلا قىلىشىۋاتقان بىر توپ ئادەملەر يول بوشاتتى. ساقچىلار ئاھالىلىكلەر كومىتېتى قوغداش خادىمىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن دەرۋازا ئىچىگە كىرىپ، قورۇنىڭ سول تەرىپىدىكى ئۆينىڭ قوش قاناتلىق ئىشىكىنى ئاچقاندا، ئۆينىڭ ئىچىدە قانسىز يۈزىنى ئىشىك تەرەپكە قىلىپ ئوڭ مەڭزىنى يەرگە چاپلاپ دۈم ياتقان 24 ياشلار چامىسىدىكى بىر چوكانىنىڭ جەسىتى كۆرۈندى. ساقچىلار تاپسا ئالدىدىلا توختاشتى.

كونا پوسۇندا سېلىنغان بۇ ئۆي ھەم ئېگىز، ھەم ئازادە ئىدى. غەرب تەرەپتىكى ئىككى چوڭ رۇجەكتىن قۇياشنىڭ قىيپاش نۇرى چۈشۈپ تۇرغاچقا، ئۆينىڭ بۇلۇڭلىرىدىكى نەرسىلەرمۇ سىرتتىكىلەرگە خۇددى كىنو ئېكرانىدىكى سۈرەتتەك ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

—قېنى ئاۋۋال سۈرەتكە ئېلىڭ،—دېدى رازۋېتكا سوراق بۆلۈمىگە ۋاقىتلىق

مەسئۇل بولۇۋاتقان ھۆسەن سۆرەتچى ساقچىغا بۇيرۇق قىلىپ.

سۆرەتچى ئاۋۋال جەسەتنى، ئاندىن ئۆي ئىچىدىكى مۇشۇ دېلوغا ئالاقىسى بار دەپ ھېسابلىنغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئەستايىدىل سۆرەتكە ئالدى. ھۆسەن سۆرەت تارتىلىپ بولغۇچە تاپسا ئالدىدا ئىككى قولىنى ئىككى يېقىنىغا تىرەپ، خۇددى ئىشىك ئالدىغا قاتۇرۇلغان ھەيكەلدەك جىم-جىت بىر پەس ئويلاندى. نەق مەيدانىنى قانداق تەكشۈرۈش، كىملەرنى قايسى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ھەققىدە پىلان تۈزۈۋالدى. ئاندىن جىددىي، كەسكىن تەلەپپۇزدا ئاھالە كومىتېتى قوغداش خادىمىدىن سورىدى:

— ئۇنىڭ تۇغقانلىرى قېنى؟

— تېخى خەۋەر قىلىشقا ئۈلگۈرمىدۇق. ئاڭلىشىمچە، ئۇنىڭ ئېرى كوپېراتىپتا پېرىكازچىك ئىكەن. باشقا تۇغقانلىرىنىڭ نەدە، نېمە ئىش قىلىدىغانلىقى ئېنىق ئەمەس. ئۇلار تېخى ئالدىنقى ھەپتە ئىچىدە قاتتىق ئۇرۇشۇپ سوتقىچە سۆرىشىپ بارغانىدى. شۇڭا بۇ ۋەقەمۇ شۇ ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرىسىمىكىن دەپ، ئۇنىڭ ئېرىنى... — قوغداش خادىمى گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئىچىگە يۇتۇۋالدى.

— ھىم، — دېدى ھۆسەنمۇ چۈشەنگەنلىكىنى ئىپادىلەپ، ئاندىن ئۇنىڭ چىرايىدا بىر خىل ئىشەنچە، غەلىبە ئىپادىسى بىلىنەر-بىلىنمەس كۆرۈنۈپ ئۆچتى. سۆرەتكە ئېلىش ئىشى تۈگىگەندىن كېيىن ساقچىلار بىر-بىرلەپ كىرىپ ئۆينىڭ ئىچىنى كۆزەتتى.

— قاتىل پىچاقنى سانجىپ قوچۇۋېتىپتۇ، — دېدى قانۇن دوختۇرى جەسەتنىڭ غولىدىكى پىچاق سېلىنغان جايىنى كۆرسىتىپ.

— قارىغاندا، قاتىل ناھايىتى خاتىرجەم ھەرىكەت قىلغان، مانا قاراڭلار، ئۇ قاتىللىق قىلىپ بولغاندىن كېيىن، قان يۇقى پەلەي بىلەن ماۋۇ چامىدان ۋە ساندۇقلارنى ئاقتۇرۇپتۇ. ئەنە ئاۋۇ ئىشكاپتىمۇ قان يۇقى تۇرىدۇ، — دېدى سۆرەتچى ساقچى. ئۇ، سۆرەتكە ئالغۇچە بۇ نەرسىلەرنىڭ ئاقتۇرۇلغانلىقىنى كۆرۈپ ئېنىق رەسىمگە تارتىپ بولغانىدى.

ساقچىلار ھەر قايسىسى ئۆزىنىڭ ۋەزىپە دائىرىسى بويىچە مەشغۇلات قىلىپ ئۇزۇنغا قالمايلا ئۆينىڭ ئىچىنى تەكشۈرۈپ بولدى. ھۆسەن ئەھۋالنى ئۆز كۆڭلىدە مۇنداق تەھلىل قىلدى: «بىرىنچى ئېھتىمال — ئۇنىڭ ئۆيىدە قىممەت باھالىق بىرەر نەرسە بار بولۇپ، ئۇنى ئۆي ئىگىسىدىن باشقا كىشىلەرمۇ بىلىدۇ. قاتىل ئەنە شۇ نەرسىنى ئېلىش ئۈچۈن بۇ، چوكاننىڭ ئېرى يوق چاغنى پايلاپ تۇرۇپ، ئۆيگە كەلگەن ھەمدە ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ھېلىقى نەرسىنى ئېلىپ خاتىرجەم چىقىپ كەتكەن. ئىككىنچى ئېھتىمال — ئەر-خوتۇن بىر-بىرىگە كۆڭۈلسىز بولۇپ قالغان ھەمدە ئاجرىشىشنى خالايدۇ، بىراق ھەر ئىككىيلەن ئۆيدىكى ئاشۇ قىممەتلىك نەرسىدىن ۋاز كېچەلمەيدۇ. شۇڭا ئەر ئايالىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن ئاشۇ نەرسىنى ئېلىپ قېچىپ كەتكەن. بۇ ئىككى خىل پەرەزنىڭ ئىككىنچىسى ئەمەلىيەتكە خېلى يېقىن...» ھۆ-

سەنئىنىڭ بۇ تەھلىلى ئۆزىگە يارىدى. شۇڭا ئۇ، شۇ كۈنىلا ھەرىكەتكە كېلىپ ئۆلـگۈچى
چوكاننىڭ ئېرىنى تۇتۇش ئۈچۈن ئادەم ئورۇنلاشتۇردى.

ئۇنىڭ ئېرى

ئۆلگۈچى چوكاننىڭ ئىسمى نەۋبەر ئىدى. بۇ ئىسىم شۇ مەھەللىگە نىسبەتەن
يېڭىچەرەك بولغاچقا، مەھەللىدە ئۇ كۆرۈپ باقمىغان كىشىلەرمۇ نەۋبەر دېگەن بىر
چوكاننىڭ بارلىقىنى بىلەتتى. بىراق ئۇنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكىنى، قانداق قىلىپ
بۇ يەرگە كېلىپ ياتلىق بولۇپ قالغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئېرى ئادىلدىن باشقا ھېچكىم
بىلمەيتتى.

ئادىل كوپىراتىپقا تەۋە كەسپىي ئىشچى بولۇپ، ئاتا-ئانىسىدىن بۇرۇنلا ئايرىلـ
غان. ئىككى ئاچىسىمۇ بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل بۇرۇن ياتلىق بولۇپ چىقىپ كەتكەنىدى.
ئۇ، ئاتا-ئانىسىدىن مىراس قالغان بۇ تەۋەررۈك زېمىنىنىڭ يېرىمىنى خەققە سېتىۋېـ
تىپ، كونىرىغان ئەمما ھېلىمۇ سۈپىتىدىن چۈشمىگەن ئىككى ئېغىزلىق ئۆيىنىڭ چىرىـ
قىنى يورۇتۇپ كېلىۋاتاتتى.

ئۇ، يەتتە يېشىدىلا ئاتا-ئانىسىدىن يېتىم قېلىپ تەنها چوڭ بولغانلىقى ئۈچۈن،
تۇرمۇشتا پۇختا بولۇشنى، قىلغان ئىشىدىن چاتاق چىقارماسلىقنى ئادەت قىلىۋالغا-
نىدى. شۇڭا كىشىلەرنىڭ كۆزىگە گىجىك كۆرۈنەتتى. ھەتتا بەزى قىزىقچى ياشلار
ئۇنى «ئادىل ياپىسا» دەپمۇ شاڭخو قىلاتتى. بىراق ئۇنى چۈشىنىدىغان خىز مەتداشلىرى
ئۇنى خىزمەتتە ئەستايىدىل، تۇرمۇشتا رەتلىك، تەلەپچان دەپ ھېسابلايتتى. ھېچكىم
ئۇنى قاتىللىق قىلار دەپ ئويلىمايتتى. ئۇنىڭ ئۆيىدە بۇ ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن
بەزىلەر: «يوۋاشنىڭ مۈڭگۈزى ئىچىدە دېگەن مانا شۇ» دېيىشسە، يەنە بەزىلەر: «ئىشەنگەن
تاغدا كىيىك ياتماپتۇ» دېيىشتى. دېمىسىمۇ ئۇ يىل بويى باشقىلار بىلەن «سەن-پەن»
دېيىشمەيتتى. دوستلىرى بىلەن بىرەر-يېرىم نۆۋەت ئىچىشىپ قالغان چاغلىرىدا قىزىپ
قالسا، ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن كۈلكىلىك ۋەقەلەرنى سۆزلەپ قىزىقچىلىق قىلغىنىنى بىلەن،
باشقا ۋاقىتتا ئوشۇق سۆزلىمەيتتى. مەيلى ئەمەلدار بولسۇن، پۇقرا بولسۇن ھەممىسى
گىلا بىر خىل پوزىتسىيە تۇتاتتى. ھەتتا كىشىلەر بىلەن كۆرۈشكەندە «ياخشىمۇسىز»
دېگەن بىر ئېغىز سۆزنىمۇ ئاغزىدىن ئۇنـلۇكرەك چىقىرىشقا پېتىنالمايتتى. «ئادەمنىڭ
ئالىسى ئىچىدە» دېيىشىدىكەن. بىراق ئۇ ئالىسىمۇ ئېچىلماي قالمايدىكەن. مانا ھۆسەن
ئادىلنى ئاسانلا تۇتۇپ كەلدى ھەمدە ئۇنى تۇنجى سوراق قىلىش ئارقىلىق ئۆيىدە
قانداق قىممەت باھالىق نەرسىلەرنىڭ بارلىقىنى ئېنىقلاپ، ئۆزى تەكشۈرۈپ تىزىمـ
لىۋالغان ماتېرىيال بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرۈۋىدى، ھېچقانداق پەرق چىقمىدى. ئادىلـ
نىڭ پۇختىلىقى شۇنىڭدىن بىلىندىكى، ئۇ ئۆيىدىكى چوڭ-كىچىك مۈلۈكلەرنىڭ ھەمـ
مىسىنى بىر-بىردىن ئېيتىپ بېرەلىدى. ھەتتا نەچچە تال چوكا، نەچچە قوشۇق بار-
لىقىنىمۇ ئەينەن ئېيتىپ بەردى. ئۆيىدىن ھېچنېمە يوقالمىغان بولۇپ چىقتى. ئەمما

سە قاتىل نېمە ئۈچۈن نەۋبەرنى ئۆلتۈردۇ؟ ئادىلنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇنىڭ ئۆيىدە بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ بۇلىغۇدەك بىرەر نەرسە يوق ئىكەن. ياق، ئۆيىدە ئاز-تولا پۇل ياكى دەرھال پۇلغا يارىغۇدەك بىر نەرسە ساقلىمايدىغان ئوغۇل بالا ئاز ئۇچرايدۇ. ئادىل يالغان سۆزلىگەن، ئۇ، بىر كونا سودىگەرنىڭ بالىسى، ئۇنىڭدا چوقۇم قىممەتلىك بىر نەرسە ياكى كۆپ مىقداردا پۇل بولۇشى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن. ئەر-ئاياللار بىر-بىرىگە كۆڭۈلسىز بولۇپ قالغىنى بىلەن پۇلغا كۆڭۈلسىز بولۇپ قالمايدۇ. نەۋبەرنى ئۆلتۈرگەن باشقا بىرسى ئەمەس دەل ئادىلنىڭ ئۆزى. ئەر-ئايال ئىككىلىسى ئەنە شۇ پۇلنىڭ كويىغا چۈشكەن-دە، بىر-بىرىنى قەستلىگەن. نەتىجىدە ئادىل نەۋبەرنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، چامادان ۋە ساندۇقتىن پۇل ياكى پۇللۇق نەرسىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ يوشۇرغان، ئۆي ئۆزىنىڭ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ خاتىرجەم ھەرىكەت قىلىپ مەقسىتىگە يەتكەن. ھۆسەن ئاخىرى ئەنە شۇ قارارغا كەلدى.

ھۆسەن بۇ دىلونى ئىشلەش ئانچە قىيىنغا توختىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، رەسمىي سوراقنى باشلىماقچى بولدى. كاتىپ ۋە مۇناسىۋەتلىك خادىملار تەق قىلىندى.

ھۆسەن دەسلەپتە ئادىلنى ئاسانلا ئىقرار قىلىدۇ، دەپ ئويلىغانىدى. بىراق ئەمەلىيەت ئۇنداق بولماي چىقتى. «لىڭشىغان كۆتەكتىن قورق» دېگەن شۇ. ئادىل قارىماققا ئىلمى، ناھايىتى سىپايە سۆزلەپ ھازىرلا ئىقرار قىلىۋېتىدىغاندەك قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە گەپنى ئەگىتىپ ئەزمىلىك بىلەن ئۆزىنى ئاقلاپ ھۆسەننىڭ ۋاقتىنى خېلى ئالدى.

— ھىم، — دەپ ئۇستەلگە قاتتىق بىر مۇشت ئۇرۇۋەتتى ھۆسەن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، — ھېلى راستىنى ئېيتار، مانا ئىقرار قىلار دەپ ئاغزىڭغا قاراپ ئولتۇرساق، بىزنى ئەخمەق قىلماقچى بولۇۋاتامسىنا؟ نەۋبەرنى ئۆلتۈرگەن قاتىل ئالاھىتەن سېنىڭ پىچىقىڭنى ئىشلىتەمدۇ؟

— مەن ياماننىيەتلىك ئادەملەرنىڭ پسىخىكىسىنى تەتقىق قىلىدىغان مۇتەخەسسىس ئەمەس. شۇڭا ئۇلارنىڭ قانداق نىيەتكە كەلگەندە، قانداق تەييارلىق قىلىدىغانلىقىنى نەدىن بىلەي؟ ئۇنى مەندىن سورىغىچە ئۆزىڭىز تەتقىق قىلغىنىڭىز تۈزۈك! — دەۋەتتى ئادىلمۇ بوش كەلمەي. بىراق ئۇ يەنىلا بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئىككى قولىنى ئىككى تىزىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قىسقان ھالدا يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ تۇرقىنى كۆرگەن ئادەم ئۇنى ھەقىقەتەن يۇۋاش ئىكەن دېگەن ئويغا كېلىدۇ. بىراق ھېلىقى گېپىنى ئاڭلىسىچۇ؟ بۇ تازا ئۇچىغا چىققان مۇغەممەرلىك بولماي نېمە؟

ھۆسەن ئادىلنىڭ يۇقىرىقى جاۋابىنى ئاڭلاپ خۇددى تويۇقسىز پەشۋا يېگەندەك ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى. چۈنكى ئۇ ئادىلنىڭ ئاغزىدىن بۇنداق سۆز چىقار دەپ ئويلىمىغانىدى. ئۇ ئۆزىنى ماھىر ئوۋچى، ئادىلنى بولسا تورغا چۈشكەن توشقان بالىسى ھېسابلاپ زور ئىشەنچ بىلەن سوراق قىلىۋاتاتتى. ئەكسىچە ئون نەچچە مىنۇتلۇق سوراقنىڭ نەتىجىسى شۇ بولدىكى، ئۇ ھېچقانداق ئىقرارغا ئىگە بولالمىغانىنىڭ

ئۈستىگە مەسخىرە ئارىلاش رەددىيە ئىشىتىۋالدى. شۇڭا ئۇ قومۇش يېرىغىدەك قىيسىيىپ تۇرۇدىغان كۆزىنى ئادىلغا مىختەك قاداپ، خۇددى سوقۇشۇشقا تەمشىلىۋاتقان قوشقاردەك بىر پەس تۇرغاندىن كېيىن شەپكىسىنى ئېلىۋېتىپ، گەدىنىنى قاشلىغان هالدا ئۇياقتىن-بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى.

هۇسەن ئوراكۆز، بۇرنى هەم توم، هەم ئۇزۇن، دوقا ماڭلاي، ئىككى مەڭزى دومسىيىپ چىققان، چىرايى سۇس ئاچچىقسۇ رەڭگىگە ئوخشايدىغان، مىجەزى چۇس، تۇرقى سۇرلۇك، يېشى قىرىققا يېقىنلاشقان تىرىشچان قانۇن خادىمى ئىدى. ئۇ، بۇرۇن تۈرمىدە قاراۋۇل بولغان، ئاندىن مەمۇرىي تۇتۇپ تۇرۇش ئورنىدا ئىشلىگەن. جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىگە يۆتكەلگەندىن بۇيان تۇنجى قېتىم ئۆزى مۇستەقىل هالدا مۇشۇ دېلونى ئىشلەۋاتاتتى. شاگىرت ئۇۋچىغا ئېيىق يولۇققاندەك هۇسەنگە تۇنجى قېتىمدىلا ئادىلدەك جاهىل مۇغەمبەرنىڭ توغرا كېلىپ قالغىنىنى دېمەمسىز؟ ئۇ سوراقنى قانداق داۋاملاشتۇرۇشنى بىلەلمەي بىرنەچچە مىنۇت ئۇياقتىن بۇياققا مېڭىپ يۈردى.

ئادىل هېلىقىدەك يوغان سۆزلىگىنى بىلەن يۈرىكى رىتىمسىز سوقۇپ تېنى بىلىنەر-بىلىنمەي تىترەۋاتاتتى. بەلكىم ئۇ هۇسەنگە قوپال سۆزلەپ قويغانلىقىدىن ئەنسىرەۋاتىدىغاندۇ، ياكى بولمىسا جىنايىتىنىڭ ئاشكارا بولۇپ قېلىشىدىن قورقۇۋاتىدىغاندۇ. كىم بىلىدۇ، ئۇ مۇشۇنداق مۇغەمبەرلىك ۋە ئەزمىلىك قىلىپ جىنايىتىنى يوشۇرۇپ قۇتۇلۇپ قېلىشنى خام خىيال قىلىۋاتامدۇ، تېخى.

هۇسەنمۇ ئالدىراپ ئۈستەلگە مۇشتلىغىنى بىلەن، ئادىلنىڭ ئالدىغا تاشلىغۇدەك ئەمەلىي پاكىتى يوق. ئۇنىڭ قىلىۋاتقان ئىشى پەقەت پەرەزگە ئاساسەن بولۇۋاتىدۇ، پەرەز دېگەن بەرىبىر پەرەزدە. شۇڭا، ئۇ ئادىلنىڭ رەددىيىسىگە قارىتا بىر نېمە دېيەلمەي تۇرۇپ قالدى.

— ئېيتە، تۈنۈگۈن سائەت ئۈچتىن بەشكىچە بولغان ئارىلىقتا سەن نەدە، كىملەر بىلەن نېمە ئىش قىلدىڭ؟ — دەپ سوراقنى داۋاملاشتۇردى هۇسەن. بۇ سوئال هۇسەننىڭ ئەڭ ئاخىرقى سوئالى ئىدى. ئەگەر ئادىل بۇ سوئالغا پاكىتلىق جاۋاب بېرەلمىسە، هەرقانچە مۇغەمبەرلىك قىلغىنى بىلەنمۇ قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدۇ.

— مەن، — دېدى ئادىل هۇسەنگە شۇنداقلا بىر قاراپ قويۇپ، — تۈنۈگۈن سائەت ئۈچ ئەمەس، ئىككىدىن ئالتىگىچە ئامبارچى ماموت، كاسسىر سادىقلار بىلەن بىرگە ئىدارىنىڭ كەسپىي بۆلۈمىدە هېسابات ۋە مال زاكاس قىلىش ئىشى بىلەن مەشغۇل بولدۇم.

هۇسەن كاتىپنىڭ خاتىرىلىشىگە قانائەت قىلمىغاندەك قىلىپ، ئۆز قولى بىلەن ئادىل ئىسپاتلىققا تارتقان ئىككى ئادەمنىڭ ئىسمىنى خاتىرىلىۋالدى، ئاندىن سوراقنى داۋاملاشتۇردى.

— سىنىڭ تۈنۈگۈن سائەت ئىككىدىن ئالتىگىچە ئىدارىدە بولغانلىقىڭغا يەنە كىملەر ئىسپات؟

— ماموت بىلەن سادىقتىن باشقىلار تولۇق گۇۋاه بولالمايدۇ. ئەگەر ماموت

بىلەن سادىقنى ھازىر گۇۋاھلىقتىن ئۆتكۈزۈشكە توغرا كەلسىمۇ بىز ھازىر كېچىكتۇق. ئۇلار تونۇگۈن كەچتە كەچلىك پويىز بىلەن ئىچكىرىگە ماڭماقچى ئىدى، بەلكىم كېتىپ قالدى. مېنىڭچە، سىلەر ھەقىقىي قاتىلنى تۇتىمىز دېسەڭلار مەن بىلەن ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەي، نىشاننى باشقا ياققا بۇراپ سەگەكلىك بىلەن ھەرىكەت قىلساڭلار نەتىجە قازىنالايسىلەر. ئەگەر مەن بىلەنلا قالساڭلار...

ھۆسەننىڭ سورىقى شۇنىڭ بىلەن نەتىجىسىز ئاخىرلاشتى. ئۇ، ئادىل ئىسپاتقا تارتقان ماموت بىلەن سادىقنى سۈرۈشتە قىلىۋىدى، ئادىل ئېيتقاندەك ھەقىقەتەن ئىچكىرىگە كەتكەن بولۇپ چىقتى. بۇنىڭ بىلەن ھۆسەننىڭ زور ئىشەنچىسى ئاجىزلاشقا باشلىدى. راستىنى ئېيتقاندا، بۇ دېلو ھۆسەن ئۈچۈن بىر قېتىملىق خىزمەت كۆرسىتىش پۇرسىتى يارىتىپ بەرگەنىدى. ئەگەر ئۇ بۇ دېلونى ۋاقتىدا توغرا بىرتەرەپ قىلىۋەتسە، يېقىندا دەم ئېلىشقا چىقىدىغان بۆلۈم باشلىقى ئەزىزۇپنىڭ ئورنىغا دەسسىشى ئېھتىمالغا يېقىن ئىدى. ھۆسەنمۇ بۇنى بۇرۇنلا پەملىگەنىدى. شۇڭا ئۇ بارلىق كۈچىنى سەرپ قىلىپ بۇ دېلوغا تۇتۇنغانىدى. ئەپسۇسكى ئۇ ئازىراقمۇ نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى. يامان بولغىنى شۇ بولدىكى، ئۇ بىرەر يىپ ئۇچىغا ئېرىشەلمىگەننىڭ ئۈستىگە ئىككىنچى قېتىم سوراق قىلغۇدەك يوچۇقمۇ قالدۇرالمىدى. شۇڭا ئۇ ئىدارىنىڭ مەسلىھەت بېرىشى بىلەن ئادىلنى ۋاقىتىنچە قويۇۋېتىپ، سىرتتىن كۆزەتمەكچى بولدى.

ئادىل تۇتۇلۇپ بەش كۈندىن كېيىن قويۇۋېتىلدى. بىراق ئادىلنى «قاتىل» دەپ تۇتۇپ كەتكەنلىك توغرىسىدىكى پاراڭ شەھەر ئىچىگە دېگۈدەك تارقىلىپ بولغانىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئادىل كىشىلەرنىڭ نەپرەتلىك قاراشلىرى، ئارقىسىدىن كۇسۇرلاپ ئەيىبلاشلىرىغا قارىماي، نەۋبەرنىڭ نەزىر ئىشلىرىنى ئوڭۇشلۇق ئۆتكۈزۈۋالدى. رازى قىلىشقا تېگىشلىكلەرنى لايىقىدا رازى قىلدى. ئەمما بۇنىڭ بىلەنلا كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا بولغان نەپرىتى يوقىلامدۇ، دەمسىز؟ جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسى تەرىپىدىن تۇتۇلۇپ «قاتىل» ھېسابلانغان بىر ئادەمگە قارىتا كىشىلەرنىڭ گۇمانلىق قارىشى تۇرغانلا گەپ. بىراق ئادىل كىشىلەرنىڭ ھەر خىل سۆز-چۆچەكلىرىگە پىسەنت قىلماي، ئۆز ئىشىنى قىلىۋەردى. ئۇ ئەمدى ماگىزىنىنىمۇ ئاچماي، دوست-بۇرادەرلىرىنىمۇ ئىزدىمەي، زېھنىگە چۈشۈش-چۈشمەسلىكىگە قارىماي كىتاب ئوقۇيدىغان بولۇۋالدى.

تەبىئەت سائىتىنىڭ سترېلكىسى ئۆز رىتىمى بويىچە مېڭىۋېرىدۇ. ئۇ ھېچقاچان زېمىنغا ئېلىپ كېلىدىغان سوۋغىسىنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ. مانا ھەش-پەش دېگۈچە دەل-دەرەخلەر تەبىئەت ئاتا قىلغان يېشىل تونىنى تاشلاپ قىش تۇمانلىرى ئېلىپ كەلگەن ئاق تونغا ئورالدى، بۇ مەنزىرىنى كۆرگەن ھۆسەننىڭ يۈرىكى مۈشۈك تاتىلىغاندەك بولاتتى. چۈنكى ۋاقىت ھۆسەن بىلەن قېرىشقاندەك تېز ئۆتمەكتە ئىدى. ئۇ، نەۋبەر دېلوسىنى تېزرەك ئېنىقلاشقا ئالدىرايتتى. بىراق پۇت تىرەپ تۇرغۇدەك پاكىت، ئاساس قىلغۇدەك يىپ ئۇچى تېپىلمىدى. ئۇ ئىشخانىسىدا ئولتۇرغان كۈنلىرى، كىمدۇر بىرىسى تېلېفون بېرىپ ئۇ دېلوغا ئائىت مەسىلىنى خەۋەر قىلىدىغاندەك، ياكى بىر كىم كېلىپ

ئۇنىڭغا ئالدىنقى ئىسپاتلىق ماتېرىيال بېرىدىغاندەك، تېلېفوننىڭ جىرىڭلىشى بىلەن ئىشىكنىڭ قېقىلىشىنى كۈتەتتى. تېلېفون نۇرغۇن قېتىم جىرىڭلىدى. ئىشىكنى نۇرغۇن ئادەم چېكىپ كىردى، بىراق ھەممىسىلا باشقا ئىشلار ئۈستىدىكى گەپلەر بولۇپ چىقتى. ئاخىرى ئۇ يىغىنغا كېتىپ كېسەل مۇناسىۋىتى بىلەن ھازىرغىچە كېلەلمەيۋاتقان پېشقەدەم بۆلۈم باشلىقى ئېزىزۇپنىڭ تېززەك قايتىپ كېلىشىنى كۈتتى. راست گەپنى قىلغاندا، ھۆسەننىڭ بۇ دېلونى ئىشلەشكە قۇربى يەتمىدى. ئەگەر ئېزىزۇپ قايتىپ كەلسە، ھۆسەن بۇ دېلونى ئىسسىقىدىلا ئېزىزۇپقا ئۆتكۈزىدۇ-دە، گەدىنىدىكى يۈكتىن قۇتۇلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېزىزۇپ كېلىپ بۇ دېلونى قولىغا ئالغان ھالەتتىمۇ، ئۇنىڭمۇ بۇ دېلونى پاش قىلالىشى ناتايىن. ئەگەر ئىش شۇنداق بولسا، ئىدارە ھۆسەننى كېرەككە كەلمىدى دەپ ھېسابلىمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ تەشكىل ئالدىدا تىلىمۇ تۇتۇلمايدۇ، دېگەن گەپ.

ۋاقىت ئۆتتۈۋەردى. نەۋبەر دېلوسىغا مۇناسىۋەتلىك ھېچقانداق يىپ ئۇچى تېپىلمىغاچقا، ھۆسەننىڭ ئىچ پۇشۇقى كۆپەيگىلى تۇردى. ئىچى پۇشقانسېرى تولا سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ئۆزى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان خۇپىيانە كۆزەتكۈچىلەردىن ئادىلنىڭ ئەھۋالىنى سورىغاندا «ئادىل ھېچنېمىگە قارىماي كىتاب ئوقۇش بىلەنلا بولۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ پىسخىك ھالىتىدا ئۆزگىرىش بولغىنىنى بىلگىلى بولمىدى. ئىچكىرىگە مالغا كەتكەن ماموت بىلەن سادىق پويىز ۋەقەسىگە ئۇچراپ يارىلىنىپ داۋالىنىۋېتىپتۇ» دېگەن دوكلاتلارنى ئاڭلىغاندا، ئۇنىڭ ئەرۋايى نەچچە گەز ئۆرلەيتتى.

— ماڭا كەلگەندە كويىقاپىنىڭمۇ ئاغزى ھىملىنىپ قالىدىغان ئوخشايدۇ، — دەپ كايىدى ئۇ بۈگۈنمۇ يەنە شۇنداق دوكلاتنى ئاڭلاپ.

خۇددى ھۆسەننىڭ خىزمەت كۆرسىتىپ بۆلۈم باشلىقى بولۇشىنى خالىمىغاندەك نەۋبەر دېلوسىنىڭ سىرىنى ئۆز پاناھىدا ساقلاپ تۇرۇۋالدى. پاكىت بولمىسا، ھۆسەنتەك نېمە ئامال؟ ئادىل دېگەن مۇغەمبەرمۇ ئۆيىگە مۆكۈنۈۋېلىپ كىتاب ئوقۇغىلى تۇردى. ئۇمۇ بەلكىم بىرەر يىپ ئۇچى چىقىرىپ قويماسلىققا تىرىشىۋاتىدىغاندۇ. نېمىلا بولمىسۇن ئېزىزۇپنىڭ كېلىدىغانلىق خەۋىرى كەلدى، ئۇ قايتىپ كەلسە، ھۆسەننىڭ يۈكى يېنىكلىشىدۇ. بىر چوڭ مەسئۇلىيەتتىن قۇتۇلىدۇ. شۇڭا، ئۇ بۈگۈن ئىشقا ئادەتتىكى ۋاقىتتىن يېرىم سائەت بۇرۇن كەلدى-دە، لەپىلدەپ يېغىۋاتقان قارغا قارىماي دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ ئېزىزۇپنى كۈتكەچ، قولىنى ھەربىيچە جۇۋىسىنىڭ يانچۇقىغا تىقىۋېلىپ، قارنى غاراسلىتىپ دەسسەپ مېڭىپ ئۇنىڭغا قىلىدىغان دوكلاتىنىڭ تەرتىپىنى ئويلاشقا باشلىدى.

ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئېزىزۇپ قايتىپ كەلدى. ھۆسەن ئويلىغىنىدىنمۇ ياخشىراق دوكلات قىلدى. ئېزىزۇپ ھۆسەننىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمىدى.

— ۋاقىت ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەتتى كېجاڭ، — دېدى ھۆسەن سۆزىنىڭ ئاخىرىدا ئۈمىدسىز تەلەپپۇزدا، — بۇ دېلو دەرەخلەرنىڭ غازاڭى چۈشۈۋاتقاندا يۈز بەرگەنىدى.

مانا ھازىر غازاڭ ئۈستىگە قار چۈشۈۋاتىدۇ. بۇ دىلومۇ قار ئاستىدىكى غازاڭلاردەك كۆمۈلۈپ قالدى.

— ۋاقىت ئۆتسە نېمە بوپتۇ. شامال ئۆتمەيدىغان قاشا بولمىغاندەك، ئاشكارا بولمايدىغان سىرمۇ بولمايدۇ. كۆكلەپ تۇرغان پىلەكلەر ئارىسىدىن خەمەكنى تاپماق تەس. پىلەك قۇرۇسا خەمەكلەرمۇ ئاشكارا بولىدۇ. بىزنىڭ پرىنسىپىمىزغۇ پىلەكنىڭ قۇرۇشىنى كۈتۈپ تۇرۇش ئەمەس، بىراق يىپ ئۇچى بولمىغان بۇنداق دىلوغا نىسبەتەن مەلۇم ۋاقىتمۇ كېرەك، پەقەت زېرەكلىك بىلەن ئەتراپلىق خىزمەت ئىشلىسەك، ھولمىسقا ئوخشاش ئىنسان ئەقلي يەتمەيدىغان سىرلارنى ئاشكارلىيالايمىز، — دېدى ئېزىزۇپ ئالدىدىكى كىتابنى ۋاراقلاپ قويۇپ.

«سىزنىڭ ئېنىقلىغىنىڭىزنىمۇ كۆرەرمىز، مەسىلە ئۇنچە ئاسان ئەمەس. سىز خىيالىڭىزدا بۇرۇن ئىشلىگەن ئاددىي دىلولار بىلەن بۇ دىلونى ئوخشاش كۆرۈۋاتىسىز. ئەگەر شۇنداق ئاسان ئىش بولغان بولسا، سىز قېرىدا بار كاللا مەندىمۇ بار ئىدى، كۆرىمىز قېنى. سىزمۇ «سۇپ» دەپ رەم سالمايسىز. ماڭا ئوخشاش تەكشۈرۈسىز. سوراق قىلىسىز، يىپ ئۇچى تېپىلمىغاندا، قارمىقىڭىزنى بېلىقسىز كۆلگە سېلىپ ئاۋارە بولغىنىڭىزنى بىلىسىز. بىر ئېغىز «جاپالىق ئىشلەپسىلەر» دەپمۇ قويمىدىڭىزا؟» ھۆسەن ئىچىدە شۇنداق ئويلىدى-يۇ، بىراق ئۇنى ئېزىزۇپقا دېيىشكە پېتىنالمىدى.

— مانا، بۇ ماتېرىياللارنى كۆرۈپ باقسىلا، — دېدى ھۆسەن ياسالما كۈلۈپ قويۇپ.

— بولىدۇ. كۆرۈپ چىقاي، سىزمۇ تەييارلىق قىلىپ قويۇڭ، ئەتىلا ئادىل بىلەن يەنە بىر سۆزلىشىپ كۆرەيلى، — دېدى ئېزىزۇپ ھۆسەن بەرگەن ماتېرىيال ۋە نەق مەيداندا تارتىلغان سۈرەتلەرنى تارتمىسىغا سېلىۋېتىپ.

شۇ كۈنى ئاخشىمى ئېزىزۇپ ھۆسەندىن ئالغان ماتېرىياللارنى كۆرۈپ چىقماقچى بولۇپ ئىش ئۈستىلىگە كېلىپ ئولتۇردى. ئۇ كۆزئەينىكىنى تاقاپ كۆك تاشلىق ئارخىپنىڭ بىرىنچى بېتىنى ئېچىپ «نەۋبەر» دېگەن ئىسىمنى كۆردى-دە، خەتتىن كۆزىنى ئۈزەلمەي قاراپ تۇرۇپلا قالدى. ئاۋۋال ئۇنىڭ مېڭىسىدە قارا تۇتۇن پەيدا بولدى. بىردەمدىن كېيىن بۇ تۇتۇن دەھشەتلىك قۇيۇنغا ئايلىنىپ ئۇنىڭ چوققىسىنى تېشىپ چىققاندەك بولدى. ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى بىلمىگەن ھالدا بىر ھازا ئېسىنى يوقىتىپ تىترەپ كەتتى. ئوچۇق ئاسماندا چاقماق چاقتى دېگەن شۇ-دە. ئۇنىڭ يۈرىكىنى غايىبانە بىر قول كېلىپ مۇجۇغاندەك بولۇپ بېشى ئايلاندى. ئۇ، شۇ ھالەتتە بەش مىنۇتچە تۇرغاندىن كېيىن ئېسىنى يىغىپ «نەۋبەر» دېگەن ئىسىمنى چۈشىدە جۆيلۈۋاتقان ئادەمدەك ئىككى نۆۋەت تەكرارلىدى. ئاندىن ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ ئادىتى بويىچە، قىيىن مەسىلىگە دۇچ كەلگەندە بىرەر كىشىدىن مەسلىھەت سورىغىلى ماڭغاندەك، يول تەرەپكە قاراشلىق دېرىزە ئالدىغا بېرىپ ئىككى قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ يولغا قاراپ ئۆزۈنىچە قىمىرلىماي تۇردى. «قىز بولسا نەۋبەر بولسۇن، ئوغۇل بول-

سا...» ئۇ ئۆز ئاغزىدىن چىققان بۇ گەپنى ئېسىگە ئېلىپ يەنە تەكرارلىدى. سىرتتا ئەتىگەندىن بېرى ياغقان قار ئەمدىلا توختىغان، ئەمما ماشىنىلاردىن چىقىدىغان ئۈزۈلمەس شاۋقۇن تېخىچە بېسىقمىغانىدى. ئۇنىڭ بىرەر مەسىلىگە دۇچ كەلگەندە مۇشۇ دېرىزە ئالدىغا كېلىپ تۇرۇشى بىر خىل ئادەت ئىدى. ئۇ، مۇشۇ دېرىزە ئالدىغا كېلىپ بىر پەس تۇرۇۋالسىلا نى-نى چىگىش مەسىلىلەرنى ئويلاشنىڭ يولىنى تاپاتتى. چۈنكى ئۇ مۇشۇ دېرىزىدىن قايناق كوچىدىكى جۇشقۇن ھاياتنى كۆرىدۇ. شاۋقۇنلۇق سادانى ئاڭلايدۇ. بۇلار ئۇنىڭ ئۆتكۈر تەپەككۇرىنىڭ ئىلھامچىسى. كىشىلەر جىمجىتلىقتا خىيال سۈرۈپ تەپەككۇر قىلسا، ئېزىزوپ مۇشۇ دېرىزە ئالدىغا كېلىپ كوچىغا قاراپ تۇرۇپ مۇرەككەپ زىددىيەتلىك مەسىلىلەر ئۈستىدە ئويلىنىدۇ ياكى بىۋاستە كوچىغا چىقىپ رەتسىز ھەرىكەت قىلىۋاتقان كىشىلەر ئارىسىدا يۈرۈپ ئۇزۇن ۋاقىت سەرپ قىلمايلا ئاجايىپ ئەپچىل ھۆكۈم ۋە ئۇسۇللارنى تېپىۋالىدۇ. ئۇ، بۈگۈنمۇ ئەنە شۇ ئادىتى بويىچە دېرىزە ئالدىغا كەلدى. بىراق بۈگۈن بىرەر مۇرەككەپ دىلو ئۈستىدە ئويلىنىش ئۈچۈن ئەمەس، ئۆز ھاياتىنىڭ ئەڭ ئۇنتۇلماس مىنۇتلىرىدا بولۇپ ئۆتكەن كىچىككىنە بىر ئىشنى، يەنى «نەۋبەر» دېگەن ئىسىمنىڭ كېلىپ چىقىش جەريانىنى ئەسلەش ئۈچۈن دېرىزە ئالدىغا كەلدى.

نەۋبەر دېگەن ئىسىم

قايدۇ دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا ۋە ئاياغ قىسمىغا جايلاشقان بۇ قەدىمىي يۇرت قاراشەھەر قىشتا، قايدۇ دەرياسى ۋە باغراش كۆلىدىكى قېلىن مۇزنىڭ تەسىرى بىلەن قولنى يەڭ ئىچىدىن چىقارغىلى بولمايدىغان، ئەتىيازلىقى دەريا ئېقىمىنى بويلاپ توختىماي چىقىپ تۇرىدىغان سوغۇق شامىلىدىن قۇتۇلغىلى بولمايدىغان، يازلىقى بولسا چەت يۇرتلاردىن كەلگەن كىشىلەر ئۈستىخىنى بار دەپ تەسۋىرلىشىدىغان باغراش پاشىسىنىڭ دەردىدە تۇرغىلى بولمايدىغان ئوسال تەبىئەتلىك بىر جاي. ئەمما بۇ يۇرتتا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن خەلق تەبىئەتنىڭ بۇنداق ئوسال مىجەزىگە ئاللىبۇرۇن كۆنۈپ كەتكەنىدى. ئېزىزوپ گەرچە بۇ يەرگە يېقىندىن كەلگەن بولسىمۇ، ئۇ ئىلى تاغلىرىدا ئۆسۈپ چوڭ بولغاچقا، بۇ جاينىڭ قەھرىتان سوغۇقىغا پىسەنت قىلمىدى. بىراق ئەتىيازنىڭ شور توپىنى ئۇچۇرۇپ توختىماي چىقىپ تۇرىدىغان قۇرغاق شامىلى ئۇنىڭ يۈز-قولىنى يېرىۋەتكەنىدى.

«ئوڭچىلارغا زەربە بېرىش» ھەرىكىتىدە كۆرەشكە تارتىلغان ئېزىزوپ 1960-يىلى بەش يىللىق قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ قاراشەھەرگە ئېلىپ كېلىنگەنىدى. قىش كېتىپ ئەتىيازنىڭ شامىلى باشلانغاندا، ئۇ شارائىتنىڭ ياخشىلىنىپ قېلىشىنى ئويلىغانىدى. بىراق، باھارنىڭ كېلىشى ئۇنىڭ يۈز-قولىغا يېرىق ئېلىپ كەلگەندىن باشقا، ھېچقانداق ياخشىلىق ئاتا قىلالمىدى. دېمىسىمۇ بۇ يەردە نە باغ-ۋاران، نە ئۇچار قۇشلارنىڭ سايراشلىرىنى ئۇچۇراتقىلى بولمايتتى. يېقىندىن بەرپا بولۇۋاتقان بۇ مەيداننىڭ شارائىتى ناچار، سۈيى تۇزلۇق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەمگەك ئېغىر، تاماق غورىگۆل بولغاچقا،

ئەتىياز كىرگەندىن بۇيان ئىلىك بوشاپ تەنلەر ئاجىزلىماقتا ئىدى. بۇنداق كۈنلەردە كىمنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم تۇرسۇن دەيسىز؟ بۇ يەردىكى جىنايەتچىلەرگە پەقەت ئاتا-ئانىسىنى، يار-بۇرادەرلىرىنى ئەسلەشلا كۆڭۈللۈك ئىش ئىدى. ئېزىزۇپنىڭ ئاتا-ئانىسى بۇرۇنلا ئۆلۈپ كەتكەن، ئالدى-كەينىدىكى ئاكا-ئاچا، ئىنى-سىڭىللىرىمۇ كونا جەمئىيەتتىكى قىزىل، چېچەك، سوقۇر ئۈچەي دېگەندەك كېسەللەرنىڭ چاپلىشىشى بىلەن ئۆلۈپ تۈگىگەن، پەقەت ئېزىزۇپلا كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ غەمخورلۇقىغا ئېرىشىپ ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولۇپ، دۆلەت كادىرى بولۇپ قالغانىدى. ئۇ خادىدەكلا يالغۇز بالا بولغاچقا، ئۇنىڭ بۇ كۈنلەردە ئائىلىدىن باشقا ئويلىغۇدەك، سېغىنىپ ئەسلىگۈدەك بىرەر كىشىسىمۇ يوق ئىدى. بار بىلەن يوقنىڭ ئارىسىدا تۇرىدىغان دوستلىرىنى ئويلاشقا ئۇنىڭ رايى بارمايتتى. چۈنكى ئۇلار ئېزىزۇپ تارتىپ چىقىرىلىشى بىلەنلا شامال ئۇچۇرغان ئەخلەتتەك يوقىلىپ ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىشقانىدى. ھەتتا بەزىلىرى بىردەمنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ ئۇنى تونۇماس بولۇۋالغانىدى. پەقەت ئۇنىڭ ۋاپادار ئائىلىلا كىشىلەرنىڭ ھەرنېمە دېيىشىگە ۋە ۋەزىيەتنىڭ بېسىمىغا قارىماي ئۇنى ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىغا ئېلىپ كەتكۈچە ئۇنىڭ ھالىدىن ئالاھىدە خەۋەر ئېلىپ تۇرغانىدى. شۇڭا، ئېزىزۇپ پەقەت شۇ ۋاپادار سۆيۈملۈك ئائىلىنىلا ئەسلەيتتى، سېغىناتتى. بەزىدە كەتمەننىڭ دەستىسىنى دۇتار قىلىپ، ئۇنىڭدا يېتىپ ناخشا ئېيتقۇچىلارغا جۆر بولۇپ غىڭشىپ ناخشىمۇ ئېيتىپ قوياتتى. بۇنداق قىلىش ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئازراق بولسىمۇ ئارام، ئازادىلىك بېغىشلايتتى.

— ئېزىز، — دېدى بىر كۈنى قاراۋۇل چۈشتە ئارام ئالغاچ كىيىم ياماپ ئولتۇرغان ئېزىزۇپنى چاقىرىپ، — ئۆيىڭدىن ئادەم كەپتۇ، ئېسىڭدە بولسۇن، كۆرۈشۈش ۋاقتى بەش مىنۇت...

«ئۆيىڭدىن ئادەم كەپتۇ» دېگەن سۆزنى ئاڭلىغان ئېزىزۇپنىڭ قۇلىقىغا قاراۋۇلنىڭ كېيىنكى سۆزلىرى كىرمىدى، چۈنكى ئېزىزۇپنىڭ ئۆيىدىن كەلسە، دەل ئۇ سېغىنىۋاتقان سۆيۈملۈك گۈزەل ئائىلىلا كېلەتتى. بىرنەچچە ئايدىن بۇيان ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتكەن سۆيۈملۈك ئادىمىنى كۆرۈش قامالغان، ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قالغان گۇناھكار ياش ئۈچۈن نېمىدېگەن چوڭ بەخت-ھە؟ ئۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا ئۆزىنى ئاتماقچى بولدى. بىراق جىنايەتچىلەر ئۈچۈن قاراۋۇلنىڭ سۆزىنى تولۇق ئاڭلاش، سىرتقا چىقىش بۇيرۇقى بېرىلگەندە ئاندىن چىقىش شەرت ئىدى. قېرى قاراۋۇل سىياسىي جىنايەتچىلەرنىڭ سىياسىي مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆزلىشىشىگە بولمايدىغانلىقى ھەققىدىكى بىرنەچچە بەلگىلىمىنى يادقا ئوقۇپ، ئېزىزۇپقا ئەستايىدىل ئىنزاھلاپ چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا «رۇخسەت» قىلدى.

ئېزىزۇپ سىرتقا بېشى بىلەن ماڭدىمۇ ياكى پۇتى بىلەن ماڭدىمۇ ئۆزى بىلمەي قالدى. ئۇ، سىرتقا چىققاندا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تۇرغان ئايال دائىم پەدازدىن قالمايدىغان شەھەرلىك گۈزەل دىلبەرگە ئوخشىمايتتى، چۈنكى دىلبەرنىڭ مەڭزىدىكى ئەڭلىك، قاش كىرپىكىدىكى سۈرمە، لېۋىدىكى سۇرۇقلاردىن ئەسەرمۇ قالمىغان، دائىم

پوكۇس چىقىرىپ ياسىۋالدىغان كۆركەم دولقۇنسىمان چاچلىرىمۇ چىلق چىگىۋالغان يىپ ياغلىقىنىڭ ئاستىدا باستۇرۇلۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۇچىسىدا نە تويلۇق يېڭى كىيىمى، نە چىرايىدىكى شادلىق كۆرۈنمەيتتى. شادلىق ۋە شوخلۇقنىڭ يوقلىشى تەبىئىي ئىش، چۈنكى ئۇ كىشىلەر ئارىسىدا خورلانغاندۇ، بىراق ئۇنىڭ كۆزى ۋە پېشانىسى نېمە ئۈچۈن ئىششىپ قالغاندەك كۆرۈنىدىغاندۇ؟ ئېزىزۇپ بىر مىنۇتقا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە دىلبەرنىڭ پۈتۈن ئەزايىغا بىر قۇر نەزەر سېلىپ ئۆتۈشكە ئۈلگۈردى. ئادەمنىڭ چىرايى-تۇرقى ھەرقانچە ئۆزگەرسىمۇ، ئۇنىڭ كىشىگە تونۇشلۇق بېرىپ تۇرىدىغان كۆز نۇرى ئۆزگەرمىسە كېرەك، ئېزىزۇپنىڭ كۆزىگە دىلبەرنىڭ كۆزىدىكى ئەنە شۇ نۇر تۈن قاراڭ-غۇسىدىكى چىراغدەك ئاجايىپ ئېنىق كۆرۈندى. ئۇ، ئەنە شۇ نۇردىن كۆزىنى ئۈزمەي ئالغا ماڭدى. دىلبەرمۇ شۇنداق قىلدى. ئىككى تونۇش تەن مەھكەم چاپلاشتى. ئىككى تونۇش تىنىق بىر-بىرىگە ئۇرۇلدى، تەنلەر تىترىمەكتە، يۈرەكلەر سوقماقتا، ئۇلار ئەنە شۇ تەرىقىدە بىرنەچچە سېكۇنت ئۈن-تىنسىز تۇرۇپ، بىر-بىرىنىڭ مېھرلىك قۇچاقلىرىنىڭ راھىتىدىن ھۇزۇرلاندى. ئاندىن تىترەپ تۇرغان لەۋلەر مىدىرلاشقا جۈر-ئەت' قىلدى.

— ئامان تۇرۇپسىز دىلبەر.

— سىزمۇ مەن پەرەز قىلغاندىن كۆپ ياخشى تۇرۇپسىز، — دېدى دىلبەر ئېزىزۇپ-نىڭ قۇچىقىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا.

— داداملار سالامەتمۇ؟

— ئۇلار ھازىرغىچە سىزدىن ئاغرىنىپ يۈرىدۇ.

— نېمىشقا ئاغرىنىدىكەن، بەش يىللىق جازادىن قورقۇپ «ئاق» نى «قارا» دېسەم، يەنە نەچچە ئادەمنىڭ بېشىغا قارا كۈن چۈشەتتى. جازا مۇددىتى تۈگىگەندە ئوبدانراق بېقىۋالسام بولمىدىمۇ؟

— نېمىسىنى دەيسىز، ئۇلار سوۋېتكە كېتىمىز دەپ پاسپورت ئېلىپ بولدى، — دېدى دىلبەر ئېزىزۇپقا ياشلىق كۆزىنى تىكىپ تۇرۇپ.

— نېمە؟ سىز ئۇلارنى توسمىدىڭىزمۇ؟ نەسىھەت قىلمىدىڭىزمۇ؟

— توسمىدىڭىزمۇ دەپ قاپسىز، ئۇلار تېخى مېنىمۇ ئېلىپ كېتىمىز، دېيىشىۋاتىدۇ.

— ياق، — دەۋەتتى ئېزىزۇپ تەلۋە ئادەملەردەك ۋارقىراپ، — مۇمكىن ئەمەس. «تاشمۇ چۈشكەن يېرىدە ئېغىر» دەپتىكەن. ۋاقىتلىق ھادىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەي...، — ئېزىزۇپ ئاچچىقىنى باسالماي دىلبەرنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ سىلكىۋەتتى. دىلبەر ئۇنىڭ بۇ مىجەزىنى بىلەتتى. شۇڭا، ئېزىزۇپنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ تۇرۇپ مۇلايىملىق بىلەن دېدى:

— ئاۋۋال گەپىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلاڭ. مەن ھازىر بالا ئەمەس، بەلكى ئانا بولۇپ قالدىم. سىزگە پەرزەنتىڭىزنى كۆرسەتمەي ئېلىپ كېتىشىمگە ئىشىنەمسىز؟

ئېزىزۇپ دىلبەرنىڭ سۆزىنى دەرھاللا چۈشەنىدى بولغاي، ئۆزىنىڭ خاتا ھالدا قوپاللىق قىلىپ قويغىنىنى بىلىپ ئۆز قىلىقىغا ئىشەنمىگەندەك قايتا سورىدى:

— لېمە، پەرزەنتىم بولدىما؟ — ئېزىزۇپنىڭ باياتىنقى ئاچچىقى ئەمدى خۇشاللىققا، ئىشەنچكە ئايلانغانىدى. ئۇ باياتىندىن بېرى دىلبەرنى كۆرمەي تۇرغانداك ئۇنىڭ تۇر-قىغا قايتا سەپسېلىپ قاراپ كەتتى.

— سىز ھېلىغىچە بىلمىدىڭىزمۇ؟ مانا مۇشۇ تاپنىڭ ئۆزىدە ئۇ مىدىرلاۋاتىدۇ، بۇن-داق تۇرۇپ قانداقمۇ كېتەلەيمەن، — دېدى دىلبەر گېلىغا بىر نەرسە تۇرۇپ قالغانداك قىينىلىپ سۆزلەپ. ئۇنىڭ چىرايىمۇ بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ، كۆزنى ئېزىزۇپنىڭ كۆزىدىن ئېلىپ قاچتى، ئاندىن يۈزىنىمۇ يان تەرەپكە بۇرىۋالدى.

— راست ئېيتىۋاتامسىز دىلبەر، ئېيتقانلىرىڭىز راستمۇ؟

— ئۇلار سىزنى ئېلىپ ماڭغاندا ئىككى ئايلىق بولغان...

— ئاھ، — دېدى ئېزىزۇپ دىلبەرنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى كۈتمەي، ئۇنىڭ شۇ تاپتا كىچىك باللاردەك سەكرىگىسى، دوپپىسىنى ئاسمانغا ئاتقۇسى، دىلبەرنى بېشىدىن ئۇس-تۈن كۆتۈرۈپ چۆرگىگۈسى، ھەتتا كاتتا بەزمە قۇرۇپ زىياپەت بەرگۈسى كەلدى. بىراق ھېچقايسىسىنى قىلمىدى، چۈنكى شارائىت ئۇنداق قىلىشقا يار بەرمەيتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى خۇددى دىلبەرنىڭ قورسىقىدىكى بالىدەك تېپىرلاپ كەتتى، ئۇ بارلىق غەم-قايغۇ، ئازاب-ئوقۇبەتلىرىنى ئۇنتۇپ، ھاياجان ئىچىدە ئاسمانغا قاراپ چوڭ-چوڭ نەپەس ئېلىپ بىر پەس تۇردى. ئۇ، شۇ پەيتتە تەڭرىگە چىن قەلبىدىن رەھمەت ئېيتماقتا، بولغۇسى پەرزەنتىگە بەخت تىلىمەكتە ئىدى.

— ئۆزىڭىزنى ئوتتۇۋېلىپ، گېپىمنى ئاڭلاڭ، — دېدى دىلبەر ئېزىزۇپنىڭ بېقىنىغا نوقۇپ، — بىر گەپنى ئاڭلىسىڭىزلا باشقا ھەممە ئىشنى ئۇنتۇپ كېتىدىكەنسىز، ئەمدى ۋاقىت قىستاپ قالدى، بۇ نۆۋەت كەتسەم يەنە كېلەلىشىم ناتايىن. شۇڭا ئاتا بولغان كىشىنىڭ بالىنىڭ ئىسمى ھەققىدە قانداق مەسلىھىتى باركىن؟ ئاڭلىۋالاي دېگەنىدىم.

— ئەقلىڭىزگە بەرىكەت ياغسۇن سۆيۈملۈكۈم، — ئېزىزۇپ دىلبەرنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — بۇ ھەقتە مەن بۇرۇنلا ئويلىنىپ قويغان. ئوغۇل بولسا، جەۋھەر، قىز بولسا نەۋبەر قويايلى. قانداق بۇ ئىسىملار بولامدىكەن؟

— جەۋھەر، — دېدى دىلبەر ئېزىزۇپقا بىلىنەر-بىلىنمەس تەبەسسۇم بىلەن قاراپ، — بۇ ئىسىم ھەم مەنىلىك، ھەم ئاڭلىنىشىمۇ چىرايلىق ئىسىم ئىكەن. بىراق نەۋبەر دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى بىلمەيدىكەنمەن.

— مانا قاراڭ، مەكتەپ كۆرمىگەن ئادەمدەك گەپ قىلىسىزغۇ؟ «نەۋ» دېگەن يېڭى، «بەر» دېگەن نوتا، پاكى مېۋە دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ كلاسسىك ئۇيغۇر تىلىدى-كى ناھايىتى چىرايلىق ئىسىملارنىڭ بىرى، — دېدى ئېزىزۇپ دىلبەرگە ئەستايىدىل چۈشەندۈرۈپ. دىلبەر ئېيىملەرنى ئېسىگە ئالدىكىن ئىشقلىپ ئۇنىڭ كۆزىدە بىرخىل ئۈمىد نۇرى چاقناپ كەتتى. ئۇ ئېزىزۇپ ئېيتىپ بەرگەن بۇ ئىسىملارنى ئۇنتۇپ قېلىشتىن ئەنسىرىگەندەك ئىچىدە بىرنەچچە قېتىم تەكرارلىدى.

* *

ئېزىزۇپ قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن مەڭگۈلۈك ئورۇن ئالغان بۇ قىسقىغىنە سۆھبەتنى ئەسلىگەندە يۇقىرىقى ھەربىر ھەرىكەت ۋە گەپ-سۆزلەر كۆز ئالدىدا ھازىرلا

بولۇپ ئۆتكەندەك ئەينەن كۆرۈندى. بۇ ئۇنىڭ قەلب ئازابىغا بىردەملىك ئارام ئېلىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن خىيالى ئۈزۈلگەن ھامان ساقايماس كۆڭۈل يارىسىغا تۇز ياكى لازا تۆكۈلگەندەك بولۇپ يۈرەكلىرى ئېچىشىپ كەتتى. «مەن راستىنلا ئۇنى ئىزدەشتە بىپەرۋالىق قىلدىممۇ-يا؟ ياق. دىلبەرنىڭ سوۋېتكە چىقىپ كەتكىنى ئېنىق تۇرسا، بالىنى تاشلاپ كېتىشى ناتايىن. يۇرتىنى ۋە مېنى تاشلاپ كەتكىنى بىلەن، جان-جىگەرى بولغان تۇنجى بالىنى تاشلاپ كېتىشكە ئەلۋەتتە كۆزى قىيمايدۇ. 〈نەۋبەر〉 دېگەن ئىسىمنى مەندىن باشقىلار قويىمامتى؟ ئەگەر نەۋبەر — مېنىڭ قىزىم مۇشۇ تۇپراقتا بولسا، نېمە ئۈچۈن مېنى ئىزدىمەيدۇ؟ ئانىسى دىلبەر قاياقتا كەتتى؟ دىلبەرنىڭ ئالدىدا مەن نېمە گۇناھ ئۆتكۈزدۈم، ئۇنىڭ مېنى ئىزدىمەيدىغىنىغا، بالىنى ماڭا كۆرسەتمەيدىغىنىغا نېمە ئاساسىي بار؟ مۇمكىن ئەمەس، ئەسلا مۇمكىن ئەمەس». ئېزىزۇپنىڭ كۆڭلىدە بولۇۋاتقان تالاش-تارتىشلار مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، مۇمكىن ئەمەس دېگەن ھۆكۈم ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىدى. ئەمدى ئۇ نەۋبەر توغرىسىدا يەنە ئويلىنىشتىن ۋاز كېچىپ دېرىزە ئالدىدىن ياندى. دېمىسىمۇ دىلبەر ئىزىزۇپنىڭ يېنىغا ئاشۇ نۆۋەت بىر قېتىملا بېرىپ كەتكەن پېتى ئېزىزۇپنىڭ قاماق مۇددىتى توشقىچە قەدەر بىرەر پارچە خەت ياكى خەۋەر بەرمەي يوقاپلا كەتكەنىدى. ئېزىزۇپ بۇ كۈنلەردە تېخى ئۆزى كۆرۈپ باقمىغان پەرزەنتى ۋە ئۇنىڭغا ئانا بولۇپ قالغان ياش ئايالىنى شۇقەدەر سېغىنىدىكى، بېشىغا كېلىدىغان ھەرقانداق خېيىم-خەتەرگە قارىماي قاماقتىن قېچىپ چىقىپ، ئايالىنى ئىزدەپ بارغۇسى كەلدى. بىراق ئايالىدىن خەۋەر كەلمىگەچكە، ئۇنى سوۋېتكە دادىسى بىلەن بىرگە چىقىپ كەتتىمىكىن، دەپ پەرەز قىلدى. يەنە تۇرۇپ دىلبەرنىڭ ھېلىقى ۋاقىتىدىكى ۋەدىسىنى ئېسىگە ئېلىپ: «قانداقلا بولمىسۇن كەتمىگەندۇ» دەپمۇ ئويلايتتى. پەرزەنتىنىڭ قىز ياكى ئوغۇل ئىكەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلىغۇسى، ئۇنى بىر كۆرگۈسى، ھېچ بولمىغاندا سۈرىتىنى بولسىمۇ كۆرگۈسى كېلەتتى. شۇنداق بولغاندا ئۇنىڭ كۆڭلى تىنجىتاتتى. ئۇ، ئەنە شۇنداق ئارمان بىلەن لىق تولغان شېرىن خىياللار، ئىنتىزارلىق كۈتۈشلەر ئىچىدە نۇرغۇن كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزۈپ، ئاخىرى قاماق مۇددىتىنى توشقۇزدى. ئۇ، ئەڭ ئاخىرقى ئۈمىدىنى كۈچكە ئايلاندۇرۇپ قاماقتىن بوشىغان كۈنىلا دىلبەر تۇرۇۋاتقان ئۆيگە (ئېزىزۇپ قاماققا ئېلىنغاندىن كېيىن دىلبەر ئاتىسىنىڭ ئۆيىدە ۋاقىتلىق تۇرۇپ تۇرۇش ئۈچۈن ئۇرۇمچىدىن غۇلجىغا كەتكەنىدى) قاراپ يولغا چىقتى. رەھىمسىز قىشنىڭ نەشتەردەك سوغۇقى يېلىك ھەم كونا كىيىملىك ئېزىزۇپنى مۇزلىتىشقا ئالدىراتتى. بىراق ئېزىزۇپ ئۇنىڭغا پىسەنت قىلىپمۇ قويماي غۇلجا شەھىرىگە باردى. ئۇ دۇگدىيىپ مېڭىپ قېيىن ئاتىسىنىڭ كونا قورۇسى ئالدىغا بارغىنىدا يۈرىكى ئىختىيارسىز دۈپۈلدەپ، بەدىنى مۇزلاشنىڭ ئەكسىچە قىزىپ تەرلەپ كەتتى، ئۇنىڭ كۆزىگە ئايالى ۋە بالىسى ھەرخىل ھالەتتە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئۇ دەرۋازا ئالدىدا بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ھاياجىنىنى بىر ئاز بېسىۋېلىپ، يوچۇقتىن قورۇ ئىچىگە قاراپ باقتى. ئادەم كۆرۈنمىگەندىن كېيىن دەرۋازىنى قاقتى. قورۇ ئىچىدە مۇزلىغان ئىشىكنىڭ غەلىتە غىچىرلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى، مانا ئادەم بار ئىكەن. چىقىۋاتقىنى

ئۇنىڭ بەش يىلدىن بۇيان سېغىنغان گۈزەل ئايالى دىلبەر. بەلكىم ئۇ سۆيۈملۈك بالىسىنى كۆتۈرۈپ چىقىۋاتقاندۇ، ئېزىزۇپ يەنە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قالدى. ئۇنىڭ بەدىنى ياپراقتەك تىترەشكە باشلىدى. بەلكىم دىلبەر چىقىپ ھېلىقى قېتىم كۆرۈشكەندىكىگە ئوخشاش ئاۋۋال بىرئاز تەمترەپ، ئاندىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ كېلىپ ئېزىزۇپنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئاتار. ئۇ چاغدا ئېزىزۇپنىڭ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتمەسمۇ؟ نەچچە يىللىق ھىجران ئازابىغا چىدىغان يۈرەك ئەمدى ۋىسال شادلىقىغا چىدىماي يېرىلىپمۇ كەتمەس. دەرۋازىنىڭ تاپقىقى ئىچىدىن شاراقلاپ ئېچىلدى. دەرۋازا ئىچىدىن دىلبەر ئەمەس، ئېزىزۇپقا قىلچە تونۇش بولمىغان بىر بوۋاي چىقىپ كەلدى.

— بۇ قورۇنىڭ ئىگىسى يوقمىكىن؟ — سورىدى ئېزىزۇپ. ئۇنىڭ ھاياجىنى بېسىلمىغانلىقى ئۈچۈن، گەپلىرىمۇ قولاشماي قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ئادەمگەرچىلىك يۈزىسىدىن قىلىدىغان سالامنىمۇ ئۇنتۇپ تۇپتوغرىلا شۇ سوئالنى سورىغانىدى.

— كىمنى دېمەكچىسەن بۇرادەر، ھازىرقى ئىگىسى مانا مەن بولىمەن. بۇرۇنقى ئىگىسىنى سورىساڭ، بارلىق بالا-قازانى مۇشۇ ھويلىغا تاشلاپ قويۇپ سوۋېتكە كەتتى. ياپىرىم شۇ نېمىلەرنى ئىزدەيدىغان قاپ يۈرەك ئادەملەرمۇ بارمىدۇ؟ ئۇنى ئىزدەيدىغانلارنى بالا-قازا ئىزدەپ يۈرىدۇ...

— خاتا كېلىپ قاپتىمەن بوۋا، — دېدى ئېزىزۇپ بوۋاينىڭ سۆزىنى دەرھال چۈشىنىپ. ئۇ سۆزنى تۈگەتمەستىنلا ئارقىغا بۇرۇلدى. مانا ئەمدى ئېزىزۇپقا ھەممە ئىش ئايان بولدى. دىلبەرنىڭ بەش يىلدىن بۇيان ئېزىزۇپقا خەت-خەۋەر بەرمىگەنلىكىنىڭ سىرىمۇ يېشىلدى. دېمەك، دىلبەر ئاتىسى بىلەن سوۋېتكە چىقىپ كەتكەن گەپ. ئەمدى ئۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك؟ دېمىسىمۇ دادا بولغان ئادەم بالىنى ئەلۋەتتە يات بىر ئادەمگە، بولۇپمۇ قامالغان بىر جىنايەتچىگە تاشلاپ كەتمەيدۇ-دە. «پىچاقنى ئۆزۈڭگە سال، ئاغرىمىسا باشقىلارغا» دېگەن گەپ بار. ئېزىزۇپ ئايالىنىڭ قورسىقىدا تۆرەلگەنلىكىنى بىلىدىغان، ئەمما بېقىپ چوڭ قىلىشقا قىلچە ئەجرى سىڭمىگەن بالىسىدىن ئايرىلىشنى خالىمايدۇ-يۇ، دىلبەرنىڭ دادىسى يىگىرمە نەچچە يىل ئەجىر سىڭدۈرۈپ باققان بالىسى دىلبەرنى تاشلاپ كېتىشكە كۆڭلى قىيامدۇ؟! دىلبەر ئېرىنىڭ ئالدىدا كەتمەسلىككە ۋەدە قىلغىنى بىلەن، ئۇنىڭمۇ بالىلىق بۇرچى بار ئەمەسمۇ. ئۆزىنى بېقىپ چوڭ قىلغان دادىسىنى «كەتسەڭ، ئەنە يول» دەپ يولغا سېلىپ قويۇش ئەقىللىق بالا ئۈچۈن ئەلۋەتتە تۈزكورلۇق بولىدۇ-دە. ئېزىزۇپ ئاڭسىز ئادەم ئەمەس، ئۇ ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا كۆز ئالدىدىكى ئىشلارغا لىللا باھا بېرىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولغىنى ئۈچۈن، بوۋاينىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئاتا-بالىلىق مۇناسىۋەتنى ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلغان ئاساستا توغرا يەكۈنلەپ، ئايالىدىن ئارتۇقچە رەنجىپمۇ كەتمىدى. پەقەت ئۇ قېيىن ئاتىسىنى بىرئاز قاغىدى. كېيىن ئۇنىڭدىن-بۇنىڭدىن يەنە سۈرۈشتۈرۈپ كۆردى-دە، باشقىچە ئۇچۇر ئالالمىغاندىن كېيىن غۇلجا شەھىرىدىن كەتتى. ئۇنداق قىلمىسا، شۇ چاغدىكى ۋەزىيەت ئۇنىڭ بېشىغا يەنە يېڭى بالا-قازا ئېلىپ كېلەتتى.

ئېزىزۇپ غۇلجا شەھىرىدىن شۇ يانغىنىچە ئىككىنچى ئۇ يەرگە ئاياغ باسمىدى.

باشقا ئايال ئېلىشىنىمۇ ئويلىمىدى. ئەگەر «نەۋبەر» دېگەن بۇ ئىسىم ئۇنىڭ كۆزىگە چېلىقمىغان بولسىدى، يۇقىرىقى ئىشلارنى ئەسلەشنىمۇ خالىماس ئىدى. بۇ ئەسلىمىدىن كېيىن ئۇ ئايالى دىلبەرنى ۋە قېيىن ئاتىسىنى كۆڭلىدە قاغاپ قويىدى. ئېسىنى يىغىپ، ئۇستەل ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە ئارخىپتىكى يازما ماتېرىياللارنى ئەستايىدىل كۆرۈشكە باشلىدى.

توي ۋە ئۆلۈم

ئېزىزۇپنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ئادىل ئەتىگەندىلا سوراق بۆلۈمىگە ئېلىپ كېلىندى. ئۇ، بۇ يەرگە ئۆتكەندە بىر نۆۋەت كىرگەن بولغاچقا، بىر كىمنىڭ كۆرسىتىشىنى كۈتمەيلا سوراق ئۈستىلىدىن ئىككى مېترچە نېرىغا قويۇلغان يۆلەنچۈكسىز ئورۇندۇققا بېرىپ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ بېشىدىكى قارا سۆكنا كەپكىسى، بويىنىغا ئورىۋالغان قىلىن يۇڭ شارپىسى ۋە ماش رەڭ سۆكنا پەلتۇسى ئاق پېشماق چىرايىغا ئالاھىدە ياراشقان ھەمدە ئۇنى كىشىگە بىر ھاكاۋۇر، ئېسىل سۆپەت يىگىتتەك كۆرسىتىپ تۇراتتى.

— ئىسمىڭ نېمە؟ — دەپ سوراقنى باشلىدى ئېزىزۇپ سوراق قائىدىسى بويىچە.

— ئادىل، — دېدى ئادىل پەلتۇسىنىڭ يانچۇقىغا سېلىۋالغان قولىنى تىزىغا چۆشۈرۈپ.

— نەچچە ياشقا كىردىڭ؟

— ئوتتۇز ئىككىگە.

— بۇنىڭدىن بۇرۇن توي قىلغانمۇ؟

— ياق، پەقەت مۇشۇ بىر قېتىملا توي قىلغان.

— قاچان؟

— بۇ يىل سەككىزىنچى ئايدا.

— نېمىشقا ئوتتۇزدىن ئاشقۇچە توي قىلمىغان؟

— ئوقۇشقا بېرىش نىيىتىم بار ئىدى.

— نېمىشقا ئوقۇشقا بارماي توي قىلىۋالدىڭ؟

— ئىرادەمگە خىلاپ ھالدا تاسادىپىي توي قىلىشقا توغرا كەلدى، — دېدى ئادىل چوڭ تىنىپ قويۇپ.

— ئەخمەق! — دەۋەتتى ئېزىزۇپ ئۆزىنىڭ سوراقچى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك تەبىئىي ھالدا كۈلۈپ قويۇپ، — توي قىلىشمۇ تاسادىپىي بولامدىكەن، چوڭگو پۇقرالىرىنىڭ نىكاھ ئەركىنلىكى بارغۇ؟

— ئۇغۇ شۇنداق، بىراق مەن تاسادىپىي توي قىلىشقا ئۆزۈمنى ئۆزۈم مەجبۇر قىلغان.

— قېنى سۆزلىگىنە ئاڭلاپ باقايلى.

— ئۆتكەندە، — ئادىل سۆزىنىڭ ئاخىرىنى ئېيتماي ئېزىزۇپنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ھۆسەنگە ۋە يان تەرەپتە ئولتۇرغان كاتىپ ئايالغا قاراپ تۇرۇپ قالدى.

— سىلەرگە سۆزلەپ بەرگەنمىدى؟ — ئېزىزۇپ ھۆسەنگە قارىدى.

— ھە، — دېدى ھۆسەن كۆرۈۋاتقان خاتىرە دەپتىرىدىن كۆزىنى ئۈزمەي تۇرۇپ.

— ئۇنداقتا سوراق خاتىرىسىگە يېزىلماپتىغۇ؟

— ئۇنىڭ بۇ ھېكايىسىنى سوراق خاتىرىسىگە يازمىساقمۇ ئىشخانىدىكىلەرگە ياد بولۇپ كەتتى. ئادەمنىڭ قۇلىقىنى يادىتىۋېتىدىغان زېرىكەرلىك قۇرۇق گەپ، قىزىقسىلا ئاڭلاپ كۆرسىلە بولىدۇ، — دېدى ھۆسەن سوراقنىڭ ئادىلدىن يۆتكىلىپ ئۆزىگە قارىتىلىپ قالغانلىقىدىن ئېرىكىپ.

— قىزىقىش-قىزىقماسلىق ئەمەس، پەقەت دېلوغا مۇناسىۋەتلىكلا بولىدىكەن ھەممىنى قالدۇرماي ئاڭلاش ۋە خاتىرىلەش كېرەك. بۇ ئادەتتىكى ساۋات ئەمەسمۇ؟ — دېدى ئېزىزۇپ ھۆسەنىنىڭ ئېرىكىۋاتقانلىقىنى بىلىپ. ھۆسەن ئۈن چىقارمىدى. ئەگەر يەنە سۆزلىسە بۇ بىر ئىش قىلسا ئۇجۇر-بۇجۇرىغىچە قالدۇرماي قىلىمەن دەيدىغان كىچىك بۆلۈم باشلىقىدىن قۇتۇلغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلەتتى.

— ئەلۋەتتە نەۋبەر دېلوسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىش ئىدى، بىراق ئۆتكەندە نەزەرگە ئېلىنمىدى، — دېدى ئادىلمۇ روھىي جەھەتتىن جانلىنىپ.

ھۆسەن گەپ قىلماقچى بولۇۋىدى، ئېزىزۇپ «ھاي» بېرىپ ئىشارە قىلدى. ھۆسەن ئادىلغا ھۈرپەيگەن ھالدا ئولتۇرۇپ قالدى. ئېزىزۇپ ئادىلنىڭ سۆزلىشىگە رۇخسەت قىلدى. ئادىلنىڭ ئۆز تويى توغرىسىدىكى بۇ ھېكايىسى ئەسلىدە ھۆسەن ئېيتقاندەك زېرىكىشلىكمۇ ئەمەس ئىدى. ئۇ ھېكايىسىنى خۇددى چۆچەكچى مومايلاردەك راۋان، چۈشىنىشلىك تىللار بىلەن ئىخچام بايان قىلىشقا باشلىدى:

— ئاۋغۇستنىڭ يامغۇرلۇق كۈنلىرى ئىدى. بىر شەنبە كۈنى كەچتە ئادىتىم بويىچە ئىشتىن چۈشۈپلا كۇتۇپخانىغا بېرىپ ئوقۇپ بولغان كىتابلارنى يېڭى كىتابلارغا ئالماشتۇردۇم، ھەپتىلىك گېزىت ۋە ئۆزۈم ياخشى كۆرىدىغان ژۇرناللارنى تاللاپ ئوقۇدۇم. سائەتنىڭ ئون ئىككى بولۇپ قالغانلىقىنى سەزمەي قاپتىمەن. پەقەت كۇتۇپخانىنىڭ قوڭغۇرىقى ئۇرۇلغاندىلا ۋاقىت توشقانلىقىنى بىلىپ ئۆيگە قايتتىم. ھاۋا تۇمانلىق بولغاچقا ئەتراپ ئادەتتىن تاشقىرى قاراڭغۇ ئىدى. يول ياقىلىرىدىكى چىراغ ۋە گاھ-گاھ چېقىلىۋاتقان چاقماقنىڭ يورۇقى بولمىسا بۇنداق تۇمانلىق كېچىدە شەپەرەڭدەك سەزگۈر ئادەم بولسىمۇ، تېنەپ-تەمتىرىمەي يول ماڭالماس ئىدى. ھېلىمۇ ياخشى مېنىڭ ئۆيۈمگە بارىدىغان يولنىڭ بىر چاقىرىمچە يېرىدە قويۇق ئورمانلىق بولغىنىدىن باشقا جايلىرى ئوچۇقچىلىق بولغاچقا، مېڭىش بەكمۇ قىيىن ئەمەستى. مەن چوڭ كوچىدىن قايرىلىپ ئۆتۈپ ھېلىقى ئورمانلىقنى كېسىپ ئۆتىدىغان كوچىغا كىرگىنىمدە تۇن قاراڭغۇسىنىڭ قانچىلىك قورقۇنچلۇق بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. «قورققان يەردىن جىن چىقىپتۇ» دېگەندەك، ئاشۇ قاراڭغۇلۇقتا ئالدى-كەينىمگە قاراپ كېتىۋاتسام، تۇيۇقسىز بىر ئايالنىڭ «ئادەم بارمۇ؟» دەپ ئەنسىز توۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. مەن دەرھال

ئورنۇمدا توختىدىم، بۇ ئاۋاز يەنە بىرنەچچە نۆۋەت تەكرارلاندى. مەن ئاۋاز چىققان تەرەپكە بۇرۇلۇپ قارىسام، قاراڭغۇلۇقتا ھېچنېمىنى كۆرەلمىدىم، ئەمما يېقىنلا بىر جايدا يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقان بىر ئادەمنىڭ ئاياغ تاۋۇشىنى ئاڭلىدىم - دە، ھەر ئېھتىماللىغا قارشى روھىي جەھەتتىن تەييارلىق قىلىۋالدىم. شۇ ئەسنادا قاراڭغۇ ئورمانلىق ئىچىدىن غۇۋا بىر گەۋدە يۈگۈرۈپ چىقىپ، دەل مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ ھالسىزلانغانلىقىدىن يىقىلىپ چۈشتى، مەن دەرھال سەرەڭگە يېقىپ قارىسام ئۇ ئايال كىشى ئىكەن. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئىنسانپەرۋەرلىك يۈزىسىدىن بولسىمۇ ئۇنى قۇتقۇزۇپ قويمىسام بولامدۇ؟ مەن شۇنى ئويلاپ ئۇنى يۆلەشكە تەمشىلىۋىدىم، ئىككى يېنىمدا ئىككى گەۋدە پەيدا بولدى. مەن ئەھۋالنى چۈشەندىم، ئۇلار يامان نىيەتلىك ئادەملەر بولسا كېرەك. ئەمدى بىر تۇتىشىدىغان بولدۇق. «باشقا كەلگەندە باتۇر» دېگەن گەپ بار. بىر ئايال كىشىنى بۇزۇقلار دەپسەندە قىلماقچى بولۇۋاتسا، ئازراق خەتەردىن قورقۇپ تاشلاپ كەتسەم، ئۆزۈمنى قانداق يىگىت ھېسابلىيالايمەن؟ ئەمدى يەنە ئويلىنىپ تۇرۇشقا ۋاقىت قالمىغاندى.

— نېمە ئادەم سىلەر؟ — دېدىم مەن ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىگە پىسەنت قىلمىغاندەك قىياپەتتە ئۆزۈمنى مەغرۇر تۇتۇپ.

— جېنىڭدىن تويغان بولساڭ، كەلمەمسەن زەيپانى! — ئۇلاردىن بىرى شۇنداق دەپلا ماڭا تەلۋە قوشقاردەك ئېتىلدى. يەنە بىرسىمۇ ئۇنىڭغا ھەمدەم بولدى. مەن ئۇلار بىلەن ئۆزۈن ئېلىشمايلا ئۇلارنى يەڭدىم. «خۇداغا شۈكرى، ئون يىلدىن بۇيانقى چامباشچىلىق مەشقىمنىڭ نەتىجىسىنى بىر كۆردۈم» دېدىم ئىچىمدە. ھېلىقى ئايال تېخىچە ھاسىراپ ياتاتتى. مەن بېرىپ ئۇنى يۆلىدىم، ئۇ ماڭا تايىنىپ ئورنىدىن تۇرغاندا چاقماقنىڭ كۆچلۈك يورۇقىدا ئۇنىڭ چىرايىنى غىل - پال كۆرۈشكە ئۈلگۈردۈم. ئۇنىڭ چاچلىرى چۇۋۇلغان، گىرىپ كوڭلىكىنىڭ ئالدى كىندىكىگە كەلگۈچە يىرتىۋېتىلگەن بولۇپ، ئەگەر ئۇ قولى بىلەن كۆڭلىكىنىڭ ئالدىنى قامالاپ تۇتۇۋالمىغان بولسا، كۆكسى مانا مەن دەپ سىرتقا چىقىپ قالار ئىكەن. بەلكىم قورقۇپ كەتكەنلىكىدىن بولسا كېرەك، ئۇنىڭ بەدىنى قارا تەرگە چۆمگەنىدى.

— ئىسمىڭىز نېمە؟

— نەۋبەر.

— ئۆيىڭىز نەدە؟

ئۇ بىردەم ھاسىرىغان ھالدا تۇرۇپ قالدى. مەن يەنە سورىدىم:

— ئۆيىڭىز نەدە مەن ئاپىرىپ قوياي.

— ئۆيۈم بولغان بولسا، ھېلىقى بۇزۇقلارنىڭ ئارقىسىدىن ئالدىنىپ بۇ يەرگە كەلمىگەن بولاتتىم، ئاكا. مەن بۇ يەرگە مۇساپىر. شۇڭا ئۇلار مېنى دەپسەندە قىلماقچى بولۇشتى، — دېدى ئۇ دىمىنى سەل بېسىۋالغاندىن كېيىن، بۇ چاغدا ئۇنىڭ چىرايىدا قانداق ئۆزگىرىش ئىپادىلىرىنىڭ بولغىنىنى كۆرگىلى بولمىسىمۇ ئاۋازىنىڭ بوغۇلۇپ چىقىۋاتقانلىقى ۋە بەدىنىنىڭ بىلىنەر - بىلىنمەس تىترەۋاتقانلىقىدىن ئۇنىڭ بىر ئاز

ئوڭايسىزلىنىۋاتقانلىقىنى سەزدىم. مەن ئويان ئويلىنىپ، بۇيان ئويلىنىپ ئۇنىڭغا مۇۋا-
پىق بىر قونالغۇ جاي تاپالمىدىم. چۈنكى ئىككى ئاچامنىڭ ئۆيى يىراقتا، ئۆزۈمنىڭ
ئۆيىدە بولسا، مەندىن باشقا ئادەم يوق ئىدى. ئاخىر مەن ئۇنىڭغا بۇ ئەھۋالنى
چۈشەندۈرۈپ، ئەگەر مېنىڭ ئۆيۈمگە بېرىشنى خالىسا، ئۇنىڭغا ھېچقانداق يامان نى-
يەتتە بولمايدىغانلىقىمنى ئېيتسام، ئۇ ئويلىنىپ تۇرمايلا ماقۇل بولدى. بىز ئۆيگە
بارغۇچە، قاتتىق يامغۇردا قالغانلىقىمىز ئۈچۈن، ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن مۇزلاپ كەت-
كەنلىكىمىزدىن ھەر ئىككىلىمىزگە ئوچۇق گەپمۇ خوش ياقمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋاقىت-
مۇ بىر يەرگە بېرىپ قالغانىدى. شۇڭا مەن ئۇنىڭغا ئىچكەركى ئۆيدىن ئورۇن تەي-
يارلاپ بېرىپ، ئۆزۈم تاشقارقى ئۆيدە ئۇخلاپ قالدىم.

ئەتىسى ئەتىگىنى ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ئۇنى ناشتا قىلىشقا چاقىرسام ئاۋازى چىق-
مىدى. مەن ھەيران بولۇپ ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ قارىسام، ئۇ بېشىنى كۆتۈرەلمەي
غال-غال تىترەپ يېتىپتۇ، مەن چۆچۈپ كەتتىم. ئۆيدە دورا يوق بولغانلىقى ئۈچۈن
ئۇنىڭدىن باشقا گەپ-سۆز سورىمايلا قايناق سۇ قۇيۇپ بېرىپ ئىشقا كەتتىم. چۈشلۈكى
ئىشتىن يېنىشىمدا دورا دۇكىنىدىن دورا ئېلىۋېلىپ ئۇنىڭ كۆڭلىكىنىڭ يىرتىق ئې-
كەنلىكى ئېسىمگە كەلدى. تۈرلۈك ماللار دۇكىنىدىن بىر كۆڭلەك سېتىۋېلىپ ئاپىرىپ
بەردىم. پېشكەل يامغۇر ئۇنىڭ ئاغرىپ ئىككى كۈن يېتىپ قىلىشىغا سەۋەبچى بولدى.
ئۈچىنچى كۈنى چۈشلۈكى ئىشتىن قايتىپ كەلسەم، ئۇ مەن ئەكىلىپ بەرگەن كۆڭلەك-
نى كىيىپ ئۆزىنى ئوبدانلا تۈزەۋاپتۇ. مەن كىرگەندە ئۇ قايسىبىر ناخشىنى دىمىقىدا
ئېيتقاچ، پېشايۋان ئاستىدا كىر يۇيىۋاتقان ئىكەن. ئۇ، مېنى كۆرۈپلا ناخشىنى توخ-
تىتىپ، ماڭا خۇش تەبەسسۇم بىلەن قاراپ: «كېلىڭ، ئاكا» دېدى.

— نېمانچە ئاۋارە بولۇپ يۈرىسىز؟ — دېدىم مەن نەۋبەر دۆۋىلىۋالغان كىر كى-
يىملەرگە قاراپ، — ئۆزۈم يۇيىۋالاتتىم.

— ھېچقىسى يوق، ماڭا قىلغان ياخشىلىقىڭىزنىڭ لايىقىدا بولمىسىمۇ قولۇمدىن كېلىدى-
غىنىنى قىلىپ قوياي. يوتقانلىرىڭىزنىمۇ سۆكۈپ قويدۇم. ئۇنىمۇ يۇيۇپ تىكىپ بېرىپ كې-
تەي. ھېچبولمىغاندا يېپىنغان چېغىڭىزدا مېنى ئەسلەپ قالارسىز، — دېدى ئۇ ماڭا لەپىدە بىر
قاراپ. شۇ چاغدا ئىككىمىزنىڭ كۆزى ئاجايىپ تاسادىپىي ئۇچراشتى-يۇ، قەلبىم ئاسمى-
نىدا گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەپ قاراسلاپ چاقماق چاقاندەك بولۇپ كەتتى. توك سىمى-
تېگىشكەندە چاچرىغان ئوتتەك يۈرىكىمدە پەۋقۇلئاددە بىر ئوت پەيدا بولۇپ ئۇلغىيىشقا
باشلىدى. بىراق ئۇ پەرۋاسىزلا كۆزىنى قولىدىكى كىرگە يۆتكىدى. مەن ئۆزۈممۇ بىل-
مىگەن ھالدا ئۇنىڭ چىراي تۇرقىغا ئىنچىكە سەپسېلىپ كېتىپتىمەن. ئۇنىڭ بەش
ئەزايىنىڭ ھەممىسىگە جاھاندىكى بارلىق گۈزەللىك مۇجەسسەم بولغاندەك ھېس قىلدىم.
ئۇنىڭ گۈزەللىكىنى يازغۇچىلاردەك دەل جايىدا تەسۋىرلەپ بېرەلمەيمەن. مۇنداقچە
ئېيتقاندا، ئۇنىڭ چىراي-ھۆسنى ئەڭ ماھىر يازغۇچى ياكى شائىرلار تەسۋىرلىگەن
گۈزەللەردىن قېلىشمايدۇ. پەقەت ئۇنىڭ قىزىرىپ پىشقان ئاق ئالمىدەك سۈزۈك چېھرى-
گە، كىمخاپ ئۈستىگە گۈل چەككەندەك يارىشىپ تۇرغان كىچىككىنە قاپقارا مېڭىلا

باشقىلاردا ئاز ئۇچرايدىغان ئالاھىدە گۈزەللىك ئالامىتى ئىدى. ئۇنىڭ زىلۋا بويى بىلەن تېخى ھېلىلا يۇيۇپ تاردىۋالغان ئۇزۇن قارا چاچلىرى خۇددى مومام ئېيتىپ بەرگەن ئەپسانىلاردىكى ئاسماندىن چۈشىدىغان پەرىلەرنىڭكىگە ئوخشايتتى. «ياق! — دېدىم مەن خۇددى شېرىن چۈشتىن چۆچۈپ ئويغانغان بالىلاردەك كۆزۈمنى بىرنەچچە قېتىم چىمىلدىتىۋېتىپ، — نېمىشقا ئۇنىڭغا قاراۋېرىمەن؟ مەن ئوقۇشقا بېرىپ ئىلىم - پەندە نەتىجە ياراتماقچى ئىدىمغۇ؟ شۇنداق تۇرۇقلۇق ۋۇجۇدۇمدا بۇنداق غەيرىي تۇيغۇنىڭ پەيدا بولۇشىغا يول قويسام بولامدۇ؟» مەن شۇلارنى ئويلاپ كۆزۈمنى ئۇنىڭدىن مەجبۇر يۆتكىدىم. بەلكىم شۇ چاغدىكى ياۋايى ھەۋىسىنىڭ كارامىتى بولسا كېرەك، ئەتىسى ئاخشىمى چاتاقنىڭ چوڭى چىقتى.

ھاراق دېگەن ئاقىللار ئېيتقاندەك، ئاز ئىچسە كۆڭۈلنى كۆتۈرۈپ ئەقىلگە بەركەت ياغدۇرۇدىغان، كۆپ ئىچسە، ئادەمنى تەلۋىلىك يولىغا باشلاپ رەسۋا قىلىدىغان نەس بىر نېمە ئىكەن. ساق ۋاقتىمدىلا گۈزەل غايە، ئۇلۇغ ئىستەكلىرىمنىڭ ئىلھامى بىلەن كۆڭلىمدە پەيدا بولغان ھەرقانداق غەيرىي ھېسسىياتلىرىمدىن غالىپ كېلىدىغان مۇستەھكەم ئىرادەم بىر مەستلىك بىلەنلا بوشاپ كەتتى. ئۆز ۋەدەمگە ئۆزۈم ئەمەل قىلالمىدىم.

ھېلىقى كۈنى چۈشتە ۋۇجۇدۇمدا ھېلىقىدەك غەيرىي ھېسسىيات پەيدا بولغاندا دەل ۋاقتىدىلا ئۆزۈمنى تۇتۇۋالغانىدىم. بىراق ئەتىسى چۈشتە ئىدارىدە بىر دوستۇمنىڭ تويىغا بېرىپ، دوستلارنىڭ «كۆڭۈل» دەپ تۇتقان ھاراقلىرىنى تويغۇدەك ئىچىپتىمەن. «دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى دەپ بويۇمدا قالدى» دېگەندەك ئىچىۋېرىپ مەست بولۇپ، چۈشتىن كېيىن ماگىزىنىمنى ئاچالماي ياتقاننىڭ ئۈستىگە، كەچلىكى ۋېچىركا دەپ كىرىپ يەنە ئىچىپتىمەن. سايغا چىققان خېچىرنى تۇتۇۋالغىلى بولمىدى. ئاندا ئىچىپ، مۇندا ئىچىپ ئاخىر ئۆيگە قانداق كەلگىنىمنى بىلمەيمەن. پەقەت ئىنىشكىتىن ئوقتىن ئاجرىغان چاقتەك دەلدەڭلەپ كىرىپ كارىۋاتقا يېقىلغىنىم ئېسىمدە. بىردەمدىن كېيىن نەۋبەر مېنىڭ بېشىمنى قۇچىقىغا ئېلىپ، مېنى يۆلەپ ئولتۇرغۇزۇپ چاي ئىچكۈزدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ بىر جۈپ پىيالىنى دۈم كۆمتۈرۈپ قويغاندەك چوقچىيىپ تۇرغان يۇمران كۆكسى مېنىڭ يۈزۈمگە ئۇبدانلا تېگىپ تۇرغاچقا، ئۆزۈم مەست بولسامۇ كۆزۈمنىڭ قىزىرىپ ھاۋايى ھەۋىسىمنىڭ قوزغىلىۋاتقانلىقىنى سەزگەنىدىم. بىراق تېنىم لايدەك ئېزىلىپ قانداقتۇر بىر چوڭقۇرلۇققا چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى. ئەتىسى سەھەردە ئويغانسام ئۇنىڭ بىلەن توغما يالىڭاچ يېتىپتىمەن. بۇ ھال مېنى قاتتىق چۆچۈتتى. كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە تېنىمگە تىترەك ئولۇشۇپ، ۋۇجۇدۇمنى قورقۇنچ باستى. مەن نېمە قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم. بارغانسېرى يۈرىكىم بۇزۇق سائەتتەك رېتىمسىز سوقۇشقا باشلىدى. كۆز ئالدىمدا بۇ جىنايىتىمنىڭ ئاقىۋىتى — ساقچىلارنىڭ قولۇمغا كويزا سېلىپ ھەيدەپ مېڭىشلىرى، گەجگەمدىن تۇتۇپ سوت مەيدانىغا ئېلىپ چىقىشلىرى، ئالىي مەكتەپكە بېرىشنىڭ ئورنىغا ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىغا بېرىپ، قارا كىيىمنى كىيىپ ئىشلەشلىرىم

كۆرۈنگەندەك بولدى.

مەستلىك غالجىرلىقىدا بۇ قىزنىڭ ئىپپىتىگە تېگىپ قانچىلىك هوزۇر ئالغانلىقىمنى بىلسەمچۇ كاشكى! ئۇنىڭدىن كۆرە ساق ۋاقتىمدا پاك لېۋىگە بىرەرنى سۆيۈۋالغان بولسام قانچىلىك يايراپ كېتەر ئىدىم؟ مانا ئەمدى بېشىمنى تاشقا ئۇرغىنىم بىلەنمۇ ئۇنىڭ بۇزۇلغان ئىپپىتى ئەسلىگە كەلمەيدۇ. ئەقلىمگە كەلگەندىن بۇيان بۇنداق يامان ئىش قىلىش ئەمەس، يامان خىياللارنى كۆڭلىمگە ئەكېلىپمۇ باقمىغان ئادەم ئەمدى نېمە بولدۇم. رەسۋاچىلىق دېگەن مۇشۇغۇ، ۋاي ئىست... ئادەم ئۈچۈن هايات ئەڭ قىممەت بولغىنىدەك، هايات ئۈچۈنمۇ پاكلىق، شەرەپ، هىمايە قاتارلىقلار قىممەت ئەمەسمۇ؟!

مەن ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ تاماكا چەكتىم، خۇدۇمنى يوقاتقان هالدا نېمە قىلارىمنى بىلمەي ئۆي ئىچىدە ئۇياقتىن - بۇياققا تېز - تېز مېڭىشقا باشلىدىم؟!

— نېمە بولدى چىندىماس،— دېدى بىردىنلا نەۋبەر زۇۋان سۈرۈپ،— مەستلىكتە مەجبۇرلاپ قىلىدىغىنىڭنى قىلدىڭ، ئەمدى ماڭا ئىگە بولۇشتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى ئويلاۋاتامسەن؟ سەن ئىگە بولمىساڭ، بۇ رەسۋاچىلىقتىن مەن قانداق قۇتۇلىمەن. تايانچىم يوقلۇقىنى بىلىپ تۇرۇپ، مېنى بالا - قازاغا ئىتتىرمەكچىمۇ؟ بولۇدىغان ئىش بولدى. ئەمدى ئىگە بولۇشنى خالىمىساڭ، مېنى هازىرلا ئۆلتۈرۈۋەتكىن.

شۇنداق قىلىپ مەن ئۇنى ئېلىش قارارىغا كەلدىم. بىز كېلىشىپ قالدۇق. بىر هەپتىدىن كېيىن توي گۇۋاهنامىسى ئېلىپ، ئانچە هەشەمەتلىك بولمىسىمۇ ئەل قاتارى توي مەركىمىزنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈۋالدۇق، نەۋبەرنىڭ گۈزەللىكىگە هەسەت قىلىشقانلار گەپ تېپىشتى. بەزىلەر ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇۋالغانلىقىمغا هەيران قىلىشتى، نېمىلا بولمىسۇن مېنىڭ كۆڭلۈم خاتىرجەم بولدى. تويدىن كېيىن ئىككى هەپتىگىچە تۇرمۇشىمىز خاتىرجەم، كۈنلىرىمىز ئاجايىپ كۆڭۈللۈك ئۆتتى. كىتاب ئوقۇشتىن باشقا پائالىيەت بولمايدىغان ئۆيدە ئىككىمىزنىڭ كۈلكە - چاقچاقلىرى بېسىلمايدىغان بولدى. بويتاقلىقنىڭ جاپاسىنى ئۇزۇن تارتىپ كەتكەنلىكىم ئۈچۈن، ئايالىم ۋە ئۆز ئۆيۈمنىڭ راهىتىدىن خېلىلا سۆيۈنۈپ روهلىنىپ قالدىم. هاۋا هەمىشە ئوچۇق بولمىغىنىدەك، تۇرمۇشىمۇ دائىم خاتىرجەم ئۆتمەيدىكەن. توي قىلىپ ئىككى هەپتە بولغاندا نەۋبەر تۇغۇلغان كۈنى تولغانلىقىنى، ئۆمرىدە بىرەر قېتىممۇ تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرلەش زىياپىتى بېرىپ باقمىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن خاتىرلەش ئولتۇرۇشى ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە قوشۇلدۇم هەمدە گەپ - سۆز قىلمايلا يۈز سوم پۇلنى قولىغا تۇتقۇزۇپ خالىغان كىيىمنى ئېلىپ كىيىشنى ئېيتتىم. ئۇ، ناهايىتى خۇشال بولدى. كەچتىكى زىياپىتىمىز كۆپ ئادەم تەكلىپ قىلىنمىغان بولسىمۇ، كۆڭۈللۈك ئۆتتى. بىراق «يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگسە بۇرنى تاشقا تېگىپتۇ» دېگەندەك، ئەمدىلا خاتىرجەم، باياشات تۇرمۇش قويىنىغا كىرگىنىمدە تەقدىر ماڭا يەنە كۆڭۈلسىزلىك ئېلىپ كەلدى. بىز ئۆيدە زىياپەت بىلەن قاپتىمىز، شۇ ئاخشىمى ماگىزىنىمغا ئوغرى چۈشۈپ ئىككى مىڭ سومدىن ئارتۇق نەق پۇلنى ئېلىپ كېتىپتۇ. نېمە ئامال؟ ئوغرىنىڭ ئالغۇسى كەلسە، زىياپەت بولمىغان كۈندىمۇ ئېلىۋېرىدۇ - دە، شۇڭا نەۋبەرگە قىلچە تاپا - تەنە

قىلمىدىم. دادامدىن قالغان زېمىننى ساتقان پۇلنىڭ تويدىن ئاشقىنىنى يوقالغان پۇلنىڭ ئورنىغا سېلىپ قويۇپ، ئەھۋالنى جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىغا مەلۇم قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن يېڭى قۇرۇلغان بۇ ئائىلىمىز ئىقتىسادىي قىيىنچىلىققا دۇچ كەلدى. دەردىمنى ئۆزۈم بىلىپ بارلىق ئامال بىلەن نەۋبەرنى تۇرمۇشتا قىيناپ قويماسلىققا تىرىشتىم. چۈنكى مەن نەۋبەر بىلەن تاسادىپىي تونۇشۇپ ئامالسىزلىقتىن توي قىلغان بولساممۇ، تويدىن كېيىن مەن ئۇنى ھەقىقىي ياخشى كۆرۈپ قالغانىدىم. مانا ئەمدى ئوقۇشقا بېرىشقىمۇ رايىم قالمىدى. ئوقۇشقا بارالمىغانلىقىمغا پۇشايمانمۇ قىلمايمەن. ھازىر مېنىڭ كۆڭلۈمگە ئورناۋاتقان مۇھەببەت مېنى بارلىق پۇشايماندىن خالىي قىلىۋەتكەندىن سىرت، يەنە باشقا يېڭى غەيرىي ئارزۇلارنىڭ بولۇشىغىمۇ يول قويمايدىغان بولۇپ قالدى. مەسىلەن، كىتاب ئوقۇش، سودىدا پايدىنى كۆپەيتىش، ئەل-ئاغىنىلىرىم بىلەن تاماشا قىلىشتىن بىراقلا قالغاندىن باشقا، ئۇرۇق-تۇغقانلارنى يوقلاش، توي-تۆكۈن، نەزىر-چىراغلارغا بېرىش، ھەتتا ۋاقتىدا ئىشقا بېرىپ ۋاقتىدا ئىشتىن يېنىشلارنىمۇ ئۇنتۇغانىدىم. مېنىڭ ئويلايدىغىنىم پەقەت نەۋبەرنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە يۈرۈش، ئۇنىڭغا ياخشى يېگۈزۈش، ياخشى كىيگۈزۈشلا ئىدى. بۇلار مېنىڭ ھەددىدىن ئاشقان ساددىلىقىم بولسا كېرەك، ئاخىر كېلىپ تەقدىر مېنى بوزەك قىلدى. چۈنكى خىيال بىلەن ئەمەلىيەت ئوتتۇرىسىدا سىرلىق توسۇقلار، قىلتاقلار بولىدىكەن. مەن پۈتۈن خىيالىم ۋە پۈتۈن ئامالىم بىلەن نەۋبەرنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش، تۇرمۇشنى خاتىرجەم ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىپ يۈرۈۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە چۈشلۈكى ئۆيگە كەلسەم، ئۇنىڭ يۈز-كۆزى ئىششىغان، كىيىملىرى قان تۇرۇپتۇ. مەن قاتتىق چۆچۈدۈم. لېكىن ئۇنىڭدىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىغىچە، ئۇ خۇددى غالجىر ئىتقا ئوخشاش ئېتىلىپ كېلىپ ياقامغا ئېسىلدى ۋە ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ ۋارقىراپ-جارقىراپ مېنى تىللاشقا باشلىدى.

— ۋاي خوتۇن، ساراڭ بولدۇڭلىمۇ، نېمە ئىش بولغىنىنى ئېيتمايلا ياقامغا ئېسىلغىنىڭلا نېمىسى؟ — دېدىم مەن ئۇنىڭ بۇ قىلىقىغا ھەيران بولۇپ.

— نېمە ئىش دەيسىنا تېخى، ئۇقماس بولۇۋېلىپ قۇتۇلماقچىمۇ سەن؟ ئۆيگە سولاپ ئۇرۇشنى ئۇرۇۋېلىپ ئەمدى سوتقا بېرىشتىن قورقۇۋاتامسەن؟

مەن قوشنىلارنىڭ مېنى ئەيىبلىشىدىن نومۇس قىلىپ، ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپمۇ باقتىم. ئۇ تېخىمۇ تەلۋىلىك قىلىپ تۇرۇۋالدى. قوشنىلار چىقىپ ئارىغا چۈشۈپ باقتى، لېكىن نەتىجىسى بولمىدى. ئۇ ئاخىر مېنى سوتقا ئېلىپ ماڭدى. ئاياللار كۇسۇرلاپ ئەرلەر ئەيىبلاپ قىلىشتى. مەن ئويلىدىم. ئايالىمغۇ بىشەملىك بىلەن مېنى سوتقا ئېلىپ ماڭدى. قوشنىلارمۇ مېنى ئەيىبلىگەندۇ. بىراق سوت دېگەن قانۇن ئورنى، ئۇ يەردە كىشىنىڭ بىشەملىكى، كۆز يېشى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ، پەقەت پاكىت ئىسپات سۈرۈشتە قىلىنىدۇ. ئۇ چاغدا نەۋبەر نېمە دەر؟ نەۋبەر ئەخمەقلىق قىلىۋاتىدۇ. مەن قوشنىمىز باتۇر بىلەن ئىشتىن بىرگە كەلگەن تۇرسام، ئۇ ئۆيگە كىرىپ بولغۇچىلا نەۋبەرنىڭ غەۋغاسىنى ئاڭلىغان بولۇشى مۇمكىن، مەن شۇنى ئىسپاتقا تارتسام بەرىبىر مەن يېڭىمەن.

سوتقا بارغىنىمىزمۇ ياخشى بولدى. چۈنكى ئۇلار ئىسپات سۈرۈشتە قىلىپ كەلسە، مې-
نىڭ ئۇرغىنىم يالغان بولۇپ چىقسا، ئۇ چاغدا نەۋبەر ئۆزىنى زادى كىم ئۇرغانلى-
قىنى ئېيتماي قۇتۇلالمايدۇ. مەن شۇلارنى ئويلاپ سوتقا قانداق كېلىپ قالغىنىمنىمۇ
بىلمەي قاپتىمەن. ئادەمنىڭ كۆزى بىر خۇشاللىقتا، بىر غەزەپلەنگەندە كۆرمەي قالىدۇ،
دەيدىكەن. مەن ھېس قىلدىم، ئىزاچىلىقتىمۇ ئادەمنىڭ كۆزى كۆرمەيدىكەن. يولدا
كەلگۈچە مەن ھېچكىمنى كۆرمىگەندەك تۇرىمەن، ئادەم كەم بولمايدىغان بۇ كوچىدا
بەلكىم دوستلار، تونۇشلار ئۇچرىغاندۇ. يېقىنلىرىم ئۇچرىغان بولسا، ئەيىبلىگەندۇ، كۆ-
رەلمەيدىغان ھەسەتخورلار ئۇچرىغان بولسا، مەسخىرە قىلغاندۇ. چۈنكى بىز شەرمەندىلەر-
چە سۆرۈشۈپ ماڭدۇقتە. نەۋبەرنىڭ يۈز ـ كۆزىدە ئىششىق، بۇرنىدىن ئاققان قان
پاختەك توكى رەڭلىك پىلاتىنىڭ ئالدىنى بوياپ بولغانىدى. «خەپ» دېدىم مەن
ئىچىمدە، مېنى شەرمەندە قىلماقچى بولۇۋاتىسەننۇ، ئۆزۈڭنىڭ شەرمەندە بولۇشۇڭنى
تۇيمايۋاتىسەن. سېنى مۇشۇنداق قىلىشقا ئۈندەۋاتقان قانداق بىر سىرلىق كۈچتۇ؟
سوتقا بېرىپ ئۆزۈڭ يېڭىلىپ شەرمەندە بولغاندا، مېنىڭ يۈزۈمگە قانداق قارارسەن؟

سوتچىلار ئاۋۋال ئۇنىڭدىن، ئاندىن مەندىن گەپ سورىدى. بىراق ئەستايىدىل سۈ-
رۈشتۈرمەيلا ھەممىسى مېنى ئەيىبلىگىلى تۇردى. مەن ئىشتىن بىرگە كەلگەن قوشنىمىزنىڭ باتۇرنى
ئىسپاتقا تارتىپ، سوتچىلارنىڭ ھۆكۈمىگە قايىل بولماي تۇرۇۋالدىم. نېمىسىلا دېگەن
بىلەن قانۇن ئورنى بىلەن تەڭ كەلگىلى بولمايدىكەن. ئۇلار بىردەمدىلا مېنى گەپ
قىلالماس قىلىپ، داۋلى بىلەن كۆمۈۋەتتى. تېخى يەنە چىڭراق تۇرسام، جازاغا ئۇچ-
رايدىغانلىقىم ھەققىدە مېنى ئاگاھلاندۇرغانمۇ بولدى. مەن ئامالسىزلىقتىن نەۋبەرنى
داۋالىتىشقا ۋەدە بېرىپ تۆۋەنامە يازدىم. بۇنداق قىلىشتىن باشقا چارىمۇ يوق ئىدى.
چۈنكى بۇ يەردە مېنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىمنى بىلىدىغان ئادەم ھەققەتەن يوق.
ئەگەر ئۆيۈمدىكى تۆت تام ۋە قەدىناس بىساتلىرىمنىڭ كۆزى ۋە تىلى بولغان بولسى-
دى، مەن يېڭىلمەيتتىم. ئەمدى مەن كىمدىن يامانلايمەن؟ قانۇن ئادىل ھۆكۈمچى
دېگەن بىلەن ئۇنى ئىجرا قىلغۇچىلارمۇ ئەۋلىيا بولمىغاندىكىن ئۇنداق ياكى مۇنداق
ھۆكۈم چىقىرىپ قويمايدۇ، دېگىلى بولامدۇ. نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان قوينىمدا ياتقان
ئايالىم قاراپ تۇرۇپ ۋاپا قىلىشنىڭ ئورنىغا جاپا قىلىپ ماڭا تۆھمەت چاپلاۋاتسا، ئۇ-
نىڭغا تېگىشلىك پاكىت تېپىپ بېرەلمەي تۇرۇپ، مەن بىلەن ھېچقانداق تونۇشلۇقى
بولمىغان قانۇن خادىملىرىدىن «مېنى ئاقلىمىدىڭلار» دەپ يامانلاشنىڭ ئورنى بارمۇ؟
مەن ئاخىر نەۋبەرنى دوختۇرغا ئېلىپ ماڭدىم. ئۇ، دوختۇرخانىدا داۋالىنىپمۇ چىقتى،
بىراق مېنىڭ كۆڭلۈم چىۋىن يەۋالغاندەك غەشلىكتە ئۆتتى. كېيىن مەن ئۇنىڭدىن بۇ
ئەھۋالنى چىرايلىقمۇ سوراپ كۆردۈم، يامانلىقچە ھەيۋە قىلىپمۇ باقتىم، لېكىن ئۇ،
بۇ ئىشنىڭ سىرىنى ماڭا ئېيتىپ بەرمىدى.

— بولدى سورىماڭ، كېيىن بىلىپ قالارسىز. ئەمدى يەنە سوراپ يۈرمەڭ، قاراڭ،—
دېدى ئۇ ئوڭ قولى بىلەن مەيدىسىنى تۇتۇپ يەرگە ئېڭىشىپ خۇددى ئۆپكىسى ئاغ-
زىدىن چىقىدىغاندەك بىرنەچچە نۆۋەت «ھۆ» قىلىۋېتىپ،— سېزىكلىكىمنىڭ دەردىنى

تارتىسامۇ بولار،— شۇ گەپ بىلەن تەڭ ئۇنىڭ كۆزىدىن لۆممىدە ياش قۇيۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن تۇنجى پەرزەنتىمنىڭ تۆرەلگەنلىكىنى بىلىپ، ئۇنى قايتا قىستىمىدىم. لېكىن ھامان بىر كۈنى بۇ سىرنىڭ ئاشكارا بولۇدىغانلىقىغا ئىشىنەتتىم. ئەمدىلىكتە ئۇ سىر يېشىلمەي تۇرۇپلا ئۇنىڭدىنمۇ مۇرەككەپ سىرلىق ۋەقە يۈز بەردى.

ئۇ، ئۆلتۈرۈلگەن كۈنى مېنىڭ مىجەزىم يوق، ماگىزىن ئاچقىلى بارماي ئۆيدە ئارام ئالغانىدىم. چۈشلۈكى سائەت ئىككىدىن ئەمدىلا ئاشقاندا ئامبارچى سادىق مېنى ئىزدەپ كەپتۇ. نېمە ئىشلىقىنى ئۇقسام، ئۇلار ئىچكەرىدىكە مالغا ماگماقچى ئىكەن، باشقا ماگىزىندىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئەكەلدۇرۇدىغان ماللارنى زاكاس قىلىپ رەسمىيەت بېجىرىپ بوپتۇ. پەقەت مەنلا قاپتىمەن. شۇڭا بۈگۈن چۈشتە ئارامىمۇ ئالماي ئىشخانىغا بېرىشىم كېرەك ئىكەن. مەن مىجەزىمنىڭ يوقلۇقىغا قارىماي سادىق بىلەن بىرگە ئىشخانىغا كەتتىم. سائەت ئالتىلەردىن ئاشقاندا، ساقچىلار مېنى ئىشلەۋاتقان يېرىمدىن تۇتۇپ ئېلىپ كەلدى. ئەھۋالنى بىلسەم، ئايالىم نەۋبەھەر ئۆلتۈرۈلۈپتۇ.

ئادىلنىڭ ھېكايىسى شۇ يەردە ئاخىرلاشتى. بۇ، ھېكايە ھۇسەن دېگەندەك «ئادەمنى زېرىكتۈرۈدىغان قۇرۇق گەپ» بولماستىن، كىشىنى چۆچۈتىدىغان، ئويغا سالىدىغان سىرلىق ھېكايە ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئادىلنىڭ بايانىمۇ خېلىلا راۋان بولغاچقا، ئېزىزۇپ خۇددى بۇ بىر قاتار سىرلىق ۋەقەلەر ئارىسىدا ئۆزىمۇ باردەك ھېسقا كەلگەن بولسا كېرەك، ئادىلنىڭ ھېكايىسى تۈگەپ بىرنەچچە مىنۇتقىچە چوڭقۇر خىيالدا ئولتۇرۇپ قالدى.

— نەۋبەھەرنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟— دېدى ئۇ، خېلىدىن كېيىن.

— ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، غۇلجىدا تۇغۇلغانىكەن. بىراق ئاتا- ئانىسىدىن كىچىكىدىلا ئايرىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۆز ئاتا- ئانىسىنى بىلمەيدىكەن،— دېدى ئادىل.

سوراق شۇ يەرگە كەلگەندە ھۇسەن ئالدىراش ئىشخانىغا كىرىپ، يەنە بىر قاتىللىق ۋەقەسى يۈز بەرگەنلىكىنى ئېزىزۇپقا ئېيتتى ۋە جىددىيلەشكەنلىكىدىن تىترەپ تۇرغان قولىدىكى نەق مەيداننىڭ ئادرېسى يېزىلغان قەغەزنى ئېزىزۇپنىڭ ئالدىغا قويدى. ئېزىزۇپ يانچۇق خاتىرىسىگە ئۆزى بىلىدىغان بەلگىلىك ھەرپلەر بىلەن بىر نېمىلەرنى ئاندا- مۇندا ئېلىۋالغاندىن كېيىن، ئادىلنى كاتىپ ئايال خادىمغا تاپشۇرۇپ ئىشخانىدىن دەرھال قوزغالدى.

قاتىلنىڭ قاتىلى

بۇ قېتىمقى قاتىللىق ۋەقەسىمۇ يەنە شەھەر چېتىدىكى بىر كونا قورۇدا يۈز بەرگەن بولۇپ، ئەينى مەيداندىكى كۆرۈنۈش كىشىنى ھەيران قالدۇرۇدىغان دەرىجىدە سىرلىق ۋە پاجىئەلىك ئىدى.

تاملىرى پارچە-پارچە كونا خىشلار بىلەن قوپۇرۇلغان ھويلىنىڭ ئىچىدە كۆل رەڭ دېكادىن تىكىلگەن پاختىلىق چاپىنىنىڭ پەشلىرى ۋە ئوڭ قولى قوشۇلۇپ يەڭلىرىگىچە قانغا بويالغان بىر ئەر كىشى قارىغا مىلىنىپ تۈگۈلۈپ ياتاتتى. قورۇنىڭ يان تەرىپىدىكى

ئىشىك قوۋۇقلىرى كىرلىشىپ قارىداپ كەتكەن پاكار كونا ئۆيىنىڭ ئىچىدە يەنە بىر ئەر كىشى باش قىسمى پۈتۈنلەي قانغا بويالغان هالدا ئوڭدا ياتاتتى. ئۇنىڭ كېلىدىكى پىچاق سانجىلغان جايدىن ھېلىمۇ سېرىق سۇ ئارىلاش سۇس قىزىل قان ساقىپ چىقماقتا. ئۆي ئىچىدىكى زەيىنىڭ پۇرىقى بىلەن يەردە چېقىلىپ ياتقان بوتۇلكىدىن تۆكۈلگەن هاراقنىڭ قاڭسىق بۇسىغا ئارىلىشىپ بىر خىل غەلىتە پۇراق پۇراپ تۇراتتى. تاماق ئۈستىلى، بوتۇلكا، رومكا ۋە پىيالە قاتارلىق نەرسىلەر ئوتى تېخى ئۆچۈپ قالمىغان كونا مەشنىڭ يېنىغا ئۆرۈۋېتىلگەن، تاماق ئۈستىلى بىلەن مەشنىڭ ئارىلىقىدا يېنىغا ئۆرۈلگەن ئالیۇمىن چەيىنەكتە تۆكۈلمەي قالغان قايناق سۇدىنمۇ تېخىچە هور چىقىپ تۇراتتى.

ئېزىزۇپ يېڭى ياققان قار ئۈستىدىكى ئاياغ ئىزلىرىنى مەخسۇس قانۇن سۈرەتچىسى سۈرەتكە ئېلىپ بولغۇچە، دەرۋازا ئالدىدا تۇرۇپ تۇردى، ئاندىن قانۇن دوختۇرى بىلەن هويلىدا قارغا مىلىنىپ تۇگۇلۇپ ياتقان كىشىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ بەدىنىنىڭ ئالا - چىپار بولۇپ ئىششىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، دوختۇرغا «نېمە ئىش» دېگەندەك سوئال نەزەرى بىلەن جىددىي قارىدى.

— بىر خىل زەهەرلىگۈچى خىمىيىلىك دورا بىلەن زەهەرلىنىپتۇ. قۇتقۇزۇش تەدبىرلىرىنى قوللىنىش كېرەك،— دېدى، دوختۇر هوسەنگە بۇرۇلۇپ قاراپ.

— بولىدۇ، سىز دېگەندەك بولسۇن. بۇ ئىشنى بۇلارغا تاپشۇرۇپ قويۇپ، بىز ئۆيدىكى كىشىنىڭ ئەهۋالىغا قاراپ باقايلى،— ئېزىزۇپنىڭ سۆزى ئاخىرلاشقۇچە قانۇن دوختۇرى يېنىدىكى يەنە بىر دوختۇرغا باش ئىشارىسى قىلىپ «شۇنداق قىلىڭلار» دېگەننى بىلدۈردى - دە، ئېزىزۇپ بىلەن ئۇ تەرەپكە ماڭدى. ئېزىزۇپ بىلەن قانۇن دوختۇرى ئۆيگە كىرگەندە سۈرەتچى ئۆي ئىچىنى ۋە مەشنىڭ يېنىدا ئوڭدىسىغا ياتقان نامەلۇم كىشىنى سۈرەتكە ئېلىپ بولغانىدى.

— بۇ، ئاللىبۇرۇن جان بىلەن ئالاقىسىنى ئۈزۈپتۇ،— دېدى دوختۇر ئېزىزۇپقا.

— شۇنداق، بويۇن تومۇرى كېسىلگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە غولىدىن سېلىنغان پىچاق ئۇنىڭ يۈرىكىنىمۇ زەخمىلەندۈرگەن بولۇشى مۇمكىن،— دەپ قوشۇپ قويدى سۈرەتچى.

ئېزىزۇپ جەسەتنى داۋام قىلىپ كۆردى. ئۇ ھەقىقەتەن ئۆلگەنىدى. شۇڭا، ئۇ دوختۇرغا گەپ - سۆز قىلماي ئۆز ئادەملىرىگە قاراپ بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا دېدى:

— ھەممىڭلار ئۆز ۋەزىپە دائىرەڭلەردە مەشغۇلاتىڭلارنى داۋاملاشتۇرۇڭلار.

ساقچىلار ئۆز مەشغۇلاتىغا كىرىشىپ كەتتى. دوختۇر بىلەن ئېزىزۇپ سىرتتىكى زەهەرلەنگۈچى كىشىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلگەندە ئۇنىڭ بۇرنىغا كىسلارود نەيچىسى سېلىنىپ بولغانىدى. بۇنىڭ بىلەن زەهەرلەنگۈچىنىڭ نەپەس ئېلىشىغا كاپالەتلىك قىلىندى. ئەمدى دوختۇرلار ئۇنىڭ ئاشقازىنىغا سۈرگە دورىسى ماڭغۇزۇپ، ئاشقازان ۋە ئۈچەيلىرىنى تازىلاشقا كىرىشتى.

— قاراڭ، — دېدى قانۇن دوختۇرى ئېزدىزۇپىقا زەھەرلەنگۈچى كىشىنى ئىما قىلىپ، — بىردەمدىلا نەپەس ئېلىشى ئەسلىگە كەلدى. ئۇنىڭدا يەنە ھاراقنىڭ مەسلىكىمۇ بار، قارىغاندا ئۇ ئىچكەن دورىنىڭ زەھىرى ئانچە كۈچلۈك بولمىسا كېرەك.

ساقچىلار ئۆز ۋەزىپىسى دائىرىسىدىكى مەشغۇلاتىنى تۈگەتتى. ھەممەيلەن بۇ ھادىسە ھەققىدە پەرەزلىرىنى كۆڭلىگە پۈكۈشتى. بىراق ھېچكىم بىر - بىرى بىلەن مۇنازىرىلەشمىدى. چۈنكى ھازىر چارلاش، ئېنىقلاش ۋاقتى ئىدى. بۇ ۋاقىتتا بىر كىشى ئۆز پەرىزىنى يەنە بىر كىشىگە ئېيتماسلىقى، ھەممەيلەن مۇستەقىل پىكىر يۈرگۈزۈپ مۇستەقىل تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشى كېرەك ئىدى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئۆيدىكى جەسەتنىڭ ئىچى يانچۇقىدىن چىققان بىر تۇتام قانغا بويالغان پۇلنى كۆرگەن ھوسەن: «مۇشۇ پۇلغا كۆزى قىزىرىپ ئۇنى ئۆلتۈرگەن بولۇشى مۇمكىن» دېگەن يەكۈننى چىقاردى ۋە ئۇنى بىر نەچچە سەپدىشىغىمۇ ئېيتتى. بىراق ھېچكىم ئىپادە بىلدۈرمىدى. ئېزدىزۇپچۇ؟ ئۇ خۇددى ھېچقانچە چوڭ ئىش بولمىغاندەك ئۆز ئىشلىرىنى ئالدىرىماي بېجىردى. يانچۇق دەپتىرىگە يەنە بىرنەچچە بەلگىلىك ھەرپلەرنى يازدى، ئۇ ھەرپلەرنىڭ بەزىلىرىنى سىزىقچە بىلەن بىر - بىرىگە تۇتاشتۇرۇپ قويدى. ئاندىن ساقچىلارغا ئايرىم - ئايرىم ئىش تەقسىم قىلىپ، بىرلىرىنى دوختۇرخانىغا بېرىپ زەھەرلەنگۈچىنى نازارەت قىلىشقا، بىرلىرىنى مۇشۇ مەھەللىلىك ئامانلىقنى ساقلاش خادىمى بىلەن ماسلىشىپ، ئامىمىدىن كەڭ دائىرىدە ئەھۋال ئىگىلەپ داۋاملىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشقا، يەنە بىرلىرىنى بولسا، ئىشخانىغا بېرىپ ئادەتتىكى ئىشلىرىنى بېجىرىشكە بۇيرۇدى.

زەھەرلەنگۈچى دوختۇرخانىدا تولۇق بىر ھەپتە ياتتى. بۇ، بىر ھەپتە ۋاقىت جەريانىدا ھېچكىم ئۇنىڭدىن بۇ دېلوغا ئائىت گەپ سورىمىدى. شۇڭا ئۇنى سوراق قىلغۇچە بولغان بىر ھەپتىدىن بۇيان جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسى ۋە دوختۇرخانا قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك ئادەملەر بار جايلاردىكى كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا ئىختىيارىي مۇنازىرىلەر ھەر كۈنى دېگۈدەك بولۇپ تۇردى. ھەممە كىشى ئۆزلىرىنىڭ پەرىزىنى ئېيتتى، بىراق ھېچكىم چوقۇم شۇنداق دەپ ئېيتالمىدى. قانۇن خادىملىرى بولسا، كىشىلەرنىڭ سوئالىغا «تېخى ئېنىق ئەمەس» دېگەن جاۋابتىن باشقا ئېنىقراق بىر نەرسىمۇ دېمىدى. چۈنكى زەھەرلەنگۈچى تېخى سوراق قىلىنمىغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە نەق مەيداندىكى ئەھۋال ھەققەتەن مۇرەككەپ ئىدى. ئۆلگۈچىگە كىم پىچاق سالدى؟ زەھەرلەنگۈچى نېمە ئۈچۈن زەھەر ئىچتى؟ ئەگەر زەھەرلەنگۈچى ئۆلگۈچىگە پىچاق سېلىپ ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، ئۆلگۈچىنىڭ پۇلىنى ئالدىمىكىن دېسە، جىمجىت يوشۇرۇنۇۋالماي نېمە ئۈچۈن زەھەر ئىچىۋالىدۇ؟ زەھەرلەنگۈچى ئۆلگۈچىنى ئۆلتۈرۈپ بولۇپ، جىنايىتىدىن قورقۇپ كېتىپ زەھەر ئىچىۋالغانمۇ دەيلى، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالماقچى بولغان ئادەم زەھەرنى ئىچىپ بولۇپ، نېمە ئۈچۈن يەنە سىرتقا دوملاپ چىقىپ «مېنى قۇتقۇزۇڭلار» دەپ ۋارقىراپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇشقا ھەرىكەت قىلىدۇ؟ ئەگەر ئۆلگۈچى بىلەن زەھەرلەنگۈچىنى ئۈچىنچى بىر ئادەم قەستلىگەن دېسەك، ئۇ ھويلىدىكى قارنىڭ ئۈستىدە زەھەرلەنگۈچىنىڭ ئاياغ ئىزىدىن باشقا ھېچقانداق ئىز يوق، ئەمىسە زەھەرلەنگۈچىنىڭ ئوڭ قولى، يىڭى ۋە پەشلىرىدىكى قان نەدىن چاچرىغان؟ بۇلار بىر سىرلىق تېپىشماق ئىدى. شۇڭا، بۇ

ئىشقا ھېچكىم ئالدىراپ بىر نېمە دېيەلمەي قالدى.
ئەۋۋەل دىلۇسدا ھېچ نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەن ھۆسەن بۇ نۆۋەت يەنە بىر
قېتىم تەلەي سىناپ بېقىش كويىدا بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ئالدىراش ئىشلىدى.
ھەتتا ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدىمۇ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا بېرىپ ئەھۋال ئىگىلىدى
ۋە ئېزىزۇپ ئورۇنلاشتۇرغان ساقچى خادىملارنىڭ تەكشۈرۈش ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىپ
ماتېرىيال توپلىدى. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ قالسا، بىرەر يىپ
ئۇچى تېپىپ بۇ دىلونى ئۆزى مۇستەقىل پاش قىلىپ ئۆتكەندىكى كەمتۈكنى تولدۇرۇش
شۇنىڭ بىلەن كىچىككىنە بولسىمۇ خىزمەت كۆرسىتىپ تەشكىلنىڭ نەزەرىگە ئېلىنىش،
بۆلۈم باشلىقى بولۇش ئۈچۈن شەرت ھازىرلاش ئىدى. ئۇنىڭ پەرىزىچە بۇ قېتىم
ئىگىلىگەن ماتېرىيال خېلى ئىشەنچلىك بولۇپ، نەتىجە قازىنىشقا ئۈمىد بار ئىدى.
شۇڭا، بۇ بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئۇنىڭ روھى خېلىلا كۆتۈرەڭگۈ ئىدى.
ئېزىزۇپ بولسا، ئۇنىڭ ئەكسىچە ھېچنېمىدىن خەۋىرى يوقتەك خاتىرجەم كۆرۈ-
نەتتى. ئۇ باشقىلارغا گەپ - سۆز قىلماي ئۇزۇندىن - ئۇزۇن خىيال سۈرەتتى. باش
كۆتۈرمەي ماتېرىيال كۆرەتتى. قۇرلىرى ئاستىغا قىزىل، كۆك سىيادا سىزىقچە تارتىل-
غان لوگىكا كىتابىنى ئوقۇپ خاتىرە دەپتىرىگە بىر نېمىلەرنى يازاتتى. خەرىتىسىنىڭكىگە
ئوخشاش قىلىپ بىر نېمىلەرنى سىزاتتى. ھۆسەن ئېزىزۇپنىڭ يەكۈنىنىڭ قانداق بولغى-
نىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن، پات - پاتلا ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا كىرەتتى، ئېزىزۇپنىڭ باشقا
بىر ئىشلارنى قىلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىچىدە كۈلگۈسى كېلەتتى ۋە «لوگىكا
كىتابىدىن دىلوغا ئائىت نېمە چىقاركىن؟ ئۇ دېگەن كىتاب، كىتاب بولغاندىمۇ مەك-
تەپ باللىرى ئوقۇيدىغان دەرسلىك تۇرسا، ئەتىگەندىن كەچكىچە ئۇنىڭغا قادىلىۋالغىنى
نېمىسىكىن؟ ئەمەلىيەتتە باش قاتۇرماي كىتابقىلا ئېسىلىۋالغان بىلەن مەسىلە ھەل بو-
لامتى؟ ئۆزىنى بىلىملىك كۆرسەتمەكچى، ئەگەر شۇنچە بىلىمى بولسا، جىنايەتچىنى
سوراققا تارتمايلا مەسىلىگە ھۆكۈم چىقارسا بولماسمىدى» دەيتتى ئىچىدە مەسخىرە
قىلىپ، بىراق ئېزىزۇپقا بىر نەرسە دېيىشكە پېتىنالمايتتى.
زەھەرلەنگۈچى بىر ھەپتىدىن كېيىن رەسمىي سوراققا تارتىلغاندا، ئېزىزۇپ خاتىد-
رە دەپتىرىدىكى «خەرىتە» لىرىدىن بىرنەچچىسىگە توغرا، بىرنەچچىسىگە خاتا بەلگىسى-
نى ئۇردى. بىراق، يېڭى گەپ ئاڭلىغاندەك ھەيران قالمىدى. ھۆسەن ۋە باشقىلار بول-
سا، پەرەزلىرى زەھەرلەنگۈچىنىڭ ئىقرار ۋە ئەمەلىي پاكىتلىرىغا يېقىنلاشمىغانلىقىدىن
ئەپسۇسلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى.
ھەممە كىشى ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىن ئىبارەت بۇ زىددىيەتلىك دۇنيانى ئۆز
خىيالىدا توغرا چۈشىنىمەن دەپ ھېس قىلىدىغاندۇ، چۈنكى جەمئىيەتكە سەن قانداق
پوزىتسىيىدە قارىساڭ، ئۇ ساڭا شۇنداقتەك كۆرۈنەدۇ. بىراق تەجرىبىگە باي، كۆزىتىش-
كە ماھىر ئادەملەرلا مەسىلىگە ئانچە يۈزەكى قارىمايدۇ ھەمدە ئالدىراپ يەكۈن چىقار-
مايدۇ. ئۇلار ئېزىزۇپقا ئوخشاش ھەر خىل ئېھتىماللىقنىمۇ ئويلاپ قويۇشنى بىلگەن-
لىكتىن، يېڭى ئەھۋالغا دۇچ كەلگەندە ئانچە ھەيران قالمايدۇ. بىراق، ھۆسەن بۇنداق

قىلىشنى تېخى ئۆگىنىۋالمىغانىدى. بۇنىڭغا ئۇنىڭ رازۋېتكا كەسپىنى قىلىۋاتقىلى ئۇزۇن بولمىغانلىقىمۇ بىر سەۋەب، ھەممىدىن مۇھىمى باشقىلارنى كۆرەلمەسلىك، ئۆزىگە ئادەتتىن تاشقىرى ئىشىنىپ كېتىش قاتارلىقلار سەۋەبچى ئىدى. ئۇ، بۇرۇن تۇرمىدە قاراۋۇللۇق قىلغان بولغاچقا، جىنايەتچىلەرگە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئادەتلىنىپ قالغان. ئۇ يەردە ئەلۋەتتە ئۇنىڭ دېگىنى دېگەن بولاتتى. ئەمدى رازۋېتكا بۆلۈمىدە ئۇنىڭ بۇ ئادىتى تۈزىتىشكە تېگىشلىك ئىللەت بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ئۆزى ئۇنى تېخى تونۇپ يەتمىگەنلىكى ئۈچۈن، ھەدېسلا قاراملىق بىلەن يەكۈن چىقىرىپ نەتىجىدە تامغا ئۇسۇپ قالاتتى. ئۇ، بۇ قېتىممۇ شۇنداق بولدىغۇ! بۇنىمۇ تولا ئەيىبكە بۇيرۇغىلى بولمايدۇ. ھېلىغۇ ھۇسەندەك ياش رازۋېتكىچى ئىكەن، خېلى پىشقەدەم ئەربابلارمۇ شەخسىي غەرەزىنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ قالسا ئاسانلا تېيىلىپ چۈشىدۇ، ئەمەسمۇ؟ ئادەملەرنىڭ خېلى بىر قىسمىدا شۆھرەت پەرەستلىك تېخى يوقالغىنى يوق. ئۇلارمۇ ھۇسەنگە ئوخشاش قۇرۇق تامغا بىرنەچچە قېتىم ئۇسۇۋالسا، ئاستا - ئاستا ئۆز يولىنى تاپىدۇ. ئەمدى ھۇسەنمۇ ھېس قىلغاندۇ. بەلكىم كىچىككەنلىكىنى بىلگەندۇ. ئۇ تېخى يەنە بىرنەچچە نۆۋەت ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرار. بۇغۇ مەيلى، يامان بولغىنى تېخى تونۇگۈنلا ئۇنىڭ بىر سىڭلىسى نىكاھ رەسمىيىتى ئۆتمەي ناتونۇش ئەرنىڭ ئارقىسىدىن قېچىپ كەتكەنلىك توغرىسىدىكى گەپ ئىدارىدە بىر بولۇپ كەتتى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ بۈگۈنكى سوراققا قاتنىشىشقا بەل باغلىغانىدى. نەتىجىدە بۈگۈنمۇ تەلىيى تەتۈر كېلىپ قالدى. شۇڭا ئۇ سوراقخانىدا بىھۇدە ئولتۇرغانلىقىنى سېزىپ، بىرەر ئىشنى باھانە قىلىپ چىقىپ كەتمەكچى بولدى. بىراق ئۇنداق قىلىشقىمۇ ئىمكان بولمىدى.

زەھەرلەنگۈچىنىڭ ئېيتىشىچە، ئۆلگۈچىنىڭ ئىسمى ئوسمان ئۆزىنىڭ ئىسمى ئەخمەت ئىكەن. ئېزىزۇپ بۇ ئىسىملارنىمۇ بەلگىلىك ھەرپلەر بىلەن خاتىرىسىگە ئېلىۋالغاندىن كېيىن سوراقنى داۋاملاشتۇردى.

— ئۆزۈڭنىڭ ئېيتىشىچە، ئوسماننى سەن ئۆلتۈرۈپسەن، نېمە سەۋەبتىن ئۆلتۈردۈڭ؟ ئۆزۈڭ نېمە ئىش قىلىدىغان ئادەم؟ ئوسمان بىلەن نېمە مۇناسىۋەتلەرنى قىلىشقان؟ بۇ ئەھۋاللارنى تەپسىلىي سۆزلەيسەن، بىلدىڭمۇ؟ — دېدى ئېزىزۇپ ئالدىرىماي سۆزلەپ.

— ئوسماننى ئۆلتۈرگەن بولساڭ، نېمىشقا زەھەر ئىچتىڭ؟ — دېدى ھۇسەن سۆز قىستۇرۇپ.

— مەن ئېيتاي، — دېدى ئەخمەت ھۇسەنگە بىر قېتىم باش ئېگىپ قۇللۇق بىلدۈرۈپ، — مەن ئەسلىدە يېتىمچىلىك بىلەن جاھاندارچىلىق قىلىپ يۈرگەن بولغاچقا مۇقىم بىر شەھەرنى يۇرتۇم دەپ ئېيتالمايمەن. يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان تۇرپانغا ئورۇنلىشىپ ئاز - تولا تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ جاھاندارچىلىق قىلىۋاتاتتىم. بەختىمگە قارشى ئوسمان سىڭلىم نەۋبەرنى ئالداپ ئېلىپ كېتىپتۇ. ئىزدەپ تاپالماي يۈرسەم نەۋبەردىن خەت باردى، ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى بىلىپ دەرھال ئۈرۈمچىگە كەلسەم، كۈتۈلمىگەن پەيتتە ئوسماننى ئۆلتۈرۈشكە مەجبۇر بولۇپ قالدىم.

— زەھەرلى نېمە ئۈچۈن ئىچتىڭ؟ — دېدى ھۆسەن ئۈستەلگە مۇشتلاپ.

— ئۇ سىڭلىمنى ئۆلتۈرگەن قاتىل ئىدى. مەن ئۇنى تۇتۇۋالسام مېنىمۇ ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ، ھاراققا زەھەر ئارىلاشتۇرۇپ بېرىپتۇ، مەن ئۇنى سەزمەي قاپتىمەن. زەھەرنىڭ تەسىرى ئۆزىنى كۆرسەتكەندە، مەن ئۇنىڭ قولىدىن تىرىك قۇتۇلالمايدىغانلىقىمنى، تىرىك قۇتۇلمىسام بۇ، بۇزۇق ئادەم جەمئىيەتتە يوشۇرۇنۇپ قىلىپ، نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ئامال بولسا، مۇشۇ خەتنى سىلەرگە تاپشۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭغا پىچاق تىققاندىم — دېدى ئەخمەت يانچۇقىدىن پۇرلاشقان كونۋېرتنى چىقىرىپ. ئىشىك تۈۋىدە نازارەت قىلىپ تۇرغان ساقچى خەتنى ئەخمەتنىڭ قولىدىن ئېلىپ ئېزىزۇپنىڭ ئالدىغا قويدى.

— بۇ خەت كىمنىڭ؟ — سورىدى ئېزىزۇپ.

— ئوسمان ئۆلتۈرگەن نەۋبەرنىڭ ئۆلۈشتىن بىر نەچچە كۈن ئىلگىرى ماڭا يازغان خېتى، — دېدى - دە، ئەخمەت ساپان سۆرەپ ھېرىپ كەتكەن ھۆكۈزدەك ئۇھ تارتىپ قويدى.

ئېزىزۇپ كونۋېرتنىڭ ئىچىدىكى خەتنى چىقىرىۋېتىپ، ھۆسەنگە تىكىلىپ قاراپ قويدى. ئۇنىڭ كۆزى ھۆسەننىڭ كۆزى بىلەن ئۇچراشقاندا، ھۆسەننىڭ كۆزى قارىغا ئېلىنغانلىقىنى بىلىپ قالغان جەرەندەك قاچىدىغان جاي تاپالماي قالدى.

— ئاۋۋال سىز كۆرەمسىز - يا؟ — دەپ قويدى ئېزىزۇپ ھۆسەننىڭ ئەندەرەپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ.

— ياق، يا، ئاۋۋال ئۆزىڭىز كۆرسىڭىزمۇ ئوخشاش، — دېدى ھۆسەن يېنىدىكى كاتىپقا ۋە ئىشىك تۈۋىدىكى قاراۋۇلغا غىل - پال قاراپ قويۇپ.

ئېزىزۇپ بۇ خەتنى ئاچتى. ئاجايىپ ئىش ھە؟ يەر يۈزىدە ئازراق بولسىمۇ يوشۇرۇن سىرى بولمايدىغان ئادەم بولمىسا كېرەك، بۇ سىرلارنىڭ بەزىلىرى مۇشۇنداق ئۆزلۈكىدىن ئاشكارىلىنىدۇ، بەزىلىرى قاتتىق قىيىن - قىستاقلار ۋە مەجبۇرلاشلار ئارقىلىق ئاشكارىلىنىدۇ. يەنە بەزى سىرلار بولسا، يوشۇرۇش ھاجەتسىز بولغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ سىرلىق سۈپىتىنى يوقىتىدۇ. ياكى كۆڭۈلنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا داۋاملىق يوشۇرۇنۇپ، ئادەم ئۆلگەندە جەسەت بىلەن بىرگە قارا تۇپراققا كۆمۈلىدۇ.

ئادەمنىڭ تۇۋا دېگۈسى كېلىدۇ. ھۆسەن نەۋبەر دىلوسى ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ نەچچە كېچىنى چالا ئۇيقۇدا ئۆتكۈزدى. نەچچە كۈنلەپ دەم ئالماي ھېرىپ چارچاپ ئىشلىدى. ئۇ چاغدا ھېچقانداق يوچۇقى تېپىلمىغان بۇ سىرلىق گۆرنىڭ ئىشىكى ئەمدى ئۆزلۈكىدىن ئاشكارىلىنىۋاتقانلىقى قىزىق ئىشتە! تەقدىر راستىنلا ھۆسەننى كۆزگە ئىلماپتۇ. ئۇنداق بولمىسا نەۋبەر دىلوسى ھۆسەننىڭ قولىدىكى چاغدا — بۇنىڭدىن بىر ھەپتە، ئون كۈن بۇرۇن خەت بۇ ئاشكارىلانماي، ئەمدى ئېزىزۇپنىڭ قولىغا ئۆتكەندە توشقان ئۇۋىسىدىن چىققاندەك ئۆزلۈكىدىن ئاشكارا بولامدۇ؟ ھۆسەن بەلكىم سەۋرسىزلىكىدىن ئەمەس تەلىيىدىن ئاغرىنىۋاتىدىغاندۇ. ياكى ئېزىزۇپنى يەنە بىرنەچچە كۈندىن كېيىن كەلمەي بالدۇر كېلىۋېلىپ تەييارغا ئىگە بولۇۋالدى دەپ قاغاۋاتىدىغاندۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىشى. ئەمدى بىز ئېزىزۇپنىڭ قولىدىكى خەتكە كېلەيلى. خەت سىزىقسىز

ئېپىز قەغەزگە 80 - يىللارنىڭ بېشىدا ئەمەلدىن قالغان يېڭى يېزىق بىلەن يېزىلغان بولسىمۇ رەتلىك ۋە ئېنىق ئىدى. ئېزىزۇپ سېرىق چىرايىغا ياردىشىدىغان كۆكۈش كۆزلىرىنى يېنىك ئۇۋۇلىۋېتىپ كۆزەينىكىنى تاقاپ خەتنى ئۈنسىز ئوقۇشقا باشلىدى.

نەۋبەرنىڭ خېتى

ئاكا، ھەيران بولماڭ، مەن ئاجىزلىق ۋە ئەقىلسىزلىكىمدىن سىزگە ۋاپا قىلالمىدغاننىڭ ئۈستىگە، بالايىئاپەت تېرىپ بېرىش ئالدىدا تۇرغان نەس باسقان بەختسىز سىڭلىڭىز نەۋبەر بولىمەن. مەن ھازىر ئورۇمچىدە، گويا قاباھەتلىك چۈش كۆرۈپ، قانداقتۇر بىر تۆمۈر تىرناقنىڭ ئىلكىدە سىقىلغاندەك، ۋەھىمە ئىچىدە ئاماسىز تۇرۇۋاتىمەن. مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا نۇرغۇن كەچۈرگۈسىز گۇناھلارنى ئۆتكۈزدۈم. بۇ ئىشلارنى سىزگە ئېيتىپ بەرسەم بەلكىم بەدىنىڭىزگە زەھەرلىك يىلان يۆگۈشۈۋاتقاندەك يىرگىنەرسىز. قورقۇنچ ھېس قىلارسىز. بىراق مەن ھازىر بۇ ئىشلارنى سىزگە ئېنىق ئېيتمىسام، سىز كېلىپ ماڭا ياردەم قىلمىسىڭىز، مېنىڭ تېنىم چۆكۈپ كېتىۋاتقان بۇ چوڭقۇر ئىپلاس پاتقاقتىن قۇتۇلۇشقا زادىلا ئامالىم يوق. ئۆزىڭىز بىلىسىز، مېنىڭ بۇ دۇنيادا سىزدىن باشقا ھېچقانداق تايانچىم ۋە ياردەمچىم يوق. شۇڭا مەن يەنىلا سىزدىن ئەڭ ئاخىرقى بىر نۆۋەت ياردەم سورايمەن. ئەسلىدە تەقدىر ئۆلۈمگە بۇيرۇغان شۇم پېشانە بىر قىز ئىكەنمەن. ئانام ۋە سىز مېنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ بۇ كۈنگە ئېلىپ كەلگەن ئىدىڭلار. مەن سىلەرنىڭ ئەجرىڭلارغا، بولۇپمۇ سىزنىڭ ماڭا قىلغان ئاكىدارچىلىقىڭىزغا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇرۇشۇم، ئۆمۈر بويى خىزمىتىڭىزنى قىلىشىم كېرەك ئىدى. ئەپسۇسكى مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا ۋە ۋىجدانىم ئالدىدا كەچۈرگۈسىز گۇناھ ئۆتكۈزدۈم. ئەسلى جىنايەتلىرىم ئۈچۈن ئۆلۈمگە مەھكۇم بولۇشقا لايىق ئىدىم. بىراق مەن بۇنداق سىرلىق ۋە بىھۇدە ئۆلۈپ، سىز قاتارلىق بىرنەچچە ئادەمنىڭ كۆڭلىنى مەڭگۈ غەش قىلىشقا، شەيتان ئويۇنىغا ئوخشاش سىرلىق ۋە ئىپلاس ئىشلارنى سىزدىن ۋە جەمئىيەتتىن يوشۇرۇپ كېتىشكە كۆڭلۈم ئۇنىمىدى. سىزگە ئېيتساممۇ-ئېيتمىساممۇ ئوخشاش، مەن بەربىر ئۆلۈمگە لايىق. بىراق سىز قايىل بولۇڭكى مەن ئەقىلسىزلىق قىلىپ يولدىن ئېزىپ مۇشۇ جىنايەتلەرنى ئۆتكۈزگەنلىكىم ئۈچۈن، سىزنىڭ قولىڭىزدا سىزنىڭ جازايىڭىز بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ جان بېرىشكە رازىمەن.

سىز بىلىسىز، نى - نى قەھرىتان سوغۇقلاردا كىشىلەرنىڭ تونۇرلىرى ۋە ئاشپەزلەرنىڭ ئوچىقى ئالدىدا قاسماق چاپانىنى يېپىنىپ ئاچ قورساق تۈننى ئۆتكۈزگەن چاغلىرىمىزدىمۇ، ياكى ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئېغىر ئەمگەك قىلغان چاغلىرىمىزدىمۇ سىزدىن بىسوراق بىرەر ئىشنى قىلمىغان ۋە سىزگە بىرەر ئېغىز يالغان سۆزلەپ باقمىغان. مەن پەقەت سىزنىڭ پاناھىڭىزدا، سىزنىڭ شەپقىتىڭىز بىلەن بۈگۈنكىدەك ئادەم بولغانمەن. ئىشىنىڭكى ھازىرمۇ سىزنىڭ ئالدىڭىزدا قىلىۋاتقان سۆزۈمنىڭ بىرىمۇ يالغان ئەمەس. ئالدىنئالا ئېيتىۋالاي، سىز ماڭا ھەرقانچە نەپرەتلەنسىڭىزمۇ، مېنى چايناپ پۈركۈۋەت-

كىگىز كەلگەندىمۇ خىتمىنى سەۋرى قىلىپ ئوقۇڭ ھەممە ئۆتكۈر كاللىڭىزنى ئىشلىتىپ، مېنى بۇ ئىپلاس پاتقاق چوڭقۇرلۇقىدىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ ئامالىنى قىلىڭ.

سىز قەشقەر تەرەپكە كېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، بىر كۈنى چۈشلۈكى ئۆيگە توساتتىن بىر كىشى كىرىپ كەلدى. مەن ئۇنى دەرھال تونۇيالماي سورىدىم:

— سىلى كىم بولىلىكىن؟

— ۋاي تونۇمايۋاتامسىز، ھېلىقى چاغدا، ۋاي سىز مۇشۇ بالىڭىزنى تۇغقان ۋاقتىڭىزدا، مەن سىلەرگە 300 سوم پۇل بەرمىدىممۇ؟ — دېدى ئۇ كوماك چىشىنى كۆرسىتىپ ھىجىيىپ. مەن ئۇنىڭ ئوسمان قاۋان دېگەن ھېلىقى سېخىي سودىگەر ئىكەنلىكىنى بىلىپ بىر ئاز خىجالەت بولدۇم.

— ھە راست، ھېلى ئوخشىتىپراق ئۆز كۆزۈمگە ئىشەنچە قىلالماي قاپتىمەن، سەمىرىپ كېتىپسىز. كىيىمىڭىزمۇ پوزۇر بولۇپ كېتىپتۇ. ھە، قايا‌قتىن كېلىشىڭىز. ئاكامنى ئۇچراتتىڭىزمۇ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىپ. ھېلىقى 300 سوم پۇلنى سۆيلەپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قوشۇپ قويدۇم. — ئوقەت قىلىمەن دەپ، ئۆيدىكى پۇلنىڭ ھەممىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتكەنىدى.

— ۋاي مېنى بىلمەيدۇ دەمسىز. مېنى بۇياققا شۇ ئەخمەت ئەۋەتتى. سىز بۇ يەردە ئۇ «پۇلنىڭ ھەممىسىنى يىغىشتۇرۇپ كەتتى» دەپ قاقشاپ ئولتۇرغىنىڭىز بىلەن، ئۇنىڭ سودىسى قالتىس يۈرۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۇ مېنى سىزنى ئۈرۈمچىگە ئېلىپ چىقىشقا ئەۋەتتى. ئۆزى بىر ماشىنا قوي تېرىسى ئېلىپ ئۈرۈمچىگە يۆتكەپ ماڭدى. ئۇ سىزنى ئېلىپ ئىچكىرىگە بېرىپ كەلمەكچى بولۇۋاتىدۇ. ئەگەر بىر ماشىنا تېرىنى ئىچكىرىگە تارتىۋالسا، مىليونېر بولىدۇكەنلار دېگەن شۇ. قانداق، قالتىسمىكەن؟ تېز بولۇڭ، قولىقىڭىزنى خۇش ئېتىپ ئولتۇرماي كۆزىڭىز بىلەن كۆرۈپ كېلىڭ، بالىڭىزغا قاراپ تۇرغىدەك ئادەم يوقمۇ؟

مەن ئوسماندىن سىزنىڭ خەۋىرىڭىزنى، يەنە كېلىپ خۇش خەۋىرىڭىزنى ئاڭلاپ، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالمايلا قالدىم. مەن سىزنىڭ گېپىڭىزنى يىرماسلىق ئۈچۈن ئەكبەرنى قوشنىمىز لاۋمانىڭ قاراپ تۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ، ئوسمان بىلەن بىرگە شۇ كۈنىلا ئۈرۈمچىگە ماڭدىم. ئۈرۈمچى دېگەن ئادەم قايىنىمىغا ئايلانغان بۇ شەھەردە ئادرېسسىز ئادەمنى ئىزدەپ تېپىش مۇمكىنمۇ؟ مەن كېلىپ ئۈچ كۈنگىچە سىزنى ئىزدەپ تاپالمىدىم. ئوسمان مەن بىلەن ھەر كۈنى بىرنەچچە نۆۋەت ئۇچرىشىپ تۇردى. ئۇمۇ سىزنى ئىزدەۋاتقانلىقىنى ئېيتتى. بىراق مېنىڭ ئىزدىشىم بىلەن ئۇنىڭ ئىزدىشى ئوخشىمايتتى. مەن ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبۇس بېكىتى بىلەن پويىز ئىستانسىسى ئارىلىقىدا بوينۇمنى قىسىپ يۈردۈم. ئۇ بولسا، بىردەم كىچىك ماشىنا، بىردەم موتوتسىكىلىت بىلەن چېپىپ يۈردى. ئۈچ كۈن ئىچىدە مەن ئوسماندىن ئالغان 50 سوم پۇلنىمۇ ياتاق بىلەن تاماققا ئىشلىتىپ تۈگەتتىم. «قانداق قىلغۇلۇق، ئوسماندىن يەنە ئازراق پۇل سوراپ ئېلىپ ئۆيگە قايتايمۇ؟» مەن شۇ خىيالدا قاتناش بېكىتىدە تۇرسام ئوسمان پەيدا بولدى. ئۇ

مېنىڭ قايتماقچى بولغانلىقىمنى ئاڭلاپ - «ئەخمەق، ئەخمەتكە ئاۋارىچىلىق تېرىپ بەرگىگەز كېلەۋاتامدۇ؟ بىرنەچچە ئون سومنىڭ كارايىتى چاغلىق. تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن سىزنى كەچتە بىر تونۇشۇمنىڭكىگە ئاپىرىپ قويىمەن. ئانچە - مۇنچە جاھاندارچىلىق قىلدىمىكىن دېسەم، پۇلنى تۈگىتىپ تۇرۇپسىز» دەپ ئەيىبلەدى. راست دېگەندەك ئۇ كەچتە بىر جىپ ماشىنا بىلەن كېلىپ، مېنى تونۇشىنىڭكىگە ئېلىپ ماڭدى. كىم بىلىدۇ، ئۇنىڭ تونۇشىنىڭ بۇ ئۆيى ھەممە رەزىللىكلەرنى قىلىشقا بولىدىغان پاسكىنا بىر ماكان ئىكەن. يېرىم يالىڭاچ ئىككى چوكان بىردەم ئۇنىڭ، بىردەم بۇنىڭ قۇچىقىغا ئولتۇرۇپ، ئەرلەرگە ھاراق ئىچكۈزىدىكەن. ئەرلەر بولسا، قەرت بىلەن ئۇتۇشماق ئوينايدىكەن..

— بۇ، بىزنىڭ بىر باي دوستىمىزنىڭ ئايالى بولىدۇ. ئىسمى نەۋبەر، ياۋروپا - چە،— دېدى ئوسمان مېنى مازاق ئارىلاش تونۇشتۇرۇپ. ئۆينىڭ ئىچىدە شاڭخو كۈلكىسى كۆتۈرۈلدى. مەن ئىزاچىلىقىمدىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولۇپ ئىشىك تۈۋىدىلا بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇردۇم. ئوسمان بولسا، ھەمراھلىرىنىڭ ئويۇنىغا قوشۇلۇپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن ئۇتتۇلۇپ پۇلى تۈگەپ ئورۇندىن قوغلانغان بىر ھىڭگاڭ چىش كېلىپ مېنى ئولتۇرغۇزمىدى. ئۇنىڭ سۆزلىرى، قىلىقلىرى شۇنداق تېتىقسىز ئىدىكى، مەن ئادەم نەسلىدىنمۇ ئاشۇنداق مەخلۇق تۇغۇلۇپ قالىدىكەن دېگەننى تۇنجى قېتىم ئاشۇ ئۆيدە ھېس قىلدىم. ھاراق ۋە تاماكىنىڭ بۇسى، بەدقىلىقلار مېنى بۇ يەردىن كېتىشكە مەجبۇر قىلدى. مەن «نېمىلا كۆرسەم كۆرەي» دېگەن ئويغا كېلىپ «غىپپىدە» ئۆيدىن چىقتىم. قاراڭغۇلۇقتا قانچىلىك يۈگۈرگەنلىكىمنى بىلمەيمەن. ئەمدىلا تار كوچىدىن چىقىپ چوڭ كوچىغا قايرىلىشىمغا ئارقامدىن بىر موتوتسىكلىتتا ئىككى ئادەم كېلىپ ئاغزىمغا لۆڭگە تىقىپ قولۇمنى كەينىمگە قايرىدى - دە، موتوتسىكلىتقا ئولتۇرغۇزۇپ ياندۇرۇپ ئېلىپ ماڭدى. مەن ۋارقىراش ۋە تىپىرلاشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي ھېلىقى ئوسماننىڭ تونۇشىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ قالدىم.

— ئاسمانغا چىقىپ كېتەرمىكىن دېسەم يېنىپ كەپسىزغۇ؟ ئاگاھ بولۇڭ، بۇنىڭدىن كېيىن مەندىن بىسوراق بىر قەدەممۇ ماڭمايسىز. بولمىسا كۆرۈدىغىنىڭىزنى تەسەۋۋۇر قىلىپ كۆرۈڭ،— دېدى ھويلىدا تۇرغان ئوسمان كاچىتىمغا ئىككىنى سالغاندىن كېيىن. مېنىڭ يۈزلىرىمدىن ئوت چىقىپ كەتتى. ئۇلار مېنى ئايرىم بىر ئۆيگە سولاپ ئىشىكنى تاقىدى. مەن ئەتىسى كەچكىچە شۇ ئۆيدە ياتتىم. ئۇلار ئىچىشىپ مەست بولۇشقاندىن كېيىن مۇشتلاشتى. بىر بىرىنىڭ پۇلىنى بۇلۇشۇپ ئۇزاققىچە جودالاشتى، ھەتتا بۇ جودا ئەتىسى كەچ كىرگىچە بېسىقمىدى. ھېلىقى ئىككى چوكاننىڭ سەت چىرقىراشلىرىمۇ كېچە - كۈندۈز بېسىلمىدى. ئەتىسى ئوسمان قاپاقلىرى ئىششىغان ھالەتتە ئىشىكنى ئېچىپ كىرىپ كەلدى ۋە:

— ھەممىسى سەن قانجىقنىڭ كاساپىتى. بىر ئوبدان كېلىۋاتقان ئامەتنى سېنى ئىزدەيمەن دەپ ئارىلىقنى ئۈزۈپ قويۇپ قولۇمدىن كەتتى. بىر سومكا پۇلنىڭ ھەممىسى تۈگىدى. ئەمدى مەن سېنى ساتىمەن، سېنى پۇل قىلىمەن،— دەپ مەست

ھالدا دەلدەڭشىپ كېلىپ چېچىمدىن تۇتۇپ كارۋاتقا يىقىتتى. مەن مىڭ تىركەشكىنىم بىلەن ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلەيتتىممۇ؟ ئاخىرى ئۇنىڭغا يالۋۇرۇشقا باشلىدىم.

— جېنىم ئاكا، مېنى قويۇۋېتىڭ، مېنىڭ قېشىمغا يېقىن كەلمەڭ، سىز ئەخمەتنىڭ دوستى ئەمەسمۇ؟ نېمە دېسىڭىز قىلاي، مېنىڭ بەدىنىمنى تۇتقۇچە بولماڭ،— دېدىم ئۇنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن. مەن ئۇنىڭغا يەنە نۇرغۇن ياخشى سۆزلەرنى قىلدىم. چۈنكى بۇ ئەسلى بىر تەلۋە نەرسە. ئۇنىڭ ئۈستىگە پۇلىنى ئۇتتۇرۇپ ئاچچىقىدا ھاراقنى ئىچىۋېرىپ تېخىمۇ تەلۋىلەشكەن. بۇ پەيتتە ئۇنىڭدىن ئاسانلىقچە قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. مېنىڭ يىلىنىشلىرىم تەسىر قىلدىمۇ ياكى ئۆزىنىڭ رەھمى كېلىپ قالدىمۇ ئۇ مېنى قويۇۋەتتى، خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ كارىۋاتنىڭ بېشىغا سانجىپ قويۇپ بىردەمگىچە كالىدەك ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى.

— ئوسمان،— دېدى سىرتتىن بىرسى كىرىپ، تۇر ئورنىڭدىن، تۇرە، كەچ كىرىپ قالدى ئازىراق ھەرىكەت قىلايلى. ماشىنا كەلدى.

ئۇ ئىككىيلەن مېنى ئېلىپ ماشىنىغا چىقتى. بىر يولۇچىلار بېكىتىگە بېرىپ چۈشتۇق، شوپۇر ئوسماننىڭ ھەمراھى بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قالدى. مەن نېمە ئىش قىلىدىغىنىمىزنى بىلمەي گاڭگىراپ تۇردۇم.

سىز بىلىسىز، مەن كىچىكىمدىن سىزگە ئەگىشىپ چوڭ بولغان. بەدىنىمىز ئېچىلىپ قالسىمۇ، قورسىقىمىز ئاچ قالسىمۇ تىلەپ يەپ، ياماپ كەيسەكمۇ بىر كىمنىڭ نەرسىسىنى بىسوراق ئالمىغانىدۇق. ئەمدى پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئەكسىچە بولدى. مەن بۇنداق بولۇشىنى ئاخشامقى مەنزىرىدىنلا بىلىپ بولغانىدىم. بۇلار ھەرگىزمۇ ھالال ئەمگەكى بىلەن ياشايدىغانلار ئەمەس. كىملەرنى قايسى شۇملۇقلار كۈتۈپ تۇرۇدىكىن؟

— ۋاي ئەخمىقەي،— دېدى ئوسماننىڭ جىگجىك ھەمراھى ئۇنىڭ پېشىدىن تارتىپ،— ھەرىكەت قىلىساڭ بەرىكەت كېلىدۇ. قولۇڭدا بىر ئوبدان قورالىڭ تۇرسا، نەگە ئاتساڭ شۇ يەرگە تېگىدۇ،— ئۇ بېشى بىلەن مېنى ئىشارەت قىلىپ كۆرسەتتى،— قېنى ئىشقا سالامسەن؟!

ئوسمان ئەمدى مەستلىكتىن بىر ئاز تۈزۈلۈپ قالدى. مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ ھىجىيىپ:

— ھە، ئۇ توغرا دەيدۇ نەۋبەر. ھەرىكەت قىلىساق بەرىكەت دېگەن شۇ. سىزدىن ھېچ كىشى گۇمان قىلمايدۇ. مەنھە دېگەندە «شاپپىدە» ھەرىكەت باشلاڭ. قالغىنىنى كېتىۋېتىپ ئۆگىنىۋالىسىز. بەغەرەزلىك قىلسىڭىز كۆكسىڭىزنى كېسىپ، قولىڭىزغا تۇتقۇزۇپ قويىمەن، بىلدىڭىزمۇ؟— دېدى ۋە مېنىڭ ھەيكەلدەك تۇرۇپ قالغىنىمنى كۆرۈپ ئوڭ مۈرەمنى سىلكىپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى — خۇدايىم بۇ دۇنياغا ياراتقان بەندىسىنىڭ ھەممىسىگە ئۆز لايىقىدا رىسىق ئاتا قىلغان. بىراق ئۇنى بىر خىل ئۇسۇلدا بەرمەيدۇ. قاراڭا ئاۋۇ پىسكاپتا ئولتۇرغان مەخلۇقنى، ئۇ كۈن بويى بىكار ئولتۇرۇپ ھۆكۈمەتنىڭ نېنىنى يەپ، پۇلىنى خەجلەپ سەمرىگەن ئەمەلدار، قاراڭ، ماۋۇ بۇرۇتىنى تولغاپ ئالچاڭلاپ كېتىۋاتقان ھىلىگەر سودىگەر بولسا، سادىدا پۇقرانى قاقتى-سوقتى قىلىپ

پۇل تاپىدۇ. ئاۋۇ سەللە يۆگىۋالغان مەككار سوپىنىڭ مېڭىشىنى كۆرمەمسىز، قاياقتىن پوشكال پۇرايدىكىن دەپ تىمىسقىلاپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇلارغا خۇدا ئاشۇ ئۇسۇللار ئارقىلىق رىسقىنى تېپىپ يېيىشكە بۇيرىغان. بىزگىچۇ؟ بىزگىمۇ خۇدا بەرگەن رىسق بار.

— راست دەيسەن ئاداش، ئاۋۇ شاپ بۇرۇت سەھرالىقنى، قارا ئەنە!— ئوسماننىڭ ھەمراھى بادام دوپپا كىيىۋالغان ئېگىز بوي شاپ بۇرۇت كىشىنى ئىما قىلىپ كۆرسەتتى.

— ھە، توغرا، ئۇنىڭ ھاڭۋېقىپ تۇرغانلىقىدىن بۇ يەرگە كېلىپ باقمىغان تومپايدەك قىلىدۇ. بولۇڭ، بېرىپ بىر نېمە دەپ ئىشىنى توغرىلاڭ،— ئوسمان مېنى تېز ھەرىكەت قىلىشقا ئالدىراتتى. مەن نېمە قىلىشىمنى بىلمەي ئۇنىڭدىن سورىدىم:

— نېمە دەيمەن.

— قەيەردىن كەلگەنلىكىنى، نەگە بارىدىغانلىقىنى سوراڭ. ئىش ئەپلەشسە ئۆزىڭىز بىلىپ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرسىڭىز بولىۋېرىدۇ. بىز سىزگە قاراپ ماسلىشىپ ئىش قىلىمىز. تېز بولۇڭ. ئۇ كېتىپ قالغىلىۋاتىدۇ، مېڭىڭ دەيمەن.

تېخى ھېلىلا كۈچۈكلىنىپ ھىجىيىپ سۆزلەۋاتقان ئوسمان مانا ئەمدى خۇددى ياۋا توڭگۇزدەك چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ مېنى كۆز ئالدىمىزدىكى رەزىل ئىشنى قىلىشقا زورلىدى. ئۇنىڭ نەپسى ئالدىرايتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم ئادەم ئالداش يولىغا مەجبۇرىي قەدەم قويدۇم. مۇشۇ پەيتتە مەن ئاشۇنداق قىلمايمۇ ئوسماندىن قۇتۇلالمايتتىم، يۈرىكىم دۈپۈلدەپ، دىمىم سىقىلىشقا باشلىدى. مەن ھېلىقى شاپ بۇرۇت بىلەن ياندىشىپ ماڭدىمىيۇ بىر نەرسە دەپ سۆز ئېچىشقا پېتىنالمىدىم.

— قىزىم،— دېدى شاپ بۇرۇت،— ماڭا بىلىنەر-بىلىنمەس ئېگىلىپ سالام بىلدۈرۈپ،— دۆڭكۆۋرۈك دېگەن يەرگە قانداق ماڭسا بارغىلى بولىدۇ؟— ئۇنىڭ تەلەپپۇزى سەھرالىقلارغا خاس قوپال بولسىمۇ تۇرقىدىن كىشىگە يېلىنىش ئىپادىسى چىقىپ تۇراتتى.

— يول دېگەن تولا،— دېدىم مەن زورىغا كۈلۈپ،— قەيەردىن كەلگەنتىلە؟

— قەشقەردىن كېلىشىم،— ئۇ شۇنداق دەپ يەنە قوشۇپ قويدى،— قەشقەرنىڭ يوپۇرغا ناھىيىسىدىن كەلگەنىدىم. بۇ يەرگە كېلىپ بېشىم قېيىپلا قالدى.

مەن ئۇنىڭ راستىنلا ساددا ئىكەنلىكىنى تۇرقى ۋە سۆزىدىن بىلىۋالغاندىن كېيىن، تېخىمۇ يۈرەكلىكرەك ھالدا سورىدىم.

— دۆڭكۆۋرۈكتە نېمە ئىشلىرى بارىدى؟

— ياقۇپ ئىمام دەيدىغان بىر زەرگەر بار دېۋىدى، شۇنى ئىزدەيتتىم، قىزىم.

— قىزىق گەپقۇ بۇ «ئېشەكنىڭ دۈمبىسى قىچىشسا، توگمەن ئالدىغا ئۆزى بېرىپتۇ» دېگەندەك مەن سىلىگە نەق ئۇچراپتىمەن،— دېدىم مەن يالغان سۆزلىگەننىڭ ئۈستىگە يالغان كۈلۈمسىرەپ، تۇرقۇمنىمۇ سۆزۈمگە ماسلاشتۇرغان ھالدا چاندۇرماي.

— ھە، قىزىم سىلى ياقۇپ ئىمامنى تونۇملا؟

— ئۇنىڭ نەۋرىسى بولىمەن،— مەن ئۆز سۆزۈمنىڭ راستقا ئايلىنىۋاتقانلىقىغا

راستىنلا كۆلگۈم كېلىپ كۈلۈۋەتتىم. بىراق يۈزۈم قىزىپ، يۈرىكىم يەنىلا گۈپۈلدەپ سوقۇپ تۇراتتى.

— خۇدا بېرىپتۇ، قىزىم. مېنى باشلاپ بارسىلا تاپان ھەققى بېرىمەن،— دېدى ئۇ تېخىمۇ يېلىنغان ھالدا. بۇ چاغدا مەن ئوسمان كېلىۋاتامدىكىن دەپ ئارقامغا قارىۋىدىم، ئۇ ئارقىمىزدىنلا ماڭغان ئىكەن، مېنىڭ ئارقىمغا قارىغىنىمنى كۆرۈپ «بارىكاللا» دېگەنىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن قولىدىن «قارس» چىقىرىپ قويدى. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ بىردەمدىن كېيىن قاراڭغۇ چۈشىدۇ. ئوسمان بۇ ساددا ئادەمنىڭ گەپلىرىنى تولۇق ئاڭلاپ چوقۇم بوزەك قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى پەملەپ بولدى. ئۇلار بۇ ئادەمنى قاتتىق ئۇرۇۋېتەرمۇ؟ بەلكىم ئۇرار، ئۇرۇپ ھوشسىزلاندۇرمىسا ئۇنىڭ پۇلىنى ئالغىلى بولمايدۇ-دە، ئۇ چاغدا بۇ ئادەم مېنى ئەلۋەتتە قاغايدۇ. مەن شۇلارنى ئويلىسام بۇ ئىشنى قىلغۇم يوق. بىراق ئامال قانچە؟ ئەمدى قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەس، بۇ يولغا ماڭغان ئىكەنمەن، بىر نۆۋەت تەۋەككۇل قىلىپ كۆرەي. بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولسا بولسۇن. ئازىراق پۇلغا ئىگە بولۇۋېلىپ ئوسماننىڭ قولىدىن قۇتۇلسام، ئىككىنچى بۇنداق يولغا ماڭمىسام بولىدىغۇ؟

شۇنداق خىياللار بىلەن ئالدىرىماي مېڭىپ قىزىلتاغدىكى يېمەكلىكلەر بازىرىغا كۈن ئولتۇرۇپ چىراغ يېقىلغان مەزگىلدە يېتىپ كەلدۇق. مەن ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈش كويىدا شاپ بۇرۇتقا تاماق يەۋېلىپ مېڭىشنى ئېيتسام ئۇنىڭغا خوش ياقتى. بىز ئادەم قايىنىمىغا ئايلانغان يېمەكلىكلەر بازىرىغا كىرىپ شاپ بۇرۇتنىڭ تەلپى بويىچە بىر قاچىدىن چۆچۈرە ئىچتۇق. بۇ چاغدىمۇ مېنىڭ مېڭەمدىن يەنىلا بىردەمدىن كېيىن قانداق ئىشلار بولۇپ كېتەر، ئوسمان بۇ ئادەمنى بەك ئۇرۇۋېتەرمۇ؟ ئۇرسىغۇ مەيلى، پىچاق تىقىۋەتسە قانداق بولار؟ دېگەن قورقۇنچلۇق خىياللار كەتمىدى. بىراق بۇ شاپ بۇرۇت ھەممىلا نەرسىگە قىزىقىپ ھاڭۋېقىپ قاراپ، خاتىرجەم ئولتۇرۇپ تامىقىنى يېدى.

بىز تاماقخانىدىن چىققاندا، ئوسمان بىلەن ئۇنىڭ ھەمراھى تاماقخانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ كاۋاپ يەپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇلار بىزنىڭ چىققىنىمىزنى كۆرۈپ يەۋاتقان كاۋاپلىرىنى قويۇپلا، ئالدىمىزدا قارا كۆرسىتىپ ماڭدى. بۇنى شاپ بۇرۇت قىلچىمۇ سەزمەيتتى. مەن چوڭ كوچىنى كېسىپ ئۆتۈپ ئوسمان بىلەن ئۇنىڭ ھەمراھى كىرىپ كەتكەن قاراڭغۇ ئارقا كوچىغا شاپ بۇرۇتنى باشلاپ ماڭدىم. مانا بۇ كوچىدا ئۆمرۈمدە كۆرۈپ باقمىغان ۋەھشىلىكنى كۆرىمەن. ئۇلار بۇ قېرىنى ئۇرىدۇ، بۇلايدۇ. بۇ ئىشلارنى ئويلىغىنىمدا تېنىمنى سوغۇق تەر بېسىپ تىترەپ كەتتىم. بىراق شاپ بۇرۇت قىبرى غەمسىز كېتىۋاتىدۇ. ئۇ تېخى قانداق شېرىن خىياللارنى قىلىۋاتىدىكىن؟ ئوسمان بىلەن ئۇنىڭ ھەمراھى قاراڭغۇ كوچىنىڭ دوقمۇشىدا بىزنى كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن. ئۇنى مەنمۇ كۆرمەي قاپتىمەن. ئالدىبۇرۇن تەييارلىنىپ تۇرغان ئوسمان خۇددى مارىلاپ چىشلەيدىغان ئىتقا ئوخشاش شەپە چىقارماي كېلىپ شاپ بۇرۇتنىڭ ئارقا تەرىپىدىن ئېسىلىپ ئۇنىڭ گېلىنى سىقتى. دەل شۇ چاغدا ئوسماننىڭ ھەمراھى شاپ

بۇرۇتىنىڭ ئاچ بېقىنىغا چاقماق تېزلىكىدە بىرنەچچىنى تەپتى. شاپ بۇرۇت ئۇنى چىقىرىشقىمۇ ئۈلگۈرمەي يىقىلدى. ئۇ يىقىلغاندىن كېيىنمۇ ئوسماننىڭ ھەمراھى يەنە بىرنەچچىنى قاتتىق تەپتى، ئاندىن ئوسمان بېرىپ ئۇنىڭ يانچۇقلىرىنى قويماي ئاقتۇرۇپ قۇرۇقدىدى. ھەمراھى خورجۇننى ئالدى، بىردەمچىلىك پاجىئە شۇنىڭ بىلەن شەپىسىز تاماملاندى.

بۇنداق قەبىھ بۇلاڭچىلىق ھەرقانچە قورقۇنچلۇق بولسىمۇ، ئوسماندەك ئادەتلىنىپ كەتكەنلەر ئۈچۈن بىر قېتىملىق كورت ئوينىغانچىلىك بىلىنمەيدىكەن. مانا ئۈچەيلەن ھېچ ئىش كۆرمىگەندەك خاتىرجەم مېڭىپ ئوسماننىڭ ئۆيىگە كەلدۇق. ئوسمان پۇلنى ساناپ ئۈلەشتۈرۈپ بەردى.

— ئاران يۈز يىگىرمە كويدىن تېگىدىكەن، سانىۋېلىڭ، ئەتىگىچە يەنە تاپىدىمىز،— دېدى ئوسمان پۇلنى ئالدىمغا تاشلاپ.

— ۋاقىتنى ئىسراپ قىلغۇچىلىك ئىش بولماپتۇ-دە، ئوسماننىڭ ھەمراھى نارازى بولغان ھالدا پۇلنى يانچۇقىغا سېلىپ ئىشىك تەرەپكە ماڭدى.

— نېمە دېدىڭ؟ سەنمۇ يېڭى چاغدا بىز بىلەن تەڭ پۇل ئالاتتىڭ. بۈگۈن نەۋبەرنىڭ ئالغىنىغا قورسۇقۇڭ ئاغرىۋاتامدۇ، تايغان!؟ نېمىلا بولمىسۇن نەۋبەر بىر ئاز ھۈنەر ئۆگەندى. ئۇ، بۇ ئىشتا ماھىر بولۇپ كەتسە، بىزنى پۇل بىلەن كۆمۈۋېتىدۇ،— دېدى ئوسمان كارىۋات ئۈستىدىن بىر بوتۇلكىنى ئېلىۋېتىپ. بىراق ھەمراھى ئۇنىڭ گېپى تۈگىگىچىلا چىقىپ كەتتى.

— خورجۇندا نېمە باردۇ؟— دېدىم مەن يەرگە تاشلاقلىق تۇرغان خورجۇننى ئېلىپ.

— نېمە بولماقچى؟ قاسماق كىيىم باردۇ تايىنلىق،— دېدى ئۇ پىيالىگە بۇلدۇقلىتىپ ھاراق قۇيۇۋېتىپ.

مەن خورجۇننىڭ بىر بېشىدىكى پومزەكنى ئالسام، راست ئوسمان دېگەندەك باش ياغلىقىغا ئورالغان كىيىم ئىكەن. كۆڭلۈم تويغاندەك پومزەكنى يېشىپ كىيىملەرنى بىردىن كۆرۈپ باقماقچى بولدۇم. كىيىملەر ئارىسىدىن يەنە بىر ياغلىققا ئورالغان كىچىك پومزەك چىقتى.

— پىچاق بارمۇ، نېمە،— دېدىم مەن پومزەكنىڭ ئېغىر تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ. ئاچكۆز ئوسمانمۇ دىققىتىنى مېنىڭ قولۇمدىكى پومزەككە بۇرىدى. كۆتۈلمىگەن ئامەت. كىچىك پومزەك ئىچىدىن بىزنىڭ چۈشىمىزگىمۇ كىرمەيدىغان بايلىق چىقتى.

— ئالتۇن، زىخچە ئالتۇن!!!— تولۇۋەتتىم مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي، ئوسمان چاچراپ قوپۇپ ئاغزىمغا قولىنىڭ ئارقىسى بىلەن بىرنى سالدى.

— نېمە ۋارقىرايسەن!؟— دېدى ئۇ قولۇمدىكى ئالتۇنغا ئاچكۆزلۈك بىلەن قاراپ. دەل شۇ چاغدا ئىشىك قېقىلدى. مەن قاتتىق ھودۇقۇپ كەتتىم. شۇنداق بولسىمۇ خورجۇن ۋە كىيىملەرنى كارىۋاتنىڭ ئاستىغا تىقىۋېتىشكە ئۈلگۈردۈم. ئوسمان ئالتۇننى ئالىيۇمىن چەينەكنىڭ ئىچىگە تاشلىدى. «قىڭغىر كۆڭۈلدە قىيسىق خىيال» دېگەندەك

ئۆزىمىزچە خۇدىكىسىپ قاچىدىغان جاي تاپالماي قالدۇق. ئوسمان خەنجىرىنى ئېلىپ كاستۇمىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ ئىشىك تەرەپكە ماڭدى.

«ئىشىكنى قاققان كىمدۇ؟ ساقچىمىدۇ؟ ئەگەر ساقچى ئارقىمىزدىن پايلاپ كەلگەن بولسا، قانداق قىلغۇلۇق؟ ئۇ چاغدا مەن باش جىنايەتچى بولدۇم دېگەن سۆز ياكى ھېلىقى شاپ بۇرۇت يالغاندىن يېتىشۋېلىپ بىزنىڭ ئارقىمىزدىن ئىز بېسىپ كەلگەندىمۇ؟ ئۇ بولسىغۇ ئوسماننىڭ ئۇنىڭغا كۈچى يېتەر. بىراق ساقچى كەلگەن بولسا، ھەممىدىن قۇرۇق قالغاننىڭ ئۈستىگە يەنە جازاغا تارتىلىدىغان گەپ...» كاللامدا ھەر خىل ئەندىشىلەر تۇغۇلدى. ئوسماننىڭ پېشانىسىدىنمۇ چىپىلداپ سوغۇق تەر چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ قوللىرى تىترىگەن ھالدا ئىشىكنى ئېچىۋىدى، نەدىكى ساقچى بولسۇن، ئوسماننىڭ ھېلىقى ھەمراھى ئىكەن. ئۇ، بوسۇغىدا تۇرۇپلا ئوسماننىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ بىر نېمىلەرنى دېدى. ئوسمان كۈلۈمسىرىگەن ھالدا رازىلىق بىلدۈرۈپ، بىرنەچچە قېتىم باش لىڭشىتتى. مەن ئۇلارنى «يەنە قانداق شۇملۇقلارنى پىلانلىدىكىن، مېنى تارتمىسا بولاتتى» دەپ ئەنسىرەپ تۇرسام، ئوسمان ماڭا گەپمۇ قىلماستىن، ئىشىكنىڭ سىرتىدىن قۇلۇپلاپ قويۇپ ھەمراھى بىلەن بىرگە كېتىپ قالدى. مەن بولسام قاتتىق ھودۇقۇپ كەتكەنلىكىمدىن بىر ھازاغىچە جايىمدا مىدىرلىماي تۇرۇپ قالدىم.

پۇل دېگەن نەرسە يوق بولسا، ئادەمنى تۈرلۈك جەبىر-جاپاغا، ھەتتا ھەر خىل يامان كويلارغا سالىدىغان، كۆپ بولسا كۆڭۈلنى خاتىرجەم قىلمايدىغان، ھەتتا قورقۇنچلۇق ئاقىۋەتكە باشلايدىغان مېھرى ئىتتىك شەيتان نەرسىكەن. مانا ئالتۇننىڭ چىقىشى بىلەن تىنچ كۆڭلۈم بېسىقتۇرغۇسىز ساراسىمىگە چۈشتى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئالتۇننى ئالماي كېتىشكە بولمايدۇ. قاراپ تۇرۇپ ئۆمۈر بويى يېتىپ يېسەممۇ تۈگىمەي قالىدىغان مۇشۇنداق تەييار بايلىقنى خەققە تاشلاپ كېتىش ئەخمەقلىق ئەمەسمۇ؟ تۇغۇلۇپ مۇشۇنچە بولغۇچە يوقسۇزلۇقنىڭ دەردىدە نېمە كۈنلەرنى تارتمىدىم؟ خۇدانىڭ كۆزى بار ئوخشايدۇ. بەلكىم بۇ ئالتۇن مەن تۇغۇلغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە تارتقان جاپا-مۇشەققەتلىرىمنىڭ بەدىلىگە كەلگەن بولسا كېرەك. ھېچبولمىغاندا ئۇنىڭ يېرىمىنى بولسىمۇ ئالماي كېتىشكە بولمايدۇ. ئوسمانمۇ بۇ ئىشتا بوش كەلمەيدۇ. ئۇ ئاچكۆزنىڭ ماڭا بۇ ئالتۇننى ئىككى قوللاپ تۇتقۇزۇپ قويۇشى ناتايىن. ئاۋۋال مەن بۇ ئالتۇننى ئوسمان تاپالمىغۇدەك قىلىپ يوشۇرۇپ قويۇشۇم كېرەك. مەن ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىرى ئون زىخچە ئالتۇننى بەلگىلىك ئون خىشنىڭ ئاستىنى بىرەر غېرىچچە كولاپ، قوزۇق قاققاندەك يەرگە قېقىۋەتتىم، ئاندىن توپىنى جايىغا تىندۇرۇپ، ئۈستىگە خىشنى ئەسلىدىكى پېتىچە ئورنىتىپ قويدۇم. بىر كېچە ئاشۇ ئىشلار بىلەن ئۆتتى.

ئاكا، شۇ كۈنلەردە ئەگەر مەن سىزنى ئۆرۈمچىدە تاپقان بولسام، هالاكەت پاتقىقىغا بۇنچە چوڭقۇر پېتىپ كەتمىگەن بولاتتىم. «پۇل ئادەمنىڭ ۋىجدانى، ئىمانى ھەتتا ئەقلىنىمۇ بۇلغايدۇ» دېسە ئىشەنمەيتتىم. مانا ئەمدى پۇل ئۈچۈن ئۆزۈم ئاشۇ يولغا ماڭغىلى تۇردۇم، ئالتۇننى يوشۇرۇپ بولغۇچە تېنىمنى قورقۇنچ باسقىنى بىلەن، ئەمدى كېلىپ ئۆزۈمنى ئوسماننىڭ كارىۋىتىغا تاشلاپ ئوڭدا ياتقىنىمدا بۇ پۇل بىلەن كۆرۈدىغان ھالاۋەتلىرىمنى ئويلاپ ئاجايىپ شېرىن خىياللارغا چۆكۈپ كەتتىم.

قارالڭ، ئۈزۈنلۈقى چارەك كېلىدىغان ئون زىخچە ئالتۇن. ماڭا ئۇنىڭ بەشى تەگدى دېسەممۇ، بىرى ئون مىڭ يۈەندىن بولسا، بەشى ئەللىك مىڭ يۈەن دېگەن سۆز. ئەگەر ئۇنى ساق - سالامەت نەق پۇلغا ئايلاندۇرۇۋالسام ئۆمۈر بويى تەر ئاققۇزماي، پۇلنىڭ ئۈستىدە ئېغناپ يېتىپ يېسەممۇ يېتىدۇ، ئەمەسمۇ؟...

ئوسمان شۇ كېچىدە چىقىپ كەتكەنچە ئەتىسى چۈش ۋاقتىدا قايتىپ كەلدى. ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا تاماق ئۈستىلىنىڭ ئۈستىدىكى ئاليۇمىن چەينەككە قاراپ ئالتۇننىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ئۇنى نەدە قويغانلىقىمنى سورىدى.

— نەدە بولماقچى،— دېدىم مەنمۇ بوش كەلمەي،— مۇشۇ ئۆيىڭىزنىڭ ئىچىدە بار.

— ئۆينىڭ نەرىدە، ھازىر تېپىڭ.

— قاچان ئاكامنى تېپىپ بەرسىڭىز شۇ چاغدا ئالتۇننى تېپىپ بېرىمەن. ئۆيگە سولاپ قويۇپ كېتىسىز، يەنە گەپ قىلمىسا كېلەر - كەلمەستىن ئالتۇننى سورايسىز؟!

— خاپا بولماڭ، سىزگە ئوبدان بىر ئاكا تېپىپ بەرمەكچىمەن،— دېدى ئۇ ماڭا يېقىن كېلىپ ھىجىيىپ،— خىيالىڭىزدا ئاكامنى شۇنداق ئاسان تاپىمەنمىكىن دېمەڭ. بىزنىڭ قولۇمىزدىكى تۆمۈر ياكى قەلەي ئەمەس ئالتۇن. ئۇنى پۇلغا ئايلاندۇرۇش ئاسان ئەمەس، خىيالىڭىزدا ئەمدى پۇلغا ئىگە بولدۇم، كېتىمەن دېمەكچىما، كېتىمەن دېسىڭىزمۇ كەتكۈزمەيمەن. مېنىڭ گېپىمگە كىرسىڭىز بىر مەزگىلدىن كېيىن چۈشىڭىزگىمۇ كىرمىگەن بايلىققا، ئابرويغا، ھۆرمەتكە ئىگە بولىسىز. قارالڭ مايەردە بىر ماگزىنچى بار، كىتاب خالتىسى بىر نېمە ئۇ، بىز ئۇنى بىر ئامال قىلىپ قولغا چۈشۈرسەك بىرنەچچە مىڭ سوم نەق پۇلغا ئېرىشىمىز. ئاندىن ئىككىمىز ئالتۇننى ئېلىپ ئىچكىرىگە ئاپىرىپ چەت ئەللىككە ساتىمىز...

— نېمىدەپ تىلىڭىزنى چاينايسىز؟ مەن ئەمدى سىزنىڭ گېپىڭىزگە كىرمەيمەن،— دېدىم مەن ئۇنىڭ شۆلگىيىنى چاچرىتىپ سۆزلەۋېرىشىدىن زېرىكىپ.

— كىرمەيمەن؟ گېپىمگە كىرمىسىڭىز ماۋۇ نېمە بېقىنىڭىزغا كىرىدۇ،— ئۇ خەنجىرىنى چىقىرىپ تامغا گاچچىدە سانجىپ قويدى.

— ھىم،— دېدىم مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ،— سەن تېخى ماڭا ھەيۋە قىلماقچىمۇ؟ گېپىڭ بولسا چىرايلىق قىلساڭ خالىسام ئاڭلايمەن. بولمىسا خەنجەر - پەنجەرىڭدىن قورقىدىغان ئادەم ئەمەسمەن. ھەيۋەڭنى ئاقىدىغان يەرگە بېرىپ قىل.

— ئەخمەق،— دېدى ئۇ يەنە زەھەرلىك كۈلۈپ،— ياخشى گېپىم شۇ. مېنىڭ گې-

پىمگە كۆلسىڭىز زىيان تارتمايسىز، پۇل بولسا، ھەممە بولىدۇ. ئەخمەتكە ئىشەنگىنىڭىز
بىلەن ئۇ ئالىلىقاچان سىزدىن ۋاز كەچتى. ئۇنىڭمۇ پۇلنى كۆرگەندە كۆزى قىزارغان
گەپ، ئىچكىرىدە قانداق قىزلارنى يېتىلەپ يۈرىدۇ، كىم بىلىپتۇ...
ئارىدا ئۇرغۇن تالاش -تارتىشلار بولدى. مەن كۆرۈنۈشتە ئۇنىڭ ھەۋىسىگە پە-
سەنت قىلمىغاندەك تۇرغىنىم بىلەن ئەمەلىيەتتە ھاياتىمدىن ئەنسىرەيتتىم، يەنە كې-
لىپ ئۇنىڭ بەزى سۆزلىرى ئورۇنلۇقتەكمۇ قىلىدۇ. ئەگەر ئالتۇنىنىڭ يېرىمىنى ئالغىنىم
بىلەن ئۇنى نەدە پۇلغا ئالماشتۇرىمەن؟ تۇتۇلۇپ قالسامچۇ تېخى. ئۇنىڭ ئۇستىگە
سىز راستلا ئىچكىرىگە كەتكەن بولسىڭىز ئۇ چاغدا قانداق قىلغۇلۇق؟ ئاخىرى مەن
ئۇنىڭ گېپىگە كۆندۈم. بىز ئۇنىڭ پىلانى بويىچە ھېلىقى ماگىزىنچى كىتاب خالتىسىنى
قولغا كەلتۈرۈشكە تەييارلاندۇق.
ئاسماندا قارا بۇلۇتلار قوترىپ، گۈلدۈرماما خۇددى بىز قىلماقچى بولۇۋاتقان شۇم-
لۇققا غەزەپلىنىۋاتقاندەك قەھرى بىلەن گۈلدۈرلەپ، توختىماي چاقماق چېقىۋاتقان
بىر ئاخشىمى ئوسمان بىلەن ئۇنىڭ ھېلىقى ئاۋاق ھەمراھى مېنى بىر قاراڭغۇ كوچى-
نىڭ يېنىدىكى ئورمانلىققا ئېلىپ باردى. بىز ئۇ يەردە ھېلىقى كىتاب خالتىسىنى كۆ-
تۈپ تۇردۇق. ئوسماننىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ ھەر شەنبە كۈنى كۈتۈپخانىغا بېرىپ، كەچ-
تە مۇشۇ يول بىلەن ئۆيىگە قايتىدىكەن.
سائەت 11 دىن ئاشقاندا، يىراقتىن ئۇنىڭ قارىسى كۆرۈندى. ئۇ يامغۇر يېغىپ
كېتىشتىن ئەنسىرەپ ئىتتىك كېلىۋاتاتتى. ئۇ، ئۇدۇلىمىزغا كەلگەندە چېچىمىنى چۇ-
ۋۇپ، كۆڭلىكىمنىڭ ئالدىنى يىرتتىم - دە، يەرگە بىر دومىلاپ قوپۇپ ئۇنۇمنىڭ با-
رىچە تووۋلاپ - ۋارقىراپ ئۇ تەرەپكە يۈگۈردۈم. ئوسمان بىلەن ھەمراھى مېنى قوغلىدى.
شۇنىڭ بىلەن بىرىنچى پىلان ئوڭۇشلۇق تاماملاندى. ھېلىقى كىتاب خالتىسى مېنى لوك-
چەكلەردىن قۇتقۇزدۇم، دەپ ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۆيىدە ئاغرىپ قالغان بو-
لۇۋېلىپ تۆت كۈن تۇردۇم، بەشىنچى كۈنى ئۇ مېنىڭ تەلىپىمگە مەست ھالدا ئۆيگە
كەلدى. بۇ ماڭا ئاجايىپ ئەپچىل پۇرسەت بولدى. شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭ-
غا «ئىپپىتىمنى بۇزدۇڭ» دېگەن باھانە بىلەن چېتىلدىم. يامان بولغىنى شۇ ئىشتىن
كېيىن مەن ئىككىنچى پىلانىمنى ئورۇنداپ مەقسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرغىچە ئۇ توي قى-
لىشقا ئالدىراپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن رەسمىيەت بېجىرىپ توي قىلدۇق. تويدىن كېيىن
ئىككى ھەپتە ئۆتكەندە ئىككىنچى پىلانىنى — ئادىلنىڭ يانچۇقىدىن ماگىزىن ۋە بىخە-
تەر ساندۇقنىڭ ئاچقۇچىنى ئوسمانغا ئېلىپ بېرىپ، ئىچكىرىگە ئالتۇن ئاپىرىپ سېتىش-
قا نەق پۇل ھازىرلاش پىلانىنى باشلىدىم. بۇمۇ ئوسماننىڭ ماڭا ئۆگەتكەن ھىيلىسى
ئىدى. ئادىل ھەر ھەپتىنىڭ شەنبە كۈنى ھەپتىلىك پۇلنى بانكىغا ئۆتكۈزەتتى. مەن بىر
جۈمە كۈنى ئۇنىڭغا تۇغۇلغان كۈنۈمنى خاتىرىلەپ زىياپەت بېرىشنى دېسەم، ئۇ قوشۇلدى.
كەچتە دوستلىرى بىلەن خېلى كۆپ ئىچىشتى. ئۇ مەست بولۇپ ئۇخلىغاندىن كېيىن مەن ئاچ-
قۇچنى سىرتتا كۈتۈپ تۇرغان ئوسمانغا ئېلىپ بەردىم. ئوسمان ئىككى سائەتكە قالماي پۇل
ساندۇقىنى قۇرۇقداپ بولۇپ، ئاچقۇچنى قايتۇرۇپ ئەكىلىپ بەردى. مەن ئادىلغا تويى-

دۇرماستىن ئاچقۇچىنى ئۇنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدۇم. شۇنىڭ بىلەن ئىش شەپىسىز تاماملاندى. بىراق ئۇسمان پۇلنى ئالغاندىن كېيىن ئىككى ئايغىچە يوقاپ كەتتى. مەن ئۇنى ئىزدەپ بىرنەچچە قېتىم ئۇنىڭ ئۆيىگە باردىم، بىراق تاپالمىدىم.

بۇ ئىككى ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ناھايىتى تەستە ئۆتتى. مەن ئۆزۈمنى غەپلەت ئۇيقۇسىدا قورقۇنچلۇق چۈش كۆرۈۋاتقاندەك ھېسابلايدىغان بولۇپ قالدىم. چۈنكى مەن بۇ كۈنلەردە ئادىلنىڭ قانۇنلۇق ئايالى بولغانلىقىم ئۈچۈن ئۇنىڭدىن بويۇمدا قاپتۇ. بۇ گەپلەرنى مەن سىزگە راست ئېيتمىسام بولمايدۇ. شۇڭا يوشۇرۇپ قالمىدىم، ئەمدى ئەھۋال تېخىمۇ تەبىئىي ھالدا مۇرەككەپلەشكىلى تۇردى. بۇ قورساقنى كۆتۈرۈپ ئۇس-مانىنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىشقا بولامدۇ؟ ئادىلمۇ پەرزەنتى بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. ئەمدى ئۇسمانىنىڭ ئارقىسىدىن كەتسەم، ئادىلغىمۇ، قورساقتىكى بالىغىمۇ ئۇۋال بول-دۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇسمان مېنى ئازدۇرۇپ قاچىدۇ. مەن بۇ تۇرقۇم بىلەن سىزنىڭ ئالدىڭىزغا بارالمايمەن. ئۇسمان شۇ يوقىغانچە يەتمىش نەچچە كۈن بولغاندا پەيدا بولدى. ئۇ، كېلىپ ئەمدى ماڭمىساق دېگەندە مەن مېڭىشقا ئۇنىمىدىم. ئالتۇننى قەيەر-گە يوشۇرغانلىقىمنى سورىغاندا ئېيتىپ بەرمىدىم. ئۇ پىچاق كۆتۈردى، مۇشت تەڭلى-دى، ھېچقاداق گېپىگە ئۇنىمىدىم. ئۇ مېنى گەپكە كىرگۈزەلمەي قاتتىق ئۇرۇۋەتتى. ئالتۇننى يوشۇرالىغىنىم بىلەن يۈزۈمدىكى كۆك ۋە ئىششىقلارنى يوشۇرالايتتىممۇ؟ مە-ھەللىدىكىلەرنىڭ سۆز - چۆچەك قىلىشىدىن ئەنسىرەپ، يەنە شۇ كىتابخالتىسى ئادىلغا دۆڭگىدىم. بىراق ھالاكەت پاتقىقىغا پاتقىنىم پاتقان بولۇۋەردى.

مەن سىزدىن ئايرىلغان بۇ ئۈچ ئاي ۋاقىت ئىچىدە ئادەمنى سەسكەندۈرىدىغان نۇرغۇن رەزىل ئىشلارنى قىلدىم. بىراق، بۇ سىرلىق ئىشلارنى ئۇسمان بىلەن ئىككىمىز-دىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئۇسمانىنى مەن بۇرۇن سېخىي، ئاقكۆڭۈل ئادەم دەپ ھېسابلايتتىم. بۇ نۆۋەت مەن ئۇنىڭ ھەقىقىي ئەپتى - بەشىرىسىنى كۆردۈم. ئۇ ئىس-مى جىسمىغا لايىق يىرتقۇچ قاۋان ئىكەن. ئۇ مېنى ھېلىقى كۈنى قاتتىق ئۇرغاندىن كېيىن بىرنەچچە كۈننى ئۆتكۈزۈپ يەنە كېلىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى. بەلكىم ئۇ يەنە كېلىدۇ، كەلسە يەنە ئۇرۇشى، قىستىشى، ھەتتا ھاياتىمغا تەھدىت سېلىشى مۇمكىن- مەن پەقەت سىزگىلا ئىچكى سىرلىرىمنى ئېيتالايمەن. پەقەت سىزلا ماڭا مۇۋاپىق يول كۆرسىتەلەيسىز ۋە ياردەم بېرەلەيسىز. سىز مۇشۇ خەتنى تاپشۇرۇپ ئالسىڭىز چوقۇم مېنىڭ ئۈمىدىمنى يەردە قويماڭ. ماڭا ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بىر نۆۋەت ئىگى-دارچىلىق قىلىپ قويۇڭ. ئەگەر بۇ نۆۋەت سىز مەن بىلەن يۈز كۆرۈشۈشتىن يىرگەنسى-ڭىز، ئۇسمانىنى تېپىپ ئالتۇنىنىڭ يېرىمىنى ئېلىۋېلىڭ. ئەگەر سىز راستىنلا ئىچكى-رىگە كەتكەن بولۇپ بۇ خەت قولىڭىزغا ۋاقتى ئۆتكەندە تېگىپ قالسا، مەن ئۈچۈن ئۇسماندىن ئىنتىقام ئېلىڭ.

خەير ئاكا، سالامەت كۆرۈشۈشنى كۈتىمەن. ئۆزۈمنىڭ ۋە ئۇسمانىنىڭ ئادرېس-نى مۇشۇ خەتنىڭ ئارقىسىغا يېزىپ قويدۇم، شۇ بويىچە ئىزدەرسىز.

*

ئېزىزۇپ خەتنى پۈتۈن زېھنىنى يىغىپ كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇپ تۈگەتتى. بۇ خەت ئۇنىڭ تۇماللىق كۆڭۈل ئاسمىنىدا چاقماقلار چاقتۇرۇپ، يامغۇر ياغدۇردى. كۈچلۈك بوران چىقىرىپ تۇمانلارنى تارقاتتى. شۇنىڭ بىلەن بارلىق غۇۋا، ھەتتا كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان نەرسىلەرمۇ ئاپئاشكارا كۆرۈندى. بىر رازۋېتكا خادىمى ئۈچۈن بۇنداق خەت ھەقىقەتەنمۇ قىممەتلىك ھېسابلىناتتى. شۇڭا ئۇ خۇشال بولۇشى، ئۆزىنى بىر مۇنچە ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك ھېس قىلىشى كېرەك ئىدى. بىراق ئېزىزۇپ خۇشال بولمىدى. ئۆزىنى ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەكمۇ ھېس قىلمىدى. ئۇ خەتنى ئوقۇپ بولۇپ «نەۋبەر» دېگەن ئىسىمنى كۆڭلىدە تەكرارلاپ بىرنەچچە مىنۇتقىچە جىم-جىت ئولتۇرۇپ قالدى. بىردەمدىن كېيىن ئۇ بېشىدىن سۆكنو كەپكىسىنى ئېلىۋدى، خۇددى جىددىي ئەمگەك قىلغان ياكى يىراقتىن يۈگۈرۈپ كەلگەن ئادەمدەك بېشىدىن ئىسسىق تەرنىڭ ھورى كۆتۈرۈلدى. ئۇ قايرىلىپ يېنىدا باشقا ماتېرىيالنى كۆرۈپ ئولتۇرغان ھۇسەنگە قارىدى. ئۇ ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز ئۆزى ئەخمەت ھەققىدە توپلاپ رەتلىگەن ماتېرىياللارنى ۋاراقلاپ ئولتۇراتتى.

— ئەمدى ئۇ ماتېرىياللىرىڭىزنىڭ كېرىكى قالمىدى. مانا بۇنى كۆرۈڭ، سىز كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن خەتنىڭ مەزمۇنىدىن ئادىلنىمۇ خەۋەردار قىلىشىڭىز كېرەك، — دېدى ئېزىزۇپ خەتنى ھۇسەنگە ئۇزىتىپ.

ھۇسەن ئېزىزۇپنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى تولۇق چۈشەنمىدى، شۇنداق بولسىمۇ خەتنى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى، ئوقۇغانسېرى ئۇنىڭ چىرايىدا ئوخشىمايدىغان ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى. خەتنى ئوقۇپ بىر يەرلەرگە كەلگەندە ئۇنىڭ قوللىرى تىترەپ، يۈزى قىزاردى، بارا - بارا بەدەنلىرى شاپتۇل تۈكى چاقىقاندەك چىمىلداپ كەتتى.

ئەپسۇس، ھۇسەن نېمىدېگەن تەلەيسىز - ھە؟ بۇ خەت ئەمدى ئوتتۇرىغا چىققاندىن كۆرە جەمجىتقىنا بېسىقىپ قالغان بولسا، ئادىلمۇ گۇمانلىق پېتى تۇرۇۋېرەتتى. ھۇسەنمۇ بۇنچىلىك ئوڭايسىز ھالەتكە چۈشۈپ قالماس ئىدىغۇ؟ مانا ئەمدى ھۇسەنگە ئادىل، ئېزىزۇپ ۋە ئىدارىدىكى باشقىلار ئالدىدا چوڭ گەپ قىلىش ئەمەس، مۇشۇ خەتنى ئوقۇشمۇ ئازاب بولۇۋاتىدۇ، ئەمەسمۇ؟

ئېزىزۇپ ھۇسەننىڭ خەتنى ئوقۇپ بولۇشىنى كۈتمەيلا سوراقنى داۋاملاشتۇردى.

— سەن خەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئۇرۇمچىگە كەلگۈچە نەۋبەر ئۆلتۈرۈلۈپ بولغانمىكەن؟

— ھەئە، — دېدى ئەخمەت ھەسرەتتىنى بېسىپ بېشىنى كۆتۈرۈپ، — نامىزىغىمۇ ئۈلگۈرەلمەپتىمەن. ئۇنىڭ قىساسىنى ئېلىش يولىدا ئۆلۈشۈم ياكى تىرىك قېلىشىمغا كۆزۈم يەتمەي، ئەكبەرنى ئېلىپ بېرىپ ئانىسىنىڭ قەبرىسىنى كۆرسىتىپ قويدۇم. ئاندىن كېلىپ ئوسماننى ئىزدەشكە كىرىشتىم.

— ھە توغرا، خەتتىمۇ بۇ ئىسىم بار. ئەكبەر دېگەن كىم؟

— ئۇ نەۋبەر بىلەن ئىككىمىزنىڭ بالىسى. بىز يىگىرمە يىللىق ئاكا - سىڭىل، ئالتە يىللىق ئەر - خوتۇن.

— نېمە دېدىڭ؟ — ئېرىدزۇپ ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەي قايتا سورىدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئەخمەتكە يېقىنراق كەلدى.

— راست، بىز ھەم ئاكا - سىڭىل، ھەم ئەر - خوتۇن، — دېدى ئەخمەت تارامىلاپ چۈشۈۋاتقان كۆز يېشىنى چاپىنىنىڭ يېڭى بىلەن سۈرتۈپ، — بىز بىر ئۆيدە چوڭ بولغان بىلەن ئەسلى بىر ئادەمنىڭ بالىسى ئەمەس. ھەر ئىككىمىزنىڭ ئانىسى بىزنىڭ مەڭگۈ بىرگە ئۆتۈپ كېتىشىمىزنى ئۈمىد قىلىشقان، شۇڭا بىز قانۇنلۇق نىكاھ رەسمىيىتى ئۆتىپ ئەر - خوتۇن بولۇشقان. تەپسىلىي بىلگۈڭىز كەلسە، ئەينى ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىشتىن باش تارتمايمەن.

ئەسلىدە ئەخمەتنىڭ يۈرىكىدىكى جاراھەتنى قايتا تاتىلايدىغان بۇ قورقۇنچلۇق ھاياتنى ئەسلەشكە، باشقىلارغا سۆزلەپ بېرىشكە رايى يوق ئىدى. چۈنكى ئۇ نەۋبەر بىلەن ئاشۇ بالىلىق، ئۈسمۈرلۈك ھاياتىنى تىلەمچىلىكتە ئۆتكۈزگەن. ياشلىقىنى بولسا، دەسلەپتە كىشىلەرگە يېلىنىش بىلەن ئۆتكۈزۈپ ئاران دېگەندە مۇستەقىل ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغانىدى. بۇ ھاياتنى ئەسلەش كېيىنكى ئاقىۋەتنى — نەۋبەرنىڭ ئۆلۈمىنى ئېسىگە ئېلىش ئەخمەت ئۈچۈن مىسلىسىز ئەلەم ئىدى. بىراق، ئۇ بۈگۈن قانۇن ئالدىدا پاكىتلارنى ئېنىق ئىسپاتلىشى، سەۋەبلەرنى تولۇق سۆزلىشى كېرەك ئىدى.

ئۇنتۇلغۇنىڭ لېنتىسى ئالماشتۇرۇلۇپ سىلىندى. ئەخمەت سۆزىنى بۇنىڭدىن يىگىرمە نەچچە يىل بۇرۇنقى بالىلىق چاغلىرىدا ئېسىدە قالغان ئىشلاردىن باشلىدى.

ئاكا - سىڭىللىقتىن ئەر - خوتۇنلۇققىچە

مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە دادام سوقۇر ئۈچەي كېسىلى بىلەن ئاغرىپ ئۆلۈپ كەتتى. ئىككى ئاكام سوۋېتتە بولغاچقا، دادامغا «شيۇجېڭجۇيىچى» دېگەن قالپاق كىيدۈرۈلگەنىدى. دادام ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن بۇ قالپاق ئانامغا قالدى. بىچارە كېسەلچان ئانام ھەدېسىلا سازايى قىلىپ ئېغىر ئەمگەكلەرگە سالغانىنىڭ ئۈستىگە ئاخشاملىرى ئۇخلاتماي كۈرەش، پىپەن قىلىنغۇرگەنلىكتىن ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆينىڭ ۋە دۈينىڭ ئېغىر-يېنىك ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى مېنىڭ شىللەمگە يۈكلەندى. گەرچە مەن تېخى ئەمگەك يېشىغا تولمىغان بولسام مۇ، دۈينىڭ ئاشلىقىنى يېيىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئەمگىكىگە چىقىشقا مەجبۇر بولغانىدىم. ئۇ چاغدا نەۋبەر ئاران ئالتە ياشقا كىرگەن، ئەسلىدە ئۇ مەكتەپكە بېرىشى كېرەك ئىدى. بىراق ئۇنىڭ ئۈچىسىدا مەكتەپكە كىيىپ بارغۇدەك كىيىمى بولمىغاچقا، ئۆيدە تۇراتتى. ئۇ كىچىك بولسىمۇ قولىدىن كېلىشىچە تاماق ئېتىپ بېرەتتى. بىر كۈنى مەن دۈيدىن ئۈچ كۈنلۈك نورما ئۈچۈن بەرگەن بەش جىڭ قوناق (ئىشلەپ-

چىقىرىش دۆيىنىڭ ئاشلىقى يېتىشمىگەچكە دۆلەت سېتىپ بەرگەن ئاشلىق ئەزالارغا كۈنلۈك ۋە ھەپتىلىك قىلىپ پارچە تەقسىم قىلىنماتتى) نى كۆتۈرۈپ ئۆيگە كىرسەم، نەۋبەر ئانامنىڭ بېشىدا يىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ. مەن ئانامنىڭ كېسىلىنىڭ ئېغىرلىشىپ قالغانلىقىنى بىلىپ، ئۆشنەمدىكى ياماق خالتىنى ئىشىك تۈۋىگە تاشلاپلا ئانامنىڭ يېنىغا باردىم. بىراق، مېنىڭمۇ يىغلاشتىن، ئانامنىڭ تېرىسى ئۇستىخىنىغا چاپلىشىپ كەتكەن بەدىنىنى سىلاشتىن باشقا ئامالىم يوق ئىدى. مەن يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئانامنىڭ بېشىنى يۆلىدىم. نەۋبەر قايناق سۇ ئىچكۈزدى. ئانام ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىنى ئاران ئېچىپ ئىككىمىزگە بىردەمگىچە قاراپ تۇردى. ئاندىن قورۇپ كەتكەن يۇلغۇن قاخشىلىدەك بارماقلىرى بىلەن نەۋبەرنىڭ سىكىلەك چاچلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ، بوغۇق ئاۋازدا سۆزلەپ مۇنداق دېدى:

— بالام، تىلىم تۇتۇلماستا ئېيتىۋالاي. خۇدا مەلدىن ئامانىتىمنى ئالىدىغان ئوخشايدۇ. ھازىر ئىككىڭلار «ئاكام، سىڭلىم» دېيىشىپ ئوبدان ئۆتتۈۋاتىسىلەر، بۇنىسى ياخشى. بىراق مەن ئېيتمىسام، ئامانەتكە خىيانەت بولىدۇ. قىزىم يىغلىماي سۆزۈمگە قۇلاق سال. سەن ئەسلى بىر كادىرنىڭ قىزى. داداڭ خاتالىشىپ لوگەيگە كىرىپ كەتكەندە ئاناڭ سېنى مۇشۇ ئۆيدە تۇغقان. چوڭ داداڭ ۋە باشقا ئۇرۇق-تۇغقانلىرى سوۋېتكە چىقىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئاناڭغا قارايدىغان ئادەم بولمىغانلىقتىن، مەن ئاناڭنىڭ ھالىدىن كۆچۈمنىڭ يېتىشىچە خەۋەر ئالدىم، بىراق بىزنىڭمۇ قولىمىز قىسقا بولغاچقا، ئاناڭ سېنى تۇغۇپ بىر ئايدىن كېيىن بېقىش تاپماي جان ئۈزدى. ئۇ جان ئۈزۈشتىن بۇرۇن مېنىڭ سېنى بېقىۋېلىشىمنى تەلەپ قىلدى ۋە باققانلىق ھەققىگە دادىسىدىن قالغان مۇشۇ ئۆي-زېمىننى مەڭگۈلۈك بېرىدىغانغا ۋەدە قىلدى. ھەتتا ئۆز قولى بىلەن تىلخەتمە يېزىپ بەردى. تىلخەت بويىنىڭدىكى تۇمارنىڭ ئىچىدە بار. ئاناڭنىڭ ئىسمى دىلبەرخان ئىدى، قىزىم. ئۇ سېنى دادىسى تۆت يىلدىن كېيىن كېلىپ ئېلىپ كېتىدۇ، ئەگەر دادىسى ئېلىپ كەتكىلى كەلمىسە، مەڭگۈ سىڭلىنىڭ بالىلىرى بولسۇن. چوڭ بولغاندا ئەخمەتجان بىلەن بىرگە ئۆتسە تېخى ياخشى دېگەنىدى. داداڭ كەلمىدى، مېنىڭ ئۆمرىمۇ سىلەرنى بېقىپ چوڭ قىلىشقا يەتمەيدىغان ئوخشايدۇ. ئەگەر داداڭنى تېپىپ قالساڭ، ئاكاڭ ئەخمەتجاننى تاشلىۋەتمىگىن، تاپالمىساڭ ئۆمرىڭلارنى بىرگە ئۆتكۈزۈڭلار» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ تىترىگەن لەۋلىرى ھەرىكەتتىن توختىدى. نەۋبەر ئۇ چاغدا ئانامنىڭ سۆزىنى تولۇق چۈشىنىپ يەتمىگەن بولسىمۇ، بىرمۇ-بىر ئەستە قالدۇرۇۋالغان ئىكەن، كېيىنكى كۈنلەردە...

ئەخمەتنىڭ سۆزى شۇ يەرگە كەلگەندە ئېزىلىپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئەمدى ئۇ نەۋبەرنىڭ ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى تامامەن بىلىپ يەتكەنىدى، ئۇ شۇ تاپتا جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ ئىشخانىسىدا ئەمەس، ئازاب ئوتى گۈركىرەپ كۆيۈۋاتقان گۈلخان ئىچىدە پۇچۇلانماقتا. ئىسىت، ئۇ، ئۆمرىگە ئۆز پۇشتىدىن بولغان ھەممە ئۆز ئاتا-ئانىسىنىڭ غەمخورلۇقىغا، مېھرىگە مۇيەسسەر

بولالمىغان قىزى نەۋبەرنى بىر قېتىم كۆرگەن بولسا، ئۆز ئاغزى بىلەن قىزىم دەپ چاقىرىپ باغرىغا باسقان بولسا، ئۇنىڭ يۈرىكى توپىغا كۆمۈلگەن مىنادەك پارتلاپ كېتەرمىدى؟ ئۇ خۇشاللىق، ئۇ بەخت ئۇنىڭغا نېسىپ بولمىدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئاشۇ خۇشاللىق ۋە بەختتىن مەھرۇم قالغان يۈرىكى پۇشايمان بازغانلىرى ئاستىدا مىجىلماقتا. توغرا، ئۇنىڭ يۈرىكى ئاشۇنداق مىجىلىشقا تېگىشلىك، چۈنكى ئۇ ئۆز ۋاقتىدا ئېغىر بىپەرۋالىق قىلغان. ئۇ، تۈرمىدىن چىقىپ ئۆز يېشىغا كېلىدىغان ئاز - پاز خەتەردىن قورقۇپ تەلتۆكۈس سۈرۈشتە قىلىشتىن باش تارتقان. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەنە شۇ تەۋەررۈك قىزىنى دەپ ئاتا - ئانىسىدىن ئايرىلىپ، ئېزىزۇپقا بولغان ۋاپادارلىقىنى ئۆز ۋاپاتى بىلەن ئىسپاتلىغان قەدىردان ئايالىنى قاغاپ يۈرگىنى نېمىسى؟ ئۇ دېرىزە ئالدىغا كەلدى. بىراق ھېچ نەرسىنى ئويلىيالمىدى.

سوراقخانىدىكى ھۆسەن قاتارلىق خادىملار ئېزىزۇپنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا نېمە ئۆزگىرىشلەر بولۇۋاتقانلىقىنى سەزمىدى. ئەخمەت داۋاملىق سۆزلەۋەردى.

ئۇ، ئانىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، مەھەللىسىدىكى ياخشى كۆڭۈللۈك كىشىلەرنىڭ نەسىھەتى ۋە ياردىمى بىلەن ئۆي - زېمىنىنى تاشلاپ يات يۇرتلارغا چىقىپ تىلەمچىلىك قىلىش، كىشىلەرگە كۈنلۈك ئىشلەش بىلەن جان بېقىپ چوڭ بولغانلىقىنى، 78 - يىلى قەشقەرگە بېرىپ تۇغقانلىرىنىڭ ياردىمى ۋە قوللىشى ئارقىلىق نەۋبەر بىلەن قانۇنىي رەسمىيەت ئۆتەپ توي قىلغانلىقىنى، زامان ئوڭشالغان يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ھالال ئەمگىكى بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇرپاندا جاھاندارچىلىق قىلغانلىقىنى، تېخى ئەمدىلا يوقسۇزلۇقتىن قۇتۇلغاندا، نەۋبەر ئوسماننىڭ ئالدىشى بىلەن ئۈرۈمچىگە كېلىپ ۋەيران بولغانلىقىنى تولۇق ئېيتتى. بىراق، بۇ سۆزلەرنىڭ بىرىمۇ ئېزىزۇپنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. ئۇ تاتارغان ھالدا سىرتقا قاراپ قىمىرلىماي تۇراتتى.

ئۇ بارغانسېرى كۈچلۈك ئازاب ئوتى ئىچىدە پۇچۇلىنىۋاتاتتى، كۆيۈۋاتاتتى. چۈنكى ئۇ ۋاپادار ئايالى بىلەن تەلەيسىز قىزىنىڭ سەرگۈزەشتىسىنى ئاڭلىدى. ئاڭلىدى ئەمەس، ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. ياردەمگە ئېھتىياجلىق بولغان ئايالى ۋە دادىغا مۇھتاج بولغان قىزىنى ئۆلۈم يولىدىن قۇتقۇزالمىغان ئەر ۋە دادىنىڭ تېنى كۆيۈشكە، ئۆرتىنىشكە تېگىشلىك بولماي نېمە؟ ئۇ، مۇشۇ نەۋبەر دىلوسى توغرىلىق ماتېرىيال قولىغا تەگكەندىن بۇرۇن، ئۆزىنىڭ ئاشۇنداق بىر بەختتىن مەھرۇم قالغان قىزىنىڭ بارلىقىنى ئېسىگە كەلتۈرۈپ باققانمۇ؟ تېخى ئايالى دىلبەردىن ئاغرىنىپ يۈرگىنىچۇ؟ بەلكىم ئۇ ئۆزىنىڭ بىپەرۋا، ۋاپاسىز، ھاياتنىڭ قەدىرىنى بىلمەيدىغان دۆت مەخلۇق ئىكەنلىكىنى ئەمدى ھېس قىلىۋاتقاندۇ، ئۇ ئەس - ھوشىنى پۈتۈنلەي يوقاتتى. بىراق ئۆزىگە ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتقان بۇ ئىشخانىنى تاشلاپ چىقىپ كەتمىدى.

— قېنى سۆزلە، ئوسماننى قايسى ئۇسۇل بىلەن ئۆلتۈردۈڭ، جەريانىنى تولۇق سۆزلە، — دېدى ئۇ تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ كۆكۈچ تۈتۈننى ئاسمانغا پۈركۈپ.

— مەن نەۋبەرنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن، ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئوسماننىڭ ئۆيىنى ۋە نەۋبەر تۇرۇۋاتقان ئادىلنىڭ ئۆيىنى سۈرۈشتۈرۈپ دەرھال تاپالمىدىم. ئەتىسى نەۋبەرنىڭ خېتىدە ئېيتقانلىرىنى قانۇنغا ئىنكاس قىلىشنى ياكى ئۇنى داۋاملىق ئىزدەشنى قارار قىلالماي يۈرگىنىمدە، نەۋبەرنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلىدىم ۋە بۇ ئوسماننىڭ ئىشى ئىكەنلىكىگە ئىشەنچ قىلدىم. يىگىرمە نەچچە يىللىق سىڭلىم، بەش-ئالتە يىللىق ئايالىم بولغان نەۋبەرنىڭ ئۆلۈمىدىن خەۋەر تېپىپ غەزىپىم تاشتى. مەن ئۇنىڭ قىساسىنى ئېلىشتىن باشقىنى ئويلىيالمىدىم. مەن ئوسماننىڭ ئۆيىنى كىشىلەردىن سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ تاپتىم. بىراق ئۇ كۈنى ئوسمان ئۆيىدە يوق ئىكەن، شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنى نەدىنلا بولسا، تېپىش نىيىتىدە ئىككى ئايدەك ۋاقىت ئىچىدە ئۈرۈمچىدىن كەتمىدىم. ئاخىرى ئۇنى يەنە ئۆز ئۆيىدىن تاپتىم.

— كەل ئاداش، — دېدى ئۇ مېنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ ھودۇققان ھالدا. بىراق ئۇ ئانچە چاندۇرمىدى. مەن ئۇنىڭ بۇنداق ئىشلاردا ئاسانلىقچە چاندۇرمايدىغانلىقىنى بىلەتتىم. شۇڭا ئارتۇق گەپ-سۆز قىلمايلا گۈلدۈرلەپ ئوت كۆيۈۋاتقان مەشنىڭ ئالدىدىكى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردۇم.

— ئاڭلىسام نەۋبەرنى سەن بىلەن ئۈرۈمچىگە كەتتى دەيدۇ، شۇڭا كېلىشىمدى، — دېدىم مەن ئۇنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن، ئۇ ماڭا شۇنداق بىر قاراپ خۇددى قول چىرىغى ئۇدۇللاپ يېقىلغاندەك كۆزىنى مەندىن ئېلىپ قاچتى.

— ۋاي، يوق گەپنى قىلماڭلا ئاداش. مەن نەدە ئۇنى كۆرۈپتىمەن؟ — دېدى ئۇ كۈرۈشكىنىغا چاي قۇيۇپ، ئاندىن بىر بوتۇلكا ئاق ھاراقنى ئالدى-دە، — خەقنىڭ كۆزىگە شۇنداق كۆرۈنۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ، — دەپ ئۈستەلگە قويدى.

مەن ئۇنىڭغا نەۋبەرنىڭ خېتىدىكى پاكىتلارنى ئېيتىپ سۆزۈمنى ئىسپاتلىسامۇ بولاتتى. بىراق ئۇنداق قىلىشنىڭ ئەمدى پايدىسى يوق ئىدى. شۇڭا مەن ئۇنى ئۈركىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئارتۇق گەپ-سۆز قىلماي، قۇيغان ھاراقنى ئىچىپ تاقا-تۇقا گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇردۇم.

بوتۇلكا يېرىم بولغاندا، قورسىقىم قاتتىق ئاغرىپ دىمىم سىقىلغىلى تۇردى. بارا-بارا بەدىنىم قىچىشىپ بېشىم ئايلىنىشقا باشلىدى. مەن شۇ چاغدىلا ئۆزۈمنىڭ زەھەرلەنگەنلىكىمنى بىلدىم. بىراق يەنىلا ئوسمانغا چاندۇرمىدىم. مەن ھېچنېمىگە قارىماي سىرتقا قېچىپ چىقىپ ئوسماننىڭ قاتىل ئىكەنلىكىنى پاش قىلىشنى ئويلىدىم، لېكىن كېچىككەنىدىم. چۈنكى ئۇ مېنى بۇ ئۆيدىن ئەمدى تىرىك چىقىرىۋەتمەيتتى. قانداق قىلىش كېرەك، ئۇ نەۋبەرنى ئۆلتۈرگىنىنى ئاز دەپ مېنىمۇ ئۆلتۈرسۇنمۇ؟ ياق، مەن ئۆلمەسلىكىم كېرەك. ئۇنى پاش قىلىشىم كېرەك، ئۇنداق قىلمىسام، بۇ ۋەھشىي بۆرە قويلار ئارىسىدا داۋاملىق قىلىۋېرىدۇ. ئۇنى ئۆلتۈرۈش كېرەك.

— ھەي ئاداش، مەن مەست بولۇپ قالدىم، ئاشقازىنىم بەك ئاغرىپ كەتتى،

ئۆرە بولالماي قالدىم، خۇدا ھەققى مېنى يۆلەپ كارىۋاتقا ئاپىرىپ قويسالا. ئاشقازان كېسىلىم تۇتۇپ كەتتى،— دېدىم مەن ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ مۈكچەيگەن ھالدا ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ.

— ھى - ھى - ھى، ئەھۋالىڭ شۇمىدى ئاداش،— ئۇ دەلدەڭشىپ كېلىپ مېنى يۆلىدى. مېنى بەربىر ئۆلىدىغۇ دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك، بۆلەكچىلا خۇشال ۋە مەغرۇر ئىدى. مەن ئۆتۈكۈمنىڭ قونجىدىكى قوش بىسلىق پىچىقىمنى ئۇنىڭغا سەزدۈرمەي سۇغۇردۇم-دە، پۈتۈن كۈچۈمنى يىغىپ ئۇنىڭ كۆكرىكىگە «گاچ» قىلىپ سانجىدىم. ئۇ ئۇستەل ئۈستىدىكى نەرسىلەرنى ئۆرۈۋېتىپ ئۆزىمۇ دۈم چۈشتى، مەن ئۇنىڭ تۆپىسىگە ئۆزۈمنى ئاتتىم ۋە كانىيىغا بىرنەچچە قېتىم پىچاق سانجىدىم. ئاندىن تىرىشىپ-تىرمىشىپ يۈرۈپ سىرتقا ماڭدىم. قانداق قىلىپ سىرتقا چىققانلىقىمنى بىلمەيمەن، ھوشۇمغا كەلسەم دوختۇرخانىدا ئىكەنمەن. مەن نەۋبەرنىڭ سىرلىق ئۆلۈمىنى پاش قىلالىغانلىقىمدىن رازىمەن. ئەمدى قانۇن قانداق جازا بەرسە، يۈۋاشلىق بىلەن قوبۇل قىلىمەن.

ئەخمەتنىڭ ئىقرارى ئاخىرلاشتى. ھازىرچە بۇ دېلوغا ھۆكۈم چىقىرىلمىدى. بەلكىم يەنە نۇرغۇن تەھلىل ۋە تەكشۈرۈشلەردىن ئۆتۈشى مۇمكىن. بىراق ئېزىزۇپ ئۆزىگە بېرىلىدىغان ۋىجدان جازاسى ھەققىدىكى ھۆكۈمنى قارار قىلىپ بولدى.

خاتىمە

ئېگىز چوققىلاردىن تارتىپ تاغ باغرىدىكى بىنالار، ئۆيلەر، كوچىلار ھەتتا دەرەخلەرنىڭ باشلىرىمۇ قېلىن قارغا ئورالغان، كوچىدا كېتىۋاتقان چوڭ-كىچىك ماشىنا، ۋېلىسىپىت ۋە پىيادە كىشىلەرمۇ تېيىلىپ، كېتىشتىن ئېھتىيات قىلىپ ئاستا ماڭماقتا. ئېزىزۇپ ئىدارىسىنىڭ جىپ ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ نەۋبەرنىڭ قەبرىسىگە بېرىش ئۈچۈن يولغا چىقتى. بۈگۈن دەم ئېلىش كۈنى، ھاۋا سوغۇق بولغىنى بىلەن بۆلەكچىلا ئوچۇق ئىدى. شۇڭا ئۇ قارا كۆزەينىكىنى تاقىۋالغان. ئۇ نەۋرىسى ئەكبەرنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئولتۇرۇپ شاۋقۇنلۇق تىنىمسىز كوچىغا نەزەر سالدى. بۇ كوچىلار خۇددى مۇشۇ كوچىدىكى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدەك تىنىمسىز. ھەممە ئادەم ئۆز يولىغا مېڭىۋېرىدۇ. بۇ تۇرمۇشنىڭ ئېھتىياجى، ھاياتنىڭ ئېھتىياجى، بۇ كوچىدا كىشىلەر ماشىنا بىلەن ماڭامدۇ، ۋېلىسىپىت بىلەن ماڭامدۇ ياكى پىيادە ماڭامدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆزىنىڭ شارائىتىغا باغلىق. بىراق، قانداقلا بولمىسۇن ھەممە ئادەم كۆزلىگەن نىشانىغا بارىدۇ، كۆڭلىگە پۈككەن ئىشلىرىنى قىلىدۇ. تەبىئەتنىڭ ئۆزگىرىشىنى توسۇۋالغىلى بولمىغاندەك كىشىلەرنىڭ خىيالىنىمۇ چەك قويغىلى بولمايدۇ. بىز بۇ يەردە مۇنۇ كوچىدىكى مىڭلىغان ئادەملەرنىڭ نېمىلەرنى خىيال قىلىۋاتقىنىنى بىلىپ بولالمايمىز ھەمدە ئۇنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشىمىزنىڭمۇ ھاجىتى يوق. كىتابخانلىرىمىزغا پەقەت ئېزىزۇپنىڭ يەنە نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى، نېمە ئىش-

لارلى قىلماقچى بولغانلىقىنى قىسقا قىلىپ تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز.

ئېزىزۇپ ھېلىقى كۆلى ئەخمەتنىڭ بىر قاتار بايانلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، نەۋبەرىنىڭ ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى تولۇق بىلدى. بولغۇلۇق بولۇپ بولغاندا ئۇنىڭغا يەنە نېمە ئامال بار دەيسىز. ئۇ كۆپ ئازابلاندى، ئۆزىنى كۆپ ئەيىبلىدى. ئاندىن ئالدى بىلەن ئادىلنى چاقىرتىپ كېلىپ ئەھۋالدىن خەۋەردار قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئوسماننىڭ ئۆيىدىكى ئالتۇننى ئېپىپ كەلدى. ئون زىخچە ئالتۇن جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىگە كەلتۈرۈلدى. ئېزىزۇپ بۇ بىرنەچچە ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولغان ئالتۇننى ھۆكۈمەت خەزىنىسىگە ئامانەتكە قويۇش ئۈچۈن بانكىغا ئاپىردۇدى، ئۇنىڭ ئالتۇن ئەمەس، بەلكى ئالتۇن يالىتىلغان مىس ئىكەنلىكى ئېنىقلاندى. بۇ نېمىدېگەن ئەپسۇسلىنارلىق ئىش-ھە؟ مانا، بۇ بىرنەچچە سوم قىممىتىگە ئىگە نەرسىنى دەپ نەۋبەر، ئوسمانلارغا ئوخشاش يەنە قانچە ئادەمنىڭ ئۆلگىنى ھازىرچە نامەلۇم. بۇ ئىشلارنى ئېنىقلاشقا يەنىلا ھۆسەن مەسئۇل بولماقچى، ئوسماننىڭ ھېلىقى ھەمراھى ۋە باشقا شېرىكلىرىنى تۇتۇشقىمۇ مەخسۇس خادىملار بەلگىلەندى. ئېزىزۇپ ئەخمەتكە ھەممە ئەھۋالنى ئېيتتى ۋە ئەخمەتنىڭ رازىلىقى بىلەن نەۋرىسى ئەكبەرنى ئەپكەلدۈرۈپ ئۆزى تەربىيىلىمەكچى بولدى.

مانا، ئۇ شەھەر سىرتىدىكى زاراتگاھلىققا كەلدى. ئۇنىڭ قۇچىقىدا ئەكبەر، يېنىدا شوپۇر، ئۇلار نەۋبەرىنىڭ قەبرىسىنى ئىزدەپ كېتىۋاتىدۇ.

— ئاۋۇ يەردە بىرسى قەبرە ئۈستىدىكى قارنى سۈپۈرۈۋاتىدۇ. قارىغاندا، ئۇ يېڭىقى قەبرە بولسا كېرەك. مەن بېرىپ نەۋبەرىنىڭ قەبرىسىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى سوراپ باقايمۇ؟ — دېدى شوپۇر ئېزىزۇپقا.

— مەن ئانامنىڭ قەۋىسىنى بىلىمەن، — دېدى ئەكبەر، — ئۇ يەردە قاي يوق.

— كەپتۇق، ئۇ ئادىلغۇ، — دېدى ئېزىزۇپ قار سۈپۈرۈۋاتقان ئادىلنى كۆرسىتىپ، — توغرا ئېيتىپسەن ئەكبەر. ئەمدى ئاناڭنىڭ قەبرىسىنى مەن ۋە سەنلا ھايات بولساق، قار ئاستىدا قويمايمىز.

ئۇ ئۇرنىدا توختاپ نەۋبەرىنىڭ روھىي ئۈچۈن دۇئا قىلىشقا قول كۆتۈردى. ئۇ ئايەت بىلمەيدۇ، بىراق ئۇنىڭ كۆڭلىدە ھەر-ھەر ئايەتلەرگە تېگىشكۈسىز يۈرەك سۆزلىرى بار. ئۇنى نەۋبەرىنىڭ روھىغا ئېيتىدۇ. ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورايدۇ. ئەمدى ئېزىزۇپقا ئۇنىڭدىن باشقا ئامال قالمىغانىدى.

ئادىل بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆزى تەرەپكە قاراپ دۇئا قىلىۋاتقان بۇ ئادەملەرنى تونۇدى. ئۇ دەرھال سۈپۈرگىنى قويۇپ، ئېزىزۇپنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۈن-تىنسىز قول سىقىشىپ كۆرۈشتى، ئۇلار ئۇزاقتىن-ئۇزاق قول سىقىشتى. سۆز قىلىشمىغىنى بىلەن كۆڭۈل كۆزلىرى گەپلەشمەكتە. بىر-بىرىنى چۈشىنىشمەكتە. ئەپۇ سورىشىپ، رەھمەت ئېيتىشماقتا ئىدى.

تەرمە گۈللەر

مىجىت ئىلىپ

يانتاق چېچىكى

(ھېكايە)

مەكتەپنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ كۆزۈمگە تۇنجى چېلىققان نەرسە «يار ئۆستەڭ باشلانغۇچ مەكتىپى» دېگەن چوڭ خەت يېزىلغان تاختاي بولدى. بۇرۇن مەن بۇ نامنى كۆپ ئاڭلىغان. ئەمما بۇ جاي ناھىيىدىن بەك يىراقتا بولغاچقا، بىرەر قېتىممۇ كېلىپ باقمىغانىدىم. ھېلىمۇ ئېسىمدە، باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتلىرىمىزدا، ئوقۇتقۇچىمىزنى ئازراق خاپا قىلىپ قويساق، ئۇ بىزگە: «بىزنىڭ ناھىيىمىزدە يار ئۆستەڭ دېگەن بىر جاي بار. ئۇ يەردىكى بالىلارنىڭ سىلەرنىڭكىگە ئوخشاش يېڭى ئۆستەل، ئورۇندۇق، يېڭى بىنا ۋە ئوينايدىغان توپلىرىمۇ يوق. ئەگەر سىلەر ئاشۇ يەردە بولغان بولساڭلار قانداق قىلاتتىڭلار؟» دەپ كايىپ كېتەتتى. بۈگۈنكى كۈندە يۇقىرى مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، دەل مۇشۇ مەكتەپكە كېلىپ قېلىشىمنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدىم. مەكتەپ كەنتنىڭ غەرب تەرىپىدە بولۇپ، ئۇ يەردىن بىر چاقىرىم ماڭسىلا ئەگرى-بۈگرى ئاقىدىغان بىر يارلىق ئۆستەڭگە بارغىلى بولىدۇ. بۇ ئۆستەڭ كۈن پېتىش تەرەپتىكى قۇمۇشلۇق بىلەن كەنتنىڭ پاسىلى بولۇپ، ئۇنىڭ سۈيى ئانچە كۆپ ئەمەس. ئادەتتە بۇ ئۆستەڭنىڭ لېۋىگە كېلىپ قارىغاندا، كىشى ئىككى تەرەپتىكى ئېگىزلىكنى تاغ-جىراغا ئوخشىتىدۇ. مەن بۇ جاينىڭ «يار ئۆستەڭ» دەپ ئاتىلىشىدىكى سەۋەبلەرنى كېيىنچە چۈشەندىم.

مەن بوش ۋاقتىم بولسىلا مۇشۇ ئۆستەڭ بويىغا كېلىپ خىيال سۈرۈشنى ئادەت قىلىۋالدىم. شەھەردە ئۆسۈپ چوڭ بولۇپ، تۇساتتىن مۇشۇنداق خىلۋەت جايغا كېلىپ قالغان كىشى خىيالچان بولۇپ قالسا كېرەك. ئادەتتە بۇ ئۆستەڭ بويىغا ئاندا-ساندا ئەپكەش كۆتۈرۈپ سۇغا كېلىدىغانلاردىن باشقا ئانچە ئادەم كەلمەيدۇ. سۇغا كېلىدىغانلار ئىچىدە ناخشا

ئېيتىپ، شوخلۇق قىلىدىغانلارمۇ يوق. ماڭا ئوخشاش خىيالپەرەسلەرگە تازا ئەپلىك.

مەن ئۆستەڭ بويىغا تۇنجى كەلگىنىمدە، بىر ئاز قورقۇنچلۇق ھېس قىلغانىدىم. ئاندا - ساندا قومۇش تۈۋىدىن پىلدىرلاپ چىقىپ ئاياغ ئاستىمدا يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ كېتىدىغان پاتمىچۇق، سالمىلار پېشالەمدىن تەر چىقىرىۋېتەتتى. ئەمما كېيىنچە بۇ ئىشلار ماڭا ئويۇندەك تۇيۇلىدىغان بولدى. «شەيتانلار» دەپ كۈلۈپلا قويىدىغان بولدۇم. شۇنداق قىلىپ بۇ يەردە دىققىتىمنى ئالاھىدە جەلىپ قىلغۇدەك ھېچ نەرسە بولمىغاچقا، خاتىرجەم ھالدا شېئىر يادلايتتىم. ھەر كۈنلۈكى ئون نەچچە بالىغا دەرس سۆزلەش، ئاندىن كېيىن دەرس تەييارلاش، كۈن پېشىن بولغاندا يەنە شۇ ئۆستەڭ بويىغا چىقىشتەك كۈندىلىك مەشغۇلاتىم بىر خىل رىتىمدا ئۆتۈۋاتاتتى. بىراق، ئۆتكەن بىر كۈن، ھەراست، ھاۋا بۇلۇتلۇق بولۇپ ئازراق يامغۇر ياغقان ئاشۇ كۈندىن ئېتىبارەن مېنىڭ يارلىق ئۆستەڭ بويىدا ئۆتكەن تىنچقىنا ھالىتىمدە خۇددى تىمتاس كۆلچەككە چوڭ بىر تاش تاشلانغاندەك داۋالغۇش پەيدا بولدى.

مەن ئۇنى ئىلگىرى پەقەت كۆرۈپ باقمىغانىدىم. شۇ كۈنى پەرىشتىدەك بۇ گۈزەل دىلرەبانى يارلىق ئىچىدىكى ئېرىق لېۋىدە قانداقتۇر بىر نەرسىگە قادىلىپ قاراپ ئولتۇرغان ھالەتتە كۆردۈم. ئۇ، ئاق تاۋاردىن ھوشۇقىغا كەلگۈدەك ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىۋالغان، بېشىغىمۇ ئاق ياغلىق ئارتىۋالغانىدى. مەن ئۇنى بۇ سىياقتا كۆرۈپ، ھازىدار قىزچاق ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدىم - دە، ئۇنى چۆچۈتۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئۆزۈمنى دالدىغا ئېلىپ، ئاستا ئارقامغا ياندىم.

شۇ كۈنى كېچىسى پەقەت ئۇخلىيالمىدىم. ئېسى - يادىمدىن ئاشۇ قىزنىڭ سىيماسى كەتمەيتتى. بۇ مەندىكى مۇھەببەت تۇيغۇسىمۇ ياكى ئۇ قىزدىكى باشقىچە كەيپىياتقا بولغان قىزىقىشمۇ، بۇنى زادىلا ئايرىيالمايتتىم. بەزىدە ئادەم بىر كۆرگەن كىشىنى كېيىن قايتا ئەسلەپ قالسا، ياكى چۈشىدە كۆرۈپ قالسا ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشۈپ قالىدىغان، ھەتتا چىن كۆڭلىدىن ياخشى كۆرۈپ قالىدىغان ئىشلار بولىدۇ، دەپ ئاڭلىغانمەن. ئەمما مەن ئۆزۈمنى بۇنداق ساددا ھېسسىياتنىڭ ئەسىرى بولىدىغانلاردىن دەپ ھېسابلىمايمەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ قىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىممىكىن دېيىشكە ھېچقانداق ئاساسىم يوق. ئېھتىمال ئۇ قىزدىكى سىرلىق قىياپەت ۋە سۈكۈناتلىق كەيپىيات مېنى ئاشۇنداق خىياللارغا سالغان بولسا كېرەك. چۈنكى ئەمدىلا 16 - 17 ياشقا كىرگەن چىرايلىق بىر قىزنىڭ ياشانغان قېرى ئاياللاردەك كىيىنىشى مېنى ئەجەبلەندۈرۈپ قويىدى. ئارىلىقتا ئىككى كۈنگىچە ئۆستەڭ بويىغا بارالمىدىم. بۈگۈن ئاشۇ كۈنى قىز ئولتۇرغان جايغا بېرىشنى، ئۇ شۇنچە سىنچىلاپ قارىغان نەرسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى كۆرۈشنى ئالاھىدە كۆڭلۈمگە پۈكتۈم. بىراق مېنىڭ شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت ئىزدەپ ئېرىشكىنىم ئۇ قىزنىڭ يالاڭ پۇتلىرى بىلەن قالدۇرغان ئۆچۈپ كېتەي دەپ قالغان ئىزى بولدى. ئۇنىڭ ئېرىق بويىدىكى چىمەنلەرنى يانجىپ قالدۇرغان بۇ ئىزى شۇ كۈنى لېپمۇ - لېپ سۇ ئۇسۇلغان چۆگۈننى كۆتۈرۈپ ماڭغان چې-

غىدىكى لاتاپەتلىك ھالىتىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەتتى. ئۇ سىنچىلاپ قارىغان ئېرىق بويىدا قويۇق ئۆسكەن شىۋاق، پۆپۈك چىقىرىش ئالدىدا تۇرغان قومۇش ۋە ئاندا - ساندا ئۆسكەن يانتاقلار مەيىن شامالدا يەلپۈنۈپ تۇراتتى. مەن قىزنىڭ ئۆتكەنكى ھالىتىگە ئوخشاش زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ئىنچىكىلەپ كۆزىتىشكە باشلىدىم.

تۇيۇقسىز ئارقا تەرىپىمدىن ئاڭلانغان ئاياغ تىۋىشىدىن بىر ئاز ھودۇقۇپ ئارقامغا قارىدىم. دەل شۇ قىز يېنىمدىلا چۆگۈن كۆتۈرۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايى ھېلىمۇ سولغۇن ھالەتتە ئىدى. پەقەت قېشىغا يېقىلا ئوسما قويغاندەك تۇراتتى. «ھازىرمۇ ئەمەسكەن» دەپ ئويلىدىممەن. بىراق، ئاغزىمغا ھېچقانداق گەپ كەلمەي ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپلا قالدىم. بۇنىڭدىن ئۇ ئۇيالغان بولسا كېرەك، دەررۇ ئاق ياغلىقىنىڭ ئۇچى بىلەن يۈزىنى ياپتى. مەن شۇندىلا ئېسىمگە كېلىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم ۋە:

— سۇغا كەلگەن ئوخشىماملا؟ — دېدىم.

— ھەئە، — قىز ئەتراپىغا ئەندىكىپ بىر قارىۋالدى، — نېمىگە قاراپ ئولتۇرغانتىلا؟ — دېدى پەس ئاۋازدا.

— مۇشۇ ... يانتاق، قومۇشلارغا... ھە راست، سىلىمۇ ئۆتكەن كۈنى قاراپ تۇراتتىلىغۇ؟

قىز بىر ئاز ئوڭايسىزلانغاندەك بولدى، كېيىن يەنە ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇۋالدى.

— راست قارىغان، ئاۋۇ يانتاق چېچىكىگە قارىغانىدىم.

مەن شۇ ھامان قىز قولى بىلەن ئىما قىلىپ كۆرسەتكەن يەرگە قارىدىم. دېگەندەك ئېگىز ئۆسكەن تۆت - بەش تۇپ قومۇش ئارىسىدا ئىككى تۇپ يانتاق ئۆسكەن بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇ يەر - بۇ يەرلىرىدە بىر نەچچە تال ھالرەڭ چېچەك ئېچىلغانتى. ئۇ شۇنچىلىك نازۇك ئىدىكى، ئازراق شامال تەگسىلا دەرھال باشقا غوللاردىكى تىكەنلەرگە ئۇرۇلۇپ توزۇپ كېتىدىغاندەك ئىدى.

— ھى... — مەن نېمە دېيىشىمنى بىلمەي ھودۇقۇپ قالدىم، — توغرا... چىرايلىق گۈلكەن.

— مەن... — قىز بىر ئۇلۇق - كىچىك نەپەس ئالدى. ئاندىن يانتاق چېچىكىگە قاراپ خىيال سۈرگەن ھالدا سۆزلىدى، — مەنمۇ خۇددى شۇ يانتاق چېچىكىگە ئوخشاش ئاجىز...

مەن قىزنىڭ بۇنداق دېيىشىنى زادىلا كۈتمىگەنىدىم. قارىغاندا، ئۇنىڭ قەلبىدە بىرەر جاراھەت باردەك قىلاتتى. مەن قانداقلا بولسۇن ئۇنىڭغا ئازراق تەسەللى بېرەي دەپ ئويلىدىم.

— سىلىنى قانداقمۇ ئاجىز دېگىلى بولسۇن، سىلى شۇنداق...

— بولدى، گەپ قىلمىسىلا، سەۋەبىنى دېسەم گۇناھ بولىدۇ. — ئۇ بىردىنىلا بارلىق دەرد - ئەلىمىنى يۇتۇۋەتكەنىدەك زورىغا كۈلۈمسىرىدى. ئاندىن قايتا سوئال سوراشقا باشلىدى:

— سىلى ئۈرۈمچىنى كۆرگەنمۇ؟

— ھەئە، ئاشۇ يەردە ئوقۇغانمەن.

— ئۇ يەردە مەندەك 17 ياشقا كىرگەن قىزلارمۇ ئوقۇيمىش، راستمۇ؟

— راست بولماي، ناھايىتى كۆپ دېسىلە!

— ھە... راستكەندە... مەن ئوقۇيالمىغان، — قىز مەيۈسلىنىپ يەرگە

قارىدى.

— نېمىشقا ئوقۇمىغان؟

— ئاتا - ئانام ئوقۇتمىغان. 15 ياشقا كىرگىنىمدە ساۋابلىق ئۈچۈن بېرىۋەتكەن.

— بېرىۋەتكەن، كىمگە؟

— ئاخۇنۇمغا...

— ...

شۇ كۈنى كېچىسىمۇ زادى ئۇخلىيالمىدىم، قىزنىڭ هارغىن، بىچارە قىياپىتى ھەردائىم خىيالىمدىن كەتمەيتتى. ئۆزىگە ئوخشاتقان كىچىككىنە يانتاق چېچىكى كۆز ئالدىمدىن كەتمەيتتى. بىچارە قىز، يۈرىكى سەگەك ئىكەنغۇ، ئۆزىنى ئاشۇ چېچەككە ئوخشىتىپتۇ...

بۈگۈن تاڭ ئاتارغا يېقىن چۈش كۆرۈپتىمەن. چۈشۈمدە ھېلىقى يانتاقلار بوران ئىچىدە قالغانمىش. ئۇ توختىماستىن ئىككى يانغا قايرىلىپ ئەتراپىدىكى تىكەنلەرگە ئۇرۇلارمىش ۋە بىر - بىرلەپ توزۇپ كېتەرمىش... چۆچۈپ ئويغانسام، تەرلەپ كېتىپتىمەن، يۈرىكىم گۈپۈلدەپ سوقاتتى. شۇ كۈنى كۈن غەربكە قايرىلغاندا، يەنە ئۆستەڭ بويىغا باردىم. خىيالىمدىن ئاشۇ يانتاق چېچىكى كەتمەيتتى، ئۇنىڭ چۈشۈمدە كۆرگۈنۈمدەك بولۇپ كېتىشىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيتتىم. بىراق مېنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ تۇنجى كۆرگۈنۈم يانتاق چېچىكى ئەمەس، بەلكى ئاشۇ قىز بولدى. ئۇ ئاشۇ يانتاق يېنىدا چۆگۈنىگە سۇ ئۇسۇپ بولۇپ، گويا مېنى ساقلاۋاتقاندەك تۇرغانىكەن. ئۇ مېنى كۆرۈپ ئىللىققىنا كۈلۈمسىرىدى.

— ساقلاپ تۇرغانىدىم. بىر تەرەپتە سۇ ئىسسىيدىغان ۋاق بولدى، — دېدى ئۇ نېمىدۇر ئويلىغاندەك قىلىپ يەرگە قاراپ، — بىر گېپىم بار ئىدى سىلىگە. مېنىڭ بىر ئوغلۇم بار، بۇ يىل بىر ياشقا كىردى. چوڭ بولغاندا ئوقۇتۇپ بېرەمسىلا؟

بۇ سۆزدىن يۈرىكىم «قارتتىدە» قىلىپ كەتتى. نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدىم. «ئۆزىڭىز تېخى بالا تۇرۇپ، بالام دېگىنىڭىز نېمىسى» دەپ ئويلايتتىم.

— ھەي! ئاسىي خاتۇن!!! يۈزىڭنى ياپ شەرمەندە! ئۆيگىمۇ بارارمىسىز - ھە تېخى! ۋۇ ئىمانى بۇزۇق!!

بۇ تۇيۇقسىز ئاۋازدىن ئىككىمىز تەڭلا ئۆستەڭ لېۋىدىكى ئېگىز دۆڭلۈككە قاراشتۇق. يوغان سەللە ئورىغان، ئاق يەكتەك كىيىۋالغان 60 ياشلار چامىسىدىكى بىر كىشى ھاسىسىنى بىزگە چەللەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ سۆرۈن تەلەتىدىن ئەيمىنىگەن قىز چۆگۈنىنى ئالمان - تالمان كۆتۈرۈپ، ئېگىزگە قاراپ ئىتتىك مېڭىپ كەتتى. شامال بىر ئاز ئۇلغايغاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ ئاق ياغلىقىنىڭ بىر ئۇچى توختىماي يەلپۈنۈپ تۇراتتى. ئۆستەڭنىڭ ئېگىز قېشىغا چىققاندا قالدۇرغان يالىڭاياغ ئىزلىرى كۆزگە ئالاھىدە چېلىقىپ تۇراتتى. ھېلىقى يانتاق گۈللىرى توختىماي ئىككى تەرەپكە ئۇرۇلۇپ تۇراتتى...

مەن ئارىدىن بىر كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۆستەڭ بويىغا يەنە كەلدىم. قىز كۆرۈنمەيتتى. ئېھتىمال، كېچە بوران خېلى ئەدىگەن بولسا كېرەك. ئۇلۇشكۈنكى ئىز ئۆچۈپ كېتەي دەپ قالغان. ھېلىقى يانتاق چېچىكىمۇ توزۇپ كېتىپ بولغانىدى. ئاھ، ئاجىز يانتاق چېچىكى...

(«يېڭى قاشتېشى» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىللىق 1 - سانىدىن ئېلىندى)

گۇلباھار مەتىمىن

ئۈچ شېئىر

قۇياش

ئۇيقۇ بېسىپ ھارغىن قۇياشنى،
مەسخۇش كۆزى يۇمۇلدى ئاستا.
ئەللەيلىدى سۆيۈپ قۇچاقلاپ،
ئېلىپ ئۇنى تاغلار قوينىغا.

تېچ ياتسۇن دەپ گۈگۈم پەرىسى
پەردە يېپىپ قويدى ئاۋايلاپ.
دېمىقمىسۇن دېدىمۇ شامال
يەلپۈمەكتە ئاستا غۇرۇلداپ.

ھەمراھ بولۇپ چىقتى ساماغا
يۇلتۇزلارنى باشلاپ تولۇن ئاي.
كەتمىسۇن دەپ چۆچۈپ ئويغىنىپ،
كۆز تىكىشەر ئۈن - تىن چىقارماي.

قەدىرلەيدۇ نىچۇن ھەممىسى؟
جاۋاب ئىزلەپ تۇردۇم بىر ھازا.
خىيالىمنى بىلىپ قالغاندەك
كەلدى بىردىن غايىپتىن سادا:

«كائىناتنى يورۇتسا قۇياش
ئەل ئىشقىدا كۆيۈپ - ئۆرتىنىپ،
نىچۇن ئۇنى ئەزىزلىمىسۇن
بارلىقىنى ئاتاپ كۆيۈنۈپ.»

يەر ۋە ئاسمان

گىرەلەشتى يەر بىلەن ئاسمان
بىر - بىرىگە بېقىشىپ ئۇزاق.
دىلى چاڭقاق، يۈزلىرى سولغۇن،
يۈرىكىنى ئۆرتىگەچ پىراق.

قۇيدى ئۇلار بۇلۇت جامىغا
زۇمرەت كەبى ۋىسال شارابى.
تاغ - دالانى سالدى لەرزىگە
جامدىن چىققان شادلىق ساداسى.

ھىجران جېكى كەتتى يۇيۇلۇپ
ۋىسال شارابى ئىچكەندە ئۇلار.
بولدى غايىپ ھەسرەت تۇمانى،
قەھ - قەھ ئۇرۇپ كۈلگەندە ئۇلار.

يەرمۇ سۈزۈك، ئاسمانمۇ سۈزۈك،
بىر - بىرىگە كۈلۈپ باقىدۇ.
يايدەك بولۇپ سۆيگۈ رىشتىسى
كەڭ سامادا نۇرلار چاچىدۇ.

قارچۇغا

بوۋىسىنى نوقۇپ نەۋرىسى
دېدى: «قاراڭ ئاۋۇ ئوۋچىغا.
قارىچۇغىنىڭ نىچۇن كۆزىنى
تېڭىپ ئېلىپ بارار قولىدا؟»

«نادان بالا، — دېدى بوۋىسى، —
شۇنىڭغىمۇ يەتمەمدۇ ئەقلىڭ.
ئەگەر كۆزىنى تېڭىپ قويمىسا،
قوش تۇرامدۇ قولىدا خەقنىڭ.»

(«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ 1988 - يىللىق 2 - سانىدىن ئېلىندى.)

سوۋېت ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرىدىن

ئۆمەر مۇھەممەدى

(1931 — 1906)

سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى بولغان ئۆمەر مۇھەممەدى 1906 - يىلى ئالمۇتا ئوبلاستى قازاق رايونىغا قاراشلىق يېڭىشەھەر يېزىسىدا كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان.

ئۆمەر مۇھەممەدى سوۋېت دەۋردە يېتىلىپ چىققان دەسلەپكى ئۇيغۇر زىيالىيلىرىدىن ئىدى. كەلگۈسى ئەدىب 1927 - يىلى ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلىم يۇرتىنى تاماملىغاندىن كېيىن، مۇئەللىم بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئۇ ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىدىلا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان.

ئۆمەر مۇھەممەدىنىڭ ئىجادىي ھاياتى تولىمۇ قىسقا بولدى. لېكىن ئۇ، شۇ تالانتلىق ئەمگەك بىلەن ئۆتكەن قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە ئىنتايىن قىممەتلىك ئەسەرلەرنى ياراتتى. ئۇنىڭ ھېكايىلىرى سوۋېت ئۇيغۇر پروزىسىنىڭ ئاساسىنى سالسا، شېئىرلىرى سوۋېت ئۇيغۇر پوئېزىيىسىنى يېڭى خۇسۇسىيەتلەر بىلەن، يېڭى ئوبراز، مەنەلەر بىلەن بېيىتتى. سوۋېت دەۋردىكى بەختلىك ھايات، سوتسىيالىزم ئىدىيىلىرى ئۆمەر ئىجادىيىتىنىڭ باش ماۋزۇسى، ئاساسىي يۆنىلىشى بولدى.

ئۆمەر مۇھەممەدىنىڭ «باتۇر يىللار»، «شېئىرلار»، «تاللانما ئەسەرلەر» ۋە باشقا كىتابلىرى نەشر قىلىنغان.

ئېسىمدە

ئېسىمدە، دۇنياغا پاتماي،
خۇشال بولۇپ ئويىنىغانلىرىم، كۈلگەنلىرىم...
ئېسىمدە، ئۇغاى تۇتۇپ،
بۇغدايلىقتا يەك تۇرۇپ سويلىغانلىرىم...

ئېسىمدە، ئايدىڭلاردا
ۋارقىراپ - ۋارقىراپ ناخشا ئېيتىپ،
زوقلىنىپ سازىم چالغانلىرىم...
ئېسىمدە، تاڭ نۇرلىرى يېيىلغاندا،

پۇتۇمدا چورۇق، بېشىمدا مالخاي،
ئالدىراپ ـ سالدىراپ باغلىق ئالغانلىرىم.
ئەمدى يوق ئۇ كۈنلەر،
قانچە دەردلىنىپ، قولۇمغا سازىم ئېلىپ،
تارى كۈمۈش سازىمنىڭ ئىنچىكە تىللىرىغا
زوقلىنىپ تېيماق چەكسەممۇ،
يالغۇز چالغاچقىمىكىن،
سازىم چىرايلىق چېلىنمايدۇ...
قانچە زوقلىنىپ، مۇڭلىنىپ،
بۈگۈن ناخشىغا ئولتۇرساممۇ،
يالغۇز ئېيتقاچقىمىكىن،
ناخشاممۇ چىرايلىق ئېيتىلمايدۇ.
ئۆملىشىپ ـ ئارتىللىشىپ، ئوغاق ئېلىپ،
كۆڭۈللىشىپ ناخشىلار ئېيتقۇم كېلىدۇ بۈگۈن.

يالغۇز چالغان سازىم چىرايلىق ئەمەس،
ئۆملىشىپ ـ ئارتىللىشىپ، خامان تېپىپ،
كۆڭۈللىشىپ سازلار چالغۇم كېلىدۇ بۈگۈن.

1928 - يىل.

گاڭ ناخشىلىرى

ئاۋازىممۇ ھازىر مېنىڭ گاڭدىن،
بىزنىڭ ئىش قازىنىمىزدا
گاڭلار قايىنغاچقا.
كىيگەن كۆڭلەكىمىزمۇ چۆيۈندىن،
ئېرىگەن چۆيۈن تولغان
كۆللەردە تىنماي ئۈينىغاچقا.
قاراڭلار، ئەنە!
چۆيۈن كۆلىنىڭ شارقىراتمىلىرىغا!
تراكتور ئۆمىلەپ چۈشمەكتە...
ئۇسسىغاندا بېنزىن ئىچىپ،
مىڭلاپ ئېتىزلارغا كۆچمەكتە.

ھازىر بىزنىڭ كۆڭۈل بەگباش،
شوقلۇق بىلەن تۈزەيمىز
يېڭى دۇنيانى.
خۇشاللىقنىڭ قايمىقى بولۇپ،
ئىش ئۈنچىلىرىم ئۆسمەكتە،
چىرايلىق يېرىدە ئۆسكەچكە دۇنيانىڭ.

قاراڭلار!
زاۋۇتتا تۇرماق،
ئېتىزدىمۇ بېنزىن پۇرايدۇ.
كىممۇ «سەت» دەر بىزنىڭ يەرلى،
ئېلىمىز گاڭ ناخشىلىرى بىلەن چاڭلىدايدۇ.
شۇڭلاشقا مىللىيوننى كۈتىمىز،
ھەر بىر تامچە ئاققان تەردىن.
تولغۇۋەتسەڭ، توختەك، ماشىناڭنى
گۈركىرەتسۇن، ناخشىسىنى چاڭلىداتسۇن،
دولقۇنلىنىپ كەڭ ئېتىزدا،
چېچەكلەردىكى
ياز تامچىلىرىنى تىترەتسۇن.

1930 - يىل.

ئۆمەر ئۆلدى

ئاچچىقمۇ قىلمايمەن ساڭا، نايىتى،
ئاچچىق قىلدىم ئۆزەمگىلا...
چۈنكى ساقىلىم غېرىچ كەلدى،
ساراڭلىقىم بار مېنىڭ تېخىلا.
شائىرلىق قىلدىم دەپ ناخشامدا
مۇھەببەتمۇ ساتقانىكەنمەن...
ساراڭ كۆڭلۈمنى دەپ،
كوچىدا يۈرگەن بىرىگە
چالمىمۇ ئاتقانىكەنمەن...
ئەمدى بىلدىم
(تووا، تووا!)
ئارتۇق ساراڭلىق قىلماسمەن ئەمدى

چۇنكى،
ساراڭلىق بىلەن ئۆتتى
زىلۋا ياشلىقىمنىڭ
تەڭدىن تولىسى — تەڭدىن.

سەنمۇ بەلكى ھەر يازدا
«ئۆمەر كېلەر» دەپ،
سېغىنىپ،
تاڭ بىلەن كۈتىدىغانسەندۇ؟...
كىم بىلىدۇ، بەلكى
بىز ئوينىغان بۇلاق تۈۋىدىن
ھەر تاڭدا بىر ئۆتىدىغانسەندۇ؟...
كۈتمە، جېنىم!
زىلۋا ياشلىق بىلەن ساراڭلانغان
ساراڭ ئۆمەر ئۆلدى ئەمدى...
ئۇزاقتىن ئەمدى
مېنىڭ بەگباش ئويلىرىمنى
تاڭدا چېلىنغان گۈدۈك يەڭدى...
ساراڭ ئۆمەرنىڭ ئورنىغا
گاڭ مەيدىلىك
يېڭى ئۆمەر بولۇپ تۇغۇلدۇم.
قىزىل كۆڭۈللۈك يىگىت چىنقتى
توشقان قوغلاپ ئۆسكەن ئوغۇلدىن!

ئېمىشقا باراي مەن ئالدىڭغا،
ئەسىرىم بىلەن بىللە
ئىشتىن بۇلۇت ياساۋاتسام،
ئۇلۇغ ئېلىمىنىڭ
ئۇلۇغ چېلىشىدا،
چېلىش بىلەن خۇشال ياشاۋاتسام.
ئەگەر يىللار كۈمەلىسە،
مەيلى، مېنى كۈمسۇن،
لېكىن مەن كۈمۈلمەسمەن.
گاڭدىن ياسىغان ئىشىمنى تاشلاپ
ئەمدى چىڭنىپ،
كۆڭلۈڭدىمۇ ئارتۇق چۈمۈلمەسمەن.
مەيلى،
ئەگەر چېلىشقا، يولداشلىققا كەلسەڭ،
ياستۇقىڭنى ئالغاچ كېلەرسەن،
ئۆزۈڭ ئىشلەپ،
كۆڭلەك كىيەرسەن.
تويىڭ چىقىمىنىمۇ تارتمايمەن،
يېرىمى سەندىن، يېرىمى مەندىن بولار.
توي ياساپ،
تالاي يىگىتلەرنىڭمۇ چېچى ئاقاردى،
ئېقىپ تۆكمىدى لاي سۇلار.
مېنى كەچۈرگىن، جېنىم،
بىزنىڭ ئەسىر — ئىش ئەسىرى.
شۇڭلاشقا ئېيتتىم بۇ سۆزنى...
ساراڭلارمۇ يوق ئەمەس،
ئۆلۈكىنى ئارتىپ،
سۆرمە قويۇپ،
پاسكىنا قىلدۇ يۈزىنى...

شۇڭلاشقا
ئىشلىسەڭ كەلگىن،
بولمىسا،
ساراڭ ئۆمەر ئۆلدى ئەمدى.
گاڭ ناخشىسىنى بۇزۇپ،
سېنى دېمەس.
يەنە بىر تۇۋا،
ساراڭلىقىمۇ تۆكمىدى ئەمدى...

1930 - يىلى،

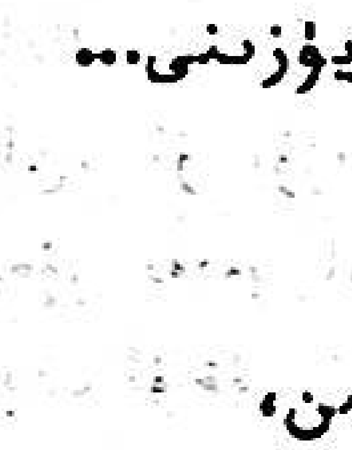

ھېزىم ئىسكەندەروۋ

(1969—1906)

شائىر ھېزىم ئىسكەندەروۋ (تېتىك) 1906-يىلى ئالمۇتا ئوبلاستى، ئۇيغۇر رايونىنىڭ ئاۋات يېزىسىدا كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ ئۆز يۇرتىدا باشلانغۇچ مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن، تاشكەنتتىكى ئوتتۇرا ئازىيا كوممۇنىستىك ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرىپ، 1927-يىلى ئوقۇشنى تاماملىغان. ئوقۇش تاماملانغاندىن كېيىن مائارىپ ساھەسىدە ئىشلىگەن.

ھېزىم ئىسكەندەروۋ سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى. ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى ئارىلىقتا بىر ئاز ئۈزۈلۈپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن 40 يىلغا يېقىن داۋام قىلغان. ئۇ ئۆزىنىڭ جوشقۇن ئىلھام بىلەن ئۆتكەن بىر مەزگىللىك ھاياتىدا سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ خەزىنىسىگە بىرمۇنچە نادىر ئەسەرلىرى بىلەن تۆھپە قوشقان.

سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ۋەكىلى ھېزىم ئىسكەندەروۋنىڭ ئەسەرلىرى رۇس، قازاق ۋە باشقا تىللارغا تەرجىمە قىلىنغان. ئۇنىڭ «چېلىش دولقۇنلىرىدا»، «خانتەڭرى»، «ئۇيغۇر قىزى»، «سازىم»، «شېئىرلار»، «ھايات ئىلھاملىرى»، «تىنچلىق ناخشىسى»، «نوزۇگۇم»، «تاللانما ئەسەرلەر» ناملىق كىتابلىرى نەشر قىلىنغان.

ئاق قىيىن

يوللىرىمدا قاتار تۇرغان ئاق قىيىن
كىمنى كۈتتۈڭ ئۇزۇن يىللار سېغىنىپ؟
كىملەر ئىدى كېلەر دوستۇڭ يىراقتىن؟
شۇنچە تۇردۇڭ قار-بوراندا ئېگىلىپ.

ياكى مېنى كۈتكەنىمدىنىڭ ياد ئېتىپ،
تالاي قېتىم بۇ يوللاردىن «ئۆتكەن» دەپ؟
قىرو باغلاپ مويلاۋلىرىڭ مۇز قېتىپ،
ئويلارمىدىڭ «شائىر قايان كەتكەن» دەپ؟

يېنىپ كەلدىم ھايات بويلاپ سايەڭگە،
دوستلىرىمغا ھەمكار بولۇپ قېتىلىپ.
ئانىسىنى سېغىنغان ياش بالىدەك،
قۇچىقىڭغا كەلدىم يەنە ئېتىلىپ.

1958-يىل

ئىلى

ئەگىپ ئويناپ، غەمسىز، تىنىق ئاققان ئىلى،
ھايات بويلاپ تاغدا قانات قاققان ئىلى.
كۆپ ئەسىرلەر قايناپ-تېشىپ بەختئىزدەپ،
ئەمدى ئارزۇ-ئارمىنىنى تاپقان ئىلى.

مۆلدۈرلىگەن سۈزۈك سۈيۈڭ زەمزەم ماڭا،
تەلمۈرگەندەك تۇردۇم قاراپ بىردەم ساڭا.
زوقلىنىمەن، سازىڭ بىلەن ناخشاڭ ئوماق،
جېنىم خۇشال سېنى كۆرۈپ، قەلبىم قايناق.

شىلدىرلىشىپ ئېقىشلىرىڭ جانغا ئىللىق،
يەلكەنلىرىڭ تەۋرىتىدۇ مېنى سىلىق.
سالقىن سۈيىڭ مېنىڭ ئۈچۈن يېقىن، ئىسسىق،
بويلىرىڭدا ئۆتەر ئۆمرۈم شۇنچە قىزىق.

قايتا بارسام سېنىڭ بىلەن ماختىنىمەن،
قۇچاق ئېچىپ باھارىڭغا شادلىنىمەن.
ئاتا-بوۋام پاك سۈيىڭنى «جان» دەپ ئىچكەن،
يالاڭغىداق ياۋغا قارشى تالاي كەچكەن.

مەنمۇ ئىچتىم شوخ سۈيىڭنى كۆڭلۈم تېشىپ،
نازىم بىلەن كۆرۈشكەندەك قۇچاقلىشىپ.
سەن قاشنىڭ كۆز يېشىغا يار-مەدەتكار،
ئەرك سۆيگەن ئەر نوزۇگقا بولدۇڭ ھەمكار.

ئاقتى تۈنلەر، ئىلى، سەندە نوزۇك يالغۇز،
مەجنۇن تاللار پاناھ بولدى جانغا كۈندۈز.
ئاقتى ئايلار سالنى باغلاپ تەنھا ئۆزى،
بىر كۆزى ياش، بىر كۆزى قان، سولۇپ يۈزى.

ئاتتى سۇغا، كەتتى نوزۇك غەمگە تولۇپ،
جەبرى زۇلۇم دۇنياسىغا نەپرەت ئوقۇپ.
تۇغۇلغان ئەل قالدى كۆزدىن، قالدى يىراق،
كۆرۈنمىدى يېنىپ تۇرغان سانسىز چىراق.

ئاقارمىدى نوزۇك سۇدا دەرد بولمىسا،
يۈرەك-باغرى ھەسرەت چېكىپ قان تولمىسا.
كەتتى نوزۇك ئىلى بىلەن مۇڭداشقاندەك،
بىردە چۆكۈپ، بىردە چىقىپ، سىرداشقاندەك

ئۆكتەبىر سوتسىيالىستىك ئىنقىلابىدىن كېيىن شەكىللىنىشكە باشلىغان سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتى 70 نەچچە يىللىق مۇساپىنى بېسىپ ئۆتۈپ، ئۆزىنىڭ كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلىرى بىلەن سوۋېت ئەدەبىياتى خەزىنىسىدىن مۇناسىپ ئورۇن ئالدى. جۈملىدىن، بىر مۇنچە ئۇيغۇر يازغۇچى، شائىرلىرى سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە رېسپۇبلىكىلار ئارا تونۇلدى، ئۇلارنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرى رۇس، ئۆزبېك، قازاق تىللىرىغا تەرجىمە قىلىندى.

بىر قىسىم سوۋېت ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ نامى ۋە ئەسەرلىرى شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر كىتابخانلىرىغا 30-يىللاردىن باشلاپلا تونۇش ئىدى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىنىڭ شەكىللىنىشىدە بەلگىلىك تەسىر كۆرسەتكەنىدى.

بىز بۇنىڭدىن كېيىن ژۇرنىلىمىزنىڭ بۇ سەھىپىسى ئارقىلىق سوۋېت ئۇيغۇر شائىرلىرى ۋە ئۇلارنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرىنى كەڭ كىتابخانلىرىمىزغا تونۇشتۇرماقچىمىز.

— تەھرىردىن

نۇر ئىسرائىلوۋ

(1937 — 1910)

نۇر ئىسرائىلوۋ 1910 - يىلى ئالموتا ئوبلاستى ئەمگەكچى قازاق رايونىنىڭ مانايبۇلاق يېزىسىدا كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان.

ئۇ 1920 - يىلدىن 1926 - يىلغىچە ئالموتىدا، كېيىن تاشكەنتتىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلىم يۇرتىدا ئوقۇپ، 1929 - يىلى ئوقۇشنى تاماملاپ «شەرق ھەققىتى» گېزىتىدە ۋە نەشرىياتتا ئىشلىگەن. كېيىنرەك يەنە ئۆزبېكىستان ئىلمىي تەكشۈرۈش ئىنستىتۇتىنىڭ ئاسپىرانتلار سىنىپىدا ئوقۇغان.

نۇر ئىسرائىلوۋنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى 20 - يىللارنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىن باشلانغان. شائىر 1937 - يىلغىچە بولغان قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا كۆپلىگەن شېئىرىي ۋە نەسرىي ئەسەرلەرنى يارىتىش بىلەن چوڭ ھەسسە قوشتى.

ئۇنىڭ نەسرىي ئەسەرلىرى ئىچىدە «كۈنلەر»، «قىزىل تۇغ نىشانى» پوۋېستلىرىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ.

نۇر ئىسرائىلوۋنىڭ «قاينام»، «تۈۋەندىن يۇقىرىغا»، «ياش لېنىنچىلار»، «يېڭى ناخشىلار»، «رىزۋانگۈل»، «تاشقىرىدا»، قاتارلىق شېئىرلار توپلاملىرى نەشىر قىلىنغان.

يالتا كېچىسى

ئايدىڭ كېچە.
تولۇن ئاينىڭ ئاق شولىسىدىن،
قارا دېڭىز خۇددى سىمابتەك پارقىرار.
گويا يەر - جاھاننى تەۋرىتىدىغاندەك،
دولقۇنلىنار، مۇقەددەس شارقىرار.

ئەتراپتىن ئاڭلىنار ئازاد ۋە ئەركىن
خۇش چاقچاق بىلەن سۆزلەشكەن ئاۋاز.
ھەر دىلنى زوقلاندۇرار كۈكۈللۈك
مۇقاملارغا چېلىنغان ھەر ياڭزا ساز.

يېقىملىق ساپ ھاۋا، يۇمشاق شوخ شامال،
چاچلارنى تارار، ئەركىلەپ ئويىنار.
ھەر شائىر دىلىدا تۇغدۇرۇپ ئىلھام،
يالتا كېچىسى ئەنە شۇنداق باشلىنار.

ھەر ياندا شوخ ئويۇن - كۈلكە،
ھەر ياندا لەززەت ياغىدۇ دىلگە.

1936 - يىل

سایاهەتكە

مېھرىبان ۋەتىنىمىزنىڭ باغلىرىنى
كۆرۈپ، دەم ئېلىشقا چىقىپ كەتتۇق بىز.
خۇش ئانا، خۇش، ئاز كۈندە يەنە
يېڭى كۈچ بىلەن قايتىپ كېلەرمىز.

س س س ر ھەر يېرىدە خۇش خۇي،
خۇشاللىق بىلەن قارشى ئالدۇ بىزنى.
دىلغا ئوزۇق بېرىدۇ، ئەقىلگە ساۋاق،
قىلچىلىك ئاغرىتماي ھېچ كۆڭلىمىزنى.

يېڭى كۈچ، يېڭى بىلىم تومۇرۇمدا
شوخ قانلىرىمنى تېخىمۇ ئوينىتار.
سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشلارنى كۆرۈشكە دىلىم
ئالدىرىتار مېنى، جىق ئالدىرىتار.

شۇ ئۇتۇقلارنى كۆز بىلەن كۆرۈپ،
قىزىل ۋەتەن شېئىرلىرىغا شېئىر توقارمەن.
سەن، ئانا، ئۆز يولداشلىرىڭغا
«ئوغلۇمنىڭ شېئىرى» دەپ ئوقۇپ بېرەرسەن.

1936 - يىل

يولدا

كۆڭۈللۈك كۈلكە، خۇش خۇيلۇق بىلەن
بېكەت-بېكەتلەردىن ئېشىپ كەتتۇق بىز.
ۋاگونىنىڭ دېرىزىسىدىن ئىككىمىز تەڭ
گۈزەل مەنزىرىلەرگە قاراپ ئۆتتۇق بىز.

دېڭىزدەك دولقۇن ئۇرغان دەل-دەرەخ چىمەن
بارغانسېرى غايىب بولۇپ كېتىدۇ.
ئۇنىڭ ئورنىغا تورغاي، ئېتىز، چېچەكلەر ھەم،
بىرى كەينىدىن بىرى كېلىدۇ.

كولخوزچى، كولخوزدىكى كەتمەن بىسى
كۈن نۇرىدىن پارقىراپ كۆز چاقىدۇ.
قايسى يانغا قارىماي كېۋەز بىلەن ئۈزۈم
كۈن نۇرىنى ئازادە ئىچىپ ياتىدۇ.

قارايمەن، قارايمەن، قاراپ تويمايمەن،
بىلىمەن، دىققىتىم شۇنىڭغا كەتكەن.
يېنىمدا ئىشقىنى بىلدۈرۈپ ياش قىز
دەيدۇ ماڭا «شېئىر ئوقۇپ بەرسەڭ!»

تېلېگراف تۈۋرۈكلىرى رەت-رەت تىزىلىپ
كۆزدىن ئۆتكەندەك، ئۆتەر مىنۇتلار.
يېنىمدىكى قىز يېنىپ سېنىڭدىن
شېئىر، ھېكايە ئېيتىشنى سورار.

«توختا، سىڭىل، ئالدىرىما، توختا،»
بۇ گۈزەللىكنى ئاۋۋال كۆرەي مەن.
ۋەتەنىنىڭ ئېسىل باغلىرى ئارا
يۈرۈپ ھەممىنى ئاۋۋال بىلەي مەن.

1937 - يىل

نەشرگە تەييارلىغۇچى:
ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىسلاھاتى ۋە ئىسلاھات ئەدەبىيات-سەنئىتى

سوۋېت كومپارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1985-يىلى 4-ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن ئومۇمىي يىغىنى ئىجتىمائىي ئىسلاھات فاڭجېنىنى قارارلاشتۇرغاندىن بۇيان، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسى ئىسلاھات دولقۇنى ئىچىدە تۇرۇپ كەلدى. 1986-يىلى 2-ئايدا چاقىرىلغان سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ 27-قۇرۇلتىيى يەنە بىر قېتىم «توققۇز بال بوران» چىقارغاندىن كېيىن، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىسلاھاتىمۇ يېڭى دولقۇنغا كۆتۈرۈلدى. سوۋېت كومپارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1987-يىلى 1-ۋە 6-ئايلاردا چاقىرىلغان ئومۇمىي يىغىنلىرى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ، كادىرلار سىياسىتى ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى توغرىسىدا ئىككى مۇھىم قارار ماقۇللاپ، سىياسىي ئىقتىساد، ئاڭ فورمىسى، ئەخلاق ۋە قانۇن قاتارلىق ساھەلەردە ئومۇمىيۈزلۈك ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشنىڭ ستراتېگىيىسىنى تۈزۈپ چىقتى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىجتىمائىي ئىسلاھاتى، سوۋېت كومپارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 1987-يىلى 1-ئايدا چاقىرىلغان ئومۇمىي يىغىنىنى چېگرا قىلغان ھالدا، ئىككى باسقۇچقا، يەنى جامائەت پىكرى تەييارلاش، ئىسلاھات لايىھىسى تۈزۈپ چىقىشتىن ئىبارەت غۇلغۇلا قىلىش باسقۇچى ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇش باسقۇچىغا بۆلۈنىدۇ. 1985-يىلدىن 1986-يىلغىچە بولغان غۇلغۇلا قىلىش باسقۇچىدا، مەسئۇل دائىرىلەر يېڭىچە تەپەككۇرنى بارلىققا كەلتۈرۈشنىڭ مۇھىملىقىنى تەكىتلىگەن بولسا، 1987-يىلدىن باشلاپ، «خىزمەت، خىزمەت، يەنە خىزمەت» دېگەن شوئارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئەمەلىي ئىشلەش روھىنى تەشەببۇس قىلدى. گورباچېۋ: «ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش كېرەكمۇ قانداق؟ دېگەن مۇھاكىمىنى توختىتىش لازىم، «ئىسلاھات ھازىر تەشەببۇس ئەمەس، بەلكى رېئاللىق بولۇپ قالدى» دېگەننى تەكىتلىدى.

ئەدەبىيات-ئەدەبىيات-سەنئەت ئىسلاھاتىدىكى ئاساسىي كۈچ

يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكى ئىسلاھاتى 1986-يىلى سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ 27-قۇرۇلتىيىدىن كېيىن ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلدى. يازغۇچىلار جەمئىيىتى، كىنوچىلار جەمئىيىتى، دراما

چىلار جەمئىيىتى قاتارلىق ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتلىرى ئىلگىرى-ئاخىر ئۆز قۇ-
رۇلتايلىرىنى ئېچىپ، سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ 27-قۇرۇلتىيى تەشەببۇس قىلغان تەن-
قىدىي روھ ئارقىلىق خىزمەتلىرىنى خۇلاسىلاپ، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكى
مەسىلىلەرنى پاش قىلدى؛ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ گۈللىنىشى ۋە تەرەققىي
قىلىشىغا توسقۇنلۇق قىلىۋاتقان بيۇروكراتلىق ۋە ئۇنىڭ ئىپادىلىرىگە قاتتىق ھۇجۇم
قوزغىدى. ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر پارتىيە قۇرۇلتىيى قارارلاشتۇرغان سىياسىي ۋە
ئىدىيە ئارقىلىق ئەدەبىيات-سەنئەت ئىدىيىسىنى يېڭىلاش جەھەتتە ئىرىشچانلىق كۆر-
سەتتى، ئەدەبىيات-سەنئەت دەۋرنىڭ قەدىمىگە يېتىشىۋېلىپلا قالماستىن، بەلكى ئىج-
تىمائىي ئىسلاھاتنىمۇ ئىلگىرى سۈرۈشى كېرەك، دېگەننى تەشەببۇس قىلدى.

ئەمەلىيەتتىمۇ، 50-يىللاردىن باشلاپلا ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكى ئو-
قۇمۇشلۇق زاتلار ئۆزلىرىنىڭ ئۆتكۈر ئەسەرلىرى ئارقىلىق ئىسلاھاتنىڭ ئىدىيىۋى تەي-
يارلىقلىرىنى ئىشلەشكە كىرىشكەندى. ئوۋېچكىننىڭ ئوچېركلىرى، لېئونوۋ ۋە شولو-
خوۋلارنىڭ ھېكايە-رومانلىرىدىن تارتىپ تۋاردوۋسكىي قاتارلىقلارنىڭ شېئىرلىرى،
ئىشلەپچىقىرىش ۋە ئەخلاق تېمىسىدىكى دراممىلارغىچە بولغان ئەسەرلەردە ئىپادىلەنگەن
«ئەدەبىيات-سەنئەت ئىدىيىسى» كونسېرۋاتىپ ئىدىيىلەرنىڭ مۇداپىئە لىنىيىلىرىگە
ئارقا-ئارقىدىن ھۇجۇم قىلغانىدى، بولۇپمۇ 70-يىللاردىن بۇيان ئايتماتوۋ، باندار-
رېيېۋ، ئاستافيېۋ، بېلوۋ، راسپوتىن قاتارلىق يازغۇچىلارنىڭ دەۋر ئىللەتلىرىگە تېگىدى-
غان ھېكايە-رومانلىرى، دىۋورتىسكىي ۋە گارمان قاتارلىقلارنىڭ «ئىشلەپچىقىرىش
تېمىسى»دىكى دراممىلىرى ئىچكى ئاڭ ۋە كىرىزىس ئېڭىنى ئەكس ئەتتۈرۈش ئارقىلىق
ئىسلاھات رېئاللىقى ئۈچۈن جامائەت پىكرى پەيدا قىلدى.

1986-يىلى سوۋېت يازغۇچىلىرىنىڭ 8-قۇرۇلتىيىدا ئۇزاق يىل بېسىلىپ قالغان
نارازىلىقلار پارتلاپ چىقتى. شائىر ۋوزنېسېنسكىي: «بىزنىڭ ئىچىمىزدىكى ئاساسىي
دۈشمەن—بيۇروكراتلىقتىن ئىبارەت دېۋە» دېگەننى ئوتتۇرىغا قويدى. يازغۇچىلار غە-
زەپلىنىپ مۇنداق دېيىشتى: ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدە مۇھىم ۋەزىپىنى ئىگىلەپ
تۇرغان ئايرىم كىشىلەر كۆپ يىللاردىن بۇيان، ھوقۇقنى خۇسۇسىي مەنپەئەت ئۈچۈن
خىزمەت قىلدۇردى، گۇرۇھ ئۇيۇشتۇرۇپ، تەرەپ تارتىشتى، ئىقتىدارلىق كىشىلەرنى
چەتكە قاقتى. نەشرىيات مەسئۇللىرى پرىنسىپتىن چەتنەپ، چالا ساۋاتلارچە يېزىلغان
چاكىنا ئەسەرلەرنىڭ نەشر قىلىنىشىغا يول ئېچىپ بېرىپ، ناچار مەنىۋى مەھسۇلات-
لارنى ھەممە يەرگە يامرىتىۋەتتى، نەتىجىدە كىنو-تىياتىرخانىلاردا ئورۇن بوش قال-
دى، كىتابخانىلارغا كىشىلەر قاراپمۇ باقمايدىغان كىتابلار تولۇپ كەتتى. ئەدەبىيات-
سەنئەت ساھەسىدىكى بەزى بيۇروكراتلار بىر تەرەپتىن، تۆۋەنگە ئۆزلىرىنى ماختايدى-
غان ماقالىلارنى يېزىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، نەشرىيات ھوقۇقى ۋە ھۆكۈمەت-
نىڭ ھەرخىل مۇكاپات سوممىلىرىنى مونوپول قىلىۋالسا؛ يەنە بىر تەرەپتىن، رېئال
تۇرمۇشنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرگەن، يازغۇچىنىڭ تالانتى مانا مەن دەپ كۆ-
رۈنۈپ تۇرىدىغان ئەسەرلەرنى سوغۇق سارايغا تاشلىۋەتتى. ئۇلار ئوتتۇرا ياشلىق، ياش

يازغۇچىلارنىڭ سەنئەت جەھەتتىكى ئىزدىنىشى ۋە يېڭىلىق يارىتىشىنى بوغدى، ناتوغرا مۇئامىلىگە ئۇچرىغان پېشقەدەم يازغۇچىلارنىڭ نامىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى رەت قىلدى. ئۇلارنىڭ بۇ خىل ھەرىكەتلىرى بىر ئەۋلاد ياش يازغۇچىلارنى چىرىتتى، كىشىلەر ئەمەلدار بولغانلارنىڭ ئەسىرى ئاسان نەشىر قىلىنىدىغانلىقىنى كۆرۈپ تۇرغاچقا، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان بىر تۈركۈم چاكىنا «مەنسەپ مەستانىلىرى» يېتىشىپ چىقتى.

يازغۇچىلار بيۇروكراتلىقنى پاش قىلىش بىلەن بىللە ئەدەبىيات-سەنئەت دېموكراتىيىسىنى يولغا قويۇشنىمۇ كۈچلۈك تەلەپ قىلدى. ئۇلار ئەسەر تەكشۈرۈش تۈزۈمىنى ئۆزگەرتىش، مەمۇرىي تارماق مەسئۇللىرى ۋە نەشرىيات تەھرىرلىرىنىڭ ئىجادىيەتكە قوپاللىق بىلەن ئارىلىشىشىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. نۇرغۇنلىغان يازغۇچىلار ئاغرىنغان ھالدا ئەسەر يېزىشقا ئون پىرسەنت ۋاقىت كەتسە، ئەسەرنى نەشىر قىلدۇرۇش ئۈچۈن سوكۇلداشقا 90 پىرسەنت ۋاقىت كېتىدىغانلىقىنى، شۇنداق بولسىمۇ، يەنە نۇرغۇن ئەسەرلەر ئۇزاققىچە بېسىپ قويۇلىدىغانلىقىنى ئېيتىشتى. بىر مۇنچە كىشىلەر سەنئەت تەشكىلاتلىرىدا ئاپتونومىيە (ئۆز ئىشىنى ئۆزى باشقۇرۇش)نى يولغا قويۇپ، ئەدەبىيات-سەنئەت ئورۇنلىرىنىڭ ئۆز ئىشلىرىغا ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقىنى كېڭەيتىش، جەمئىيەت مەسئۇللىرىنى مەركەز تەيىنلەش تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، سايلام تۈزۈمىنى يولغا قويۇش قاتارلىق پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى.

ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىنى دېموكراتىيىلەشتۈرۈشنىڭ بىر مۇھىم مەزمۇنى بۇرۇن تەنقىدلەنگەن يازغۇچىلارنىڭ نامىنى ئەسلىگەن كەلتۈرۈش، بۇرۇن چەكلەنگەن ياكى تەنقىد قىلىنغان ئەسەرلەرنى ئېلان قىلىش ياكى قايتا نەشىر قىلىش، چەتئەلدە مۇساپىر بولۇپ تۇرغان بەزى يازغۇچىلارنىڭ ئىجادىيەت نەتىجىلىرىنى ئېتىراپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرىنى سوۋېت ئەدەبىياتى تەركىبىگە كىرگۈزۈشتىن ئىبارەت.

ھالبۇكى، يازغۇچىلار قۇرۇلتىيىدا سۆزلەنگەن سۆزلەرنىڭ ھەممىسى «بىر تەرەپكىلا ئېغىپ» كەتمىدى. ئىككى خىل ئىدىيە-كۆز قاراشنىڭ ئېلىشىشى بەزىدە خېلى ئۆتكۈر بولدى، ئوخشاشمىغان گۇرۇھلارغا مەنسۇپ بولغان يازغۇچىلارنىڭ بىر-بىرىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ تەنقىد قىلىشى ۋە ئىسمىنى ئاتىماي مەسخىرە قىلىشىمۇ بولۇپ تۇردى. گرۇزىيە يازغۇچىلىرى راسپوتىننىڭ گرۇزىن مىللىتىنى خۇنۇكلەشتۈرگەن ھېكايە (ئاستافيېۋنىڭ «گرۇزىيىدە ئۆكۈن بېلىقى تۇتۇش» دېگەن ھېكايىسى)نى ئاقلىغانلىقىغا نارازىلىق بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن قۇرۇلتاي زالىدىن چىقىپ كەتتى. ئوكرائىنا يازغۇچىلىرى 60-يىللارنىڭ ئاخىرىدا گونچارنىڭ «چېركوۋ» دېگەن ھېكايىسىغا «قورشاپ ھۇجۇم قىلىنغانلىقى» قاتارلىق مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، مىللەتلەر سىياسىتىدىكى خاتا قىلمىشلارنى تەنقىد قىلدى. لاتۋىيە يازغۇچىلىرى مەزكۇر جۇمھۇرىيەتكە رۇس قاتارلىق يات مىللەتلەر كۆپلەپ كۆچۈرۈپ ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىقتىن، بۇ يەردىكى لاتىش ئاھالىسىنىڭ ئىگىلىگەن نىسبىتى تۆۋەنلەپ، ئانا تىل كرىزىسى پەيدا بولغانلىقىنى،

جۇمھۇرىيەت نەشرىياتلىرى لاتىش كلاسسىك يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى نەشىر قىلـ
دىغان چاغدا، موسكۋادىكى لاتۋىيە ئەدەبىياتىدىن قىلچە خەۋەرسىز رەھبىرىي ئورگانـ
لارنىڭ تەستىقىنى ئېلىشىنى تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىغا بولغان نارازىلىقىنى ئوتتۇرىغا
قويۇشتى. مىللىي تىل ۋە مىللىي ھېسسىياتتىن ئىبارەت بۇ ئىنتايىن سەزگۈر مەسىلە
سوۋېت ئىتتىپاقى مىللەتلەر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى جەريانىدا كۈندىن ـ كۈنگە
كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىماقتا.

ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ تۇرمۇشنى ئەكس ئەتتۈرۈشىگە دائىر بەزى نەزەرىيىۋى
مەسىلىلەر، بولۇپمۇ «چىنلىقنى يېزىش» ۋە ئىجابىي شەخسلەر مەسىلىسىدىمۇ كەسكىن
تالاش ـ تارتىش بولدى. گەرچە بۇ مەسىلىلەرنى قۇرۇلتاي چوڭقۇر مۇزاكىرە قىلالمىغان
بولسىمۇ، لېكىن سۆزلىگۈچىلەرنىڭ بۇ مەسىلىنى قايتا ـ قايتا تەكىتلىگەنلىكىنىڭ
ئۆزى كىشىلەرنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ ئىجتىمائىي رولىنى چۈشىنىشىدە جىددىي
ئىختىلاپلار بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ھالبۇكى، ئەڭ مۇھىمى كىشىلەر ئۆزگىچە
قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا جۈرئەت قىلغان. مەسىلەن، بەزىلەر «يورۇقلۇق تەرەپ»
بىلەن «قاراڭغۇ تەرەپ»، «ئىجابىي شەخس بىلەن سەلبىي شەخس» قاتارلىق ئىككى
قۇتۇپلۇق ئۇقۇملارنى فورمۇلىلاشتۇرۇۋېتىش، ئاددىيلاشتۇرۇۋېتىشكە قارشى تۇرۇپ،
رېئال تۇرمۇشتا يۈز بەرگەن غايەت زور ئۆزگىرىشلەرنى يېتەرلىك دەرىجىدە تونۇش
لازىملىقىنى، ھازىرقى زامان ئادەملىرىنىڭ خاراكتېرىدىكى مۇرەككەپ ئالاھىدى
لىكلەرنى تەتقىق قىلىش لازىملىقىنى تەكىتلىدى. «تۇرمۇشنىڭ قاراڭغۇ تەرەپ»لىرى
ۋە جەمئىيەتنىڭ ئىلگىرىلىشىگە توسقۇنلۇق قىلىدىغان پاسسىپ ھادىسىلەرنى پاش قىلىش
تىكى مەقسەت سوتسىيالىستىك ئىدىيىۋى بازىنى ئاجىزلاشتۇرۇش ئەمەس، بەلكى كۈ
چەيتىش ئۈچۈندۇر. خاتا سىياسەت يولغا قويۇلغان تارىخىي دەۋرلەرنى پۈتۈنلە
ئىنكار قىلىۋېتىشكە بولمايدۇ، چۈنكى تارىخنى خەلق ياراتقان، بۇرۇن خاتالىق بولغان
لېكىن نەتىجىلەرمۇ قولغا كەلتۈرۈلگەن.

سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 8 ـ قۇرۇلتىيىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان
مەسىلىلەر 70 ـ يىللاردىن بۇيانقى «توختاپ قېلىش مەزگىلى»دىكى خاتا سىياسەتلەرنىڭ
ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىگە كۆرسەتكەن پاسسىپ تەسىرىنى ئەكس ئەتتۈردى. سەنئەت
ئىجادىيىتىگە قارىتىلغان پارتىيىۋىلىك پوزىتسىيىسىنىڭ ئورنىنى كونا قائىدىلەرگە يې
پىشىۋالىدىغان شەكىلۋازلىق ۋە پرىنسىپسىز شەخسىيەتچىلىك ئىگىلىۋالغانلىقى،
ئىدىيىۋى رەھبەرلىكنىڭ ئورنىغا مەمۇرىي بۇيرۇق دەسسىتىلگەنلىكى ئۈچۈن، ئەدەبى
يات ـ سەنئەت ساھەسىدىكى ناتوغرا ئىستىللار كۈنسېرى ئېغىرلىشىپ كەتكەن.

سوۋېت يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 1987 ـ يىلى 4 ـ ئايدا چاقىرىلغان مۇدىرىيەت
ئومۇمىي يىغىنى بىر يىلدىن بۇيانقى ئىسلاھات ئەھۋالىنى ئەسلەپ ئۆتتى. يازغۇچىلار
جەمئىيىتىنىڭ 1 ـ شۇجىسى كارپوۋنىڭ قارىشىچە، ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىنىڭ ئو
مۇمىي ۋەزىيىتى كىشىلەرنى ئۈمىدسىزلەندۈرۈپمۇ قويمايدۇ، خۇشال قىلىپمۇ كەتمەيدۇ.
ئىسلاھاتنىڭ قەدىمى مەملىكەت بويىچە تەكشى ئەمەس، بەزى يەرلىك يازغۇچىلار

جەمئىيەتلىرى ۋە ژۇرناللار «ھازىرغىچە ئۇخلاپ ياتماقتا»، كۆزىتىپ باقماقتا. يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 8 - قۇرۇلتىيىدا پەيدا بولغان «تەنقىد قىزغىنلىقى» ئىسلاھات خىزمىتىنى ئىلگىرى سۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن بەزى كىشىلەر شەخسىي ئىلتىپات، ئاداۋەت ياكى مەزھەپنى كۆزدە تۇتۇپ، «تەنقىدىي روھ»نى ئۆچ ئېلىپ زەربە بېرىش ۋە كۆڭۈلگە قەستەن ئازار بېرىشكە ئايلاندۇرۇپ قويۇپ، ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە ئىسلاھات خىزمىتىگە زىيان يەتكۈزدى، ئۇ، كىشىلەرنى بىر نەچچە ئون يىللاردىن بۇيانقى ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ نەتىجىلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئىنكار قىلىۋەتمەسلىككە ئاگاھلاندۇردى ھەمدە يازغۇچىلارنى سۆزلەشتىن ئىشلەشكە ئۆتۈپ، يېڭى دەۋرنى ئومۇمىيۈزلۈك، چىن ئەكس ئەتتۈرىدىغان ئەسەرلەرنى يېزىشقا چاقىردى.

كارپوۋ سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، بۇ قېتىمقى ئومۇمىي يىغىندا 45 نەپەر يازغۇچى ئارقا - ئارقىدىن سۆزگە چىقتى.

پېشقەدەم ئوبزورچى بولشا گوۋسكىي مۇنۇلارنى كۆرسەتتى: 1956 - يىلىدىكى ئەدەبىيات - سەنئەت «باھارى» كەلمەسكە كەتتى. ئۇ قېتىمقى ئىسلاھاتنىڭ مەغلۇبىيىتى كىشىلەرنى بەكمۇ ئۈمىدسىزلىككە چۈشۈرۈپ قويدى. بۇ قېتىمقى ئىسلاھات باشلانغىلى بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت بولغان بولسىمۇ، يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مەسئۇللىرى ھازىرغىچە سايلام ئارقىلىق تۇرغۇزۇلمايۋاتىدۇ، خىزمەتتە ئۈنۈم كۆرۈلمىدى، تەنقىد ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر دېگەن پرىنسىپنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يەنىلا بەك تەس بولۇۋاتىدۇ، چۈنكى سېرگېي مىخالكوۋدەك مۇشۇنداق مۇھىم ئادەملەر ئوبزورچىلارنى يەنىلا «سىلەر ئالتۇن يۇلتۇز ئوردېنى تاقىغان ۋە قەھرىمانلىق نامىغا ئېرىشكەن كىشىلەرنى ھۆرمەت قىلمىدىڭلار» دەپ ئەيىبلەۋاتىدۇ. مەشھۇر يازغۇچىلار داۋاملىق بىر-بىرىنى پۈۋدەپ كۆككە كۆتۈرۈۋاتىدۇ، ئوبزورچىلارنى بولسا، ئۆزلىرىنىڭ ئۇششاق ئاغىنىلىرى قاتارىدا كۆرۈۋاتىدۇ. پروسكۇرىن ناملىق ئادەم بىلوۋنى «رۇسلارنىڭ ۋىجدانى» دەپ ئاتىغانىكەن، كىمكى بىلوۋنى تەنقىد قىلسا، شۇ ئادەم يولسىزلىق قىلغان بولىدۇ، ھەتتا ئۇنىڭ ھەرىكىتى «لۈكچەكلىك» دەپ ئەيىبلىنىدۇ - دە.

سېرگېي مىخالكوۋ ئوخشاش بولمىغان نۇقتىدىن ئۆزىنىڭ كۆزقاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، «ئاشكارىلاش» ۋە «ياشىسۇن ئىسلاھات» دېگەندەك شوئارلار بىلەن ئۆزىنى گىرىملىۋالغان بەزى كىشىلەر ئەمەلىيەتتە، پۇرسەتپەرەسلەر، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان ساپ - ساپچىلاردۇر. غەرب «ئاممىباب مەدەنىيىتى»نىڭ سىڭىپ كىرىشى — ھەممە يامان ئىللەتلەرنىڭ مەنبەسى. ياشلار بۈگۈن ھازىرقى زاماندا ئېقىپ يۈرگەن ناخشىلارغا مەستانە بولۇپ قالسا، ئەتە زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى چېكىدۇ، ئەڭ ئاخىرىدا چۈشكۈنلىشىپ، ۋەتەن خائىنىغا ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىن. كوزنىتسوۋ قاتارلىق كىشىلەرمۇ ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدە بورژۇئازىيە ئىدىيىسىگە قارشى كۈرەش كۈچلۈك بولمايۋاتقانلىقىنى ئەيىبلىدى.

كۆپ ساندىكى كىشىلەر ئۆز سۆزلىرىدە ئىسلاھاتنىڭ دەسلەپكى نەتىجىلىرىنى مۇ-

ئەيىبلەشتۇردى. ئۇلار يەنە مۇنداق قارىدى: ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى ناچار
ئىستىللار ئاساسەن ھوقۇق تۇتتۇۋاتقانلاردىن چىقىۋاتىدۇ. يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ
مەسئۇللىرى «سىنزور» (تەكشۈرگۈچى ئەمەلدار) بولۇۋالدى. ئاناتولىي رىباكوۋنىڭ
«ئاربات كوچىسىدىكى باللار» دېگەن رومانىنىمۇ دەل ئاشۇلار چەكلەپ قويغان. روسوۋ-
نىڭ ئۇزاق يىل چەكلەپ قويۇلغان ئەسىرى—«ياۋا چۈرپە» مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى
تەرىپىدىن سەھنىگە چىقىرىشقا تەستىقلانغان بولسىمۇ، لېكىن يازغۇچىلار جەمئىيىتى
مەسئۇللىرىنىڭ قارشىلىقى تۈپەيلىدىن بىكار بولۇپ كەتكەن. دەل شۇنداق ناچار ئىس-
تىللارنىڭ تەسىرى ئاستىدا، بىر قىسىم ياشلار ئېتىقاد كرىزىسىغا ئۇچرىدى، بەزىلەر
بۇددا دىنىدىن يول تاپماقچى بولدى، يەنە بەزىلەر بولسا، «ئېپاتاژ»—ئېتىقادسىز ھەر-
كەت (قارا ياكى قوڭۇر كىيىم كىيگەن ياشلار چەت - خىلۋەت جايدا ئولتۇرۇش قىلى-
دۇ، ئۇلار ناتسىتلارنىڭ شوئارلىرى ۋە ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق سالاملىشىدۇ) بىلەن
مەست بولۇپ كەتتى. يازغۇچى ستادنىيوك ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان بەزى پاكىتلار-
نى ئوتتۇرىغا قويدى: مورمانىسك شەھەر ئەتراپى رايونىدا، تۆت ئادەم ئۇۋ مىلتىقى
ئارقىلىق جەڭچىلەرنىڭ خاتىرە ھەيكىلىنى ئوققا تۇتقان (50 پايدەك ئوق ئاتقان)، بە-
زى «كېپەن ئوغرىلىرى» ئالتۇن مېدال ۋە ئالتۇن زىننەت بۇيۇملىرىنى قولغا چۈشۈ-
رۈش ئۈچۈن، ھەربىيلەرنىڭ قەبرىسىنى كولاپ، جەسەت - تاۋۇتلارنى ئوچۇق دالىغا چى-
قىرىپ قويغان. پېشقەدەم يازغۇچى روزوۋ ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى ئىسلاھات
ۋەزىيىتىنى مۆلچەرلىگەندە «ئىسلاھات ئۇزاق مۇددەتلىك بولىدۇ، مۈشكۈل بولىدۇ، ئىس-
لاھاتنىڭ يەنە نۇرغۇنلىغان ئاشكارا، يوشۇرۇن دۈشمەنلىرى بار» دېدى. ئوتتۇرا ياشلىق
يازغۇچى پىلىنخانوۋ ئىسلاھات ھازىر تېخى سەبىيلىك، بالىلىق دەۋرىدە تۇرۇۋاتىدۇ،
مەغلۇپ بولۇشى، ھەتتا قۇربان بولۇشىمۇ مۇمكىن دەپ قارىدى. نۇرغۇن يازغۇچىلا
ئوبيېكتىپ ۋەزىيەتنى سوغۇققانلىق بىلەن تەھلىل قىلغان ئاساستا، جىددىي ئىسلاھات
دەۋرىنى كۈتۈۋالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئوبزورچى راتىنىنانىڭ بىر ئابزاس سۆزى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەدەبىيات - سەن-
ئەت ساھەسىدە يېقىندىن بۇيان بارلىققا كەلگەن يېڭى كەيپىياتنى ئېنىق سۈرەتلەپ
بەردى. ئۇ مۇنداق دېدى: «بۇرۇن بىز نەشر قىلىنىۋاتقان ژۇرناللار شۇنچە كۆپ بو-
لۇۋاتىدۇ - يۇ، ئوقۇغۇدەك ئەسەر يوق، دەيتتۇق. ھازىر بولسا، ھەسرەت چېكىپ، قى-
زىقارلىق ئەسەرلەر شۇنچە كۆپ ئېلان قىلىنىدى، قاچان ئوقۇپ بولارمىز؟ دېيىشىۋاتى-
مىز»، «ھەر ئايدا مۇھىم ئىشلار پەيدا بولۇۋاتىدۇ، ھەر ئايدا يېڭى ئىسىملار ئوتتۇرى-
غا چىقىۋاتىدۇ، بەزى تېمىلار تىرىلدى.»

باندارېۋنىڭ «ھايات سەھنىسى» دېگەن ئەسىرىدىن كېيىن چىڭغىز ئايتماتوۋ-
نىڭ «جازا مەيدانى»، بىلوۋنىڭ «ئەتە»، ئاستافيېۋنىڭ «ئەنسىز رازۋېتكا ھېكايىسى»،
راسپوتىنىنىڭ «ئوت ئاپىتى»، گرانىنىنىڭ «ياۋا كالا» دېگەن ئەسەرلىرى جەمئىيەتنىڭ
دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغاپ، تالاش - تارتىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. ھالبۇكى، كى-
تابخانلارنى تېخىمۇ قىزىقتۇرغىنى ئۇزاق يىل چەكلىمىگە ئۇچرىغان ئەسەرلەر، يەنى

ئا. بېكنىڭ «باشقا ۋەزىپىگە تەيىنلەش»، رىباكوۋنىڭ «ئاربات كوچىسىدىكى باللار»، دوكىنسېۋنىڭ «ئاق كوپتا» قاتارلىق ئەسەرلىرى بولدى. دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، دەۋر ئىللەتلىرىگە تېگىش جەھەتتىن ئېيتقاندا، يېڭى ئەسەرلەرگە قارىغاندا، 20 نەچچە يىل بۇرۇنقى ئەسەرلەر تېخىمۇ رېئال ئەھمىيەتلىك ئىكەن. بۇ ئەسەرلەر «چەكلەنگەن رايون» نىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، بەزى تېمىلارنى تىرىلدۈردى. دۆلەت بېسىپ ئۆتكەن يوللارنى تەھلىل قىلىش، 70 يىلدىن بۇيان سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشتا قولغا كەلگەن نەتىجە ۋە يۈز بەرگەن سەۋەنلىكلەر ئۈستىدە قايتا ئويلىنىش بۇ ئەسەرلەرنى كۈچلۈك پۇبلىستىكلىققا ۋە مۇنازىرىچانلىققا ئىگە قىلغان. ھالبۇكى، سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مەسئۇللىرى بۇنىڭدىن ئەنسىرەپ، بۇ خىل ئەسەرلەرنى ئېلان قىلىشتا، پۇرسەت قوغلىشىش بىلەن شۇغۇللانماي، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدىگەن ھالدا باھا بېرىش كېرەك، تارىخنى ئەسلەش ھازىرقى چوڭ مەسىلىگە بولغان دىققەت - ئېتىبارنى ئاجىزلاشتۇرۇپ قويمىسۇن، ئومۇمەن، «مېھمان ساھىبخانىنىڭ ئورنىغا ئۆتۈپ» ئالمىسۇن، دېگەندەك ئاگاھلاندۇرۇش چىقارغان.

ھازىر كىشىلەرنى ھەممىدىن بەكرەك جەلپ قىلىۋاتقان «ئاربات كوچىسىدىكى باللار» دېگەن رومان بۇ خىل ئەسەرلەر ئىچىدە ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە. بۇ روماندا 1933 - 1934 - يىللاردا سادىر بولغان ۋەقەلەر تەسۋىرلەنگەن بولۇپ، ئۇنىڭدا يۈكسەك ئىنقىلابىي قىزغىنلىق بىلەن جىددىي سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشمۇ، خانىۋەيران بولۇشتەك پاجىئەلەرمۇ بايان قىلىنغان. ساشاپانكراتوۋنىڭ تۆھمەتكە ئۇچراپ سىبىرىيىگە سۈرگۈن قىلىنغان بەختسىز تەقدىرى ۋە ساشانىڭ تاغىسى بولمىش لېيوند زەنوۋ كارخانىغا رەھبەرلىك قىلىشتا نەتىجە قازانغانلىقتىن، ستالىننىڭ ئەتىۋارلىشىغا ئېرىشكەنلىكىدەك سيۇژېتلار ئارقىلىق ئاپتور ھەم ئۈمىدكە، ھەم دەھشەتكە تولغان بىر دەۋرنىڭ قىياپىتىنى سۈرەتلەپ بەرگەن، شەخسكە چوقۇنۇش دەۋرىدە دۆلەت ۋە خەلق بېسىپ ئۆتكەن جاپالىق مۇساپىنى تەسۋىرلىگەن. روماندا نۇرغۇن سەھىپە ئاجرىتىلىپ، دۆلەتنىڭ سىياسىي ھاياتىدىكى، كىشىلەر تېخى بىلىپ بولمىغان نۇرغۇن تارىخىي ۋەقەلەر بايان قىلىنغان، ستالىننىڭ كىروۋ، ئوردژونىكىدزې قاتارلىق كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئارقىلىق ستالىندىن ئىبارەت بۇ زىددىيەتلىك خاراكتېرگە ئىگە شەخس سۈرەتلەنگەن، ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسى ئوپېراتسىيە قىلىنغان. رومان يالغۇز تراگېدىيىلىك تۈسكە ئىگە بولۇپلا قالماي، ئۇنىڭ يەنە ئىنقىلابىي ئوپتىمىزملىق تەرىپىمۇ بار. ئاربات كوچىسىدىكى باللار تۇرمۇشنىڭ تاۋلىشى ئارقىلىق تېخىمۇ پىشىپ يېتىلىدۇ. ئەسلىدىكى ساددا، قىزىققان ساشاپانكراتوۋ سوغۇققان، سالماق ئادەمگە ئايلىنىدۇ، ئۇ تەتۈرلۈكلەر ئىچىدە كوممۇنىزمغا بولغان ئېتىقادىنى تېخىمۇ قەتئىيلەشتۈرىدۇ. ھەتتا ئۇنىڭ شامالغا قاراپ ئىش قىلىدىغان، قورقۇنچاق ئانىسىمۇ مۇستەقىل پىكىر قىلىدىغان، ئىدارىسى مۇستەھكەم ئايالغا ئايلىنىپ كېتىدۇ. ئاپتور بۇ ئەسەردە گەرچە كىروۋ قاتارلىقلار ستالىننىڭ خاتا پىكرىگە قارشى تۇرۇپ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان بولسىمۇ، لېكىن خەلق ئاممىسىنىڭ سىياسىي ئېڭى كۈندىن - كۈنگە ئۆستى، ئىدىيىسى تېخىمۇ پىشىپ يېتىلدى، دېمەكچىدەك قىلىدۇ.

ئاپتور رىباكوۋ سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ 1956 - يىلىدىكى 20 - قۇرۇلتىيىدىن بۇرۇنلا بۇ رومانىنىڭ لايىھىسى ئۈستىدە باش قاتۇرغان، 20 - قۇرۇلتايدىن كېيىن ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرى تەدرىجىي پىشىپ يېتىلگەن. «يېڭى دۇنيا» ۋە «ئۆكتەبىر» ژۇرناللىرى 1966 - يىلى ۋە 1978 - يىلى ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ، بۇ رومانىنى ئېلان قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا بىشارەت بەرگەن بولسىمۇ، ئارزۇسىغا يېتەلمىگەن، لېكىن رومانىنىڭ ئەسلى ئورىگىنالىنى كۆرگەنلەر بارغانسېرى كۆپىيىۋەرگەن، 20 يىلدىن بۇيان نۇرغۇن كىشىلەر مۇشۇنداق بىر رومانىنىڭ بارلىقىنى بىلىپ كەتكەن. بۇ رومان 1987 - يىلى تولۇق تېكىستى بىلەن ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، ئاپتور كىتابخانلاردىن نۇرغۇن خەت تاپشۇرۇۋالغان. ئاپتورنىڭ ئېيتىشىچە، 90 پىرسەنتتىن ئارتۇق كىتابخان رومانىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن، ئىنكار قىلغانلار 5 پىرسەنتتىن 7 پىرسەنتكىچە بولغان. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «ئەدەبىيات گېزىتى» بۇ خەتلەرنىڭ بىر قىسمىنى ئېلان قىلغان. مەسىلەن، لېنىنگرادلىق بىر ئايال خىزمەتچى مۇنداق يازغان: «گرازدان رىباكوۋ!... مېنىڭچە، بۇ كىتاب زىيانلىق، چىن ئەمەس، دۆلىتىمىزنىڭ تارىخىغا سۇبيېكتىۋىزملىق كۆز قاراشتا مۇئامىلە قىلىنغان... كىتابتا سىزنىڭ مەلۇم مەزگىلدە ئۇچۇقلانغانلىقىڭىزنىڭ ئىزلىرى روشەن كۆرۈنۈپ قاپتۇ، سىزگە ھېچكىم ھېسداشلىق قىلمايدۇ... كېيىنچە مەن تېخى نەشرىيات ئورگانلىرىغىمۇ ئۆزۈمنىڭ ‹ئاربات كوچىسىدىكى باللار› توغرىسىدىكى كۆز قارىشىمنى ئېيتىمەن، سوۋېت ك. گ. ب سىغا خەت يېزىشىممۇ مۇمكىن». ئوفىتسېر نىكوچېنكوۋنىڭ خېتىدە يۇقىرىدىكىگە تامامەن ئوخشاش بولمىغان كۆز قاراش بايان قىلىنغان: «بۇ كىتابنى مەن 40 يىل كۈتتۈم...»، — دەپ يازغان ئۇ خېتىدە، — «سىزنىڭ ئەمگىكىڭىز ئېغىر ۋە جاپالىق بولسىمۇ، لېكىن بىزنىڭ ھاياجانلىق ھېسسىياتلىرىمىز ئۈمىدلىرىمىز، جىددىي تەقەززالىقىمىز سىزگە مەدەت بولغاي. ماھىيەتتە، رومان پەقەت مۇقەددىمىلا ئورۇندالغان! ھالبۇكى، بىز ئۇنىڭ ئەڭ مەشھۇر پائالىيەتچىلەرنى قانداق كونترول قىلغانلىقى ھەمدە ئۇلارنى ئۆز يولداشلىرىنىڭ قېنىنى كېچىپ مېڭىشقا زورلىغانلىقىنى، ۋوروشلوۋنىڭ ئارمىيىنى نېمىشقا شۇنچە ئاجىزلىغانلىقى، ساغلام كۈچلەر نېمىشقا ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرالمىغانلىقى، ئۇرۇش ھارپىسىدا ئۇنىڭ نېمىشقا ھەربىيلەرنى قىرغىن قىلغانلىقىغا ئوخشاش ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان نۇرغۇنلىغان ‹نېمىشقا› لارنىمۇ بىلىشنى ئۈمىد قىلاتتۇق.»

تۇركوۋ بۇ رومانغا باھا بەرگەندە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: «كونىلىقنى ساقلىغۇچىلارنى سەگىتىپ ۋە قورقىتىپ قويىدىغان بۇنداق باتۇرانە روھ ۋە مۇستەقىل پىكىر دەل ۋاقتىدا ئوتتۇرىغا چىقتى، ئۇ مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ دۆلەت ۋە خەلق بېشىدىن كەچۈرگەن بارلىق ھەقىقىي ئەھۋاللارنى بىلىش تەشنالىقىنى قاندۇردى. خۇددى بەزى كىشىلەر ئادىللىق بىلەن كۆرسىتىپ ئۆتكەندەك، زىددىيەت توقۇنۇشلىرىنىڭ ھەر قايسى تەرەپلىرىگە سەل قارىماسلىق كېرەك، تارىختا ئاق، بوش ئورۇن قالدۇرماسلىق كېرەك، بۇ كىشىلەرنى تېخىمۇ تولۇق ئىشەنچ بىلەن ئالغا باستۇرىدىغان ھەقىقەت». ئۇنىڭ قارىشىچە، ئاپتورنىڭ بۇنداق ئەسەرنى ئېلان قىلىش زادى مۇمكىن بولمايدىغان

دەۋردە بۇ رومان ئۈستىدە باش قاتۇرۇشى ۋە ئۇنى يېزىپ چىقىشى — ئاپىرىن ئوقۇشقا ئەرزىيدىغان يىراقنى كۆرەرلىك ۋە قەيسەرلىك روھ.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىسلاھاتىدىكى بىر نەچچە مەسىلە

ئىسلاھات ئۆزىگە توغرا نەزەرىيە ۋە سىياسەتنى يېتەكچى قىلىشى لازىم

گورباچېۋ سوۋېت ئىتتىپاقى بويىچە ئىجتىمائىي پەن ئوقۇتۇش تەتقىقاتى ئىشخانىلىرى مۇدىرلىرىنىڭ يىغىنىدا مۇنداق دېگەن: «يالغۇز ئىجتىمائىي سىياسىينىڭ تەرەققىيات ئىستىقبالى ئۈچۈن نەزەرىيە زۆرۈر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى بىزنىڭ ھەربىر قەدەم ئىلگىرىلىشىمىز ئۈچۈنمۇ نەزەرىيە لازىم بولىدۇ».

ئىسلاھات جەريانىدا ئەڭ مۇھىم، شۇنداقلا ئەڭ قىيىن بولىدىغان مەسىلىلەرنىڭ بىرى — چىن ماركسىزم بىلەن جا ماركسىزمنى پەرق ئېتىش ۋە ئايرىشتىن ئىبارەت. دوگماتىزم دېگەن نېمە؟ بۇرژۇئا ئىدېئولوگىيىسى دېگەن نېمە؟ كىشىلەرنىڭ ماركسىزمنى چۈشىنىشى ۋە چۈشەندۈرۈشى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن، مۇقەررەر ھالدا ئىسلاھات ۋەزىيىتىگىمۇ ئوخشاش بولمىغان باھالار كېلىپ چىقىدۇ، نەتىجىدە ئىسلاھاتقا قارىتا ئوخشىمىغان پوزىتسىيە قوللىنىلىدۇ. يىغىپ ئېيتقاندا، ئىسلاھات مەزگىلىدە ئىدېئولوگىيە ساھەسىدىكى كۆرەش ئۆتكۈرلىشىپ كېتىدىغان بولغانلىقتىن، نەزەرىيە خىزمىتىمۇ كۈنسايىن مۇھىم بولۇپ قالىدۇ. ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئىسلاھاتقا «سول» ۋە ئوڭدىن پۇت قويىدىغان (كاشىلا سالىدىغان) پاسسىپ ھادىسىلەر پەيدا بولدى، نەزەرىيە ساھەسى بۇ ئەھۋالغا دەل ۋاقتىدا ئىنكاس قايتۇرۇپ، تەھلىل ۋە تەنقىد ئېلىپ باردى.

مەسىلەن، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىسلاھاتى جەريانىدا ئوتتۇرىغا چىققان ھەممىنى ئىنكار قىلىش، ھەممىدىن گۇمانلىنىش كەيپىياتى نەزەرىيە ساھەسىنىڭ دىققەت ئېتىبارىنى قوزغىدى. سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار جەمئىيىتى 1987 - يىلى 6 - ئايدا چاقىرغان ئەدەبىيات - سەنئەت ئوبزورچىلىقى ۋە ئەدەبىيات - سەنئەت ئىلمىي كومىتېتىنىڭ سوتسىيالىستىك رېئالىزمنى مۇھاكىمە قىلىش يىغىنىدا مىكىن مۇنداق ھېسابلىدى: ھازىرغىچە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان سوتسىيالىستىك رېئالىزملىق ئىجادىيەت مېتودى نەزەرىيىسى ھەقىقەت ئەمەس، بەلكى ئۆزىمىزگە تەسەللى بېرىدىغان قۇرۇق خىيالدىنلا ئىبارەت. بۇ خىل ئىجادىيەت مېتودى ئاللىقاچان ھازىرقى زاماندىكى ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ شەكىلدىن تارتىپ ماھىيەتكىچە بولغان ئۆزگىرىشلىرىنى ئىزاھلاپ بېرەلەيدىغان دەرىجىدە ئامالسىز قېلىپ، پۈتى يوق «پروكلوس كارۋىتى»غا ئايلىنىپ قالدى. شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، كۆپ يىللاردىن بۇيان بەزى مەشھۇر يازغۇچىلارمۇ ئايرىم سۆھبەتلىرىدە ئىجادىيەت مېتودىنىڭ ئىجادىيەت ئەمەلىيىتىگە بولغان يېتەكچىلىك ئەمەلىيىتىنى ئىنكار قىلىپ كەلگەنىدى. بەزى ئالىملار بولسا، بۇ ئەدەبىيات - سەنئەت نەزەرىيىسى تەتقىقاتىدا چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن كەمچىلىك، يەنى دوگماتىزم كەلتۈرۈپ چىقارغان مۇقەررەر ئاقىۋەت، دەپ قارىدى. ئەدەبىيات - سەن-

ئەت ساھەسىدىكى كۆپ سانلىق كىشىلەر سوتسىيالىستىك رېئالىزملىق ئىجادىيەت مېتودى لەزەرىيىسىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە، ۋاقتى ئۆتكەن ئۇقۇملارنى چۆرۈپ تاشلاپ، «ھازىرقى زامان ئادەملىرى» ۋە «ھازىرقى زامان تۇرمۇشى» دېگەن ئۇقۇملار ئۈستىدە چوڭقۇر تەتقىقات ئېلىپ بېرىشقا توغرا كېلىدۇ. لېكىن سوتسىيالىستىك رېئالىزملىق ئىجادىيەت مېتودىنىڭ ئۆزىنى ھەرگىز تاشلىۋېتىشكە بولمايدۇ، دەپ قارايدۇ. ئىجتىمائىي قۇرۇلما ۋە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتىكى ئۆزگىرىشلەر تۈپەيلىدىن «ئادەم» ئۇقۇمى مۇرەككەپلىشىپ كەتتى. ئىشچى بىلەن ئاكادېمىك، دېھقان بىلەن ئالەم ئۇچقۇچىسى ئوخشاشلا «خەلق»، خەلقنىڭ مەنىۋى دۇنياسى كۈنسايىن كۆپ خىللىشىپ كېتىۋاتىدۇ. ھازىرقى زامان ئېقىمىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىگە بولغان تەسىرى كۆپەيمەكتە، ھازىرقى زامان شەھەر تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان سەنئەت شەكىللىرى ۋە ئۇسلۇبلاردا ئۇنىۋېرسال خاھىشچانلىق پەيدا بولدى، ئەسەرلەرنىڭ مەزمۇنى ۋە ئىپادىلەش ۋاسىتىلىرى كۈنسايىن كۆپ خىللاشماقتا، ئۆز مىللىتى بىلەن يات مىللەت، شەرق بىلەن غەرب ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتلىرىنىڭ سىڭىپ كىرىشى، چىنلىقنى يېزىش بىلەن يالغاننى يېزىش، رېئاللىق بىلەن خىيال ئامىللىرىنىڭ چىرمىشىپ كېتىشى تۈپەيلىدىن ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ كلاسسىك قېلىپى ۋە سيۇژىت فورمىسى بۇزۇلۇپ كەتتى، بۇنىڭ بىلەن ئىجادىيەت مېتودىنى بىرلىككە كەلگەن، ئۆلچەمگە چۈشۈرىدىغان، دوگماتىزملىق كۆز قاراش خىرىسقا دۇچ كەلدى.

«دېموكراتىيىلىشىۋاتقان شارائىتتا خىزمەت قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىش لازىم»

گورباچېۋ 1987 - يىلى سوۋېت كومپارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ يانۋار ئومۇمىي يىغىنىدا مۇنداق دېدى: «ئىسلاھات دېگىنىمىز، ئاممىنىڭ جانلىق ئىجادىيىتىگە تايىنىش، دېموكراتىيىنى ئومۇمىيۈزلۈك جارى قىلدۇرۇش، سوتسىيالىستىك ئاپتونومىيىنى يولغا قويۇش، تەشەببۇسكارلىق روھ ۋە ئىجادچانلىق روھنى ئىلھاملاندۇرۇش، ئىنتىزام ۋە تەرتىپنى كۈچەيتىش، ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىدە ئاشكارىلاشنى كېڭەيتىش، تەنقىد ۋە ئۆزىنى ئۆزى تەنقىدلەشنى قانات يايدۇرۇش... دېمەكتۇر.»

پاكىتلار ئىسپاتلىدىكى، ئاشكارىلاش پرىنسىپىنى يولغا قويۇش ۋە دېموكراتىيىلەشتۈرۈش قاتمۇ قات قىيىنچىلىقلارنى يېڭىش جەريانىدىن ئىبارەت. لاۋرووۋنىڭ ئېتىراپ قىلىشىچە، تىياتىر ساھەسىدىكى تۈزۈلمە ئىسلاھاتى جەريانىدا ئاساسىي قىيىنچىلىق دېموكراتىيىلەشتۈرۈشنىڭ توسقۇنلۇققا ئۇچرىغانلىقىدىن ئىبارەت بولغان. توسالغۇ كۈچ يالغۇز ئىمتىيازلىق ئەربابلاردىنلا ئەمەس، بەزىدە ئامما ئىچىدىنمۇ كەلگەن. دېموكراتىك سايلام جەريانىدا ئاز سانلىق ۋە كۆپ سانلىق ئاۋاز ھەقىقەتنى ئۆلچەيدىغان بىردىنبىر ئۆلچەم ئەمەس. موسكۋا بەدىئىي تىياتىرىدا بەش ئاي بەس - مۇنازىرە ئېلىپ بېرىلغاندىن كېيىن، ئىككىگە بۆلۈنۈش كېلىپ چىققان بولسىمۇ، ئۈزۈل-

كېسەل ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشنى تەشەببۇس قىلغان يېۋرىمووۋ يەنىلا كۆپ سانلىق بېلەتكە ئېرىشەلمىگەن. بۇ شۇنى چۈشەندۈرۈپ بەرگەنكى، كۆپ يىللىق جەريانىدا شەكىللەنگەن قاتمال ئادەتنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئۆزگەرتىپ كەتكىلى بولمايدۇ، كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسى، ئېڭى ۋە مەدەنىيەت سۈپىتىنىمۇ ھەش - پەش دېگۈچە ئۆستۈرگىلى بولمايدۇ.

سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ بىرىنچى شۇجىسى كارپوۋ مۇنۇلارنى كۆرسەتتى: يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 8 - قۇرۇلتىيىدىن كېيىن ئوبزورچىلىق ساھەسىدە باتۇرانە روھ ئۇرغۇپ تۇرغان ئۆتكۈر تەنقىدىي ماقالىلار بارلىققا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن بەزىلەر دېموكراتىيىنى «خالىغاننى قىلىش» دەپ خاتا چۈشىنىۋېلىپ، تەنقىدنى قورساق كۆپۈكىنى چىقىرىۋېلىش ۋاسىتىسىگە ئايلاندۇرۇۋالدى. بىر نەپەر ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى «ئەدەبىيات گېزىتى»گە يازغان خېتىدە: يازغۇچىلارنىڭ بىر - بىرىگە ھۇجۇم قىلىشلىرى ۋە بىر - بىرىنى تىل ھاقارەت ئاستىغا ئېلىشلىرى كىتابخانلارنىڭ ئەدەبىياتقا بولغان قىزىقىشىنى يوق قىلىۋەتتى، يازغۇچىلارغا بولغان ئىشەنچ ۋە ھۆرمەتنى يوق قىلىۋەتتى، دېگەن. دېموكراتىيىلەشكەن شارائىتتا قانداق خىزمەت قىلىش ۋە قانداق ياشاش مەسىلىسى كىشىلەرنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىدى. 1987 - يىلى 7 - ئايدا گورباچېۋ ئاممىۋى تارقىتىش ۋاسىتىلىرى ۋە ھەرقايسى ئەدەبىيات - سەنئەت جەمئىيەتلىرىنىڭ مەسئۇللىرىنى قوبۇل قىلغان چاغدا، بۇ مەسىلە ئۈستىدە مەخسۇس توختالدى. ئۇ مۇنداق دېدى: بىز روسىيە فېدېراتىپ جۇمھۇرىيىتى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇدىرىيەت ئەزالىرى يىغىنىدا قىلىنغاندەك ئۆزئارا ھۇجۇم قىلىشىدىغان قىلىقلارنى تەشەببۇس قىلمايمىز، ئەڭ ئۆتكۈر مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلغان چاغدىمۇ كۆپچىلىك ئۆزئارا ھۆرمەت قىلىشى، مەدەنىيەتلىك ھالدا تالاش - تارتىش ئېلىپ بېرىشى لازىم. شۇڭا بىز دېموكراتىيىنى يېڭىباشتىن ئۆگىنىشنى تەكىتلىشىمىز كېرەك. ئۇ مۇنداق قارىدى: «خەلقنىڭ دەرد - ئەھۋالىغا ۋە دۆلەت، جەمئىيەتنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلىدىغان كەڭ ۋە مەسئۇلىيەتچان مۇزاكىرە بولمايدىكەن، ھېچقانداق ئىجادىي خاراكتېرلىك خىزمەت بولمايدۇ، ھېچقانداق ئىجادىي خاراكتېرلىك باسقۇچمۇ بولمايدۇ.»

سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار جەمئىيىتى چاقىرغان مەركەزدىكى ئەدەبىيات - سەنئەت ژۇرناللىرى مەسئۇل مۇھەررىرلىرى يىغىنىدا بەزىلەر: «مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىشتىكى مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش لازىم» دېگەن مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، «ژۇرناللاردا ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىشقا، كىچىك گۇرۇھنىڭ كۆز قارىشىنى باشقىلارغا تېڭىشقا... جەمئىيەت مۇنبەرلىرىدىن پايدىلىنىپ، شەخسىي مەنپەئەت ئۈچۈن كەتمەن چېپىشقا يول قويماسلىق»نى تەكىتلىدى.

ئاشكارىلاش پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇش شەرتى ئاستىدا، جىددىي ۋە كەسكىن مۇنازىرىلەرگە سەۋەب بولغان ئەسەرلەر، مەسىلەن، «ئاربات كوچىسىدىكى بالىلار» ۋە «برېست تىنچلىق شەرتنامىسى» قاتارلىق ئەسەرلەر ئوتتۇرىغا چىقتى، شۇنداقلا نۇرغۇن-

لىغان يېڭى ئوبزورلار ئېلان قىلىندى. ئۆۋەتتە دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان بىر يېڭى
ئەھۋال شۇكى، تارىخشۇناسلار، پەيلاسوپلار ۋە ئىقتىسادشۇناسلار ئارقا-ئارقىدىن ئەدەبى-
يات-سەنئەت ئوبزورچىلىقى قوشۇنىغا كىرىپ كەلدى. مەسىلەن، تارىخشۇناس ئافاناسيېۋ-
نىڭ سوۋېت كومپارتىيىسىنىڭ تارىخى توغرىسىدىكى مەسىلە — سادىرووۋنىڭ درامىسى
ھەققىدىكى مۇھاكىمىسى، تولستويېنىڭ «ۋىستوتىسكى ھادىسىسى — مىللىي ۋە خەلق-
ئارا ھادىسە» ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى ماقالىسى، موسكۋا داشۆنىڭ ئىقتىساد ئىلمىي
پروفېسسورى پوپوۋنىڭ ئالېكساندىربېكنىڭ «باشقا ۋەزىپىگە تەيىنلىنىش» دېگەن ئەسە-
رىنى تەھلىل قىلغاندا ئوتتۇرىغا قويغان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەمۇرىي باشقۇرۇش تۈ-
زۈلمىسىنى ئۆزۈل-كېسىل ئۆزگەرتىش توغرىسىدىكى كۆز قاراشلىرى قاتارلىقلار. شۇ-
نى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بۇ ئالىملار يازغان ئوبزورلارنىڭ جەمئىيەتنىڭ ھەر-
قايسى ساھەلىرىدە كەلتۈرۈپ چىقارغان تەسىرى بەزىدە ئەدەبىي ئوبزورلارنىڭكىدىن
ئېشىپ كەتتى. مەسىلەن: پوپوۋ ئىقتىسادشۇناسلىق مەيدانىدا تۇرۇپ، ئانىسموۋ (مىنىس-
تىرلار سوۋېتى رەھبەرلىرىنىڭ بىرى) نىڭ لەيلەپ يۈرىدىغان ئىستىلىنى تەھلىل
قىلغاندىن كېيىن، مۇنداق يەكۈن چىقارغان: تارىختىكى تەجرىبىلەر ۋە ساۋاقلار شۇنى
ئىسپاتلىدىكى، ئىسلاھاتنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشى ياكى مەغلۇپ بولۇشى ئاخىرقى
ھېسابتا تۈزۈلمىنىڭ ئۆزگەرتىلىشىگە باغلىق، شەخسكە چوقۇنۇش ياكى «بىرىنىچە
ئۇنىۋېرسال كېسەللىك» تەنقىد قىلىنسىلا، ھەممە قىيىن مەسىلىلەر ھەل بولۇپ كې-
تىدۇ، دەيدىغان ئويلار خام خىيالدىن ئىبارەت، خالاس.

ئەدەبىيات-سەنئەت ۋە سىياسى

ئىسلاھات مەزگىلىدە تۇرۇۋاتقان سوۋېت ئەدەبىيات-سەنئىتىنىڭ سىياسىيلىشىش،
ئىجتىمائىيلىشىش خاھىشى كۈنسايىن روشەنلەشمەكتە. دېموكراتىيىلەشتۈرۈش جەر-
يانىدا كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسى مىسلىسىز جانلىنىپ كەتتى، لېكىن كونا بىلەن يېڭى
ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتلەرنىڭ توقۇنۇشىمۇ ئۆتكۈرلەشمەكتە، ئىدېئولوگىيە ساھەسى-
دىكى كۈرەشتە مۇرەككەپ ۋەزىيەت بارلىققا كەلمەكتە. جىددىي، رېئال ئەھمىيەتكە
ئىگە بولغان زور ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى ئەكس ئەتتۈرگەن رومان، ھېكايە، دراما،
شېئىرلار ئاممىنىڭ دىققىتىنى ناھايىتى زور دەرىجىدە قوزغىماقتا. «ئاربات كوچى-
سىدىكى بالىلار» دېگەن ئەسەرنى ئوقۇيدىغانلارنىڭ شۇنچە كۆپ بولۇپ كېتىشىدىكى
سەۋەب ئۇنىڭ يېرىمىدا دېگۈدەك دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ سىياسىي پائالىيەتلىرى تەس-
ۋىرلەنگەنلىكىدىن بولسا كېرەك. سوۋېت ئىتتىپاقىدا پەيدا بولغان «ۋىسوتسكىي قىز-
غىنلىقى» مۇ ئەدەبىيات-سەنئەت بىلەن سىياسىينىڭ مۇناسىۋىتىدىكى مەلۇم تەرەپ-
لەرنى ئىزاھلاپ بەرسە كېرەك.

1980-يىلى يۈرەك كېسىلى بىلەن ۋاپات بولغان ۋىسوتسكىي موسكۋادىكى تاگانى-
كا» تىياتىرخانىسىنىڭ مۇھىم ئارتىسى ئىدى. ئۇ 600 پارچىدىن كۆپرەك شېئىر يې-
زىپ، ئۆزى ئاھاڭغا سالغان، ئۆزى گىتار بىلەن ئورۇندىغان. ئۇ يەنە 30 نەچچە كىنو-

«بىر ئەسىر تەنھالىق» رومانىنىڭ ئىجاد قىلىنىشى توغرىسىدا

— گارسىيا ماركىسنىڭ دوستى مېندوزا①نىڭ سوئاللىرىغا بەرگەن جاۋابى

گابرىيەل گارسىيا ماركىسنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش

گابرىيەل گارسىيا ماركىس 1928 - يىلى كولۇمبىيىنىڭ ماگادارانا ئۆلكىسىدە دوختۇر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، لاتىن ئامېرىكىسى سېھرى رېئالىزم ئەدەبىياتىنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە يازغۇچىسى. ئۇ ئۇنىۋېرسىتېتتا قانۇن ئۆگەنگەن. كېيىن ئاخبارات خىزمىتى ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن مەخسۇس شۇغۇللانغان. ئۇ كىچىكىدىن تارتىپ ئەدەبىياتقا ئىشتىياق باغلىغان، يەتتە يېشىدىن باشلاپ «مىڭ بىر كېچە» نى ئوقۇشقا باشلىغان ھەمدە ئانىسىدىن ھىندىئانلارنىڭ نۇرغۇنلىغان ئەپسانە، رىۋايەتلىرىنى ئاڭلىغان.

ئۇنىڭ ئەسەرلىرى 1955 - يىلدىن تارتىپ ئېلان قىلىنىشقا باشلىغان. ئۇ، كولۇمبىيىلىك بولسىمۇ، لېكىن ئىجادىيەتتە پۈتكۈل لاتىن ئامېرىكىسى خەلقىنىڭ تارىخى، كۈرىشى ۋە تۇرمۇشىنى تېما قىلىپ لاتىن ئامېرىكىسىدىكى ھەرقايسى ئەللەرنىڭ ئىجتىمائىي رېئاللىقىنى ۋە دەۋر قىياپىتىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. ئۇ ئىجادىيەتتە، بىر تەرەپتىن، جامېس جويىس، فرانس كافكا، ۋىليام فولكنېر ئېرنېست ھېمىڭۋاي قاتارلىق مودېرنىزم ئەدەبىياتى پېشۋالىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان بولسا يەنە بىر تەرەپتىن، ھىندىئان ئەپسانە - رىۋايەتلىرىنىڭ ۋەقە بايان قىلىش ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلغان. ئۇ ئۆزىگە خاس ئەدەبىيات قارىشىغا ئىگە يازغۇچى. ئۇنىڭ «سولغان ياپراق» (1955)، «قاباھەتلىك دەقىقە» (1961)، «بىر ئەسىر تەنھالىق» (1967)، «ئائىلە باشلىقىنىڭ زاۋاللىققا يۈز تۇتۇشى» (1975) «ۋابا يامرىغان مەزگىلدىكى سۆيگۈ» (1985) قاتارلىق رومانلىرى، «ھېچكىمدىن خەت تاپشۇرۇپ ئالمىغان پولكوۋنىك» (1961)، «سادىر بولۇشتىن ئىلگىرى پۇر كەتكەن دېلو» (1981) قاتارلىق پوۋېستلىرى، «گېراند مومايىنىڭ سۆڭىكى» (1962) ناملىق ھېكايىلار توپلىمى ۋە «ئېلىپ قېچىش» (1984) ناملىق كىنو سىنارىيىسى بار. بۇ ئەسەرلەر ئىچىدە «بىر ئەسىر تەنھالىق» ناملىق رومان يازغۇچىنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەسىرى بولۇپ، لاتىن ئامېرىكىسى سېھرى رېئالىزم ئەدەبىياتىدىكى كلاسسىك ئەسەر ھېسابلىنىدۇ. بۇ روماندا يۈز يىلدىن ئوشۇق گۈللىنىش ۋە زاۋاللىققا يۈزلىنىش ئۆزگىرىشلىرىنى باشتىن كەچۈرگەن ماكوندو رايونىنىڭ ھەمدە بۇ رايوندا ياشىغان بوئېندىئا ئائىلىسىدىكى يەتتە ئەۋلاد ئادەمنىڭ تۇرمۇشى، ئۆسۈپ يېتىلىشى، قايغۇ ۋە خۇشاللىقىنى ئاساس قىلغان ھالدا تارىخىي ۋەقەلەر بىلەن بىمەنە بولغان ئەپسانە، رىۋايەتلەرنى زىچ بىرلەشتۈرۈش

① پىلنىو ئاپولىيو مېندوزا — كولۇمبىيىلىك ئاتاقلىق يازغۇچى ۋە مۇخبىر.

ئارقىلىق بىر ئەسىردىن كۆپرەك تەنھالىق، قاشاقلىق ھالىتىدە تۇرغان بوئېندىيا ئائىلىسىنى تەسۋىرلەپ، لاتىن ئامېرىكىسى خەلقلىرىنىڭ بىر ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى ئىستىبدات ھۆكۈمرانلىقىغا ۋە مۇستەملىكىچىلىككە قارشى كۈرەشلىرىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا يورۇتۇپ بەرگەن. گارسىيا ماركېس 1982 - يىلى نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

— سىز «بىر ئەسىر تەنھالىق» رومانىنى يېزىشقا كىرىشكىنىڭىزدە نېمىلەرنى ئويلىغانىدىڭىز؟

— بالىلىق دەۋرىمدە مۇئەييەن شەكىللەر ئارقىلىق مېنى ھاياجانغا سالغان نەرسىلەرنى مۇكەممەل بەدىئىي فورمىغا كىرگۈزۈشنى ئويلىغانىدىم.

— نۇرغۇن تەنقىدچىلەر رومانىڭىزدا ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ دارىتمىلانغانلىقى ۋە ئوخشىتىلغانلىقىنى بايقاپتۇ.

— ياق. مەن بالىلىق دەۋرىمنى شېئىرىي تۈستە قايتا ئەكس ئەتتۈرۈشنىلا ئويلىغانىدىم. سىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، مېنىڭ بالىلىق چاغلىرىم چوڭ بىر ۋەيرانە ئۆيدە ئۆتكەن. يېنىمدا داڭگال يەيدىغان سىڭلىم، دائىم رەم ئېچىپ ئولتۇرىدىغان مومام ۋە يەنە نۇرغۇنلىغان ئۇرۇق - تۇغقانلىرىم بار ئىدى. ئۇلار بەخت بىلەن قۇرۇق خىيالنى ئەزەلدىن ئانچە پەرقلەندۈرۈپ كەتمەيتتى.

— تەنقىدچىلەر دائىم سىزنىڭ مۇددىئايىڭىزنى ئىنتايىن مۇرەككەپ دەپ قارايدىكەن.

— ئەسىرىمدە دارىتمىلاش ۋە ئوخشىتىش بار دېيىلسە، ئۇ قەستەنلىكتىن ئەمەس، بىراق تەنقىدچىلەر بەزىدە يازغۇچىنىڭ ئەكسىچە، ئەسەردە كۆرۈنۈپ تۇرغىنىنى ئەمەس، بەلكى ئۆزى خالىغان نەرسىنى كۆرىدۇ.

— تەنقىدچىلەر توغرىلىق گەپ بولسىلا، سىز ھەمىشە ئۇلارنى مەسخىرە قىلىسىز. نېمە ئۈچۈن ئۇلار بىلەن شۇنچە خوشىڭىز يوق؟

— ئومۇمەن ئېيتقاندا، ئۇلار «بىر ئەسىر تەنھالىق» تەك بۇنداق بىر روماندا ھېچبىر جىددىي پوزىتسىيىنىڭ يوقلۇقىنى، ئۇنىڭ ئۇرۇغ - تۇغقان، دوست - بۇرادەرلەرگە بولغان دارىتمىلاش بىلەن تولغانلىقىنى قىلچە نەزەرگە ئالمىدى. بۇنداق دارىتمىلاشنى دارىتمىلانغۇچى كىشىلا بايقىيالايدۇ، بىراق ھېلىقى تەنقىدچىلەر جاھاندىكى كىشىلەرنىڭ كۈلكىسىگە قېلىشتىنمۇ قورقماي، بىر خىل نوپۇزلۇق سالاپەت ۋە پىداكارلىق روھ بىلەن رومانىدىكى ھەممىۋا تېپىشماقنىڭ جاۋابىنى كەلسە - كەلمەس تاپماقچى بولۇشتى. مەسىلەن، مېنىڭ ئېسىمدە قېلىشىچە، مەلۇم بىر تەنقىدچى رومانىدىكى بىر پېرسوناژ (گابرىيېل) نىڭ رابىلېنىڭ ئەسەرلىرىنى پارىژغا ئېلىپ بارغانلىقىغا قاراپلا، رومانىنىڭ ئەڭ مۇھىم ھالقىسىنى بايقىدىم دەپ ھېسابلىغان. ئۇ مۇشۇ بايقاش ئارقىلىق رومانىدىكى پېرسونالارنىڭ ھەر خىل ئىش - ھەرىكەتلىرىنىڭ تولىمۇ غەلىتە، ھېچ مۇقامغا چۈشمەيدىغان قىلىپ يېزىلىشىغا قاراپلا مېنى رابلې ئېقىمىدىكىلەرنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان دېدى. ئەمەلىيەتتە مەن رابلېنىڭ ئىسمىنى خۇددى بىر تال

بانان شاپىقىنى تاشلاپ قويغاندەكلا ئەسىرىمگە قوشۇپ قويغانىدىم. ئۇرغۇن تەنقىدچىلەر ئاشۇ شاپاققا تېيىلىپ يۇرۇشىدۇ.

— تەنقىدچىلەرنىڭ سۆزىنى ئېتىبارغا ئالمىغاندا، رومان سىزنىڭ بالىلىق دەۋرىڭىزدىكى خاتىرىلىرىڭىزنىڭ شېئىرىي تۈستە قايتا ئەكس ئەتتۈرۈلۈشى ئىكەن. بىر قېتىم سىز بۇئېندىئا ئائىلىسىنىڭ تارىخى لاتىن ئامېرىكىسى تارىخىنىڭ يىغىنچاقلانغان كۆرۈنۈشى دېمىگەنمىدىڭىز؟

— توغرا، مەن شۇنداق قارايمەن. لاتىن ئامېرىكىسىنىڭ تارىخىمۇ چېكىدىگە يەتكەن، ئەھمىيەتسىز جاپالىق كۈرەش بىلەن بالدۇرلا ئۇنتۇلۇپ كېتىلىدىغان كومېدىيىنىڭ يىغىندىسى، ئۇنتۇلغاق كېسىلى بىزنىڭ ئارىمىزدىمۇ ئوخشاشلا مەۋجۇت. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بانان شىركىتىنىڭ ئەمگەكچى خەلقنى ۋەھشىيلەرچە قىرغانلىقىنىڭ ھەقىقىي ئىش ئىكەنلىكىنى ھېچكىم ئېتىراپ قىلمايدۇ. ئورېلىئانو پولكوۋنىكنىمۇ كىشىلەر ئۇنتۇپ كېتىشىدۇ.

— ئۇنداقتا پولكوۋنىكنىڭ 32 قېتىم مەغلۇبىيەتلىك ئۇرۇش قىلىشى بىزنىڭ سىياسىي جەھەتتىكى ئۈمىدسىزلىكىمىزنى ئىپادىلەيدىكەن. ئەگەر پولكوۋنىك ئورېلىئانو بۇئېندىئا غەلىبە قىلغان بولسا، قانداق بولغان بولاتتى؟

— چوڭ جەھەتتىن قارىغاندا، «ئائىلە باشلىقى» غا ئوخشاش بولاتتى. رومانىنى يېزىشقا كىرىشكەن دەسلەپكى مەزگىللەردە مەندە پولكوۋنىكقا ھاكىمىيەت ئىگىلىتىش ئويى بار ئىدى. بۇنداق بولغاندا، مېنىڭ يازغىنىم «بىر ئەسىر تەنھالىق» بولماستىن، بەلكى «ئائىلە باشلىقىنىڭ زاۋاللىققا يۈز تۇتۇشى» بولغان بولاتتى.

— بىزنىڭ بەختسىز تارىخىي تەقدىرىمىز توپەيلىدىن ئەگەر كىمدە - كىمدە مۇستەبىتچىلىككە قارشى كۈرەش قىلىدىكەن، ئۇ ئىنتايىن زور خېيىم - خەتەرگە قاراملىق قىلغان بولىدۇ. ئۇ، ھاكىمىيەتنى قولغا ئالغان تەقدىردىمۇ، ئوخشاشلا بىر مۇستەبىتكە ئايلىنىپ قالىدۇ. بىز مۇشۇنداق قارىشىمىز كېرەكمۇ؟

— «بىر ئەسىر تەنھالىق» تا ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنغان بىر ئادەم ئورېلىئانو بۇئېندىئاغا: «سەن ھەربىيلەرگە ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ ئۇلار بىلەن شۇنچە قارشىلاشتىڭ، ئۇلار ئۇچۇن بەكمۇ كۆپ باش قاتۇرۇپ كەتتىڭ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە سەنمۇ شۇلارغا ئوخشاش بولۇپ قالارسەنمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن» دەيدۇ. ئۇ ئاخىرىدا يەنە: «ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالسا، سەن بىزنىڭ تارىخىمىزدىكى ئەڭ قانخور مۇستەبىت بولۇپ قالىسەن» دەيدۇ.

— سىز 18 ياش ۋاقتىڭىزدىلا بۇ رومانىنى يېزىشنى ئويلىغان، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق. ئۇ چاغدا «ئائىلە» دەپ ئىسىم قويغانىدىم. چۈنكى ئۇ چاغدا مەن پۈتۈن ۋەقەلىك بۇئېندىئا ئائىلىسىدە قانات يېيىشى كېرەك دەپ ئويلايتتىم.

— تېزىسىنى قايسى دەرىجىدە يازغانىدىڭىز؟ يۈز يىللىق ۋەقەنى ئۆز ئىچىگە ئالامتى؟

— مەن بىر - بىرىگە باغلىنىدىغان مۇكەممەل پىكىرنى ئويلاپ باقمىغان. بۇنىڭ

ئىچىدىكى بەزى باپلارنى ئەينى ۋاقىتتا ئۆزۈم ئىشلەۋاتقان گېزىتتە ئېلان قىلدۇرغانىدىم. مەن يىل سانىغا دىققەت قىلىپ باقمىغانىدىم. ھەتتا «بىر ئەسىر تەنھالىق»نىڭ ۋەقەلىكى ھەققەتەن يۈز يىلنى باشتىن كەچۈرەمدۇ - يوق، بۇنىڭغا ئۆزۈممۇ كېسىپ بىر نېمە دېيەلمەيتتىم.

— سىز ئېمىشقا ئۇنى يېرىم يولدا تاشلاپ قويدىڭىز؟

— ئەينى ۋاقىتتا مەندە بۇ ئەسەرنى يازغۇدەك ھايات تەجرىبىسى، جۈرئەت ۋە ماھارەتمۇ يوق ئىدى.

— لېكىن ۋەقەلىك ئۈستىدە داۋاملىق باش قاتۇرۇپسىز.

— تەخمىنەن 15 يىل ئويلاندىم. مەن دەككە - دۈككە ئىچىدە يۈردۈم. بىر كۈنى مېرسېدېس① بىلەن بالىلارنى ئېلىپ ئاكا بورىكقا ② كېتىۋېتىپ، ئىلھامىم قوزغىلىپ قالدى. رومانىمدا تەسۋىرلەنگەن بالىلارنى دادىسى مۇز كۆرسىتىشكە باشلاپ بارىدىغان كۈنى چۈشتىن كېيىندىن باشلاپ مومام چۆچەك ئېيتىپ بەرگەن پەدىدە مەنمۇ چۆچەك ئېيتقۇزۇشۇم كېرەكلىكىنى ئويلاپ قالدىم.

— تۈزلا بايان قىلىنىدىغان چۆچەكمۇ؟

— شۇنداق، بۇ چۆچەكلەردە، تولىمۇ ئاز كۆرۈلىدىغان نەرسە ۋە ھادىسىلەر قىلچە غەرەزسىز ھالدا ئادەتتىكى نەرسىلەر بىلەن يۇغۇرۇلۇپ كېتىدۇ.

— سىز ھەققەتەن يېرىم يولدىنلا قايتىپ كېلىپ، بۇ رومانىنى يېزىشقا باشلىدىڭىزمۇ؟

— ھەئە، مەن ئاكابورىكقا بارمىدىم.

— مېرسېدېسچۇ؟

— مېنىڭ بۇنداق تەتۈرلۈكىمنى ئۇنىڭ كۆپ قېتىم ئېغىر ئالمىغانلىقىدىن سىزنىڭ خەۋىرىڭىز بار. مېرسېدېس بولمىغان بولسا، بۇ رومانىنى يېزىپ چىقالمىغان بولاتتىم. ئۇ ھەممىۋا قىيىنچىلىقنىڭ ھۆددىسىدىن چىقاتتى. بىر نەچچە ئاي ئىلگىرى مەن بىر پىكاپ سېتىۋالغانىدىم. مەن پىكاپنى گۆرۈگە قويدۇم - دە، ئالتە ئايغا يەتكۈدەك پۇلنى مېرسېدېسنىڭ قولىغا تۇتقۇزدۇم. بىراق مەن بۇ رومانىنى بىر يېرىم يىل يازدىم. پۇل تۈگىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ۋايسىمىدى. مەنمۇ ئۇنىڭ قانداق ئامال قىلغانلىقىنى بىلمەيمەن، قاساپ گۆشنى، بولكا ساتقۇچى بولكىنى نېسىگە سېتىپ بېرىپ تۇردى. ئۆي ئىگىسىمۇ ئۆي ئىجارىسىنى بىر نەچچە ئايدىن كېيىن ئالدى، مېرسېدېس ئۆيىنىڭ ھەممە ئىشىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغانىدى. ئارىلاپ ماڭا 500 بەت ئىش قەغىزى ئەكىلىپ بېرەتتى. بۇ قەغەز 500 بەتتىن زادىلا كېمىمەيتتى. ئۇ رومان تاماملىنىشى بىلەنلا قول يازمىنى پوچتىخانىغا ئاپىرىپ، جەنۇبىي ئامېرىكا نەشرىياتىغا سالدى.

— ئۇ، قول يازمىنى پوچتىخانىغا ئېلىپ ماڭغىنىدا، «بۇنىڭغا شۇنچە كۆپ ئەجىر

---

① مېرسېدېس-گارسىيا ماركېسنىڭ ئايالى.

② ئاكابورىك - مېكسىكىنىڭ دېڭىز ساھىلىدىكى مەنزىرىلىك ساياھەت رايونى.

سىڭدۈرۈلدى. ئاخىرى بۇ يارىماس ئەسەر بولۇپ چىقسا قانداق قىلغۇلۇق» دەپ دەككە-
دۈككىدە بولغانلىقىمنى ئېيتىپ بەرگەننىدى. مەن مېرسېدېس بۇ ئەسەرنى ئوقۇماپتۇ.
دەپ پەرەز قىلدىم. ئۇ راستىنلا ئوقۇمىغانمىدى؟
— مېرسېدېس قول يازمىمنى ئوقۇشنى ياقتۇرمايدۇ.
— ئۇ بالا - چاقىلىرىڭىزغا ئوخشاش ئەسەرلىرىڭىزنى ئەڭ كېيىن ئوقۇغانلارنىڭ بىرى
ئىكەن - دە. ئەينى ۋاقىتتا «بىر ئەسىر تەنھالىق» نىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىغا ئىشەنـ
چىڭىز بارمىتى؟
— ئۇ تەنقىدچىلەرنىڭ ئوبدان باھاسىغا ئېرىشىدىغۇ دەپ ئىشەنچ قىلغانىدىم، ئەمـ
ما نۇرغۇنلىغان كىتابخانلار ئارىسىدا مۇنچىۋالا شۆھرەت قازىنىدىغانلىقىنى زادىلا ئويـ
لاپ باقماپتىكەنمەن، مەن بەش مىڭ پارچە سېتىلىشى مۇمكىن دەپ مۆلچەر قىلغانىـ
دىم (مېنىڭ ئىلگىرىكى كىتابلىرىممۇ بىرنەچچە مىڭ پارچىلا سېتىلاتتى)، جەنۇبىي
ئامېرىكا نەشرىياتى ئىشەنچ بىلەن قاراپ، سەككىز مىڭنى ساتقىلى بولىدۇ دەپ مۆلـ
چەرلەپتۇ. ئەمەلىيەتتە بىرىنچى نەشرى بوئېنوس ئايرېستىن ئىبارەت بىر شەھەردىلا
15 كۈن ئىچىدە پاك - پاكىزە سېتىلىپ بولدى.
— بىز ئەسەر ئۈستىدە سۆزلىشەيلى، بوئېندىيا ئائىلىسىنىڭ تەنھالىقىغا نېمە سە-
ۋەب بولغان؟
— مېنىڭچە، مېھرى - مۇھەببەتنىڭ بولمىغانلىقى سەۋەب بولغان. رومانىدا بىر
ئەسىر ئىچىدە بوئېندىيا ئائىلىسىدە چوشقا قۇيرۇقلۇق ئاخىرقى ئەۋلاد ئورېلىئانولا
مۇھەببەتنىڭ نەتىجىسىدە تۇغۇلىدۇ. بوئېندىيا ئائىلىسى مۇھەببەتنى چۈشەنمەيدۇ.
تەنھالىق ۋە ئۈمىدسىزلىكنىڭ سىرى ئەنە شۇ يەردە. تەنھالىق، مېنىڭچە خۇشاللىقتىـ
مۇ، قايغۇدىمۇ بىللە بولماسلىق دېگەن مەنىدە.
— مەن سىزدىن باشقىلار كۆپ سوراپ بولغان سوئالنى، يەنى رومانىڭىزدا نېمە
ئۈچۈن شۇنچە كۆپ ئورېلىئانو ۋە خوسى ئاركادىئولار بار دېگەنلەرنى سوراپ ئولـ
تۇرماي، چۈنكى بۇ لاتىن ئامېرىكىسىدىكى ئومۇمىيۈزلۈك ئەھۋال ئىكەنلىكى ھەممىيلەنگە
ئايان. بىزنىڭ ئىسمىمىز دادىمىز ياكى بوۋىمىزنىڭ ئىسمى بىلەن ئوخشاش بولىدۇ.
سىلەرنىڭ ئائىلىدە بۇ تېخىمۇ قالايمىقان. سىزنىڭ بىر ئىنىڭىزنىڭ ئىسمىمۇ گابرىېل.
بىراق مەن ئورېلىئانو ئائىلىسى بىلەن خوسى ئاركادىئو ئائىلىسىنى پەرقلەندۈرۈپ
تۇرىدىغان بەلگە بولسا كېرەك دەپ ئويلايمەن. بۇ بەلگە قايسى؟
— ئەڭ ئاددىي بەلگە شۇكى، خوسى ئاركادىئو ئائىلىسىنىڭ جان سانى كۆپ،
ئورېلىئانو ئائىلىسىنىڭ جان سانى كۆپ ئەمەس، خوسى ئاركادىئو سېكوندو ئائىلىسى
بىلەن ئورېلىئانو سېكوندو ئائىلىسىلا بۇنىڭدىن مۇستەسنا. ئۇلار قوشكېزەك ئاكا - ئۇ-
كا بولغاچقا، چىراي - شەكلى ئوخشىشىپ كەتكەنلىكتىن، كىچىكىدە ئۇلارنى پەرقلەندۈر-
گىلى بولمايتتى.
— رومانىدا ھاماقەتلىكنىڭ ھەممىسىنى ئەرلەر (خىيالپەرەسلىك، ئۇرۇش قىلىش،
ئەيش - ئىشرەتكە قاتتىق بېرىلىش)، ئاقىلانىلىقنىڭ ھەممىسىنى ئاياللار قىلىدىكەن،

بۇ سىزنىڭ ئىككى جىنسقا بولغان قارىشىڭىزمۇ - قانداق؟

— مېنىڭچە، ئەرلەر تارىخنى ئىلگىرى سۈرمەكچى بولغاندا، ئايالار دۇنيانىڭ قالايمىقانلىشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن دەككە - دۈككە ئىچىدە دۇنيانى تىرەپ تۇرىدۇ. ئاخىرىدا كىشىلەر زادى قايسى خىل ھەرىكەتنىڭ ئەڭ نادانلىق بولىدىغانلىقىنى بىلەلمەي قالىدۇ.

— ئايالار جەمئىيەتنىڭ كۆپىيىشىگىلا كاپالەتلىك قىلىپ قالماستىن، بەلكى رومانىنىڭ راۋاجىغىمۇ كاپالەتلىك قىلغاندەك تۇرىدۇ. بۇ ئۇسۇلا ئىنگولانىنىڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشىنىڭ سىرىغۇ دەيمەن؟

— شۇنداق، ئۇ ئىچكى ئۇرۇشتىن ئىلگىرىلا ئۆلۈپ كەتسە بولاتتى، شۇ چاغدىلا يۈز ياشقا يېقىنلىشىپ قالغانىدى. ئەگەر ئۇ ئۆلۈپ كەتسە، رومانىمۇ ئاياغلىشىپ قالىدىغانلىقىنى بايقاپ قالدىم. ئۇ ئۆلسىلا، روماندىكى جىددىيلىك پەسىيىپ كېتەتتى - دە، كېيىنكى ۋەقەلەرنىڭ ھېچقانچە زۆرۈرىيىتى قالمايتتى.

— پېتراكىتىنىڭ روماندا نېمە رولى بار؟

— تاشقى كۆرۈنۈشىدىن قارىغاندا، ئۇ كىشىگە فېرناندانىڭ ئەكسىنى ئەسلىتىدۇ، يەنى ئاندىس تاغلىق رايونىدىكى ئايالارغا سېلىشتۇرغاندا، ئۇ ئەخلاقى - پەزىلەت جەھەتتە بىر تەرەپلىمىلىك قاراشتىن خالى بولغان گالبى ئايالى. ئەمما مېنىڭچە، ئۇنىڭ تەبىئىتى ئۇسۇلا بىلەن بەكمۇ ئوخشىشىپ كېتىدۇ.

— سىز بۇ رومانىنى يېزىۋاتقىنىڭىزدا بەزى پېرسوناژلارنىڭ تەرەققىياتى سىزنىڭ تەسەۋۋۇرىڭىزدىكىدەك بولمىغان بولۇشى مۇمكىن. بۇنىڭغا مىسال كەلتۈرۈپ باقسىڭىز قانداق؟

— بولىدۇ، سانوفىئا دېل رابىدا شۇلارنىڭ بىرى، روماندا ئۇ ئۆزىنىڭ مۇخۇ كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى بىلگىنىدە رېئاللىقتىكىدەك ئائىلىسىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىشى كېرەك ئىدى. گەرچە بۇ پېرسوناژنىڭ خاراكتېرىدا پۈتۈنلەي شەخسىيەتسىزلىك ۋە ئۆزىنى قۇربان قىلىش روھى بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ خىل پەزىلەتلەر رومانىنىڭ بۇنداق نەتىجىلىنىشىنى تېخىمۇ ئىشىنەرلىك قىلغان تەقدىردىمۇ لېكىن مەن يەنىلا بۇنى ئۆزگەرتىۋېتىشكە مەجبۇر بولدۇم. ئۇنداق بولمىغاندا، تېخىمۇ قورقۇنچلۇق بولۇپ كەتكەن بولاتتى.

— سىزنىڭ باشقۇرۇشىڭىزدىن پۈتۈنلەي ھالقىپ كەتكەن (سىزگە بويسۇنمىغان) پېرسوناژمۇ بارمۇ؟

— خاراكتېرى ۋە تەقدىرى جەھەتتىن مېنىڭ تەسەۋۋۇرىمدىكىدىن ئۆزگىچە چىققان، يەنى سىزغان سىزىقىمدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كەتكەت ئۈچ پېرسوناژ بار. ئورېرىئانو خوسېنىڭ ھامما ئاچىسى ئامارانتاغا بولغان قىزغىن ھېسسىياتى مېنى ھەيران قالدۇرغانىدى، باشتا ئويلىغىنىمدا، خوسې ئاركادىئو سېكوندو ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا زادىلا باش بولالمايتتى. يەنە بىرى، ئۆزىنى پاپا دەپ قارايدىغان خوسې ئاركادىئونىڭ چوڭكۈنلىشىپ كەتكەن ئادونىئاس تىپىدىكى پېرسوناژغا ئۆزگىرىپ كېتىشى رومانىنىڭ

باشقا قىسىملىرى بىلەن ئانچە باغلىنىپ كەتمەيدۇ.

— روماندىكى بەزى يىپ ئۇچىنى ئىگىلىگەن بىزگە ئوخشاش ئادەملەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، بەزى ۋاقىتتا ماكوندو بىر يېزا يەنە كېلىپ سىزنىڭ يېزىڭىز بولۇپ تۇرۇۋەرمەستىن، بەلكى بىر شەھەرگە — باررانكىيىگە ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. ئاخىر ئۇ يەردىكى ئۆزىڭىزگە تونۇش بولغان ئادەمنى، يۇرتنى يازدىڭىز، بۇ ئۆزگىرىش سىزدە قانداق مەسىلىلەرنى پەيدا قىلدى؟

— ماكوندو دۇنيادىكى بىر جاي بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇ بىر خىل روھىي ھالەت، ئەينى ۋاقىتتا ماڭا تەس تۇيۇلغىنى بىر يېزىنىڭ دائىرىسىنى بىر شەھەرگە ئايلاندۇرۇش ئەمەس، بەلكى بۇرۇلۇش پەيتىدە يۇرتىغا بولغان تارتىشىش ھېسسىياتىدىكى ئۆزگىرىشنى كىشىلەرگە سەزدۇرمەسلىك بولدى.

— سىزگە نىسبەتەن بۇ روماننى يېزىشتىكى ئەڭ مۇشكۇل پەيت قايسى؟

— باشلاش. شۇ كۈنى ھېلىمۇ ئېنىق ئېسىمدە، مەن ناھايىتىمۇ كۆپ باش قاتۇرۇپ يۈرۈپ، ئاران تەستە بىرىنچى جۈملىنى يازدىم. ئۇچاغدا مەن قاتتىق دەككە دۈككە ئىچىدە قالغانىدىم. كېيىن قانچىلىك تەس بولۇپ كېتىشىنى كۆز ئالدىمغىمۇ كەلتۈرەلمەيتتىم. ئەمەلىيەتتە ئورمانلىقتىن چوڭ بىر يەلكەنلىك كېمىنى تېپىۋالغانغا قەدەر مەن بۇ روماننىڭ قانداق نەتىجە بېرىدىغانلىقىغا ھەقىقەتەن ئىشەنچ قىلالمىدىم. شۇنىڭدىن كېيىنلا روماندا جىددىي بۇرۇلۇش بولۇپ، كۆڭلۈم ئىزىغا چۈشتى.

— روماننى قولدىن چىقارغان كۈنىڭىز ھېلىمۇ ئېسىڭىزدىمۇ؟ سائەت قانچىدە تاماملىغانىدىڭىز؟ شۇ چاغدا سىزنىڭ روھىي قىياپىتىڭىزدە قانداق ئۆزگىرىش بولغان؟

— مەن 18 ئايدا يېزىپ تاماملىدىم. ھەر كۈنى ئەتىگەن سائەت توققۇزدىن چۈشتىن كېيىن سائەت ئۈچكىچە يازاتتىم. روماننى ئەتىگەن سائەت 11 لاردا قولدىن چىقارغان ئەڭ ئاخىرقى بىر كۈن ھېلىمۇ ئېسىمدە. بۇ ئىنتايىن كۆڭۈللۈك ۋاقىت ئىدى. مېرسىدېس ئۆيدە يوق ئىدى، تېلېفون بېرىپمۇ ھېچكىمنى تاپالمىدىم. مېنىڭ بۇ ئىشنى باشقىلارغا ئېيتقۇم كەلمىدى. ئەينى ۋاقىتتا تىت - تىتلىق ئىچىدە قالغان ۋاقىتنى قانداق ئۆتكۈزۈشنى بىلمەي ئۇنى - بۇنى قىلىپمۇ باقتىم. ئاران دېگەندە سائەتنى ئۈچ قىلغانلىقىم تونۇغۇنكى ئىشتەكلا ئېنىق ئېسىمدە.

— تەنقىدچىلەر (سىزنىڭ بەكمۇ خوشىڭىز يوق تەنقىدچىلەر) روماننىڭ بەزى ئاساسىي تەرەپلىرىگە چوقۇم سەل قارىغان بولۇشى مۇمكىن. ئۇنداقتا ئۇ قايسى تەرەپلەركىن؟

— روماننىڭ ئەڭ يۇكسەك قىممىتى ئاپتور ئۆزىنىڭ قەلىمى ئاستىدىكى بارلىق بىچارە پېرسوناژلارغا نىسبەتەن چەكسىز ھېسداشلىق قىلغانلىقىدىن ئىبارەت.

— كىم سىز ئۈچۈن ئەڭ ياخشى كىتابخان بولالايدۇ؟

— سوۋېت ئىتتىپاقىلىق بىر دوستۇم ياشانغان بىر ئايال بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئۇ ئايال روماننى تولۇق كۆچۈرۈۋالغانىكەن. ھېلىقى دوستۇم ئۇنىڭدىن

ئېمىشقا كۆچۈرۈۋالغانلىقىنى سوراپتىكەن، ئۇ ئايال: زادى كىم ئېلىشىپ قالدى، ئاپتورمۇ ياكى مەنمۇ، بۇنى بىلگۈم كەلدى. شۇڭا بۇ مەسىلىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشنىڭ بىردىنبىر ئۇسۇلى بۇ روماننى يېڭىباشتىن كۆچۈرۈپ چىقىش ئىكەنلىكىگە ئىشەندىم» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مەن ئاشۇ ئايالدىنمۇ ياخشى كىتابخانىنىڭ بارلىقىنى قىياس قىلالمايمەن.

— رومان قانچە خىل تىلغا تەرجىمە قىلىندى؟

— 17 خىل تىلغا.

— ئاڭلىشىمچە، ئىنگلىزچە تەرجىمىسى ناھايىتى ياخشى چىقىپتۇ.

— شۇنداق. ناھايىتى ياخشى چىققان. ئەسەرنىڭ تىلى ئىنگلىزچىدە ئىخچاملىنىپ، تېخىمۇ جانلىنىپ كېتىپتۇ.

— باشقا تەرجىمىلىرىچۇ؟

— ئىتالىيان ۋە فرانسۇز تەرجىمانلار مەن بىلەن بىرلىكتە ناھايىتى كۆپ ئەجىرى قىلدى. بۇ ئىككى خىل تەرجىمىمۇ ياخشى چىققان، لېكىن فرانسۇزچە تەرجىمىنىڭ ئەسلى نۇسخىغا تازا سادىق ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ قالدىم.

— ئەنگلىيە بىلەن ئىتالىيىگە قارىغاندا، فرانسىيىدە سېتىلىش مىقدارى ئازە ئىسپان تىل سىستېمىسىدىكى دۆلەتلەرنى تىلغا ئالمايلا قويايلى. يۇقىرىقى دۆلەتلەردە بۇ كىتاب روشەنكى ئادەتتىن تاشقىرى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكەن. سىز بۇنىڭ سەۋەبىنى نەدىن ئىزدەيسىز؟

— بەلكىم دېكارت① پەلسەپىسى سەۋەبچى بولغاندۇر. مەن دېكارتنىڭ كەسكىنلىكىگە قارىغاندا، رابلېنىڭ ئەسەبىيلىكىگە تېخىمۇ قايىلمەن. فرانسىيىدە دېكارت ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلەيدۇ. ئېھتىمال، مۇشۇ سەۋەبچى بولغاندۇ. گەرچە رومان فرانسىيىدە ئىنتايىن ياخشى باھاغا ئېرىشكەن بولسىمۇ، لېكىن باشقا دۆلەتلەردىكىگە قارىغاندا، ئومۇملىشىش دەرىجىسىگە يەتمىگەن. يېقىندا روسانا روساندا② ماڭا روماننىڭ فرانسىيىدە 1968 - يىلى نەشىر قىلىنغانلىقىنى، ئەينى ۋاقىتتا جەمئىيەت كەيپىياتىنىڭ ئانچە پايدىلىق ئەمەسلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

— «بىر ئەسىر تەنھالىق» نىڭ مۇۋەپپەقىيىتىگە ھەيران قالدىڭىزمۇ؟

— شۇنداق، ناھايىتى ھەيران قالدىم.

— سىز مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ سىرلىرىنى تېپىپ چىقىشنى ئويلىمامسىز؟

— ياق، بىلىشنى خالىمايمەن. بۇ روماننى يازغان ۋاقتىمدا بىرنەچچە دوستلارنىلا ئويلىغانىدىم. زادى نېمە ئۈچۈن مېزىلىك ھېسپتەك كۆپ خېرىدارلىق بولىدۇ. مېنىڭچە، بۇ يەردىكى سىرلارنى ئىزدەش خەتەرلىك.

«نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن يازغۇچىلارنىڭ ئىجادىيەت توغرىسىدا ئېيتقانلىرى» ناملىق كىتابتىن كامىل تۇرسۇن تەرجىمىسى

---

① دېكارت — (1596 — 1650) فرانسىيىلىك پەيلاسوپ ۋە ماتېماتىك.

② روسانا روساندا — گارسىئا ماركىسنىڭ دوستى.

مەشھۇر يازغۇچىلارنىڭ ئىش ئىزلىرىدىن

پۇشكىننىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى

پۇشكىننىڭ تۆت بالىسى بار ئىدى. كېيىنچە نەۋرىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئۇنىڭ ئەۋلادى 17 گە يەتتى. شائىرنىڭ ھازىر بىزگە مەلۇم بولغان ئۇرۇق-تۇغقانلىرى 256 ئادەم بولۇپ، ئۇلاردىن ھازىرغىچە ياشاۋاتقانلىرى 183 كىشى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدا، بەزىلىرى چەت ئەلدە.

شائىرنىڭ چوڭ ئوغلى — ئالېكساندىر بىر قېتىم قىزىقچىلىق قىلىپ: «مەن — دادامنىڭ ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتسىز ئەسىرى» دېگەنىدى. تەبىئىيكى، بۇ چاقچاق گەپ. ئەمەلىيەتتە، ئۇ ناھايىتى يارامىلىق ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ كەسپى ھەربىي بولۇپ، ئارۋا 13-ئاتلىق پولكىنىڭ كوماندىرى بولغان، روسىيە-تۈركىيە ئۇرۇشىغا قاتناشقان، بۇلغارىيىنى تۈركىيە ھۆكۈمرانلىقىدىن ئازاد قىلىدىغان تۈركادىر ئۇرۇشىدا «باتۇرلۇق» دېگەن خەتلەر ئويۇلغان ئالتۇن قىلىچ بىلەن مۇكاپاتلانغان. XIX ئەسىرنىڭ 60-يىللىرىدىكى ئىلغار ئىدىيىلەرنىڭ تەربىيىلىشى ۋە تەسىرى بىلەن ئەسكەرلەرنى كۆزگە ئىلمايدىغان ۋە باشلىقلارغا خوشامەت قىلىدىغان نۇرغۇنلىغان ئوفىتسېرلەردىن باشقىچە يول تۇتقان. بىز ئۇنىڭ پۇشكىن ئەسەرلىرىنىڭ نۇرغۇن ئورىگىنال ۋە قول يازمىلىرىنى، شۇنداقلا شائىرنىڭ خەت-چەكلىرى ۋە خۇسۇسىي بۇيۇملىرىنى ساقلاپ قويغانلىقىغا، ئاتىسىنىڭ ئەسەرلىرىنى نەشر قىلغان نەشرىيات سودىگەرلىرىگە دائىم ياردەم بېرىپ تۇرغانلىقىغا، ئاتىسىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن كۆرگەزمە ئاچقان كىشىلەرگە ياردەملەشكەنلىكىگە رەھمەت ئېيتساق بولىدۇ. ئۇ، 1880-يىلى ئۆزى ساقلاۋاتقان پۇشكىن قول يازمىلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى رومانسىيېۋسكىي مۇزېيىغا تەقدىم قىلدى. ئۇ، ئۆزىنىڭ روسىيە مەدەنىيىتىگە قوشقان تۆھپىسىگە ئاساسەن، موسكۋا رومانسىيېۋسكىي مۇزېيىنىڭ ھەيئەت ئەزالىقىغا سايلاندى. ئالېكساندىر 1914-يىلى يازدا ۋاپات بولدى.

شائىرنىڭ ئىككىنچى ئوغلى گرىگورى گۋاردىيىدە نەچچە يىل ۋەزىپە ئۆتەپ، كېيىنچە قىسمىدىن چېكىنىپ، مىخايلوۋسكىي كەنتىدە 33 يىل تۇردى، دادىسىنىڭ مىراسىغا ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇ يەردە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللاندى، 1950-يىلى ۋاپات بولدى.

ئۇرغۇن كىشىلەرگە مەلۇمكى، شائىرنىڭ چوڭ قىزى — مارىيەنى يازغۇچى تولستوي ئاننا كارىنىنانىڭ تەققى-تۇرقىنى تەسۋىرلەشتە پورترېت قىلغانىدى. گەرچە مارىيە: «تامامەن مۇنداق ئەمەس، ئۇ مېنىڭ كىيىم-كېچەكلىرىمنىلا تەسۋىرلىگەن» دېگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ پورترېت قىلىنغانلىقى راست ئىدى. ت. كوزمېنىسكايا ئۆز ئەسلىمىسىدە بۇ ھەقتە مۇنداق دېگەنىدى: «بىز نەپىس چاي ئۈستىلىنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتۇق... شۇ چاغدا ئالدى ئىشىك ئېچىلىپ ناتونۇش بىر ئېسىلزادە خانىم كىرىپ كەلدى، چۆرىسى كەشتىلەنگەن قارا كۆڭلەك كىيىپ، يەڭگىل قەدەملەر بىلەن كىرىپ كەلگەن بۇ خانىمنىڭ تەققى-تۇرقى كېلىشكەن، بوي-بەستى ئېلىپ تەك تۈز ۋە گۈزەل ئىدى». «بىرەيلەن مېنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇردى. لېۋ تولستوي چاي ئۈستىلىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇۋەردى، مەن ئۇنىڭ بۇ خانىمغا زەڭ قويۇپ قاراۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. كېيىن ئۇ مېنىڭ يېنىمغا كېلىپ:

— ئۇ كىم؟ — دەپ سورىدى.

— گارتونىگ خانىم، شائىر پۇشكىننىڭ قىزى.

— ھە، — دېدى تولستوي ئاۋازىنى سوزۇپ، — مەن ئەمدى چۈشەندىم... قاراڭ، ئۇنىڭ ئەرەبلەرنىڭكىدەك بۇدۇرە چاچلىرى ئادەمنى ھەيران قالدۇرغۇدەك دەرىجىدە چىرايلىق ۋە ئېسىلكەن.»

«لېۋ تولستوينى مارىيەگە تونۇشتۇرغاندىن كېيىن، ئۇلار چاي ئۈستىلىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ پاراڭلاشتى. ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشكەنلىكى ماڭا ئېنىق ئەمەس، مەن پەقەت ئۇنىڭ خاراكتېر ياكى تۇرمۇش جەھەتتە ئەمەس، بەلكى سىرتقى قىياپىتىدىنلا ئەسەردىكى ئاننا كارىنىنانىڭ پروتوتىپى بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىمەن. بۇ پاكىتنى تولستويمۇ ئېتىراپ قىلغان.»

مارىيە موسكۋا پۇشكىن كۇتۇپخانىسىنى قۇرۇش خىزمىتىگە قاتناشتى. بۇ كۇتۇپخانا شائىر تۇغۇلغانلىقىنىڭ 100 يىللىقىدا ئېچىلدى. مارىيە ھاياتىنىڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىغىچە كۇتۇپخانىنىڭ خىزمەتلىرىگە كۆڭۈل بۆلدى. ئۇ 1919-يىلى موسكۋادا قازا تاپتى.

پۇشكىننىڭ كىچىك قىزى ناتالىيە پۇشكىن ئۆلگەندە ئەمدىلا ئالتە ئايلىق بولغانىدى. ئۇ 17 ياشقا كىرگەندە، مىخايىل دوبېرتقا ياتلىق بولدى. مىخايىلنىڭ ئاتىسى مەشھۇر ژاندارما گېنېرالى بولۇپ، ئۇنىڭ قوماندانلىقى ئاستىدا ئەمدىلا قازا تاپقان پۇشكىننىڭ تۇرالغۇ جايىغا قارىتا ئاتالمىش «ئۆلگەندىن كېيىن تەكشۈرۈپ سوراق قىلىش» ئېلىپ بېرىلدى. 1862-يىلى مارىيە بىلەن مىخايىل ئادا-جۇدا بولدى. كېيىن، ئۇ گېرمانىيىلىك گېرتسوگ نىكولاي ۋىليام فاشاۋوسكىغا ياتلىق بولۇپ، بارون خانىم دېگەن نامنى ئالدى ھەمدە ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە گېرمانىيىنىڭ ۋېسباتىن شەھىرىدە ياشىدى.

ناتالىيە ئاتىسىنىڭ بىر تۈركۈم خەت-چەكلىرىنى ساقلىغان بولۇپ، 1878-يىلى تۇرگېنېۋ ئۇنىڭ ھاۋالىسى بىلەن «ياۋروپا گېزىتى»گە بۇ خەت-چەكلەرنىڭ

ھەممىسىنى دېگۈدەك باستى. تۇرگېنېۋ ئاكىسىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دېگەنىدى: «ياۋروپا گېزىتى» تەھرىر بۆلۈمى پۇشكىننىڭ قىزىدىن ئاتىسى ئاپىسىغا يازغان خەتلەرنى سېتىۋالدى ھەمدە ئېلان قىلدى. پۇشكىننىڭ قىزى مېنى تەھرىرلىككە (مېنىڭچە، بۇ ماڭا نىسبەتەن چوڭ شان-شەرەپ ئىدى)، يەنى كىرىش سۆز يېزىپ بېرىشكە، خەتتىكى ئېلان قىلىشقا مۇۋاپىق كەلمەيدىغان جايلارنى چىقىرىۋېتىشكە تەكلىپ قىلدى. مەن ئۆز مەسئۇلىيىتىمنى ئادا قىلدىم. مۇبادا سىز «ياۋروپا گېزىتى»گە ئېرىشەلىگەن بولسىڭىز، تەلىيىڭىز ئوڭدىن كەلگەن بولاتتى! ئۇنىڭ بىرىنچى سانىدا پۈتۈن خەت-چەكلەرنىڭ يېرىمىنى كۆرەلەيتتىڭىز. كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغىنى شۇكى، شائىرنىڭ كىچىك قىزى ئاتىسىغا قۇيۇپ قويغاندەكلا ئوخشايدىكەن.»

1880 - يىلى يازدا پۇشكىننىڭ ئەۋلادلىرى شائىرنىڭ يۇرتى موسكۋاغا جەم بولۇپ، پۇشكىن خاتىرە مۇنارىسىنىڭ داغدۇغىلىق ئېچىلىش مۇراسىمىغا قاتناشتى. 1889 - يىلى 5 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ئۇلار يەنە پۇشكىن تۇغۇلغانلىقىنىڭ 100 يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشتى.

پۇشكىننىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى ئىچىدە نۇرغۇنلىغان كەسىپي ھەربىيلەر بار. ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى پارتلىغاندا، پۇشكىننىڭ بىۋاسىتە ئەۋلادلىرىدىن توققۇز كىشى ئالدىنقى سەپكە باردى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى غەلىبە كۈنىگىچە ياشىدى ھەمدە شەرەپ بىلەن قەھرىمانلىق ئوردېنىغا ئېرىشتى. شائىرنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى ئىچىدە يەنە دوختۇر، گېئولوگ، فېلدشېر، مۇخبىر، مائارىپچى، ئىنژېنېر قاتارلىقلارمۇ بار، پەقەت شائىرلا يوق. پۇشكىن چاقچاق قىلغان ھالدا: «ئەڭ ياخشىسى ئۇ (ئۆزىنىڭ ئوغلىنى دېمەكچى — ت) مېنىڭ يولۇمدا ماڭمىسۇن، شېئىر يازمىسۇن...» دېگەنىدى. قىزىقارلىقى شۇكى، ئۇنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى راستىنلا ئۇنىڭ ئارزۇسى بويىچە ئىش كۆرگەندەك تۇرىدۇ.

پۇشكىننىڭ نەۋرە قىزى — مارىيە گوگولنىڭ بىر تۇغقان جىيەن ئوغلى — نىكولاي بىكوۋغا تەگدى. دېمەك، پۇشكىننىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى ئىچىدىكى 68 كىشى گوگولغىمۇ تۇغقان كېلەتتى.

(بۇ ماقالىنىڭ ئاپتورى گېئوركى گارىن — پۇشكىننىڭ ئەۋرىسى.)

(«چەت ئەل ماقالىلىرىدىن تەرمىلەر» نىڭ 1988 - يىللىق 2 - سانىدىن)

غۇپۇر قادىر تەرجىمىسى

ئەدەبىي ھايات ۋە ئۇچۇرلار

△ مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىرى يىڭ رۇچىڭ مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن تەھرىر، ئىجادىيەتچىلەر سۆھبەت يىغىنىدا مۇنداق دېدى: «بىز دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىدا يۇقىرى سۈپەتلىك، تەسىرى بار بىر تۈركۈم ئەسەرلەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشنى تىرىشىپ قولغا كەلتۈرۈپ، خېيىم-خەتەر، جاپا-مۇشەققەت، ھاياتىي كۈچ ۋە ئۈمىدكە تولغان ئىسلاھات ئىشلىرىغا ياردەم قولىمىزنى سۇنۇشىمىز كېرەك.»

يىڭ رۇچىڭ ئارقىدىنلا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى: دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 40 يىللىقىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن يېزىلىدىغان ئەسەرلەر كۆرگەزمىچىلىك ۋە دەبدەبىچىلىككە بېرىلمەسلىكى، «ھەشەمەت» قوغلاشماسلىقى، بەلكى پۇختا، جانلىق بولۇشى كېرەك. ھەقىقىي يۇقىرى سۈپەتلىك، تەسىرى بار ئەسەرلەر پۇل بىلەن ئوتتۇرىغا چىقمايدۇ، پۇل بەرسىلا ياخشى ئەسەر چىقىدۇ، دەپ قارماسلىق كېرەك، بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس.

يىڭ رۇچىڭ بەزى رەھبەرلەرنىڭ پىسخىكىسىنى تەنقىدلەپ، مۇنداق دېدى: بەزى ئەسەرلەرنى ئامما ناھايىتى ياقتۇرىدۇ، سەنئەت ساھەسىمۇ ئۇنىڭغا قىزىقىدۇ، ئەمما ئاپتورنىڭ ئىدارىسىدىكى رەھبەر ئۇنى باستۇرۇپ قويىدۇ. چۈنكى بۇ رەھبەر ئۇ ئەسەردە جەزمەن ئوخشىمىغان پىكىر بارلىقىنى بىلىدۇ، ھالبۇكى ئۆز ئىدارىسىدە تالاش-تارتىش بولۇشىنى خالىمايدۇ. مېنىڭچە، قىلچە تالاش-تارتىش بولمىغان ئەسەرلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئەھمىيەتسىز ئەسەرلەردۇر. تالاش-تارتىشقا سەۋەبچى بولغان بەزى ئەسەرلەردە ھەمىشە يېڭىلىق يارىتىلغان، ئەندىزىچىلىك بىكار قىلىنغان بولىدۇ. ھەق دېسە، مانا شۇنى دېسە بولىدۇ. بىزنىڭ رەھبىرىي يولداشلىرىمىز دادىل بولۇشى كېرەك، بىر قېلىپقا چۈشۈۋېلىشنى قوغلىشىدىغان پىسخىكىنى ئۆزگەرتمىسەك، يۇقىرى سۈپەتلىك، تەسىرى بار ئەسەر چىقىرىشمۇ قۇرۇق گەپكە ئايلىنىپ قالىدۇ.

△ شاڭخەي شەھىرىدە ئەدەبىي خاتىرە ۋە ئەدەبىي ئاخباراتتا دائىر تالاش-تارتىش دېلولىرى كۆپەيمەكتە. تولۇق بولمىغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، يېقىنقى بىر مەزگىلدىن بۇيان شاڭخەي شەھىرىدىكى ئالاقىدار ئورۇنلار بىر تەرەپ قىلغان مۇنداق دېلو ۋە تالاش-تارتىشلار نەچچە ئون قېتىمغا يەتكەن: مەلۇم رايوندىكى خەلق سوت مەھكىمىسىلا ئۆتكەن يىلدىن بېرى بۇ جەھەتتىكى ئەرز-شىكايەتتىن 7 — 8 نى بىر تەرەپ قىلغان، بۇلارنىڭ چېتىلىش دائىرىسى ئون نەچچە گېزىت-ژۇرنالغا بېرىپ تاقالغان.

بۇ دېلو ۋە تالاش-تارتىشلار شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى، بەزى ئىجادىيەتچىلەر پۇقرا-

لارنىڭ نام، ئابروي ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلمىغان، ئەسىرىنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ھەممىشە تەسۋىرلەنگۈچىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالماي تۇرۇپلا، ئۇنىڭ خۇسۇسىي تۇرمۇش كاتېگورىيىسىگە كىرىپ كېتىدىغان ماتېرىيال ۋە ئىشلىرىنى ئۆز مەيلىچە ئېلان قىلغان ياكى مۇبالىغىلەشتۈرۈۋەتكەن. ئايرىم كىشىلەر ئەدەبىي ئاخباراتتا راست ئادەم، راست ئىشلار تەسۋىرلىنىشى كېرەك، دېگەن پرىنسىپقا خىلاپلىق قىلىپ، بىر تەرەپلىمە ھالدا ئاتالمىش قىزىقارلىق بولۇشىنى قوغلىشىپ، ۋەقەلىكلەرنى خالىغانچە توقىغان، تەسەۋۋۇر قىلغان. نەتىجىدە جېدەل-ماجىرا قوزغىغان، ھەتتا بەزىلىرى جىنايى جاۋابكارغا ئايلىنىپ قالغان. بەزى ئاپتورلار سولاقتىكى جىنايەتچىلەرنىڭ ۋەقەلىرى ياكى دېلولىرىنى تەسۋىرلىگەندە، بىر تەرەپتىن، ئۇلارنىڭ ھەقىقىي ئىسىم-فامىلىسىنى ئىشلەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن، بەزى ۋەقەلىكلەرنى توقۇپ چىقىرىپ، ئوغرىنى قورال كۆتۈرۈۋالغان بۇلاڭچى، ئەكسىلئىنقىلابىي جىنايەتنى قەستەن قاتىللىق قىلىش جىنايىتى قىلىپ يازغان، نەتىجىدە قىلىچە زۆرۈرىيىتى بولمىغان زىددىيەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغان.

بۇ دېلولار بىزگە يەنە شۇنىمۇ ئۇقتۇرىدۇكى، ئەدەبىي ئاخبارات ۋە باشقا ئەدەبىي خاتىرە تىپىدىكى ئەسەرلەردە ھەممىشە رېئال تۇرمۇشتىكى بەزى زىددىيەتلەر تەسۋىرلەنگەچكە، ئۇلارنى يېزىش بىرقەدەر تەس. شۇڭا ئۇنىڭدا تەسۋىرلەنگۈچىلەر يازغۇچىلارنىڭ ئىجادىيىتىنى چۈشىنىشى، ھۆرمەت قىلىشى، بەزى پرىنسىپسىز مەسىلىلەرگە مەھكەم يېپىشىۋالماسلىقى كېرەك. مەسىلەن، ئەدەبىي ئاخباراتتا راست ئادەم، راست ئىشنى يېزىش ئاساسىدا تەسۋىرلىنىدىغان پېرسوناژ، ۋەقە ھەم مەنزىرە قاتارلىقلارغا ئەدەبىي تۈس بېرىپ، قويۇق ئۇسلۇپ بىلەن ئاساسىي تېمىنى يورۇتۇپ بېرىشقا يول قويۇلىدۇ. ئەمما بەزى كىتابخانلار بۇ نۇقتىنى چۈشەنمەيدۇ.

△ 1987-يىلى 27-سېنتەبىر كۈنى تايلاند يازغۇچىلار جەمئىيىتى پايتەخت باڭكوكتا يازغۇچىلارنىڭ ئاپتورلۇق ھوقۇقىنى قوغداش يىغىنى ئۆتكۈزدى. يىغىنغا مىڭغا يېقىن قەلەمكەش تەكلىپ بىلەن قاتناشتى. يىغىندا يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى سوۋاۋارادىرو سۆز قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «بىز بۇنداق يىغىننى بۇلتۇرمۇ ئاچقانىدۇق. بۇ يىل يەنە ئاچماي بولمىدى، چۈنكى يازغۇچىلارنىڭ ھوقۇقى يەنىلا دەخلى-تەرۇزغا ئۇچراۋاتىدۇ». ئۇ جەمئىيەتنىڭ ھەر قايسى ساھەلىرىگە يازغۇچىلارنىڭ مېھنىتىنى ھۆرمەتلەشنى، يازغۇچىلارنىڭ ئاپتورلۇق ھوقۇقىغا دەخلى-تەرۇز يەتكۈزىدىغان ھەرىكەتلەرنى توختىتىشنى مۇراجىئەت قىلدى.

تايلاند يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ سابىق رەئىسى، ئاتاقلىق ئادۋوكات توكبەي توكبۇ: «ھازىر جەمئىيەتتە قانۇندىكى مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلەرنى كۆزگە ئىلماي، ئاپتورلۇق ھوقۇقىغا ۋە نەشر ھوقۇقىغا دەخلى-تەرۇز يەتكۈزىدىغان ھەرىكەتلەرنى ھەرگىزمۇ ئوغرىلىق ياكى بۇلاڭچىلىققا ياتمايدۇ، دەپ قارايدىغان ئەھۋاللار مەۋجۇت. شۇڭا يازغۇچىلارنىڭ ئاپتورلۇق ھوقۇقى ۋە نەشر ھوقۇقى دەخلى-تەرۇزغا ئۇچراۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، سوت ئورگانلىرى بۇنى بەكمۇ يەڭگىل جىنايەت دەپ قاراپ، بۇ خىل قىلمىشلارغا زەربە بەرمەيۋاتىدۇ» دېدى. ئۇ يازغۇچىلارغا ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇق-مەنپەئىتىنى قوغداپ، قانۇن بىلىملىرىنى كەڭ كۆلەمدە تەشۋىق قىلىپ، جەمئىيەتنىڭ ھەمكارلىشىشىنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئاپتورلۇق ھوقۇقىغا ۋە نەشر ھوقۇقىغا دەخلى-تەرۇز يەتكۈزىدىغان ھادىسىلەرگە خاتىمە بېرىشنى تەۋسىيە قىلدى.

ئايال يازغۇچى، تەقرىزچى سۇپا ساۋادىرا ئاپتورنىڭ رازىلىقىنى ئالماي تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى كىنوغا، دىرامىغا ئۆزگەرتىدىغان ئەھۋاللار ئومۇميۈزلۈك مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى، بىز

خىل ئەھۋال يازغۇچىنىڭ ئاپتورلۇق ھوقۇقى ۋە نەشىر ھوقۇقىغا دەخلى - تەرۇز قىلغانلىق بولىدىغانلىقىنى كۆرسەتتى.

△ 1987 - يىلى نويابىرنىڭ ئاخىرلىرىدا قولتۇق رايونىدىكى كۇۋەيت، بەھرەيىن، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى، سەئۇدى ئەرەبىستانى، ئومان ۋە قاتار قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ يازغۇچىلار ۋەكىللىرى كۇۋەيتكە جەم بولۇپ، ھەمكارلىقنى كۈچەيتىش ئارقىلىق دېڭىز قولتۇقى رايونىدىكى دۆلەتلەرنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتىنى گۈللەندۈرۈشنى قارار قىلدى. ۋەكىللەر كېڭىشىش ئارقىلىق دېڭىز قولتۇقى رايونىنىڭ ئەدەبىيات بايرىمىنى، شېئىرىيەت بايرىمىنى بەلگىلىدى.

ۋەكىللەر يەنە ھەمكارلىق روھىنى تەكىتلەپ، پائال تەجرىبە ئالماشتۇرۇشنى ۋە ئۆزئارا زىيارەت قىلىشنى يولغا قويۇشنى تەلەپ قىلدى ھەمدە دېڭىز قولتۇقى رايونىنىڭ مەتبۇئات ئورگانلىرىنى قۇرۇپ، ھەرقايسى ئەللەرنىڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتى تونۇشتۇرغان ئەسەرلەرنى نەشىر قىلىشنى ھەم ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يىلدا بىر قېتىم كۆرگەزمە قىلىشنى قارار قىلدى.

△ فېدېراتىپ گېرمانىيىدە چىقىدىغان «فرانكفورت خەۋەرلىرى»نىڭ 1987 - يىلى 6 - دېكابىردىكى سانىدا دېموكراتىك گېرمانىيىنىڭ 1987 - يىللىق ھېنرىخ ھېينى ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا يازغۇچى مانفىلد يەندىرىشكىنىڭ ئېرىشكەنلىكى خەۋەر قىلىنغان. يەندىرىشنىڭ 1943 - يىلى تۇغۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ «مەشئەل ۋە ساقال» (1971)، «ياز ۋاندا بىلەن بىرگە» (1976) ۋە يېقىندىن نەشىر قىلىنغان «نيۇ - يورك بىلەن ھونولولو ئوتتۇرىسىدىكى ساياھەت خەتلىرى» قاتارلىق مۇھىم ئەسەرلىرى بار.

△ 1987 - يىلى ئىيۇلنىڭ باشلىرىدا ياپونىيىنىڭ پايتەختى توكيودا سېلىشتۇرما ئەدەبىيات بويىچە خەلقئارالىق مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. يىغىنغا جۇڭگو، ئامېرىكا، كانادا، فرانسىيە، فېدېراتىپ گېرمانىيە، گوللاندىيە، ۋېنگرىيە، دانىيە، پورتۇگالىيە قاتارلىق 18 مەملىكەتتىن 20 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. يىغىندا «جاھان ئەدەبىياتى گۈلزارلىقىدىكى ياپونىيە ئەدەبىياتى» ۋە «سېلىشتۇرما ئەدەبىياتى تەتقىقاتىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى» قاتارلىق مەخسۇس تېمىلاردا مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىلدى.

△ ماراكەش يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى مۇھەممەد بىرادېر كۇۋەيتنىڭ «جامائەت پىكرى» گېزىتى مۇخبىرىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بەرگەندە: «ماراكەش مەدەنىيىتى مۇستەملىكە دەۋرىدە فرانسىيە مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرىگە ھەقىقەتەنمۇ چوڭقۇر ئۇچرىغان. فرانسىيە مۇستەملىكىچىلىرى ماراكەش مەدەنىيىتىدىكى ئەرەب خۇسۇسىيەتلىرىنى سىقىپ چىقىرىۋەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن ماراكەش يازغۇچىلىرى ئەرەب شەرق مىللەتپەرۋەرلىرىنىڭ تەجرىبىلىرىنى قوبۇل قىلىپ، مۇستەملىكىچىلەر مەدەنىيىتىدىكى ناچار تەرەپلەرنىڭ تەسىرىنى توسۇپ قالغان. ماراكەش مۇستەقىل بولغان ئون يىل ئىچىدە ئەرەب مەدەنىي - مائارىپىنىڭ تەسىرى بارغانسېرى زورايدى. بىراق ئېتىراپ قىلىش كېرەككى، فرانسىيە مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرى يەنىلا مەۋجۇت، يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ماراكەش ئەدەبىياتى مۇنبىرىدە مۇنداق بىر خىل ئاكتىپ كۈچ، يەنى ئەرەب تىلى بىلەن فرانسۇز تىلىنى تەڭ ئىشلىتىپ ئەسەر يازىدىغان بىر تۈركۈم قوش تىللىق يازغۇچىلار مەيدانغا كەلدى. ئۇلار قاتمال ئەنئەنىلەردىنمۇ ھەمدە غەرب مەدەنىيىتى تەسىرىدىنمۇ قۇتۇلغان يېڭى بىر مەدەنىيەت يارىتىشقا ئىنتىلمەكتە، بۇ يازغۇچىلار بۈگۈنكى غەرب مەدەنىيىتى ئالدىدا كۆزىمىز ئىمىر - چىمىر بولۇپ كەتمەسلىكى ھەم ئەرەب مەدەنىيىتىنى ئۆزىمىز ئۈچۈن

مۇقەددەس قىلىۋالماسلىقىمىز كېرەك دەپ قارايدۇ» دېدى.

ئۇ، فرانسۇز تىلىدا ئىجاد قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ مەزمۇنى ماراكەش رېئاللىقىنى ئەكس ئەتتۈرگەن بولسىلا، ئۇنى ماراكەش ئەدەبىياتىنىڭ بىر قىسمى دەپ قاراش كېرەك، دېدى. ئۇ يەنە ياشلار غەربنىڭ بەزى يېڭى ئۇسۇللىرىنى قوبۇل قىلىپ، تەقرىزچىلىكنىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرمەكتە دېدى.

△ فرانسىيە تەنقىدچىسى ۋە شائىرى كىروئىد روۋا «يېڭى كۆزەتكۈچىلەر» ژۇرنىلىنىڭ 1987 - يىلى ئىيۇندىكى سانىدا «شېئىر فرانسۇز كىتابخانىلىرىنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قالدى» ناملىق بىر پارچە ماقالا ئېلان قىلىپ، فرانسۇز كىتابخانىلىرىنىڭ ئۇزۇندىن بۇيان شېئىرىيەتكە قىزىقماسلىقىنىڭ سەۋەبلىرى ۋە شېئىرىيەت ئىجادىيىتىنى يۈكسەلدۈرۈشنىڭ تەدبىرلىرى ئۈستىدە توختالغان.

روۋا بۇ خىل ھادىسىنىڭ سەۋەبلىرىنى مۇنداق ئۈچ نۇقتىغا يىغىنچاقلىدى:

بىرىنچى، بالىلار مەكتەپكە كىرگەن دەسلەپكى ۋاقىتلاردا ئۇلارغا كۆپىنچە شېئىرىيەتتىن قىلچە خەۋىرى يوق ئوقۇتقۇچىلار شېئىر ئۆگىتىدۇ، ئوقۇغۇچىلار ئوقۇتقۇچىسىغا ئەگىشىپ، شېئىرنى ئۆلۈك ھالدا ئوقۇيدۇ ياكى يادلايدۇ. دەرسلىككە تاللانغان شېئىرلار بەكمۇ ئاددىي بولغاچقا، بالىلارنىڭ باي تەسەۋۋۇر كۈچىنى ۋە شېئىرغا بولغان ھەۋىسىنى بوغۇپ قويىدۇ.

ئىككىنچى، ئالىي مەكتەپلەردىكى بىر قىسىم ئوقۇتقۇچىلاردا شائىرغا خاس خاراكتېر ھەم شېئىرىي تالانت بولمىغانلىقتىن، شېئىرلارنى كەلىمە - كەلىمەس باھالايدۇ، ھەتتا شېئىرلارنى قۇرۇلما بەلگىشۇناسلىقى بويىچە تەھلىل قىلىدۇ. شېئىرنى سوغۇق ئوپېراتسىيە سۈپىسىغا قويۇپ خۇددى نائۇستا دوختۇر ئۆزى بىلگەن پەردە ئوپېراتسىيە قىلغىنىغا ئوخشاش، خالىغانچە پارچىلاپ، ئۇنىڭدىكى گۈزەل تۇيغۇلارنى يوقىتىدۇ.

ئۈچىنچى، نۇرغۇنلىغان شائىرلار يازغان شېئىرلار خۇددى ساماۋى كىتابلاردەك سىرلىق، چۈشىنىش بەكمۇ تەس. ئۇلار، ئۆزلىرى يازغاننى ئۆزلىرىلا كۆرەلەيدۇ. شۇڭا كىتابخانلىرى ئاز.

يۇقىرىقى ئۈچ خىل ئامىل بەزى ھەۋەسكارلارنىڭ، كىتابخانلارنىڭ شېئىرغا بولغان زوقىنى ئاجىزلاشتۇرۇۋەتتى، ئەمەلىيەتتە كۆپلىگەن ساۋاتلىق ئادەملەر بۇ مەسىلىنىڭ ئىنتايىن ئېغىر ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتمەكتە.

روۋانىڭ قارىشىچە، بەزى ئالىي مەكتەپلەر دەرسلىككىلا ئېسىلىۋالمىدىغان ئوقۇتقۇچىلارنى ئالماشتۇرۇۋېتىپ، ھەقىقىي قابىلىيەتلىك ۋە ئەمەلىي بىلىمى بار، شېئىرىي ھېسسىياتى ئۇرغۇپ تۇرغان ئوقۇتقۇچىلارنى دەرس ئۆتۈشكە تەكلىپ قىلىشى ھەمدە مەشھۇر شائىرلارنى مەخسۇس دەرس ئۆتۈشكە ئۈندەپ، ئوقۇغۇچىلارنى شائىرلارنىڭ ئىجادىيەت مۇھىتى بىلەن بىۋاسىتە تونۇشالايدىغان قىلىشى، شۇنداقلا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەمەلىي شېئىر يېزىش قابىلىيىتىنى ئۈستۈرۈشكە دىققەت قىلىپ، ئۇلارغا ھەقىقىي شېئىرنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈشى كېرەك. كىشىلەر ھېلىقىدەك قاتمال ئوقۇتۇش ئۇسۇلىدىن ئادا - جۇدا بولغاندىلا، بالىلارنىڭ شېئىرغا بولغان ھەۋىسى كۈچىيىدۇ، شېئىردىن بەھىر ئېلىش ئىقتىدارى يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ ھەمدە ئۇلار شېئىر ئۆگىنىشنى ئارتۇقچە يۈك دەپ ھېسابلىمايلا قالماستىن، بەلكى شېئىردىن ئاجايىپ لەززەت ئالىدۇ، فرانسۇز شېئىرىيىتى ئاندىن پارلاق ئىستىقبالغا ئىگە بولالايدۇ ۋە كۆپ كىتابخانلىق بولالايدۇ، دەپ كۆرسەتتى.

مۇكەرەم ئەبەيدۇللا

ئويغىنىپ

مەرھابا — دېدى سەھەرگە، تاڭدا چولپان ئويغىنىپ،
رىشتىنى تارتقاچ زېمىن، قىلماقتا سەيلان ئويغىنىپ.

يەلپۈسە ئويناپ سابا، مەجنۇن - سۆگەتلەر بەرگىنى،
جىلۋە قىلدى بەسلىشىپ، شادلىقتا بوستان ئويغىنىپ.

چاچسا ئالتۇن جامىدىن زۇمرەت ھاۋا شەبنەم يىغىپ،
كۆكسىگە گۈللەر تاقاپ كۈلدى گۈلىستان ئويغىنىپ.

تۇن بويى گۈل ۋەسلىدە چەكتى پىغان تا تاڭغىچە،
قىلدى ئىزھار قەلبىنى، بۇلبۇل غەزەلخان ئويغىنىپ.

خۇشلۇقىدىن قانغا رەڭداش باغرىنى چاك - چاك ئېتىپ،
غۇنچىنىڭ مەستان جامالى قىلدى جەۋلان ئويغىنىپ.

باشلىنىپ شاۋقۇن - سۈرەن قايناق ھاياتنىڭ نەغمىسى،
چىقتى ئالقىشلاپ قۇياش، يالقۇن - ھاياجان ئويغىنىپ.

مېھنىتىدىن گۈل سۈپەت بولغاچقا ئالەم سۆيگۈدە،
زوقلىنىپ باستى قەدەم، مەيدانغا ئىشچان ئويغىنىپ.

سەھنىدە

مىللىتىمنىڭ سەنئىتىن قىلدىڭ نامايان سەھنىدە،
ئەي گۈزەل ئۇيغۇر قىزى، سەن ماھى تابان سەھنىدە.

بولدى مەپتۇن ساڭا كۆپلەر سەرۋى بوي، نازۇك بەدەن،
يورغىلاپ كەكلىك مىسال، قىلغاندا جەۋلان سەھنىدە.

قاشلىرىڭ قارلىغاچ قاناتى، كۆزلىرىڭ چولپان بۇلاق،
لەۋلىرىڭدىن گۈل چېچىپ ئۇرغاندا خەندان سەھنىدە.

ئوت ياقار نازۇ كەرەشمەڭ جانغا نازۇك تۇيغۇدىن،
ئەقلىنى لال ئەيلىگەچ سۆيگۈدە ھەيران، سەھنىدە.

بىر كۆرۈپ ۋەسلىڭنى بەزمىدە تاماشا ئەيلىگەن،
يەتتە كۆرمەككە نىيەت باغلايدۇ ئارمان سەھنىدە.

جەزىم ئېتەر سەنئەت بېغىنىڭ خۇش پۇراق رەيھانى دەپ،
قايسى ئەل ئەھلى ئەگەر، بىر بولسا مېھمان سەھنىدە.
سەن گۈزەل، ئالەم گۈزەل، بەرگەچ ھوزۇر خىسلەت گۈزەل،
چۈنكى ئەجدادىڭ ئەزەل بولغاچقا سۇلتان سەھنىدە.

توختىمۇھەممەت تۇردى

ئىككىمىز

تەڭ تۇغۇلدۇق، تەڭ كۈلۈپ ئۆستۇق چىمەندە ئىككىمىز،
تەڭلا بولدۇق ئەڭ گۈزەل ئارزۇغا بەندە ئىككىمىز.
قەلبىمىزنى باغلىدى ئەل - يۇرتقا بولغان ئىشتىياق،
بىللە كۈلدۇق، يىغلىدۇق شادلىقتا - غەمدە ئىككىمىز.
بولدى غەيرەتتۇ چىدام ئارزۇ ئېتىغا قامچىمىز،
قالمىدۇق ھېچ تەمتىرەپ ئۆتكەل دېگەندە ئىككىمىز.
تەڭ چىقاردۇق پەر - قانات سەنئەت بېغىدا قۇش بولۇپ،
ئەل - ۋەتەننى كۈيلىدۇق ئوتلۇق غەزەلدە ئىككىمىز.
كەل، ئىجاد، مېھنەت بىلەن ئەيلەيلى بىللە باغ بىنا،
گۈل - چېچەكلەر ئۈندۈرۈپ ھەربىر قەدەمدە ئىككىمىز!

بىر گۈزەلگە

باغدىكى گۈل دەيمۇ ياكى تاغدىكى ئاھۇ كەبى،
قىلىقىڭ، جىلۋەڭ ھوشۇمنى قويمىدى جادۇ كەبى.
بىر كۆرۈپ قالدى تەپەككۇر ئىختىيارىم باغلىنىپ،
رام بولۇپ باققان ئەمەسىدىم ھېچ گۈزەلگە بۇ كەبى.
ھەر مىنۇت باغىڭغا نەچچە قونىدۇ پىكرىم قۇشى،
سېنى ئويلاشمۇ ماڭا، بىلسەڭ، ئۇلۇغ ئارزۇ كەبى...
ئارىنىم بالقىيدۇ كۆندەك، مەنلىك باقساڭ كۈلۈپ،
ھۆپ قىلىپ يۇتسام سېنى، دەيمەن، شۇ تاپتا سۇ كەبى.
رەم ئەمەس سۆيگۈ لېكىن، بىر جۈپ يۈرەكنىڭ بىرلىكى،
بولمىقىڭ مۇمكىنمىكىن، بۇلبۇل ئۈچۈن گۈلرۇ كەبى؟

كاككۇكۇم

مەرھابا! كەلدىڭ بۇ يەرگە نەلەردە ئويناپ كاككۇكۇم،
سايرىدىڭ قايسى چىمەندە گۈللەرنى تويلاپ كاككۇكۇم! ؟
سايرىساڭ ئۆسمۈر چېغىمدا ئۇرغۇيتتى چەكسىز شادلىقىم،
بەزى دوراپمۇ قوياتتىم باغلارنى بويلاپ كاككۇكۇم.
چوڭ بولۇپ مۇڭ چۈشتى باشقا، ئاڭلىسام ھەر چاغ ئۈنۈڭ،
بۇ ئىشق ھىجرانىدا دىلبەرنى ئويلاپ كاككۇكۇم.
يانىمەن ئوتتەك يېلىنجاپ، قەلبىمدە مۇڭ - زارىم تولا،
سەن ئۆزۈڭ بەرگىن ئارام كۆڭلۈمگە، سايراپ كاككۇكۇم!

بۇ سانىدا

نەسرىي ئەسەرلەر

مەمتىمىن ھوشۇر	بۇ چۈش ئەمەس (ھېكايە)	3
ئەخمەت مۇساق	ساتىراشنىڭ قىزى (ھېكايە)	31
تۇرسۇنئاي يۇنۇس	ئىككى دانە تىللا (ھېكايە)	53
ئابدۇللا ئېلى	ئۈششۈگەن خەمەكلەر (پوۋېست)	70

شېئىرلار

ئابدۇشۈكۈر قاۋۇل	خاتىرەتتىكى كۆز ياشلار	22
تۇرسۇن ھاشىمى	گۈزەللىك نۇر بەرگەچ گۈزەل تىلەكلەر	24
ئەزىم ناسىر	يېشاللىق	25
غوپۇر رەخىم	دالا سۈرەتلىرى	26
داۋۇتجان سەيدىن	شېئىرلار	27
ئابلىز ئوسمان	شۇ كېچە	28
ئەنۋەر ھاشىم	شېئىرلار	28
تۇراپ ساۋۇت	ئىككى شېئىر	29
موللا ھەسەن موللا غازى	تۇرمۇشتىن تۇغۇلغان شېئىرلار	30
سادىقەتجان ھاجى	شېئىرلار	62
ئەرشىدىن راشىدىن	ئىككى غەزەل	63
ئىبراھىم ئىزاقى	سەن بىلەن	64
يالقۇن ئۆمەر	ئىككى غەزەل	65
ئىلھام روزى	ھەر كۈنى	65
مۇھەممەتتۇرسۇن ئەبەيدۇللا	مەن — تاغ	66
مۇھەممەت سىدىق تۆمۈرى	ئىككى شېئىر	66
غوجابدۇللا ناسىرى	ئايلار تۇرسا ئاسماندا	67
ئوبۇل ئەزىزى	ئىككى شېئىر	67
رىزۋانگۈل ھۈسىينى	سىڭىپ كەتتىم باھار قوينىغا	68
مۇھەممەت ئۆمەر	قىز ۋە تۇپراق	68

مۇندەرىجە

مۇھەممەتسەيدى ھەتتاسىم .... ياشانغىنىم ئىنتىلەر يېڭىلىنىشلارغا 68
مۇقارىپ يەھيا .... ئىككى شېئىر 69
گۈلجامال ئۆمەر .... ئانا ئارزۇسى 69
مۇكەررەم ئەبەيدۇللا .... ئىككى غەزەل 157
توختىمۇھەممەت تۇردى .... غەزەللەر 158

تەرەمە گۈللەر

مىجىت ئىلىپ . ... يانتاق چېچىكى (ھېكايە) 116
گۈلباھار مەتتىمىن .... ئۈچ شېئىر 120

سوۋېت ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ شېئىرلىرىدىن

ئۆمەر مۇھەممىدى .... شېئىرلار 121
ھېزىم ئىسكەندىروۋ .... شېئىرلار 124
نۇر ئىسرائىلوۋ .... شېئىرلار 126

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىسلاھاتى ۋە ئىسلاھات
ئەدەبىيات - سەنئىتى 128

ئەدەبىي ئىجادىيەتكە دائىر مۇلاھىزىلەر

«بىر ئەسىر تەنھالىق» رومانىنىڭ ئىجاد قىلىنىشى توغرىسىدا 142

مەشھۇر يازغۇچىلارنىڭ ئىش - ئىزلىرىدىن

پۇشكىنىنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى 150

ئەدەبىي دايات ۋە ئۇچۇرلار

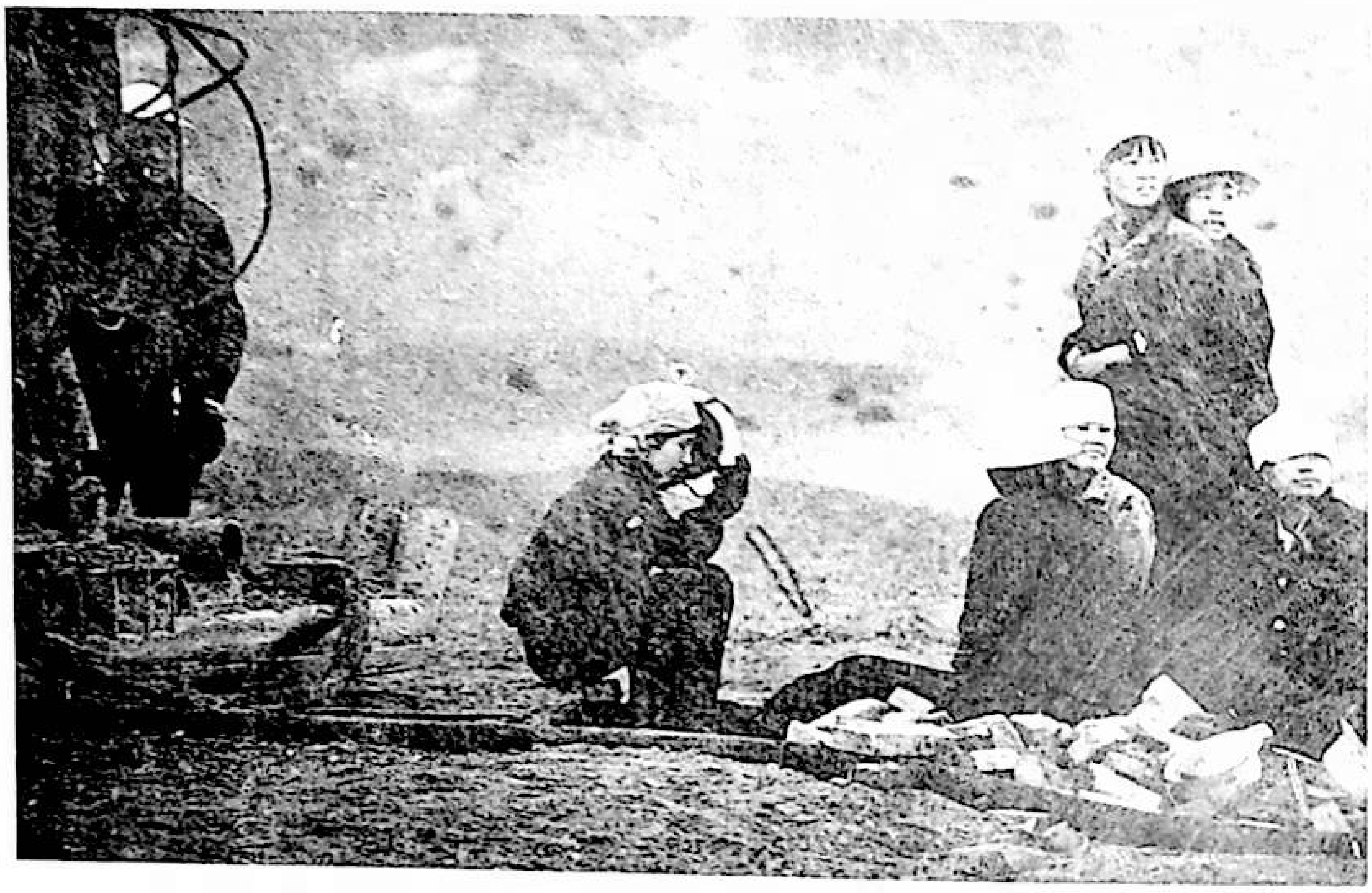

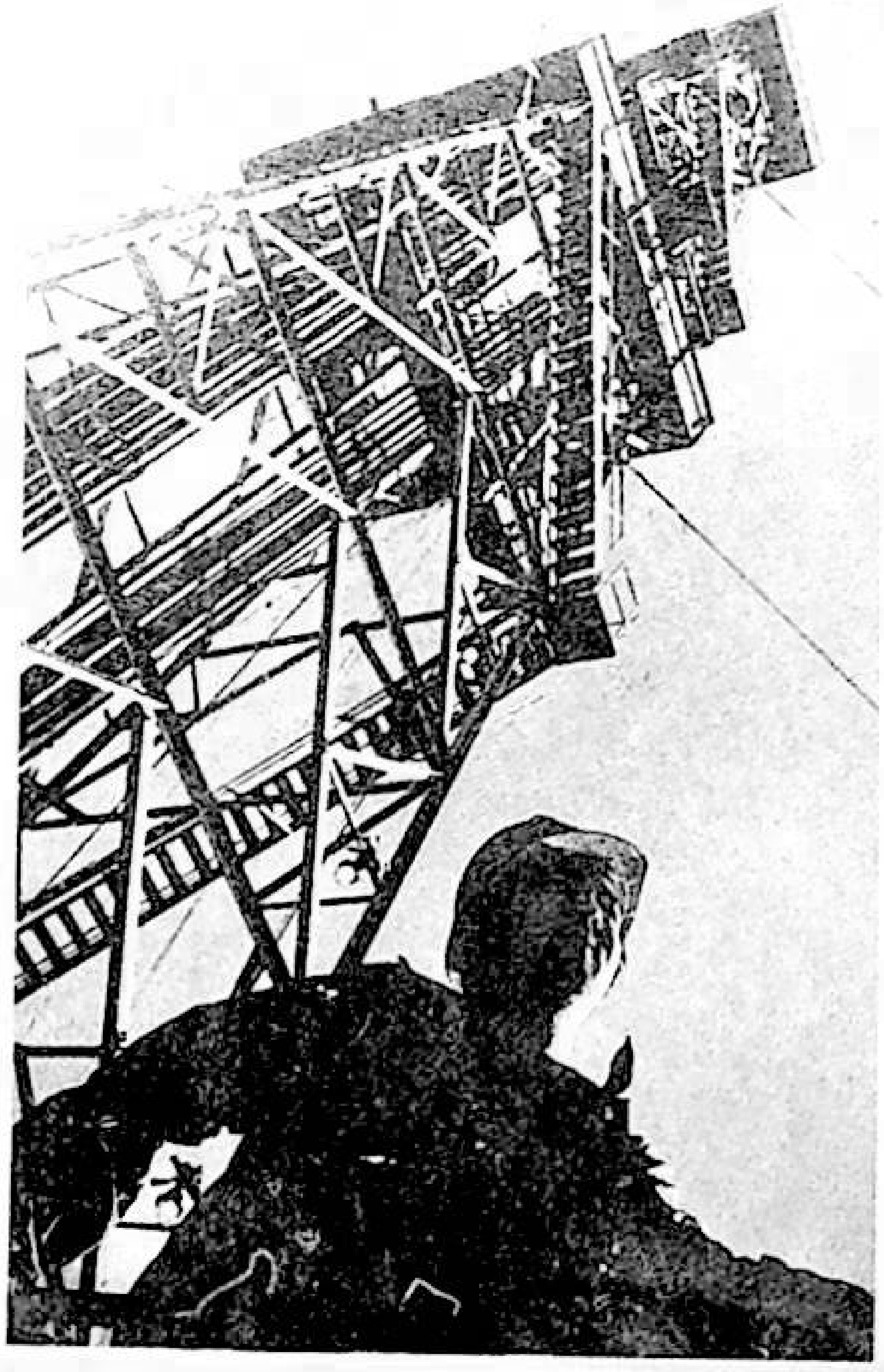

«قارامايلىقلار» فوتوسۈرەت
كۆرگەزمىسىدىن تاللانمىلار

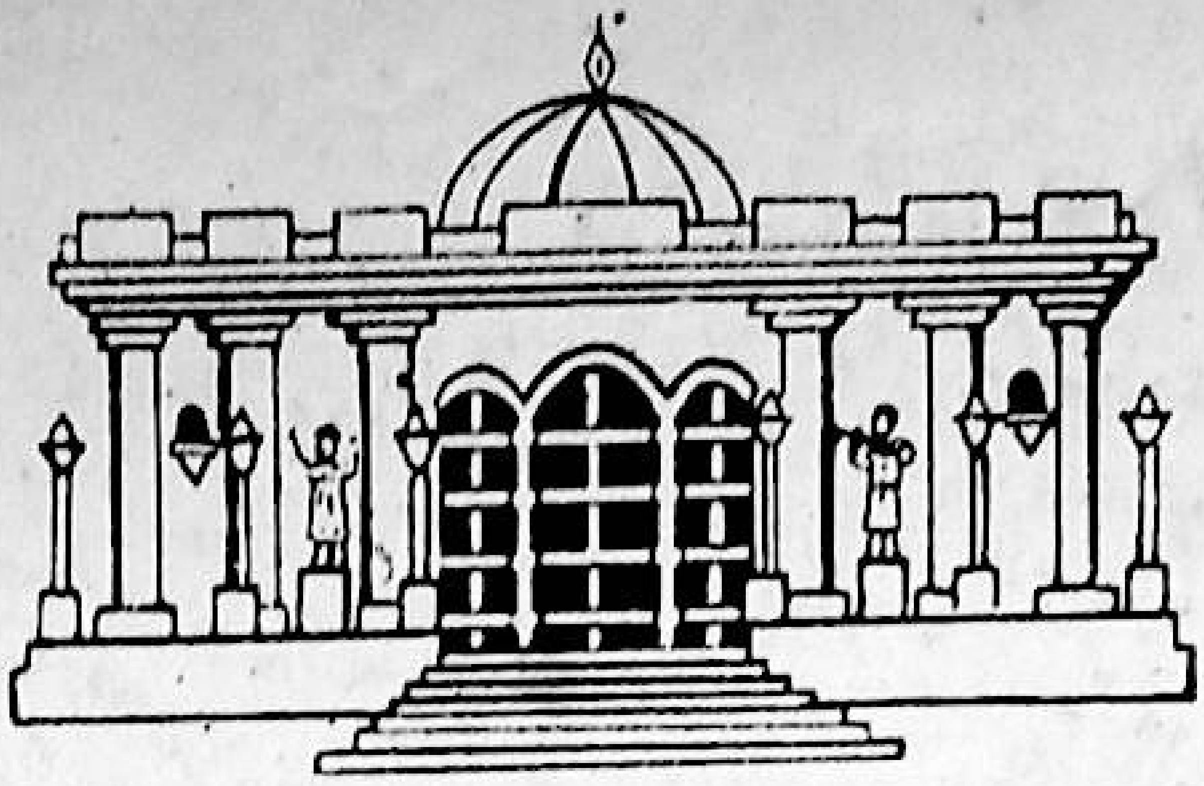

《塔里木》 文学月刊 (维吾尔文)

TARIM AMONTHLY LITERATURE INUIGHURLANGUAGE JOURNAL

تارىم

编　　辑：《塔里木》编辑部
出　　版：新疆人民出版社
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：乌鲁木齐市邮局
国外总发行：中国出版对外贸易总公司
（北京782信箱）
订阅、零售：各地邮局所

1988 - يىل 7 - سان (329 - سان)، 38 - يىل نەشرى.
تۈزگۈچى «تارىم ژۇرنىلى» تەھرىر بۆلۈمى.
ئۈرۈمچى دېموكراتىيە يولى 32 - قورو، تېلېفون نومۇرى: 78784.
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى. شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى.
ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ. مەملىكەت بويىچە ھەممە
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ.
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو نەشرىيات تاشقى سودا باش شىركىتى
(بېيجىڭ 782 - خەت ساندۇقى).
O. P. BOX782 BEIJING. CHINA

国内统一刊号：CN65－1010／I
本刊代号：58－66　定　价：1.00 元

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى: CN65 - 1010 / I.
ژۇرنال ۋاكالەت نومۇرى: 58 - 66 باسما تاۋاق: 10. باھاسى: 1 يۈەن.